DE

POLITIEKE EN KERKELIJKE PARTIJEN

IN EUROPA

AKADEMISCHE VOORLEZINGEN

VAN

Dr F. J. STAHL

in leven Hoogleeraar in de Rechten te Berlijn

Uit het Duitsch vertaald

DOOR

Dr A. VAN DER LINDE

NYMEGEN:

ADOLF BLOMHERT

1865

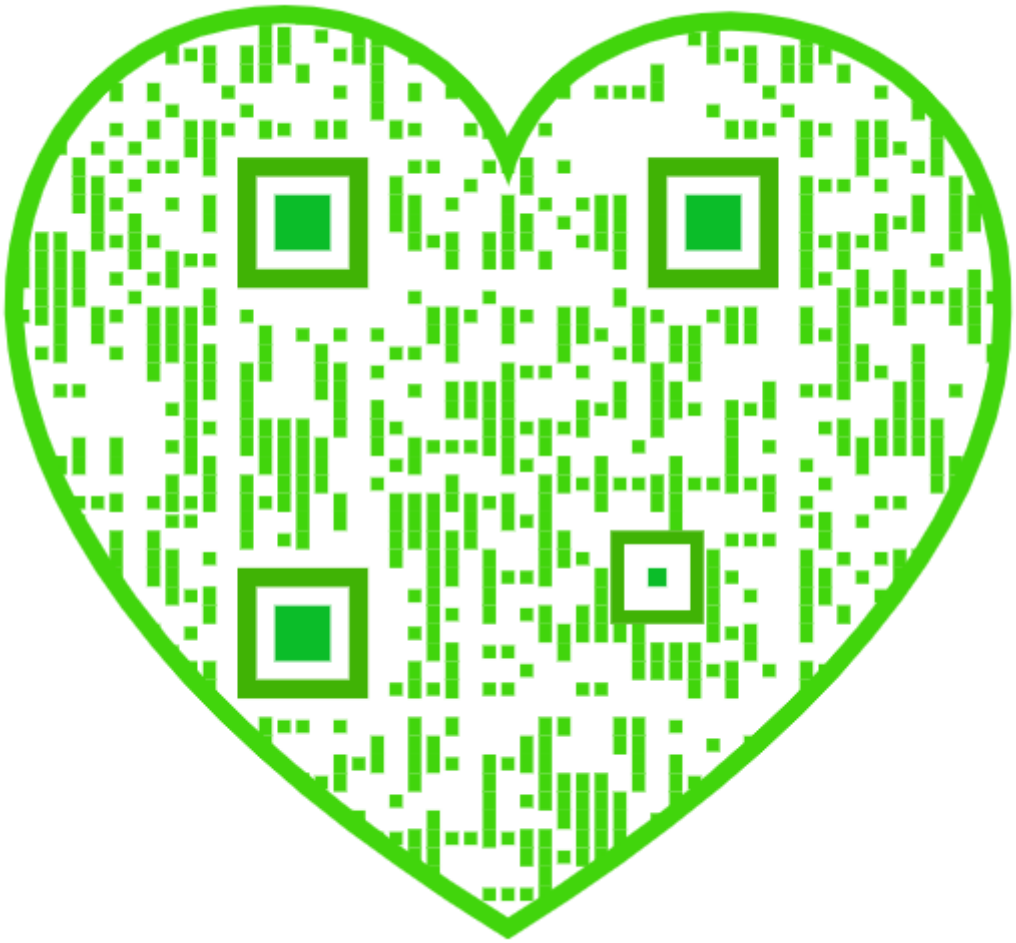

DE

POLITIEKE EN KERKELIJKE

PARTIJEN

IN EUROPA

AKADEMISCHE VOORLEZINGEN

VAN

Dr F. J. STAHL

in leven Hoogleeraar in de Rechten te Berlijn

Uit het Duitsch vertaald

DOOR

Dr A. VAN DER LINDE

NYMEGEN:
ADOLF BLOMHERT
1865

Gedrukt bij Joh. Enschedé en Zonen, te Haarlem.

De beroemde Voorlezingen van STAHL: de doctrina et indole partium, quæ nunc in republica et ecclesia extant, *werden, in den loop der jaren* 1850—57, *vijf malen door hem aan de berlijnsche Hoogeschool voorgedragen. Gedurende zijn leven weigerde hij de uitgave, ten einde ze zijnen leerlingen voor-te-behouden; hij liet echter het Handschrift na, reeds geheel voor den druk voltooid. De uitgever bericht dat alleen de twee laatste voorlezingen over de kerkelijke partijen zijn wechgelaten, omdat ze naar het oordeel van* STAHL-*zelf als onvoltooid moesten worden beschouwd. De slotwoorden van het geheel luidden:*

„Ik geef deze Voorlezingen niet uit voor een afgerond en onfeilbaar stelsel. De vruchtbare kiemen die er in liggen opgesloten mogen rijker denkbeelden doen ontstaan, aanspooren tot het verlaten van den weg der dwaling, terugleiden tot het pad van waarheid en recht. Vast en onwrikbaar is daarin alleen datgeen wat niet van mij, maar geput is uit de bron welke reeds bijna twintig eeuwen stroomt voor een iegelijk die uit haar drinken wil, en die-alleen de onbedriegelijke waarheid is."

In groote maar duidelijk geteekende omtrekken ontvangen we hier derhalve een stelsel *van pozitief, kristelijk Staatsrecht, meégedeeld in den levendigen en aantrekkelijken vorm eener kritiek van de politieke en sociale stelsels die elkander in de nieuwe geschiedenis de heerschappij betwisten. Die scherpzinnige, hier en daar diepzinnige kritiek verdient te worden gehoord, beoordeeld, indien mogelijk, weerlegd.*

Aanvankelijk was ik voornemens, bij wijze van Inleiding, aan de Voorlezingen van Stahl *een Studie te laten voorafgaan over de politieke en kerkelijke partijen in Nederland. Dit plan kreeg echter langsamerhand voor dit doel een te groote uitbreiding, zoodat ik besluiten moest het als zelfstandigen arbeid uit-te-werken. Een kritiek van de anti-revolutionaire stelsels van* Mr. Groen van Prinsterer *en* Mr. Bakker Korff, *van de konstitutioneele partijen: liberalen, konzervatieven, katholieken, van de ethiesch-irenische (thands ethiesch-mystische?) en van de moderne theologie — zijn daarin de voornaamste onderwerpen.*

Inmiddels strekke deze vertaling tot wechneming van menig vooroordeel, tot verbetering van de diskussie over de beginselen die onzen tijd bewegen. Op welk standpunt men zich persoonlijk moge bevinden, niemant zal het boek van Stahl *over de politieke en kerkelijke partijen in Europa lezen, zonder te hebben geleerd. Want het bezit de groote verdienste eener scherpe begripsbepaling, eener herleiding van de vraagstukken tot hunne juiste formule.*

Huize Winkelsteeg bij Nymegen,
20 Februari 1865.

INHOUD:

I. Omschrijving van het plan dezer voorlezingen. — De partijen der revolutie en der legitiemiteit op politiek, des geloofs en des ongeloofs op kerkelijk gebied. — De waarheid boven de partijen. — De vrijheid en haar begrip. Bladz. 1.

II. **De politieke partijen.** De partijen der revolutie in hare overeenkomst. — De denkwijze van 1789. — Het natuurrecht (de wet der koëxistentie). Bladz. 12.

III. Vervolg. De fiktie der stilzwijgende overeenkomst. — De leer der volkssoevereiniteit. HUBERT LANGUET, BUCHANAN, MILTON, SIDNEY, LOCKE, ROUSSEAU. Bladz. 26.

IV. Vervolg. CALVIJNS theokratie. De puriteinsche beweging in Engeland en Amerika. — De Independenten. CROMWELL. Bladz. 39.

V. Vervolg (Puriteinen en Independenten). — De Whigs in Engeland en Noord-Amerika. Bladz. 52.

VI. Vervolg. De strijd der katholieke Ligue tegen den franschen koning. — HELVETIUS. VOLTAIRE. — De duitsche filozofie. — De denkwijze van 1789. — De onwettigheid van de revolutie en het radikalisme. Bladz. 63.

VII. De liberale partij en de bourgeoisie. — Overwicht van den middelstand en het parlement. — Het leger en de nationale garde. — Vrijheid van drukpers. — De uitvoerende macht des konings. — Uitsluiting van de hoogere standen. — Census en indirekte verkiezingen. Bladz. 75.

VIII. Vervolg. De individueele vrijheid. — Organisme en aggregatisme. Desorganizatie (ontbinding) van de maatschappij. — Vrije konkurrentie. — Verdraagsaamheid. — Scheiding van kerk en staat. (Het laissez faire. Wat is waarheid?) Bladz. 87.

IX. Vervolg. Het recht en de ware motieven der liberale partij. — Engeland en het vasteland. — De humaniteit afgescheiden van de godsvrucht. — Profaniteit en overwicht der stoffelijke belangen. — Het ware liberalisme en het beginsel der legitimiteit. Bladz. 106.

X. De konstitutioneele partij en de verdeeling van het gezach. — Het stelsel van MONTESQUIEU. — Het konstitutionalisme in het eerste tijdperk der revolutie. — Het hedendaagsche konstitutioneele stelsel (het stelsel der parlementaire regeering). — Ministeriëele verandwoordelijkheid. — Het recht tot verwerping van de staatsbegrooting. Bladz. 121.

XI. Vervolg. De Grondwet (het Charter). — De kodifikatie. Bladz. 139.

XII. Vervolg. Kritiek van het konstitutioneele stelsel. — Vergelijking met de engelsche konstitutie. — De stelselmatige oppozitie. — De theatraal-oratorische pronk van het parlement. Bladz. 150.

XIII. De staatsregeling der konstitutioneele monarchie tegenover de leer der konstitutioneele partij. — Verschil tusschen den ouden en modernen staatstype; openbare beteekenis en staatseenheid aller instellingen, machten en rechten; standen volgends beroep. Bladz. 171.

XIV. De demokratische partij, de partij der volksmassa. — Apotheoze van het menschelijk geslacht; volstrekt gezach des volks. — Republiek en demokratische monarchie. — Volksgodsdienst. — Radikale gelijkheid. — Broederschap. — Fanatisme. Bladz. 186.

XV. Vervolg. De wil des volks tegenover de meerderheid. — Onomkoopbaarheid. — Het oorspronkelijk recht. — Gewelddadigheid. — Verschil tusschen de demokratische partij en de demokratische staatsregeling. — Noord-Amerika. Bladz. 198.

XVI. Kommunisme en socialisme. — Gelijkheid van recht en bezitting. — Het nationaal-œkonomiesch stelsel der liberale

en demokratische partij. — Ontwikkeling van het socialisme: MIRABEAU, BRISSOT, MARAT, ROBESPIERRE, BABEUF, CABET, ST. SIMON, FOURIER. — Beloften van het socialisme. Bladz. 218.

XVII. Vervolg. De leer van PROUDHON. — Invloed van het socialisme op de gebeurtenissen. — LOUIS BLANC. Beraadslaging op het Luxembourg. — Het programma der socialistische partij. — De armen. — Geen hervorming van den staat, maar van de maatschappij. — Onderscheid tusschen socialisme en kommunisme. — Organizatie van den arbeid. Bladz. 237.

XVIII. Vervolg. Kritiek van het socialistiesch stelsel en van de leer van PROUDHON over de waarde uit het standpunt der volksvlijt. Bladz. 253.

XIX. Vervolg. Kritiek van het socialistiesch stelsel uit het standpunt des rechts. — De eigendomskwestie. Bladz. 267.

XX. Vervolg. Kritiek van het socialistiesch stelsel volgends den maatstaf van zedelijkheid en godsdienst. — Het genot als hoogste doel en maatstaf des levens; de emancipatie des vleesches; de nieuwe godsdienst. — Gemeenschap van goederen in onderscheiding van de kommunistische partij. — De sociale republiek de uitkomst van den loop der revolutie. — Waarheid in het socialisme, verwerpelijkheid der onbeperkte konkurrentie, macht der associatie, verband tusschen de sociale en de politieke kwestie. Bladz. 281.

XXI. De aanhangers der legitiemiteit. — Het historiesch beloop: in Engeland (FILMER, de Tories, BURKE), — in Frankrijk (DE MAISTRE), — in Duitschland (HALLER en het Staatkundig Weekblad). Bladz. 300.

XXII. Vervolg. De natuurlijke vertegenwoordigers van de partijen der legitiemiteit. — Hare grondbeginselen en eischen in het algemeen: overheid van God, geen goevernementeele gezindheid, geen onbegrensde koninklijke macht. — Verjaring van het recht. Bladz. 311.

XXIII. Vervolg. Het historiesch recht. — Kontinuïteit van het recht. — Onschendbaarheid van het verworven recht. — Natuurlijke organizatie des volks, standen, korporaties, autonomie, decentralizatie, aristokratie. — De kristelijke staat. Bladz. 320.

XXIV. Vervolg. Frakties in de partij der legitiemiteit. — De voorstanders van de absolute monarchie. — De feodalistische legitiemisten. — De voorstanders van de konstitutioneele monarchie met standen (de institutioneele legitiemisten). — Gebreken der legitiemisten, in de personen, de richting en de leer. — Reaktie. — Onproduktieviteit. Bladz. 333.

XXV. **De kerkelijke partijen.** Geloof aan en verloochening van de openbaring. De openbaring en de wonderen. — Het geloof aan de verlossing. — Verwerping van het kristendom onder een kristelijk masker. — Geloof en gevoel. — Deugd en liefde. — Leer zonder wonder. — De moderne spekulatieve filozofie en theologie. — Bewijsvoering van het kristelijk geloof. — De natuur en haar tegenwoordige toestand. Bladz. 350.

XXVI. Vervolg. Het geloof aan de schepping. — De persoonlijkheid en de levende, zelfbewuste God. — De daad. — Verdediging van het geloof aan verlossing. — Piëtisme. — De idee der verzoening in de geschiedenis. — Zedelijke grootheid en geloof aan verlossing. Bladz. 363.

XXVII. Katholicisme en protestantisme. Het godsdienstig beginsel der hervorming: rechtvaardiging alleen uit het geloof. — Monisme. — Invloed van dit beginsel op de dogmatiek en het leven. — Opera supererogationis. — Concupiscentia. — Het vagevuur. — Askeze. — De leer van de kerk het middelpunt van het katholicisme. Bladz. 373.

XXVIII. Vervolg. De hiërarchie. — Onzichtbare kerk. — Algemeen priesterschap. — Het theokratiesch karakter der kerk. — Schrift en traditie. — Apostolische opvolging van personen en apostolische leer. — Invloed der tegenstellingen op de politiek. Bladz. 384.

XXIX. Vervolg. Reformatie en revolutie. — Subjektieviteit en objektieviteit. — Het protestantisme als beginsel van den nieuwen tijd. — Gebreken van het protestantisme. — De reflekteerende richting van het protestantisme en de realistische richting van het katholicisme. — Wēerkeerige aanvulling van de beide konfessies. — Invloed hunner scheiding op het gebied der staatkunde. Bladz. 394.

I.

Terwijl ik mij voorgenomen heb de leer en het wezen der staatkundige en kerkelijke partijen te ontwikkelen, laat ik een schets van het plan en den geest dier ontwikkeling voorafgaan. Wij ontmoeten deze partijen, haar daden, streven, strijdleuzen, elken dag in leven en schrift. Zij zullen in den geheelen omvang van hare leer, in haren historischen oorsprong, in hare geheimste drijfveeren worden geschetst, opdat wij haar wezen zouden kunnen doorgronden. Ik zou die ontvouwing kunnen noemen: een karakterteekening van den geest des tijds.

Behalven de moeilijkheid der zaak-zelve, besef ik zeer goed het gevaar persoonlijk te kunnen worden, want ik spreek over tijdgenoten. Ik ben mij echter bewust, omdat mijn hart vrij is van haat, dat de juiste waardeering van rechtmatige, hoewel onzuivere motieven ook in de stelsels der tegenpartij, dat vooral de gestrengheid van het wetenschappelijk denken, mij boven dit gevaar zullen verheffen. Mocht partijloosheid ook al een deugd zijn, zij is niet de mijne; doch ik wensch te streven naar onpartijdigheid. Bij den lezer reken ik op onbevooroordeeldheid genoeg, om den gang mijner gedachten tot het einde te volgen, zonder mij onvoorwaardelijk te gelooven of te wantrouwen.

De politieke partijen onderscheid ik, volgends haar meest kenmerkende tegenstelling, in de partijen der revolutie en de partijen der legitiemiteit. De revolutie vat ik daarbij op in hare historische beteekenis, volgends welke zij niet hetzelfde is als opstand, in het algemeen niet louter een daad of gebeurtenis beteekent maar een politiek stelsel. De opstanden, waaraan de oude en nieuwe geschiedenis zoo rijk is, de verdrijving van dynastiën, ja zelfs de verandering van monarchiën in republieken zijn daarom noch geen revolutie; omgekeerd kan de revolutie, zonder dat eenig zwaard ontbloot wordt, op vreedzame, legale wijze, en met behoud der dynastie, ja door de vorsten-zelf worden ingevoerd. Opstand is de vernietiging eener bepaalde bestaande heerschappij, revolutie de omkeering van de verhouding der regeering als zoodanig, in dien zin, dat overheid en wet stelselmatig en altijddurend onder in plaats van boven de menschen staan. De soevereiniteit van den volkswil, de ontwrichting der maatschappij, de onderwerping van de bestaande instellingen aan de rechten van den mensch in plaats der toetsing van de rechten des menschen aan die instellingen — dat is revolutie. De revolutie heeft derhalve volgends haar begrip en als feit niet bestaan, ten minste niet volledig bestaan, vóor 1789. Sedert echter is zij een waereldmacht geworden; de strijd vóor haar en tegen haar vervult de geschiedenis.

Een hoogst begaafd fransch staatsman, Guizot, onderzoekt, terwijl hij aan zijn vaderland wanhoopt, waarom de revolutie wèl in Engeland maar niet in Frankrijk gelukt is. Indien ik de oorzaken van dit verschijnsel nader wilde onderzoeken, zou ik ze daarin vinden, dat de vrijheidsbeweging in Engeland kristelijk, in Frankrijk ongodsdienstig, de toestand van het recht in Engeland germaansch, in Frankrijk romaansch geweest is. Doch men kan de vraag van Guizot eenvoudiger beandwoorden: de revolutie is in Engeland gelukt omdat zij geen revolutie was. Wat men in

Frankrijk door revolutie verstaat bestaat in Engeland niet. De opstand onder CROMWELL, die de revolutie voorzeker zeer nabij komt, is niet de grondslag geworden der engelsche toestanden; hij werd weder onderdrukt, heeft niet gezegepraald, en de omwenteling onder JACOBUS II, welke de Engelschen bij voorkeur revolutie noemen, was slechts de verdrijving van de dynastie, maar geen revolutie of verzwakking van het koningschap in het belang der aristokratie. In één woord: Engeland is niet even als Frankrijk een gerevolutioneerd land. — Tot de partijen der revolutie in dezen zin reken ik even zeer de liberaal-konstitutioneele, als de demokratische en de socialistische partij. Niet dat ik gene gematigde en ordelievende partijen beschuldig van opstand en omwenteling, maar hare staatkundige beginselen zijn bepaalde schakeeringen der beginselen van 1789, van de beginselen der revolutie.

Tot de partijen der legitiemiteit reken ik allen, die een hoogere, onvoorwaardelijk verplichtende, een door God gestelde orde erkennen boven den volkswil en boven de bedoelingen der vorsten: gegevene autoriteit, historiesch recht, natuurlijke ontwikkeling, die noch een grond en maatstaf voor de inrichting van den staat laten gelden boven de rechten en het belang der menschen en de vrijheid des volks of de mechanische bescherming der maatschappij. Hier zullen wij moeten beschouwen: de engelsche Tories, de fransche legitiemisten, de duitsche Hallerianen, [de nederlandsche anti-revolutionairen,] alle historiesch konservatief gezinden onder elke grondwet, in het bizonder echter alle monarchale partijen: de partij der absolute monarchie, der monarchie met stenden en de konstitutioneelen die het monarchaal beginsel vasthouden.

Op de tegenstelling van revolutie en legitiemiteit berust de onderscheiding in een l i n k e r- en r e c h t e r z i j d e; ten minste wanneer zij iets meer zal beteekenen dan een verschil van

graad op den bodem der gelijkheid. Dit was ook de zin der benaming in de fransche vergaderingen en kamers, waar zij het eerst ontstond, en in ieder geval haar beteekenis in het algemeene parlement der geesten.

Met de onderscheiding volgends deze fundamenteele tegenstelling wil ik echter niet ontkennen, dat er toenadering en bemiddeling mogelijk is. Wel laten de beginselen-zelf nauwelijks matiging, ten minste geen vereeniging toe. Maar in de praktische uitkomsten, in de vragen omtrend konkreete toestanden kunnen de gematigden en welgezinden van beide partijen elkander zeer nabij komen. Zij kunnen het vooral in waarheid en rechtvaardigheid. Wetenschappelijk stelselmatige verzoening ken ik er nochtans slechts éene, namelijk: uitgaande van de beginselen der legitiemiteit aan de rechtmatige beweegredenen der revolutie te voldoen, met behoud van de oude grondslagen der maatschappij hare nieuwe behoeften te vervullen. Dit als doel en vraagstuk opgevat is mijn eigen standpunt. Daarmede bevindt men zich niet in het centrum der tegenwoordige kamers, maar wellicht in het centrum der waarheid.

Ik mocht mij niet bepalen tot de politieke partijen alleen en de kerkelijke voorbijgaan. Beide zijn een ondeelbaar geheel, te samen vormen zij het karakter onzer eeuw. De solidariteit van het staatkundig en kerkelijk standpunt wordt reeds in meerdere of mindere mate door de verschillende partijen zelf ondervonden. Men heeft beweerd dat de beweging der kerkelijke oppozitie in 1848 slechts de schaal is geweest der politieke. Ik ontken het niet, maar beweer dan ook omgekeerd: de staatkundige beweging van '48 was slechts het kleed eener godsdienstige.

Niet alleen is de ontkerstening van den staat één harer bedoelingen en niet de minste, maar zij-zelf is volgends haar binnenste kern van godsdienstigen, meest antireligieuzen aart: die kern is de emancipatie van de goddelijke verorde-

ningen. De verwarde strijd, die zich thands over kerkelijk, staatkundig en maatschappelijk gebied als over zooveel verschillende slagvelden uitbreidt, is in zijn diepsten grond slechts een strijd om één beslissing, om de beslissing wie Heer is der zedelijke waereld: God of de mensch.

De kerkelijke partijen verdeel ik eveneens volgends hare voornaamste tegenstelling in de partijen des geloofs en des ongeloofs; derhalve van den éenen kant in kristenen, van den anderen in rationalisten, deïsten, pantheïsten en atheïsten. Binnen de grenzen van het kristelijk geloof moeten we wederom de tegenstelling bespreken van katholicismus en protestantismus, evenzeer als de richtingen in iedere kerk op zich-zelve: dáar episkopalen en ultramontanen, hier piëtisten en kerkelijken, unionisten en konfessioneelen. Daarbij zal vooral de invloed van het kerkelijk op het staatkundig standpunt steeds onze opmerksaamheid trekken.

Dit is de schets onzer ontwikkeling. Wij zoeken daarin echter niet slechts de leerstellingen der partijen, maar ook de waarheid boven de partijen; wij trachten niet alleen het karakter maar ook de taak van onzen tijd te begrijpen.

De gewone voorstelling luidt: de taak onzes tijds is de vooruitgang tot de vrijheid. Op godsdienstig gebied heeft eerst het protestantisme van het pauselijk gezach, vervolgends het rationalisme van het gezach der heilige Schrift en alle openbaring bevrijd en den mensch gewezen op de rede; op staatkundig gebied leidt de vooruitgang van de eigenlijke monarchie tot de grondwettige, d. i. tot de monarchie onderworpen aan het volk, verder, wanneer de volken er slechts rijp voor zijn, tot de republiek, tot de volledige demokratie, ja, zooals reeds verkondigd wordt, tot de afschaffing van alle regeering, tot stelselmatige anarchie. Vervolgends voert de vooruitgang weder in elke bizondere betrekking des levens tot steeds grooter vrijheid: tot vrijheid van eigendom, van beroep, vereeniging, verga-

dering, drukpers, onderwijs, godsdienst, moraal, enz. Men twijfelt volstrekt niet aan de onfeilbaarheid van dit stelsel; op zijn hoogst waarschuwt men tegen overijling. Daar tegenover beweer ik: niet tegen overmaat of overijling moet gewaarschuwd worden, maar het doel op zich-zelf is verkeerd. Als bewijs behoef ik mij slechts te beroepen op het feit en de uitkomst: men zie op Frankrijk, het eigenlijk modelland van dezen vooruitgang, en alle landen die het voorbeeld van Frankrijk navolgden. Of ik zou er mij ook op kunnen beroepen, dat deze vooruitgang tot de vrijheid noodwendig op het niets, op de ontkenning van alle maatschappij uitloopt en derhalve geen ware vooruitgang zijn kan. Doch ik heb een veel treffender bewijs, dat dit begrip van vrijheid een dwaling is.

Wat is vrijheid? — Deze vraag doet de geest des tijds, en als de sfinx doodt hij de geslachten die het raadsel verkeerd oplossen.

Vrijheid is niet, zóo of anders te kunnen handelen volgends een grondeloze, willekeurige beslissing: vrijheid is te leven en te handelen overeenkomstig onze ware natuur. Nu is de mensch volgends die natuur voorzeker individualiteit, welke geen maatstaf of wet van buiten af ontvangen kan en bij gevolg is het recht der individualiteit, d. i. een onafhankelijke eigen kring en deelneming aan de verordeningen der openbare macht een wezendlijk onderdeel der volledige politieke vrijheid. Maar het inwendigst wezen des menschen is niet louter individualiteit: hij is ook een zedelijk wezen en dien ten gevolge is hij verbonden aan de zedelijke waereld en haren oorsprong; het is geen vrijheid maar onvrijheid, wanneer hij kan handelen tegen zijn eigen zedelijk wezen of tegen de zedelijke inrichting der maatschappij. Dit geldt evenzeer van staatkundige als zedelijke vrijheid. Zedelijk vrij is een Cato, die slechts naar plicht en deugd kan handelen, maar geen Coriolanus, die de keuze heeft tusschen vaderlands-

liefde en wraak. Staatkundig vrij zijn de burgers van een staat, waarin tucht en zedelijkheid gehandhaafd worden, zoodat de maatschappij hun ware wezen afspiegelt; niet de burgers van een staat, waarin onzedelijkheid, konkubinaat, willekeurige echtscheiding, blasfemie enz. worden vrijgelaten.

De vrijheid, naar welke het menschelijk hart verlangt, is tevens v r e d e, voldoening. Ik vraag: wie is vrijer, de gelukkige verloofde of hij, die, zooals men zegt, noch vrij is? De eerste, hoewel verbonden, is nochtans de vrije, omdat hij voldaan is overeenkomstig zijn innigst wezen. De hoogste voldoening echter is, tot een kerk te behooren met een zaligend geloof en tot een staat, die machtig en geëerd is van buiten, die van binnen verheven inrichtingen en een zedelijk schoone ontwikkeling deelachtig is. De mensch, die tot zulk een kerk en zulk een staat behoort, welke zijn gantsche gemoed vervullen ofschoon zij hem ook aan een gegeven gezach onderwerpen en door strenge wetten beperken, is nochtans vrijer dan hij, die in een loutere veiligheidsmaatschappij, wat de moderne staat moet wezen, doen mag wat hem behaagt en niemant gehoorzaamt, dan dien hij mede helpt verkiezen. Wanneer men het in Schotland volgends het beginsel der zoogenaamde vrijheid van Godsdienst iedereen vrijliet, den zondag te houden of niet, dus muziek te maken, te dansen, zijn handwerk uit-te-oefenen, dan zou daardoor de schotsche bevolking niet in hare vrijheid bevorderd maar belemmerd worden, want zij zou de sabbathstilte verliezen, welke aan haar innigst wezen voldoet. Wanneer men in Engeland naar de grondstellingen eener zoogenaamde politieke vrijheid de erfelijke Lords afschafte en een algemeen stemrecht met algemeene verkiesbaarheid invoerde, dan werd de vrijheid van Engeland niet vermeerderd maar verminderd, want de macht en de waardigheid zouden den glans en de verhevenheid der inrichtingen verliezen, die de trotsch en de voldoening zijn van het land.

Het ploertendom weet tegenover de vrijheid niets anders te plaatsen dan de orde, d. i. dat de éene mensch den anderen niet zal stooten of zeer doen. Maar men moet tegenover de vrijheid stellen: den zedelijken inhoud des openbaren levens, die tevens haar eigen inhoud is. De eerste eisch is daarom het behoud van de natuurlijke en zedelijke goederen der natie: niet slechts vrijheid van godsdienst voor het individu, maar in de eerste plaats godsdienst-zelf en godsdienstige opvoeding des volks, geen vrijheid maar reinheid van zeden; niet slechts vrijheid van onderwijs, maar vooral degelijkheid van beschaving; niet vrijheid van eigendom en beroep, maar boven alles eigendom en beroep-zelf, dus welvaart aller klassen; niet een drijven van den staat op de bewogen zee der vrije agitatie, maar grondvesting van den staat op de rots der autoriteit en godsvrucht. Het bezit dezer goederen is de hoogste vrijheid, omdat zij de hoogste voldoening der volken zijn.

Eerst in de tweede plaats komt de verhooging van het recht der individualiteit: dat de staatsburgers grooter ruimte verkrijgen voor individueele beweging en een grooter aandeel in de wetgeving over deze goederen. Daarin ligt dus het verkeerde van het heerschende streven naar vrijheid, dat het dit recht der individualiteit tot het hoogste, ja tot uitsluitend doel verheft en daaraan de genoemde goederen prijs geeft; dat het den mensch alleen tot zijn eigen wil beperkt en tevens de zedelijke waereld vernietigt, waarmeê zijn wil een grond heeft. Wanneer men mij in een woestijn plaatst, zonder ketenen of kerker, ben ik daarom vrij? Ik kan mij bewegen, zooals en waarheen ik wil. Maar ik ontbeer alles wat het menschelijk hart behoeft: voedsel en woning en het uitzicht op boom en weide en bron. Ongeboeid en niet opgesloten, ben ik nochtans in de gevangenis. Dit nu is de handelwijze van het hedendaagsche streven naar vrijheid op zedelijk gebied. Het bevrijdt den mensch van

ketenen en banden, maar plaatst hem in een zedelijke woestenij.

Indien het axioma juist ware, dat de volken onophoudelijk vooruitgaan en dat er hoe meer vooruitgang des te meer vrijheid is, d. i. des te meer losmaking van de oorspronkelijke autoriteiten en gewrichten en banden, dan zouden ook de Romeinen zich in de laatste dagen der republiek op hunnen vooruitgang tot de vrijheid hebben mogen beroemen.

Waren niet al de voorrechten der patriciërs afgeschaft en de gelijkheid voor de wet ingevoerd? Was niet het zwaartepunt der macht van den senaat en de aristokratische centuriën op de tribunen overgegaan? Had niet het oude vooroordeel van het geloof aan de goden en de piëtistische tucht der zeden door de censoren plaats gemaakt voor de wijsbegeerte en vrije zeden? Had men geen parlementsredenaars, die zich in Athene konden laten hooren? Begonnen de legioenen zich niet reeds van de oude machinale discipline, van den korporaalstok te emancipeeren en de gehoorzaamheid afhankelijk te maken van hunne overtuiging? Voorzeker had deze vrijheid ook haar schaduwzijde. Op de zedelijke machten waarvan men zich had bevrijd was de macht gevolgd van het geld: de grooten hadden hun invloed veil en omkooping zegevierde in de tribunen. Het jonge Rome vierde in helleensche mysteriën de emancipatie des vleesches; de roode demokratie en de roode reaktie vernielden beurtelings het volk onder Marius en Sylla; Clodius beheerschte de stad door de straatanarchie; Catilina voerde krijg tegen den geordenden staat en het proletariaat streedt onder Spartacus den junistrijd der vertwijfeling. Een hoofd der konstitutioneele partij heeft de gebeurtenissen van '48 daarmede verontschuldigd, dat het de „kinderziekten der jeugdige vrijheid" zijn. Zoo kon wellicht ook toenmaals een scherpzinnig politicus dat alles voor de kinderziekten der jeugdige vrijheid aanzien, zonder te vermoeden, dat achter deze kinderziekten de dood der afgeleefdheid en de ondergang der heerlijke Roma verborgen was.

Nochtans is het geen dwaling, dat de roeping des tijds, gelijk wellicht der gantsche geschiedenis, de vooruitgang is tot vrijheid, maar tot de ware vrijheid, die, terwijl zij het recht der individualiteit verhoogt, tevens ook de zedelijke goederen der natie verheft en niet laat varen.

De hervorming der zestiende eeuw heeft deze vrijheid op godsdienstig gebied verworven, en daarmede een nieuw tijdperk in de geschiedenis der waereld geopend. Niets is oppervlakkiger en onjuister, dan de gewone parallel tusschen reformatie en revolutie. De geest van LUTHER en de geest van MIRABEAU zijn geen verwante geesten, maar diametraal aan elkander tegenovergesteld. Gene is de geest, waarvan niemant weet vanwaar hij suist en waarheen hij ruischt: deze is een door en door aardsche geest. Moge men ook aannemen, dat de reformatie de grondslagen van het kerkelijk organisme heeft losgemaakt en dat zij veel goeds als ballast over boord heeft geworpen, dat daarom het katholicismus noch zijne groote zending voor de toekomst heeft, dat de volle waarheid staat boven de beide konfessies — ik betwist dit niet —; in elk geval heeft de reformatie voor het geloofzelf volstrekt deze valsche vrijheid niet gehuldigd. Nooit heeft zij, zooals de onkunde haar nageeft, de soevereiniteit der individueele rede geproklameerd. Zij heeft den mensch niet los gemaakt van het mysterie der godsdienst, maar hem veeleer inniger daarmeê vereenigd; zij heeft vrij gemaakt van het gezach der hierarchie, niet om te wijzen op eigen denkkracht, maar om des te onvoorwaardelijker aan het gezach der heilige Schrift te binden. Zij heeft den troost, die uit de verdiensten der kerk voortvloeit, wechgenomen, niet om op eigen verdienste te wijzen, maar om den troost alleen te vinden in de daad Gods, het zoenoffer van Kristus.

Deze vrijheid, met haren rijken inhoud, is ook het doel op staatkundig gebied. Zij mag den mensch niet los maken van de natuurlijke macht, de zedelijke zelfstandigheid en de

historische overlevering van den staat, ten einde den staat op zijnen wil te grondvesten. Zij moest bevrijden van de toevalligheid, de willekeur en het beginsel der zelfzucht in de middeneeuwen: van feodaliteit, patrimonialiteit en de kastenmatige verdeeling der standen; doch niet om de soevereiniteit te huldigen van den volkswil, maar om een staatskoningschap te vestigen — niet minder bedeeld met macht en eerbied dan het koningschap in het leenstelsel — natuurlijke beroepsklassen, ontwikkeld uit de historische standen, en een nationale vertegenwoordiging, steunende op deze beroepsklassen. Zij mocht het er niet bij laten, dat de staat louter een vorstelijk domein was, doch zij moest hem niet tot volksdomein maken, maar tot een rijk der zeden, der gedachte, der inwendige zedelijke noodzakelijkheid. Zij moest de maatschappelijke verhoudingen en de heerschappij der overheid veredelen door hare beteekenis voor den staat; zij mocht haar niet oplossen in een werktuigelijke beambtenadministratie. Een schrede tot de vrijheid in dezen zin heeft vooral Engeland werkelijk gedaan, zij het ook onder eigenaardige voorwaarden en met eigenaardige uitkomsten, die geen maatstaf zijn voor elders. Zij is daar het werk van den geest der reformatie, wellicht onder het beschermend bolwerk der overgebleven katholieke en middeneeuwsche elementen.

Aan sommige trekken van dezen vooruitgang ontbreekt het ook bij ons [in Pruisen?] niet. Ware de geest der hervorming in de volken levendig gebleven en na de scheuring weder een toenadering tot de oude kerk ontstaan, dan zou ook op het vaste land ten minste de gezindheid in stand gebleven zijn voor staatkundige vrijheid, en het laat zich niet berekenen, wat daaruit voor voldoende politieke inrichtingen ontsproten zouden zijn door de scheppende kracht der nationaliteit, zooals thands geen staatsman of geleerde ze kan uitdenken omdat genoemd element ontbreekt. Doch op de

hervorming volgde een andere macht: het beginsel der beschaving, dat wij thands rationalismus noemen. Het is niet de natuurlijke ontwikkeling, de konzekwencie der hervorming, maar afval en ontaarding. Het rationalismus is de emancipatie der menschelijke rede van alle gegeven waarheid, de emancipatie van den menschelijken wil van alle gegeven gezach. Het is het beginsel der valsche vrijheid. Het is een macht der algemeene denkwijze, welke evenzeer behoort tot het gebied der staatkunde als der godsdienst. Daaruit ontsprong de geheele kring van denkbeelden, waarvan de revolutie de voltooiing is.

Dat zijn de beide zedelijke machten, die onze eeuw vervullen en bewegen, die in iedere betrekking, hoog of gering, politiek, maatschappelijk, kerkelijk, om de leiding van den vooruitgang strijd voeren: de vrijheid, welke aan Gods ordeningen gebonden, door haren inhoud vervuld, en de vrijheid welke van die ordeningen losgemaakt, alleen tot zichzelve bepaald is. Gene de vis vitalis, deze de materia peccans der eeuw. Van de zegepraal der éene of der andere dezer machten zal het afhangen, of de volken van Europa tot een hoogeren trap van zedelijkheid en beschaving zullen stijgen, dan of de kandelaar van hunnen roem van hen genomen zal worden en zij zullen verzinken in den nacht der barbaarschheid.

De geschiedenis der waereld is niet, gelijk de [hegeliaansche] wijsbegeerte droomt, een logiesch geding, waarin al het redelijke werkelijk worden moet en daarom al het werkelijke redelijk is. Zij is geheel en al een werk der vrijheid, van het vrije raadsbesluit Gods, van de vrije daden der menschen. De laatsten zijn echter niet in noodzakelijke overeenstemming met het eerste. Het plan Gods wordt geschonden door de ontrouw der menschen, en de taak, welke God aan een tijdvak heeft toegewezen, is daarom doorgaands een andere dan die, waarnaar de tijd-zelf streeft. Homerus geeft

zijnen held gewoonlijk twee namen: zóo heet hij bij de menschen, anders bij de onsterfelijke goden. Het is mijn wensch en mijn streven te ontdekken, welken naam onze eeuw bij de onsterfelijke goden draagt.

II.

Alvorens een begin te maken met de beschouwing van de staatkundige partijen en dan nader met de partijen der revolutie, moet ik vooraf deze partijen schetsen in haar gemeenschappelijk wezen en als geheel. Want hoe onderscheiden, ja dikwijls afkeerig van elkander zij mogen zijn, bijv. de liberalen en radikalen, republiekeinen en socialisten, die elkaâr op leven en dood bestrijden, — zij zijn toch allen kinderen van één gezin, vormen toch te samen éene ongedeelde partij, in tegenstelling en strijd met de natuurlijke historische ontwikkeling der voorgaande eeuwen en tegenover de oude grondslagen der maatschappij.

Het zijn de denkbeelden van 1789 die we daarom wenschen te beschouwen. De denkwijze van 1789 bevat de revolutie in hare voltooiing. Met haar kwam een meer dan honderdjarige loop der gedachten tot zijn einddoel, en zij-alleen is het, die tot op dezen dag de politieke beweging bezielt. Sedert zijn er geen nieuwe gedachten in deze richting ontstaan: de bewegingspartij teert noch altijd van wat toen werd verkondigd. Maar de reuzenkracht van de geestdrift en het naïeve geloof, die slechts bij een eerste poging mooglijk waren, zijn verdwenen.

Toen men in 1848 (in Duitschland) de redevoeringen hoorde in de grondvergaderingen der kiezers en elders, gevoelde men zich levendig verplaatst naar 1789. Dezelfde voorstellingen, dezelfde machtspreuken, dezelfde droomen en lofspraken eener nieuw verkregen heerlijkheid als

toen; maar niet de bezieling, niet de reusachtige gedaanten van eertijds.

De denkwijze van 1789 bevatte tevens het stelsel der revolutie in zijne volledigheid en onverdeeldheid, ja zelfs met den waan zijner eenheid. De latere en hedendaagsche frakties der feuillants, girondins, montagnards, der konstitutioneelen, demokraten en socialisten waren reeds voorhanden en in leesbare trekken geteekend; maar zij waren noch niet gescheiden, noch niet in doodelijke vijandschap uit elkander gegaan. In tegendeel, men was zich bewust op één grondslag te bouwen, één partij te wezen tegenover het oude Frankrijk.

Sporen we derhalve de wording na der denkwijze van 1789. Zij is tevens de wording der tegenwoordige denkwijze, gelijk zij overheerschend den geest onzes tijds uitmaakt. Zij-alleen verleent het ware inzicht in het wezen der hedendaagsche partijen.

Werkelijke oorzaken van deze denkwijs zijn het natuurrecht en de leer der volkssoevereiniteit, die, onafhankelijk van elkander gevormd, ten laatste door inwendige verwantschap tot één leer zijn samengevloeid; vervolgends bewegingen des openbaren levens: de krachtige puriteinsche beweging in haar geheelen omvang, met haar godsdienstig begin en waereldsche uitkomst in Engeland en Amerika; niet minder de schokkende strijd tusschen Koningschap en Ligue in Frankrijk; eindelijk maatschappelijke toestanden: de veranderingen in de massaas der bevolking en in bezit, beroep en beschaving. Dit alles stroomt samen in den godsdienstig-zedelijken toestand der jaren '80, de gerijpte vrucht der revolutie.

Deze oorzaken moeten we afzonderlijk nagaan. Terwijl ik met het natuurrecht begin, moet ik het veld der nevelachtige theorie betreden en de opmerksaamheid vragen voor een afgetrokken leerstelsel. De ideeën der revolutie zijn in het be-

dompt studeervertrek geboren en gekweekt, eer zij in het openbare leven te voorschijn traden. Om haren oorsprong te kennen, moeten wij ze nagaan tot deze duistere geboorteplaats.

Het zoogenaamde natuurrecht is een stelsel der filozofie van het recht, d. i. een wetenschappelijke theorie over de diepste gronden van het recht en den staat; doch niet, gelijk men zich doorgaands voorstelt, de wijsbegeerte van het recht in het algemeen, in volstrekten zin, maar slechts een behandeling en opvatting daarvan: het filozofiesch rechtsstelsel eener bepaalde school, dat ongeveer anderhalve eeuw het heerschende was in Europa.

Het had zijn ontstaan te danken aan Hugo de Groot, zijne ontwikkeling vooral aan Hobbes, Pufendorf, Thomasius, Wolff, Kant en Fichte. Met Kant is het voor altijd voltooid; na hem is er geen nieuwe poging in deze richting meer gedaan noch mogelijk. Hegels wijsbegeerte van het recht behoort, ten minste in politiek opzicht, tot een andere richting, en wat overigens sedert dien tijd op dit gebied verschenen is, uit de school van Herbart, Krause, Fries, heeft evenmin wetenschappelijke beteekenis als praktischen invloed. De voorstellingen van het natuurrecht van de Groot tot Kant en Fichte zijn allen slechts éene theorie, maar verschillend gewijzigd, spelingen derzelfde soort. De verschillen, die ze onder elkander hebben en waar zij zelf veel aan hechten, zijn voor ons doel zonder eenige beteekenis. Het standpunt is overal hetzelfde, de invloed op de openbare denkwijs steeds dezelfde. In deze schijnbaar onschuldige theorie schuilt een kracht, die de waereld beweegt en reeds bij de Groot, haren ontwerper, geheel aanwezig is. Kant, die haar voltooide, geeft overal juister uitdrukkingen maar geen nieuwe leerstellingen.

De loop der denkbeelden is in dit natuurrecht de volgende:

De pozitieve wetten van een staat zijn als zoodanig en

alleen omdat zij bestaan noch niet redelijk. Dit geeft iedereen toe. Nu is het geheele bestaan van recht en staat in de eerste plaats iets pozitiefs, dat wij overal als reeds aanwezig aantreffen en daarom-alleen niet reeds als redelijk kan gelden. Wat verplicht ons recht en staat te gehoorzamen? Wij moeten daarom recht en staat eerst wechdenken als of zij niet bestonden, en onderzoeken of er in onze eigen natuur grond en noodzakelijkheid voor aanwezig is dat zij bestaan; en slechts dan, wanneer en voor zoo ver wij dit ontdekken, kunnen wij ze voor redelijk en ons zelven er aan gebonden achten.

Men moet derhalve terugkeeren tot een natuurstaat, waarin de mensch zich of werkelijk bevond of waarin hij in ieder geval gedacht moet worden vóor eenige burgerlijke maatschappij (status naturalis tegenover den status civilis), dat is een toestand zonder wet, regel en overheid, een toestand der volstrektste ongebondenheid des menschen, in welken allen alles is geoorloofd.

Nu bespeurt de mensch in zijne eigene natuur een wet, die hem noopt een richtsnoer des rechts te erkennen, den natuurstaat te verlaten en den burgerlijken toestand te scheppen. Deze wet wordt door de onderscheidene leeraars van het natuurrecht verschillend bewezen. Haar oorsprong is volgends DE GROOT en PUFENDORF de gezellige aart des menschen, volgends HOBBES de weerkeerige vrees, volgends THOMASIUS het verlangen naar geluk en daarom naar uitwendigen vrede, volgends KANT de zinnelijke redelijke natuur van den mensch en bij gevolg de eisch der uitwendige vrijheid. Maar wat den inhoud betreft, wordt de bedoelde wet in al deze stelsels in denzelfden zin opgevat, hoewel in verschillende uitdrukkingen gehuld: zij is de wet der coëxistentie, zooals KANT haar duidelijk omschrijft. De mensch heeft in den natuurstaat onbeperkte vrijheid; deze vrijheid hebben echter allen en daardoor zouden

zij weerkeerig hunne vrijheid, zouden zij zich zelf vernietigen. Daarom is het een gebod der rede: een ieder moet zijne vrijheid zoo ver beperken, dat de vrijheid van anderen er naast bestaan kan. Het hoogste beginsel, ja de geheele inhoud der rede voor den maatschappelijken toestand is daarom de wet der coëxistentie. De naam is eerst van KANT, maar het denkbeeld bestaat reeds volledig bij DE GROOT en alle anderen, ja bij HOBBES is reeds een gelijksoortige formule.

Uit deze wet der coëxistentie volgt in de eerste plaats de noodzakelijkheid, dat de menschen weerkeerig de onschendbaarheid van hun persoon erkennen en elkander weerkeerig een mijn en dijn toestaan, — eigendom en geldigheid der overeenkomsten. Dan volgt er de noodzakelijkheid uit dat zij te samen een maatschappij vormen, ten einde de coëxistentie door vereenigde kracht tegenover elken aanvaller te handhaven, d. i. om elkander weerkeerig — allen aan ieder in het bizonder — leven en eigendom te verzekeren. Deze maatschappij is de staat. Het doel van den staat is bij gevolg slechts bescherming van het leven, den eigendom, het nakomen van eenig verdrag en niet anders. Zedelijke vorming, vooral godsdienst mag de staat niet bevorderen, voor eenig ander doel den burgers geen wetten geven, geen dwang tegen hen uitoefenen. Want daarvoor-alleen hebben zij de vrijheid van den natuurstaat opgegeven en mochten zij haar opgeven.

Zoo is de staat voor iedereen een gebod der rede. Maar niemant is bevoegd anderen tot de nakoming van dit gebod der rede te dwingen, daar allen even vrij zijn. Daarom kan de staat slechts door de vrije toestemming van allen, slechts door een gemeenschappelijk verdrag tot stand komen. Alleen door een verdrag kan de staat even als iedere andere maatschappij geldig worden opgericht; alleen door overeenkomst kan de overheid op geldige wijze worden ingesteld. Indien nu ook al in de geschiedenis staat en overheid niet door verdrag ontstaan zijn, dan kan toch hun recht slechts uit een

stilzwijgende overeenkomst der onderdanen afgeleid en daaraan getoetst worden.

Dit is volledig de algemeene en wezendlijke inhoud van het systeem des natuurrechts. Thands zal ik zijn grondkarakter teekenen.

Kenmerkend is reeds zijn standpunt. Het neemt tot uitgangspunt (terminus a quo) den natuurstaat, een toestand van wetteloosheid, bandeloosheid, wildheid; loochent bij gevolg een gezelligen, geregelden, zedelijken toestand als feit en menschelijke bestemming van het eerste begin, en leidt recht en staat af uit de natuur van het individu, niet uit den aart der menschelijke gemeenschap, noch uit de roeping des volks, noch uit het wezen van den staat-zelf en zijne inwendige noodzakelijkheid.

Karakteristiek is vervolgends niet minder het rezultaat. Dit bestaat uit twee grondstellingen van grooten praktischen invloed.

De eerste dier grondstellingen is: de geheele rechtstoestand mag alleen bestaan door de vrijheid der menschen. Alle banden en alle gezach naamlijk berusten als recht slechts op den wil der afzonderlijke individuen en kunnen alleen aan dien wil getoetst worden. Bijv. het huwelijk, de kerk verplichten niet door hunne inwendige beteekenis en hunnen omvang, maar alleen krachtens de overeenkomst der deelnemenden en ten opzichte van hetgeen die overeenkomst bevat. Het verdrag is dus niet alleen de wijze van uitvoering, de grond waarop het huwelijk ontstaat, hetgeen niemant ontkent, maar het is het wezen-zelf van den echt. Het huwelijk is louter een verhouding van overeenkomst, een koop- of verhuurkontrakt. De echtgenoten kunnen elkander weerkeerig naar believen, van hunne verplichting bij kontrakt, ontheffen, d. i. het huwelijk ontbinden; zij kunnen het naar welgevallen vaststellen, ook wat het innerlijk wezen van den echt betreft, bijv. aan de vrouw de verzorging en de rechten der opvoeding

opdragen. Vooral echter zijn het de staat en zijn bestuur, die slechts door vrijheid bestaan, recht en macht alleen bezitten krachtens de inwilliging der onderdanen, krachtens hunne stilzwijgende overeenkomst. Dit is het hoofddogma in het natuurrecht, dat zonder uitzondering in alle stelsels voorkomt: niemant kan eenige macht over een ander hebben, wanneer hij die niet zelf aan hem overdraagt. Daar is geen macht uit eigen gezach, geen macht dan door verdrag. Alle overheden — vorsten, magistraten, senaten, parlementen — hebben hare macht slechts door een overdracht hunner onderdanen. De wil der onderdanen is de bron aller regeermacht. De overheden staan tot hare onderdanen in de verhouding van gevolmachtigden tot hunne lastgevers. Bij gevolg is de overheid geringer dan de onderdanen, deze zijn hooger dan gene; de overheid moet zich in alles naar hare onderdanen als hare lastgevers richten, en wanneer de gevolgtrekking zuiver wordt gemaakt, dan kunnen de onderdanen, wanneer zij willen, de verleende volmacht terugnemen, d. i. de regeering afzetten.

De andere grondstelling is: het recht mag alleen bestaan voor de vrijheid. Alle wetten, elke dwang, die van het recht en den staat uitgaan, mogen geen ander doel hebben, dan de bescherming van de rechten der individuen, dan de vrijheid en de coëxistentie der vrijheid. Staatsverordeningen tot andere einden, als bijv. tot instandhouding van goede zeden, van een nationale kerk, ja zelfs tot bevordering van de welvaart, de beschaving, zijn in strijd met rede en vrijheid. Beperking van de vrijheid, dwang, mag volstrekt niet worden toegelaten dan in het belang van de gelijkmatige vrijheid der burgers. Verbiedt de staat iemant te dooden, op-te-sluiten, te berooven, dan is dit rechtmatig en redelijk, want daardoor schendt hij de vrijheid niet. Verbiedt de staat echter de veelwijverij, het huwelijk met een zuster, God openlijk te lasteren, dan is dit onrechtmatig en onredelijk; want zoodra de belanghebbenden het onderling eens zijn, wordt nie-

mants recht of vrijheid geschonden. Dat alles moet derhalve van staatswege vrijgelaten worden en ongestraft blijven: polygamie, konkubinaat, echtscheiding volgends vrijwillige overeenkomst, bloedschande, blasfemie, zelfmoord en vooral elk mogelijk gebruik van den eigendom, bijv. de vernietiging van eigen bosschen of mijnen. Wel is waar handelen de menschen daardoor onzedelijk, maar wie mag hen dwingen zedelijk te zijn? Welk recht heeft de staat daartoe?

Zelfs zouden dan, dus beweert men, zedelijkheid en godsdienst ophouden zedelijkheid en godsdienst te zijn wanneer ze werden afgedwongen. Deze redeneering komt niet-alleen voor in de leerboeken van het natuurrecht, maar ten gevolge daarvan wordt zij in iederen kring der maatschappij gehoord. Het denkbeeld eener openbare, zedelijke levensinrichting, die het individu wet en dwang oplegt, verdwijnt; de staat behoort alleen de rechten der menschen tegenover elkander te beveiligen, al het andere moet aan ieders moraal, d. i. aan zijn welgevallen worden overgelaten. Voorzeker, daar zullen er weinig zijn, die beweeren dat de staat de veelwijverij en het bloedschennig huwelijk vrij moet laten; doch de meesten zijn van meening, dat hij de willekeurige echtscheiding niet kan verbieden en echtbreuk of godslastering niet mag straffen. Dit alles berust evenwel op één en hetzelfde beginsel. De minsten trekken echter het juiste gevolg uit hunne beginselen.

Zelfs op het inwendige der kerk heeft men deze leer, sedert Thomasius, toegepast. Ook de kerkelijke macht, daar zij macht (beperking van de vrijheid) is, mag geen ander doel beoogen dan de coëxistentie. Zij mag zich niet bemoeien met de handhaving van de ware leer in de kerk, dus wanneer predikanten haar vervalschen of loochenen, maar slechts met de handhaving van den weerkeerigen vrede, dus wanneer predikanten elkâar uitschelden.

Derhalve is de uitkomst der theorie van het natuurrecht:

de geheele rechtstoestand bestaat slechts krachtens en naar den maatstaf van den wil der individuen (volgends verdrag en opdracht) en voor de vrijheid der individuen (hunne onderlinge bescherming).

Deze opvatting had vroeger nooit bestaan, noch in de wijsbegeerte van het recht noch in de heerschende denkwijs. De gantsche oudheid, zelfs in het tijdperk der uiterste demokratie, beschouwde den staat met zijne inrichting en overheid als gegeven en verbindend boven de burgers, als toegerust met een inwendig gezach, geheiligd zelfs door de goden, en beschouwde als roeping van den staat niet slechts de vrijheid en veiligheid der burgers, maar ook de nakoming van nationale verplichtingen: de eerbaarheid en schoonheid der openbare zeden, de opvoeding van den burger tot beschaving, deugd en godsvrucht, ja zelfs de volmaking der maatschappij als zoodanig. Hiervan zijn PLATO en ARISTOTELES doordrongen, dat was het hoogste streven der grieksche republieken en van Rome, juist ten tijde van haren grootsten bloei. De middeneeuwen erkenden staat en kerk, keizer en paus als twee zwaarden die God-zelf over de menschen gesteld had, die krachtens Zijne volmacht, niet wegens hunne toestemming, hunne overeenkomst over hen regeerden, en beschouwden als doel dezer heerschappij de instandhouding van een door God geopenbaarde waarheid en een door God geboden orde voor alle kringen des levens. En de hervorming drukte er noch sterker op dan de middeneeuwen dat ook de overheid dezer waereld van God is, en eischte van de geestelijke en waereldlijke overheid niet de vrijheid, maar de handhaving van de goddelijke geboden en de tucht, ja eischte die, vooral in kalvinistische landen, in een mate waarvan de geschiedenis geen voorbeeld kende.

Het bleef bewaard voor de filozofie van het recht van DE GROOT tot KANT, voor het eerst de leer te prediken: gij menschen hebt geen overheid te gehoorzamen van Gods wege

of krachtens eenige zedelijke orde, maar louter krachtens uwen wil, omdat gij haar gewild en voor zoo ver gij haar gewild hebt, en: gij hebt in uwen openbaren toestand, in uw groot nationaal bestaan geen andere roeping, dan enkel uwe onderlinge bescherming tegen elkander!

Een wetenschappelijk recht heeft deze zoo lang bewonderde leer voorzeker niet.

Wetenschappelijk hebben we geen recht, uit-te-gaan van een natuurstaat. Deze is niet alleen in strijd met de werkelijkheid en de geschiedenis, maar zelfs met het begrip van den mensch. Want het behoort tot het wezen en begrip van den mensch, dat hij zich reeds van den beginne zijns aanzijns bevindt en bevinden moet te midden van een gezin, een stam, een volk en onder een overgeleverde denkwijs, een overgeleverde orde. Het behoort tot het begrip van den mensch, dat hij een schakel is in den keten der geslachten, en daarom bepaald door hunne zedelijke en maatschappelijke overlevering. De leer van den natuurstaat vat derhalve den mensch op, — daar zij hem onderstelt buiten alle aangeboren banden met de menschelijke maatschappij en buiten allen samenhang met het verledene, hem losmaakt van den keten der geslachten, — zonder volk en stam, ja als ter waereld gekomen zonder ouders; want indien hij ouders had, dan zou hij reeds in den familiekring bij het eerste ontwaken des bewustzijns bindende zeden en orde (als het ware recht en staat in het klein) vinden en derhalve niet in den natuurstaat zijn. De mensch is niet slechts nooit in den natuurstaat geweest, maar hij is in den natuurstaat volstrekt niet denkbaar.

Denkbaar in den natuurstaat is alleen een eeuwig wezen, dat werkelijk zijn bestaan aan zich-zelf ontleent, aan God gelijk, of een wezen van het oogenblik, dat de betrekkingen waaruit het ontspringt niet kent, den dieren gelijk; nooit echter een mensch. De leer van den natuur-

staat, bijna twee eeuwen lang het wetenschappelijk dogma bij alle volken van Europa, blijkt bij nader onderzoek een ongerijmdheid te zijn.

Wetenschappelijk is men niet bevoegd, het recht en den staat louter uit de natuur des menschen, d. i. van het individu af-te-leiden en daarnaar af-te-meten. Want niet-alleen aan de individuen maar ook aan de volken is hun taak opgedragen. Juist het recht en de staat zijn taak en gebod voor het volk: hoe kunnen ze dan uit de natuur van het individu worden afgeleid en begrepen?

Wetenschappelijk heeft men geen recht, als doel van den rechtstoestand alleen de vrijheid der menschen of hunne coëxistentie te beschouwen, en niet tevens het gebod boven den mensch. Waarom zou het gebod voor den mensch niet even goed de bedoeling van het recht zijn, derhalve de natuurlijke en zedelijke wet in alle gemeenschappelijke betrekkingen des levens: de welvaart in eigendom en beroep, de zedelijkheid in den echt, de zuivere leer in de kerk, de macht en waardigheid der natiën en staten? Waarom zal het recht slechts den eenen mensch beschermen tegen den anderen, en niet door de zedelijke en redelijke gedaante der maatschappij allen gelijkelijk? Kan een volk, dat gevoel van eigenwaarde bezit, de schoonheid en reinheid van zijn openbaar leven aan de moraal der individuen en daardoor aan toeval en willekeur prijs geven? Moet het die niet veeleer verheffen tot wet? Zou het echter werkelijk, zooals men tegenwerpt, inbreuk maken op de vrije, zuivere moraliteit en godsdienstigheid, als het recht de bloedschande, veelwijverij, de willekeurige echtscheiding verhinderde, de godslastering van staatswege bestrafte? Zou het werkelijk inbreuk maken op de vrije godsdienstigheid, als de predikant door de kerkelijke besturen wordt verhinderd de leerstellingen des ongeloofs te verkondigen, als de rationalist of atheïst geen katholiek of protestantsch leeraarsambt, de onkristen geen

staatsambt kan bekleeden? Welnu, dan moet het ook inbreuk maken op de vrije, zuivere zedelijkheid, dat de rechtschapene geacht, de held geëerd, door onderscheidingen geëerd wordt; dan moge men den slechte eeren en den dezerteur een ridderorde verleenen, opdat de menschen niet uit eerzucht, maar zuiver uit moraal hunne plichten vervullen. De zaak is deze: de handelingen der individueele zedelijkheid, der individueele vroomheid kunnen niet worden gedwongen; maar de handelingen welke tot instandhouding van de zedelijkheid in den staat, tot handhaving van de ware leer in de kerk worden gevorderd, moeten worden afgedwongen: ze niet te eischen, is het prijs geven van plicht en roeping in staat en kerk.

Men heeft eindelijk wetenschappelijk geen recht, den mensch te beschouwen als een van nature onafhankelijk wezen, hem volstrekte vrijheid toe-te-schrijven, om dan alle overheid en gezach uit zijne vrije toestemming af-te-leiden. De mensch is geen volstrekt vrij wezen. Hij is een geschapen en beperkt wezen en daardoor onderworpen aan de macht die hem het aanzijn gaf; onderworpen aan een bepaalde levensinrichting en bestaande autoriteiten, onder welke zij hem in het aanzijn liet komen. Deze hebben daarom macht over hem, ook zonder zijne toestemming. Niemant, zegt men, kan van zelfs macht over een ander hebben dan over zijns gelijke. Van zelfs. Doch waarom zal hij haar slechts door overeenkomst kunnen verkrijgen en niet ook door goddelijke beschikking, door het plan der zedelijke waereld, de organizatie van het volk en de plaats, welke beide daar innemen? Hoe bewijst men dat zulk een goddelijke orde, zulk een plan der zedelijke waereld en nationale organizatie niet bestaat en niet kan bestaan?

Al de axiomaas van het natuurrecht zijn derhalve louter willekeur en machtspreuken, die niet op bewijs of redelijke noodzakelijkheid berusten, zooals men voorwendt, maar lou-

ter uitvloeisels van een onbewusten grondtoon, een begeerte van het menschelijk hart, de begeerte namelijk om den mensch van elke zedelijke macht boven hem te ontheffen en tot een volstrekt wezen te maken. De emancipatie is inwendig reeds volbracht en ondersteld, alvorens de wetenschap er toe komt zulke axiomaas te leeren.

Daarom was dan ook het natuurrecht, ondanks zijne onwetenschappelijkheid, ja men zou haast zeggen gedachteloosheid, nochtans ongeveer twee eeuwen lang, van GROTIUS tot FICHTE, de onbetwiste leer des tijds. Het scheen als of een andere filozofie van het recht, een andere opvatting van recht en staat dan deze exorbitante, volstrekt onmogelijk was. Zoo diep is zij geworteld in den werkelijken zielstoestand der tijdgenoten, die meer invloed op de beslissing heeft dan kritiek en bewijzen. Eerst in deze eeuw heeft een grondiger wetenschap een einde gemaakt aan haar aanzien, doch de openbare meening is noch geheel onder haren invloed.

In deze theorie van het natuurrecht vertoonen zich reeds de grondtrekken der revolutie. Het is revolutie, tegenover den burgerlijken toestand den natuurstaat te stellen, en daardoor den mensch los-te-scheuren van alle traditie der zeden en des rechts, de natie los-te-maken van hare gantsche geschiedenis, de geordende maatschappij te herleiden tot een oorspronkelijken chaos en aan dien chaos den maatstaf te ontleenen voor hare inrichtingen. Het is revolutie, de geheele openbare inrichting van den staat, de geheele zedelijke levensorde der natie te vernietigen en niets over-te-laten, dan alleen de rechten der individuen en hunne weerkeerige bescherming. Het is eindelijk het eigenlijk middelpunt der revolutie, der overheid de macht uit eigen gezach te betwisten, haar te bouwen op den wil der onderdanen.

Het natuurrecht van GROTIUS tot KANT is de wetenschappelijke grondslag der revolutie.

III.

Hoewel het natuurrecht reeds de revolutie in hare grondtrekken bevatte, oefende het nochtans vooreerst en onmiddelijk geen invloed uit op de bestaande orde. Het vernietigde haar wetenschappelijk in beginsel, maar liet haar in de praktijk rustig bestaan. Dit komt daar vandaan dat het uit een zuiver theoretiesch belang ontsproot, zich daarom ook zuiver aan de theorie hield, deze bij de werkelijkheid aansloot, elk konflikt met haar ontweek. Ten einde deze tegenstrijdigheid tusschen theorie en werkelijkheid op-te-lossen had men steeds als middel gereed: de stilzwijgende overeenkomst.

Het natuurrecht zou konzekwent hebben moeten zeggen: wech met deze regeeringen, deze vorsten, die wij niet zelf over ons hebben aangesteld, wech met deze wetten tegen polygamie, bloedschande, godslastering, die niet dienen voor onze vrijheid en de vrijheid onzer medeburgers. Dat alles is niet door en niet voor de vrijheid, dus onrechtmatig.

Doch het natuurrecht sprak niet aldus, maar zeide: wij moeten aannemen dat de menschen door een stilzwijgende overeenkomst in deze bestaande regeeringen der vorsten, in deze wetten hebben toegestemd en daarom zijn zij rechtmatig. Aan de hersenschim van de stilzwijgende overeenkomst had men zich gewend, daar men den staat op een verdrag grondvestte, die nooit werkelijk door een verdrag is ontstaan. Het was gemakkelijk door middel van deze fiktie alle inrichtingen der werkelijkheid te rechtvaardigen, ofschoon zij op zich-zelf met het beginsel van het natuurrecht in strijd waren. In het bizonder schoof men een stilzwijgende toestemming onder de onherroepelijke macht der erfelijke vorsten, en dit was voor de uitwendige gevolgen bijna even goed als had men het goddelijk recht der overheid

erkend. Ja men rechtvaardigde door middel van stilzwijgende verdragen zelfs wezendlijk onrechtvaardige en onzedelijke inrichtingen, bijv. despotieke wetten, ja een tijd lang de slavernij. Op deze wijze werd (wetenschappelijk) het beginsel gehandhaafd, dat alles slechts steunt op vrijheid en den wil des menschen, en behoefde men (praktiesch) niet te komen tot een lastig verzet tegen de bestaande macht.

Daaruit laat zich verklaren hoe de tegenstrijdigheid zoo lang kon voortduren tusschen een algemeen en zonder tegenspraak heerschende wijsbegeerte van het recht en den bestaanden toestand, tusschen de leer, dat de menschen niemant behoeven te gehoorzamen wien zij dat niet zelf toestaan, en het bestaan van een erfelijk koningschap „van Gods genade" en doorgaands zelfs van onbeperkte macht; dat het eerste onverhinderd gepredikt en algemeen geloofd werd, het laatste zonder aanvechting bleef bestaan. Doch eindelijk moest men toch tot bewustzijn komen van de tegenstrijdigheid en daarmede tot een botsing tusschen oude instellingen en een nieuwe leer. Dit werd veroorzaakt door de bijkomstige leer der volkssoevereiniteit, welke ik als het ander wetenschappelijk element der revolutie heb gekenmerkt.

De godsdienstig-staatkundige partijtwisten na de hervorming voerden in onderscheidene rijken van Europa tot opstand, tot afzetting en veroordeeling van de vorsten. Zoo in Schotland, Engeland, Frankrijk. Vanhier geschriften tot verdediging van deze handelingen. De voornaamsten zijn die van Hubert Languet, van Buchanan, van Milton.

Deze apologeten van opstand en koningsmoord worden door éene hoofdgedachte bezield: de opperordening (superioriteit) des volks boven de vorsten. Hunne bewijsvoering is, behalven den geleerden toestel, dien zij naar de manier huns tijds uit den bijbel en de classici bij-een-brachten, eenvoudig

deze, dat het volk in tijdsorde eerder is dan de vorst, en dat de vorst er is ter wille van het volk, niet het volk om den vorst. Daaruit trekken zij het gevolg dat het volk het recht heeft, in geval van misbruik van macht, zich boven den vorst te plaatsen, hem te vonnissen, te straffen. Dit is derhalve de leus van de superioriteit des volks en van zijn recht tot opstand. Ik zeg met opzet: superioriteit, noch geen soevereiniteit.

Ook deze leer was nieuw en ongehoord. Tot dusver gold de vorst als de onschendbare gezalfde Gods boven het volk. En ook zij berust op de gesteldheid des harten, dat geen gegeven geheiligde autoriteit boven zich wil erkennen.

De aangehaalde bewijsvoering is dan ook vrij zwak.

De prioriteit des tijds, of het volk dan of de vorst eerder is, is niet beslissend en bovendien twijfelachtig. Wanneer de staat uit de patriarchale familie ontstaan is, dan heeft de vorst, d. i. de stamvader, de prioriteit. Vorst Jakob is vroeger dan zijn volk, d. i. zijne twaalf zonen met hunne vrouwen en kinderen en knechten en schapen en kameelen. En dat de vorst er is ter wille van het volk is even min waar als het omgekeerde. Zijn de ouders om de kinderen of de kinderen om de ouders? De waarheid is dit: vorst en volk zijn tot een gemeenschappelijk hooger doel, ter vervulling van de menschelijke levenstaak in de natie. Daarom zijn zij wederkeerig voor elkander, de vorst voor het volk, het volk voor den vorst.

Deze leer der volkssuperioriteit is in hare grondstelling, in haar levensbeginsel ten nauwste verwant met het natuurrecht. Nochtans zijn zij zeer verschillend van karakter.

De leer der volkssuperioriteit is niet een wetenschappelijk systeem zooals het natuurrecht, en bezit vooral niet den wetenschappelijken hefboom de overheid stelselmatig beneden het volk te plaatsen — de theorie van het staatsverdrag. Daarentegen streeft zij onmiddelijk

naar een praktiesch doel, namelijk het recht van den opstand en zij deinst niet terug voor een botsing met de werkelijkheid en de bestaande macht.

Een vereeniging van beide theoriën, haar weerkeerige aanvulling, bracht SIDNEY tot stand in zijne redevoeringen over het Goevernement [1]). Hij maakte de ruwe leer van den opstand wetenschappelijk, terwijl hij er de theorie van het verdrag uit het natuurrecht aan ten grondslag lei, en de bespiegelende leer van het natuurrecht praktiesch, terwijl hij de fiktie van de stilzwijgende overeenkomst ter zijde stelde. Hij zegt met het natuurrecht: de menschen kunnen niet anders aan een regeering onderworpen zijn dan daardoor, dat zij er in toestemmen. Maar dan zegt hij verder: de menschen hebben hunne toestemming tot de bestaande regeering niet gegeven, bij gevolg zijn zij er ook niet aan onderworpen. Zoo spreekt hij o. a. in de merkwaardige plaats:

„Men moet de bedriegelijke inbeelding laten varen, dat een vorst, die door successie (!), verovering of uzurpatie tot den throon gekomen is, door het volk gekozen zij. — — Het ware inderdaad belachelijk te beweren dat de inwoners van Griekenland, Napels of Toskane stilzwijgend bewilligen in de regeering van den Grooten Heer, den Koning van Spanje of van den Groothertog, terwijl het zeker is, dat deze ongelukkige volken de tyranny verwenschen, waar zij onder zuchten."

In deze woorden wordt duidelijk de tegenstrijdigheid uitgesproken tusschen de theorie des natuurrechts en den werkelijken toestand, de deur geopend om de revolutie uit het gebied der theorie over-te-brengen op dat der handelingen.

---

[1]) SIDNEY behoorde tot de partij van CROMWELL, ofschoon hij geen puritein was maar deïst, en werd wegens zijn boek onder de restauratie ter dood veroordeeld, hoewel hij het niet had uitgegeven en het alleen in zijn schrijftafel gevonden werd.

Intusschen heeft het boek van SIDNEY aanvankelijk slechts in geringe mate de opmerksaamheid gewekt. Zoo ook van dien kant dat van zijn opvolger LOCKE. Zijne leer eindigt ook noch altijd in de superioriteit, noch niet in de soevereiniteit des volks, maar zij moest tot de laatste aanleiding geven. Eerst ROUSSEAU is in zijn boek *du contrat social* de grondlegger van de leer der volkssoevereiniteit; daardoor is hij de voleinder der politieke denkwijs van 1789, de voleinder van het stelsel der revolutie. Hij ontbolsterde de rijpe vruchten der wetenschappelijke ontwikkeling, uitgaande van DE GROOT en BUCHANAN.

Het is een vrij algemeene dwaling dat ROUSSEAU de grondlegger is van de leer van het staatsverdrag, omdat zijn boek den titel voert: du contrat social. Dit is reeds sedert DE GROOT de heerschende, onweersproken leer. Zelfs hare gevolgtrekking, dat het volk het recht heeft de opgedragen macht, wanneer zij, in strijd met de overeenkomst, wordt misbruikt, te herroepen, den Koning af-te-zetten, is niet oorspronkelijk van ROUSSEAU, maar lang vóor hem van SIDNEY en LOCKE. Wat is dan het nieuwe, eigenaardige zijner leer, dat een keerpunt uitmaakt? Wat is het, dat juist hem tot den prototype der fransche revolutie maakt? Het is in één woord het denkbeeld, dat van de vrijheid geen afstand kan worden gedaan, dat zij niet vatbaar voor overdracht, dat zij onvervreemdbaar is.

Tot dusver leerde men: de menschen zijn vrij, maar zij kunnen, hunne vrijheid afstaan. De menschen zijn aan geen gezach onderworpen, maar zij kunnen zich, bij verdrag, aan een gezach onderwerpen. ROUSSEAU daarentegen leert: neen, de vrijheid is een onvervreemdbaar recht even als het leven. Men heeft over de vrijheid geen vrije beschikking. De menschen kunnen hunne vrijheid niet afstaan, kunnen zich aan geen gezach onderwerpen, ook niet bij verdrag. Even min als zij zich bij verdrag op rechtmatige wijze als

slaven kunnen verkoopen, even min kunnen zij zich rechtmatig onderwerpen aan een politieke macht. Zij moeten hunne vrijheid onverminderd behouden even als hun leven.

Deze leer is het die ROUSSEAU het eerst ontwierp; zij is de uiterste schakel van de ontwikkeling die voorafging. ROUSSEAU besluit daaruit konzekwent tot drie axiomaas: de volksmacht kan niet worden overgedragen, zij is onbeperkt, absoluut, en alle menschen zijn volstrekt gelijk. Deze drie stellingen vormen vereenigd het denkbeeld der volkssoevereiniteit, waarin het geheele stelsel van ROUSSEAU ligt opgesloten.

De eerste stelling dus, die ROUSSEAU op grond van de onvervreemdbaarheid van de vrijheid laat volgen is, dat de macht des volks niet vatbaar is voor opdracht. Dien ten gevolge kunnen alle menschen te samen, die door hunne overeenkomst den staat vormen, niet aan eenig subjekt buiten hen, hetzij koning, senaat, parlement, eenige macht over zich verleenen; zij moeten bij gevolg de staatsmacht zelf behouden of met andere woorden: het volk moet onafgebroken in het bezit en de uitoefening van de volksmacht blijven.

Hierin openbaart zich de vooruitgang van de leer der superioriteit tot de leer der soevereiniteit des volks. Het volk, de menschen gezamendlijk, is volgends haar niet slechts de bron der regeering, waaruit zij wegens verdrag en overdracht moet worden afgeleid, het is niet slechts een hoogere maar rustende macht boven de regeering, die eerst in geval van misbruik openbaar wordt, maar het is zelf de regeering, is zelf in het bezit en de uitoefening van de staatsmacht.

Dit axioma van de onvervreemdbaarheid van de macht des volks leidt tot de volgende toepassingen:

In de eerste plaats kan geen vorstelijke, in het algemeen geen regeerende macht boven het volk worden toegelaten. De vorst kan niet slechts geen oorspronkelijke, op eigen ge-

zach steunende macht, niet slechts geen onherroepelijke macht hebben, gelijk men reeds vroeger had aangenomen, maar hij kan hoegenaamd geen macht bezitten.

De betrekking van een vorst, wanneer er een bestaat, of van elke andere regeering (senaat en dergel.) is niet die eener macht, niet die van een recht tegenover het volk, maar juist omgekeerd, die van een bevel des volks aan den vorst. Het volk beveelt iemant, dit of dat te doen, het bestuur waar-te-nemen, dat is de vorst (of eenige andere vorm van regeering). De vorst moet zich daarom in alles naar den wil des volks richten, en het volk kan hem niet slechts wegens misbruik, maar naar welgevallen ontslaan, gelijk thands een koning zijne ministers ontslaat; daarentegen kan de vorst omgekeerd niet abdiceeren, omdat hij zich niet kan onttrekken aan het bevel van zijnen gebieder. Hetzelfde geldt natuurlijk van ieder ander bestuur.

Vervolgends is geen verdeeling van macht geoorloofd, dat namelijk het uitvoerend bewind aan eenig orgaan zou worden toevertrouwd. Het volk moet in het ongedeeld bezit der macht blijven. Het konstitutioneele stelsel van de verdeeling der macht is een roof gepleegd aan het volk. Wel kan het volk aan eenig bestuur de voltrekking opdragen, maar niet de voltrekkende macht, d. i. het kan de voltrekking opdragen als een bevel op de omschreven manier, maar niet als een recht, niet onherroepelijk, niet als een teugel voor het volk-zelf.

Er kunnen derhalve verschillende soorten van regeering (goevernement) zijn: monarchale, aristokratische, demokratische, al naar mate het volk het bevel om de voltrekking te bezorgen aan een eenige geeft of aan een kollegie, of haar zelf ten uitvoer legt; maar er kunnen niet zijn verschillende grondwetten (konstituties). Daar is maar één grondwet: de ongedeelde volkssoevereiniteit.

Eindelijk kan geen vertegenwoordiging des volks

worden gedoogd. Het volk kan zijne macht niet laten uitoefenen door afgevaardigden, maar moet haar zelf en onmiddelijk uitoefenen. Elke regeeringsvorm met vertegenwoordiging, zooals bijv. de engelsche, is een onderdrukking van het volk. Want in de vertegenwoordiging heeft het volk slechts één moment waarin het vrij is, waarin zijn wil geldt, het oogenblik der verkiezing, maar verliest oogenblikkelijk zijne vrijheid weder en wordt een slaaf der vergadering die het verkozen heeft.

Het tweede axioma dat ROUSSEAU uit zijne theorie laat volgen, is de onbeperktheid van de macht des volks. Zij kan daarom niet begrensd zijn door een grondwet, door fundamenteele wetten, noch door een historiesch overgeleverde konstitutie, noch door een zoodanige die het zichzelf eerst heeft gegeven. Volgends deze grondstelling achtte zich het fransche volk in 1789 niet gebonden aan de oude noch rechtens bestaande grondwet van Frankrijk met de generale stenden, en achtte zich eveneens in 1792 niet gebonden aan de konstitutie die het in 1791 vrijwillig had ingevoerd, en zoo altijd verder. De macht des volks kan even min worden beperkt door rechten der individuen, „verworven rechten." Verworven rechten moeten niet alleen in geval van nood wijken voor het openbare nut en tegen schadeloosstelling, maar zij kunnen in het geheel niet in aanmerking komen, het geheele begrip der verworven rechten bestaat niet. Want ieder verworven recht zou een grens zijn die het volk zichzelf had gesteld, en het kan zich geen grenzen stellen die het oorspronkelijk niet heeft. Het derde axioma eindelijk waar ROUSSEAU toe komt, is de volstrekte gelijkheid. Want volgends zijne theorie over de vrijheid kunnen onder het volk-zelf weder de individuen elkander geen voorrecht toestaan. Even als zij volgends hunne oorspronkelijke aangeboren vrijheid met elkander gelijk zijn moeten zij het voor altijd blijven. Elke verandering, elke toekenning van

een voorrecht zou een afstand zijn van den kant van anderen, en is bij gevolg ongeoorloofd. Zij mogen den primitieven toestand der gelijkheid niet opgeven.

Daarom eischt ROUSSEAU: volkomen gelijkheid in de medewerking tot uitoefening van de staatsmacht, met name in de wetgeving, volkomen gelijkheid in alle andere staatkundige rechten.

Ongeoorloofd is bij gevolg elk grooter aandeel aan de wetgevende macht voor den adel of de grondeigenaars of de gegoeden, iedere census. De eene mensch moet volmaakt hetzelfde aandeel hebben in de wetgeving als de andere, de proletariër, de bedelaar niet minder hebben dan ieder ander. Ongeoorloofd is verder elk bizonder recht, bijv. een afzonderlijke rechtsbedeeling. Ongeoorloofd is eindelijk iedere korporatie, bijv. een gilde, een stadsgemeente met korporatieve rechten, een universiteit. De korporatie toch beteekent dat een bepaalde kring van menschen te samen zekere rechten en rechtsbetrekkingen heeft, die anderen niet bezitten. Dat alles mag niet worden toegelaten. Iedere burger moet in iedere betrekking volstrekt voor zich als individu en in verhouding tot anderen volstrekt gelijk zijn, en daarom op zich-zelf staan. In deze absolute afzondering en absolute gelijkheid zijn zij het volk waaraan de soevereiniteit toekomt. Volkssoevereiniteit is derhalve bij ROUSSEAU en wel het eerst bij ROUSSEAU hetzelfde als: de soevereiniteit van het zielental.

Alleen in deze gelijkheid, het beginsel van het zielental, vindt ROUSSEAU de rechtvaardiging van zijn geheele stelsel. Want alleen dáarom is de macht des volks geen afstand der vrijheid voor den enkele, omdat een ieder door den ander juist zooveel toegestaan wordt als hij hem toestaat — in tegenstelling met andere staatsvormen, waar de massa aan een koning of een bepaalde klasse van kiezers rechten over zich verleent, welke haar niet wederom ook door deze ver-

leend worden. Het is de volstrekte weerkeerigheid van den afstand die dezen weder opheft en zoo de oorsponkelijke vrijheid weer herstelt. Daarom is dan ook de onbeperktheid van de volmacht geen despotismus, omdat hierdoor de macht des volks dezelfde is als de macht van het individu. Wat zulk een volksmacht mij aandoet, doe ik mij-zelf aan en niemant kan zich-zelf onrecht doen.

Dat alles nu beschrijft ROUSSEAU niet als staatkundig ideaal en einddoel, maar als grondstelling van het recht. Het is het onuitroeibaar recht der natuur en geldt daarom overal op dezelfde wijze — in Frankrijk, Engeland of Turkije — en geldt overal van zelfs, behoeft niet eerst te worden ingevoerd. Wat op andere wijze bestaat is onrechtmatig en nietig, en het volk behoeft slechts het recht dat het reeds heeft uit-te-oefenen.

Scherper, konzekwenter kan men het denkbeeld niet teekenen, dat er geen macht is en geen bizonder recht dan door vrije bewilliging van ieder in het bizonder. Want volgends deze stelling kan er, indien het volk geen macht overdragen kan, ook geen macht zijn, kan er, indien het volk zich-zelf niet op gelijke wijze kan beperken, ook geen grens voor zijn, kunnen er, wanneer niet al de overigen te samen aan één individu rechten kunnen verleenen, ook geen rechten der individuen zijn. Daar nu echter de vrijheid onmiskenbaar tot de rechten behoort die niet vatbaar zijn aan anderen gegeven te worden, kan werkelijk dat alles niet worden overgedragen en toegestaan en is derhalve van het standpunt, dat de wetenschap van dien tijd innam, de leer van ROUSSEAU onvermijdelijk.

Daardoor wordt alles overtroffen wat vroeger geleerd was. De opstand is niet slechts als uitzondering geoorloofd maar het begrip van den opstand opgeheven: de verheffing van de onderdanen boven de regeering is de natuurlijke, normale toestand. De overheid is niet slechts onderworpen aan den

volkswil als hooger ressort, waarop in geval van nood kan worden geappelleerd, maar alle overheid wordt geloochend. De leer van BUCHANAN en MILTON tot SIDNEY en LOCHE was slechts de leer van den opstand: de leer van ROUSSEAU is de leer der revolutie.

Het motief dezer leer is de volstrekte vrijheid. ROUSSEAU erkent dat iedere werkelijke toestand, ja dat elke theorie tot dus ver in tegenspraak is met het beginsel waarvan men uitgaat: het beginsel, dat de mensch aan geen andere macht onderworpen moet zijn, dan die van zijn eigen wil. Want wat baat het mij, indien ook werkelijk de macht alleen door mijn wil is ingesteld, wanneer zij dan toch kan bevelen wat ik niet wil?

Zulk een vrijheidstheorie is slechts een wetenschappelijke illuzie. Daarom neemt hij de toevlucht tot dit stelsel eener vrijheid die niet vervreemd kan worden.

Het is echter zelfmisleiding, wanneer ROUSSEAU meent dat door zijne leer deze vrijheid gered wordt. Alsof de onderwerping aan het soevereine volk, aan de meerderheid, zij het ook bij het meest onbeperkte recht van verkiezing, niet evenzeer een overdracht ware, een afstand van de vrijheid. Mijne vrijheid is verdwenen wanneer mij geboden wordt wat ik niet wil en niet goed acht, zij het de koning, zij het een meerderheid van miljoenen of de meerderheid van één stem, die het mij gebiedt. Derhalve is ook hier slechts één oogenblik van vrijheid, de daad, waardoor ik mij aan de meerderheid onderwerp of waarbij ik mijne stem uitbreng: van dat oogenblik af ben ik niet vrij meer.

Dit wordt ook niet beter door de volstrekte weerkeerigheid van den afstand van vrijheid. De mogelijkheid, dat ik als deel der meerderheid de anderen onderdrukken kan, is geen vergoeding voor de mogelijkheid en werkelijkheid, dat ik als deel der minderheid door de anderen onder-

drukt word. Deze weerkeerigheid, reciprociteit, is daarom niet een alzijdige waarborg der vrijheid, een voldoening van den wil van allen, maar slechts een loterij, een onderwerping aan het toeval wiens wil getrokken zal worden.

Wanneer ik mijn gantsche vermogen op het spel zet en al de andere spelers moeten volmaakt hetzelfde inzetten, heb ik daarom mijn vermogen onveranderd behouden? Zoo ook bij dit lot der meerderheid, waarbij de inleg mijn geheele recht is. Ik kan uit deze loterij slechts het lot trekken van den slaaf of den despoot: het lot des vrijen mans kan er nooit uit te voorschijn komen.

De leer van Rousseau, nauwkeurig beschouwd, zegt niets anders dan dit: de vrijheid is onvervreemdbaar, daarom moogt gij haar niet wechschenken, bijv. aan een koning, maar gij moogt haar wel op het spel zetten of wagen aan een weddingschap. Hij had uit de beginselen der rechtsgeleerdheid moeten weten, dat iets op het spel zetten of verwedden ook een vervreemding is.

Daarom, wanneer de onvervreemdbaarheid der vrijheid konzekwent wordt toegepast, wanneer zij werkelijk gered zal worden, dan is niet slechts de vervreemding des volks aan den koning, maar ook de vervreemding van het individu aan de massa ongeoorloofd en nietig. Dan moet men niet de volstrekte macht des volks, maar de volstrekte onafhankelijkheid van het individu proklameeren. Ten einde mijne vrijheid onvervreemd te behouden bestaat er geen ander middel dan dit: tot géen staat te behooren.

Vroegere eeuwen hielden zich bezig met vraagstukken als de quadratuur van den cirkel en den steen der wijzen. Wij glimlachen thands om de poging voor een irrationeele verhouding een rationeele formule te vinden, of een middel in de natuur te ontdekken tegen de hoogste wet der natuur: den dood van al het sterfelijke. Van geen anderen aart echter is het probleem, dat de staatkundige theorie en de staatkundige be-

weging sedert meer dan een eeuw najagen, en dat in ieder geval ROUSSEAU het duidelijkst en scherpst heeft uitgedrukt, het probleem: dat de mensch in den staat en de regeering slechts zijn eigen wil zou gehoorzamen, terwijl het wezen van den staat en de regeering juist dit is, dat de mensch gehoorzame aan een hoogeren wil.

Alle gewaande steenen der wijzen, alle grondwetten waarmede men het beproefd heeft, hebben daarom het vraagstuk niet opgelost en zullen het nimmer oplossen. Het allerminst wordt het opgelost door ROUSSEAUS stelsel der volkssoevereiniteit.

Ja deze staat van ROUSSEAU is een grooter vervreemding en onderdrukking van de vrijheid, dan er ergens een bestaat. Want iedere andere macht — koning, aristokratie — heeft toch een grens. Daar is nooit een Koning geweest die rechtens alles mocht, die feitelijk alles kon doen. De soevereiniteit echter van het zielental is onbeperkt. Elke andere macht heeft noch een soort van overeenkomst in de opvatting, in geneigdheden, ware het ook de ondeugd, waarnaar men zich kan inrichten. De volkswil echter springt over in de schreeuwendste tegenstrijdigheden en is onberekenbaar. Zijne soevereiniteit is derhalve de uiterste tyranny.

Tegen deze onbeperkte tyranny der meerderheid, die onmiskenbaar in het stelsel van ROUSSEAU ligt opgesloten, waant hij nu in dit stelsel tevens een onfeilbaar tegengift te bezitten, namelijk de gelijkheid.

Omdat hij geen bizonder recht in zijnen staat duldt, zal daar ook geen bizonder belang aanwezig zijn, maar alleen het gemeenschappelijk belang. Daarom zullen allen in elk opzicht hetzelfde willen, de wil der meerderheid of liever de wil der geheele massa zal geen andere zijn, dan die van het individu. Bij gevolg zal niemant onderdrukt worden behalven degeen, die iets bizonders, die aristokratische voorrechten zou willen en zoo iemant zou met recht onderdrukt worden.

Doch ook dit is geheel ongegrond.

Vooreerst zou tot dat einde ook de ongelijkheid van bezit moeten worden opgeheven, want zij kweekt bij voorkeur tegenovergestelde belangen. In de grieksche republieken bijv. bewoog zich de geheele politieke strijd alleen om de tegenstelling van rijken en armen. ROUSSEAUS volkssoevereiniteit en demokratie vereischen derhalve konzekwent en noodwendig kommunismus en dit is, zooals ons zal blijken, onuitvoerbaar.

Maar buitendien: zelfs wanneer men de ongelijkheid van vermogen kon en wilde opheffen, dan bleef er noch menig onuitroeibaar onderscheid onder de menschen en daardoor een verschillend belang over. Daar blijft over het onderscheid van geslacht, leeftijd, gezondheid. Daar blijft over het onderscheid van begaafdheid. De militaire, administratieve, parlementaire talenten hebben er een verschillend belang bij, hoe de staat moet worden ingericht, om zich te kunnen doen gelden. Eindelijk blijft het onderscheid van overtuiging, zoowel van godsdienstige als van elke andere overtuiging. Er wordt hier dus voortdurend een minderheid onderdrukt door een meerderheid, in hare wenschen, hare overtuiging, hare belangen, eindelijk in haar hoogste belang, dat der godsdienst. En dit noemt ROUSSEAU het stelsel der onvervreemdbare vrijheid! Juister zou hij het noemen: het stelsel der onbeperkte verdrukking.

IV.

Ik heb de beide wetenschappelijke stelsels ontvouwd waar de denkwijs der revolutie op berust. Maar deze denkwijze heeft haar verspreiding en macht en vooral den moed om zich te laten gelden niet te danken aan deze wetenschappelijke stelsels alleen, maar ook aan de groote gebeurtenissen des werkelijken levens. Het is hoofdzakelijk de puri-

teinsche beweging in Engeland en Amerika en de gevolgen daarvan, die haar den weg baande.

De geschiedenis der waereld heeft de trappen van het puritanisme en whiggisme doorloopen, alvorens tot de eigenlijke, volledige revolutie te komen. Wij moeten haar langs dezen weg volgen.

Het puritanismus is niets anders dan de levensbeschouwing des hervormers KALVIJN, in de accentuatie en verscherping welke zij door de engelsche toestanden verkreeg.

KALVIJN ontwierp niet slechts een eigenaardige geloofsleer, die in wezendlijke punten afweek van de leer van LUTHER, en die tot heden door een groote afdeeling der evangelische kerk wordt omhelsd. Het beeld stond hem ook voor den geest van den geheelen openbaren toestand van een kristelijk volk, van de uitwendige gedaante der kristelijke gemeenschap in staat en kerk: het is het beeld eener kristelijke gemeenschap, die in zich-zelf rein en heilig, ook uitwendig niet onder de waereld staat, maar de waereld beheerscht. Hij nam er zelf de proef van te Genève. Op dit beeld berust het puritanisme.

Wat de ziel van KALVIJN vervulde is een theokratie in den geest van het euangelie, een theokratie van het bezonnenst karakter, zonder wonderen en inspiratie, zonder orakel en priesters, maar tevens van het strengste karakter.

Geheel het openbare leven moet door en door een heerschappij van God zijn daardoor, dat het een dienst van God is. Buitengesloten zijn daarom alle waereldsche bemoeiingen, voor zoo ver de nooddruft des levens ze niet eischt, buitengesloten alle waereldsche vermaken. Alles wat de mensch doet moet alleen en moet rechtstrecks dienen tot eer en verheerlijking van God.

Het voornaamste deel der verheerlijking van God is de gehoorzaamheid des menschen, zijne heiliging en overgave, bij gevolg de instandhouding eener priesterlijke gemeente en hare

voortdurende gemeenschap (communio) met God. De zuiverheid des outers, dat het avondmaal uitsluitend gevierd worde door waarlijk geheiligden, is daarom het middelpunt van het kerkelijk, ja het middelpunt van geheel het openbare leven.

Daartoe strekt de strengste kerkelijke tucht — het onderzoek zoowel naar den wandel, als zelfs naar den zieletoestand van de leden der gemeente door huisbezoek, herderlijke toespraak, kerkelijke straf tot den ban toe; daartoe strekt de ondersteuning van deze kerkelijke tucht van wege den staat, door middel van burgerlijke straf voor zedelijke en godsdienstige overtreding.

Staat en kerk zijn volgends die beschouwing nauwelijks meer onderscheiden; zij dienen slechts één en hetzelfde doel: een ware gemeente van heiligen te stichten ter eere Gods.

Daarom komt vervolgends het bestuur van het openbaar leven, van staat en kerk, toe aan deze heilige gemeente. Wie niet tot haar behoort, d. i. wie niet bevoegd is tot het avondmaal volgends de gestelde strenge voorwaarden, heeft ook geen staatkundige rechten. Vereischte tot een volkomen burgerrecht is niet slechts het uitwendig lidmaatschap der kristelijke, d. i. evangelische kerk, zooals dat bijv. tot in 1848 in Pruisen bestond, maar ook het ware geloof en de heiligmaking en de openbaring daarvan in den wandel. Kristelijke opwekking, geschiktheid ten avondmaal en het aktieve burgerrecht vloeien samen tot één. Die bevoegd zijn tot de deelneming aan het avondmaal voeren te samen het uitsluitend en onbeperkt bewind.

Dit is het centrum der theokratische idee: God moet heerschen, terwijl zij heerschen, die met Zijn Geest zijn vervuld en daarom alleen Zijn wil volbrengen.

Dit is een evangelische theokratie met republiekeinsche vormen en een inwendig karakter, in onderscheiding der theokratie van het katholicismus met hare hierarchische vormen en meer uitwendig karakter.

De theokratische hoofdgedachte is dezelfde waarop het katholicisme der middeneeuwen de oppermacht des pausen boven den keizer grondde: de rangschikking van het geestelijke, eeuwige, boven het waereldsche, tijdelijke. Maar het orgaan van het geestelijke is hier niet een afzonderlijke priesterstand, maar de geheele geheiligde gemeente, en richtsnoer en maatstaf is hier niet het gezach der kerkelijke organen over het openbaar leven, maar de heiliging van dat leven.

Dit alles wordt gedragen en gesteund door KALVIJNS leer van de prædestinatie, d. i. van een eeuwig raadsbesluit Gods, door hetwelk Hij een gedeelte der menschen ter zaligheid, het ander gedeelte ten verderve heeft bestemd, zóo, dat de eersten onmogelijk van de genade kunnen vervallen, de laatsten haar niet kunnen deelachtig worden. Indien dit werkelijk zoo is, indien een deel des volks door God onherroepelijk bestemd is zalig te worden en heilig te zijn, het andere deel verdoemd te worden en zondig te zijn, wat is dan natuurlijker, dan dat de reinen en zaligen heerschappij en macht hebben over de zondigen en verdoemden? De prædestinatie is voor de heerschappij der kalvijnsche heilige gemeente hetzelfde wat de inspiratie is voor de heerschappij van het roomsche episkopaat. De paus acht zich geroepen tot de macht over de koningen krachtens zijne verlichting, de heilige gemeente krachtens hare verkiezing.

Voorzeker is volgends KALVIJNS geloofsleer het eeuwig raadsbesluit van God ook alleen aan Hem bekend, en kunnen de menschen niet weten en beslissen wie tot de verdoemden behoort. Maar bij benadering wordt toch naar deze wetenschap door de menschen gestreefd. Dit geschiedt door de kerkelijke tucht, en de kerk van KALVIJN richt onvoorwaardelijk den eisch tot een iegelijk dat hij zich zijner verkiezing verzekerd zij. Daarom wordt wel met het dogma der prædestinatie de heerschappij der heiligen noch niet van

zelfs en onvermijdelijk geleerd, maar zij ligt daarin geheel voor de hand.

Tot een volledige kenschetsing van het puritanisme behoort verder noch, dat de maatstaf der heiligmaking veelal niet-alleen aan de algemeene evangelische waarheden en eischen ontleend wordt, maar tevens aan de bizondere leerstellingen en openbaringen van de levendmaking: dat iemant verzekerd zij van zijne verkiezing, dat hij op een bepaald tijdstip zij wedergeboren, dat hij zich onthoude van bepaald als waereldsch zeden, waardoor dan deze verheven gestalte eener gemeente Gods toch ook niet vrij is van zekere gemaaktheid.

KALVIJN paste zijn denkbeeld der theokratie toe te Genève, onder gedurigen strijd met de Libertijnen, d. i. de waereldschgezinden die haar weerstreefden.

Hij voerde de strenge tucht in van kerk enstaat, hij vestigde de regeering der geestelijk levend gemaakte gemeente. Dat alles nu was in Genève uitvoerbaar, waar alleen de gereformeerde belijdenis gold en de vorm van staatsbestuur tevens republiekeinsch was. Daarentegen geraakte deze theokratische opvatting in het monarchale Groot-Brittanje in botsing met de bestaande koninklijke macht.

Het koningschap streefde daar reeds naar een ander doel: het schraagde in Schotland het katholicisme, in Engeland de Bisschoppelijke Kerk; het onderwierp zich niet aan gestrengheid van zeden en gaf ergernis aan de opgewekte gemeente. Maar ook zonder dit alles was het konflikt reeds aanwezig door den wedijver om de heerschappij. Het koningschap maakte aanspraak op de hoogste macht krachtens zijn ambt, de gemeente krachtens hare heiliging; het eerste volgends de natuurlijke wetten en voorwaarden van den politieken toestand, de laatste volgends de bizondere bedeeling van het koningrijk Gods.

Dit was de strijd van het puritanisme in Schotland en Engeland tegen de STUARTS, en het was het tragiesch lot der STUARTS in dezen strijd het onderspit te delven.

Intusschen, wanneer de theokratie ook al gegrond is op de diepste levensrichting der geheele gereformeerde kerk, zoo kwam zij toch niet overal op dezelfde wijze en in gelijke mate tot bewustzijn en uitvoering. Dit is onderscheiden volgends de aanleidingen, landen en partijen.

Haar toppunt bereikte zij in de Independenten.

De Independenten ontstonden uit de algemeene groote partij der Puriteinen (Presbyterianen) in Engeland. Het waren landverhuizers, verdreven engelsche puriteinen, die in Holland deze sekte vormden. Hier was hun echter alles te waereldsch en, bevreesd voor besmetting door de aanraking met de kinderen der waereld, ging een gedeelte naar Amerika en bevolkte Nieuw-Engeland, dat de prototype der demokratische inrichting van Noord-Amerika is en ook de losscheuring der amerikaansche koloniën van Engeland besliste. Het ander gedeelte keerde weer naar Engeland terug, nam later deel aan den algemeenen oorlog tegen KAREL I en behaalde, door CROMWELL op militairen voet georganizeerd, de overwinning op koning en parlement.

De beide staatsvormen die thands boven alle andere de opmerksaamheid en gedeeltelijk den wensch tot navolging opwekken, de konstitutioneele monarchie van Engeland en de demokratie van Amerika, zijn voor een groot deel het werk der Independenten.

Deze machtige invloed op den staatkundigen toestand kan echter slechts begrepen worden uit hun kerkelijk stelsel.

De Independenten staan op den algemeenen grondslag der puriteinsche leer en denkwijze. Hunne eigenaardigheid bestaat in het volgende:

Vóor alles verwerpen zij het gezach der Synode, derhalve van het gemeenschappelijk kerkverband over de gemeenten,

gelijk het voorkomt in de inrichting van alle andere gereformeerde kerken, en leeren de volstrekte onafhankelijkheid (independentie) der gemeenten. Iedere gemeente moet voor zich-zelf de formule harer geloofsbelijdenis (covenant) vaststellen, de godsdienstoefening regelen, de tucht handhaven. Onder elkander vormen zij een vrije gemeenschap, maar het geheel der gemeenten heeft geen gezach over eenige gemeente in het bizonder.

Dit was hun grootste en het eerst in het oogvallend onderscheid met de Presbyterianen, en van daar verkregen zij den naam van Independenten. Daarmede verwerpen zij dan verder de uniformiteit der eeredienst, die toen noch door alle kristelijke geloofspartijen, met name door de engelsche Presbyterianen werd geëischt: dat namelijk slechts éene liturgie en éene inrichting der kerk voor het gantsche land voorgeschreven en geen afwijking gedoogd moest worden. Deze eisch wordt verworpen door dien anderen eisch van de onafhankelijke eigenaardige inrichting van iedere gemeente. Daarmede predikten zij dan tevens de grondstelling der verdraagsaamheid, die toenmaals noch iets ongehoords was. Die verdraagsaamheid bepaalt zich echter tot evangelische gemeenten, d. i. tot de afwijking in bestuur en liturgie en buiten de hoofdleer ook in het dogma; roomschen en ongeloovigen zijn daarvan uitgesloten. Hunne verdraagsaamheid bedoelt geen vrijheid van geweten, maar slechts de onafhankelijkheid der afzonderlijke evangelische gemeenten, verwerping van de eenerleiheid. Vervolgends verwerpen zij in den boezem der gemeente het eigenlijke door God ingestelde leeraarsambt. Zij bezitten wel predikers, maar zonder het karakter van zulk een ambt. Terwijl de geestelijkheid in het katholicismus een stand en in het protestantismus een ambt is, is zij in het independentismus een loutere funktie, en vooral in het leger van Cromwell bestond een sterke geneigdheid, het

prediken over-te-laten aan de ingeving van het oogenblik en eigen volmacht. Zij hebben eindelijk geen opzieners, geen presbyterium, gelijk dit de algemeene inrichting is der kalvinistische kerken, maar elk gemeentelid neemt zelf deel aan de besluiten der gemeente.

In deze grondstellingen der Independenten ligt een beginsel tot uiterste vergeestelijking en daardoor tot individualizeering voor de inrichting der kerk. Zij stellen in de plaats eener samenhangende kerkelijke organizatie het recht der geestelijke opwekking, daardoor de gelijkheid en onafhankelijkheid der individuen. En dat is in der daad, dieper beschouwd, slechts een verscherping van het puriteinsche denkbeeld, dat aan de heilige gemeente de kerkelijke macht toekomt. Want indien de macht niet berust op het ambt maar op de heiligmaking, waarom zullen dan de heiligen zich buiten hunne gemeente aan een synode, in hun midden aan een leerambt en ouderlingen onderwerpen?

Al deze onderscheidingen der Independenten van de overige Kalvinisten ten opzichte der kerkelijke inrichting, zijn nochtans van geringe beteekenis. Wat hunne beteekenis voor de geschiedenis uitmaakt, is veeleer de kracht van het theokratiesch ideaal die hun eigen was. Zij vooral zijn vervuld met het kalvinistiesch denkbeeld van een rijk der heiligen, en brengen het op de konzekwentste wijze in toepassing. Zij zijn niet te vreden met persoonlijke vroomheid, zelfs niet met een heilige gemeente in en onder de bevlekte waereld, maar slechts met de heilige gemeente geheel afgescheiden en onbesmet van de waereld, zij het door middel eener plaatselijke afzondering van de waereldschgezinden of door hunne onderwerping aan de heiligen — op deze of gene wijze derhalve de zuivere stichting van Kristus rijk op aarde door middel zijner belijders. Dat is het innigst levensbeginsel dezer sekte, dat is het wat haar een bizonderen politieken rang verleent onder de Puriteinen, dat is het, wat haar in staat stelde zulke bui-

tengewone daden te volbrengen, zulke buitengewone toestanden in het leven te roepen.

Deze energie van het theokratiesch ideaal spoorde de Independenten aan hunne woonstede in Holland te verlaten, waar zij voor hunne nakomelingen besmetting vreesden van de naar onzen maatstaf godvreezende en streng zedelijke bevolking, en de wildernissen van Noord-Amerika op-te-zoeken, ten einde het rijk van Kristus, dat in het beschaafde Europa overal slechts verbasterd bestond, in zijne reinheid op-te-richten. Deze energie van het theokratiesch ideaal dreef er hen in Engeland toe, waar een bestaande orde van zaken tegen hen over stond die niet aan dit rijk beandwoordde, deze orde omver-te-werpen. Geen gelijkstelling en gemeenschap met de waereld, geen koncessie aan de waereld, dat is de beweegrede hunner verhuizing naar Amerika, de beweegreden hunner omwenteling in Engeland.

In Amerika konden zij hun denkbeeld van een rijk der heiligen zonder strijd naar buiten en daarom zonder de verbittering en de verwarring van zulk een strijd met kalmte en overeenstemming verwezendlijken. De staten die zij daar stichtten, waren er de zuivere uitdrukking van. Hun bestemming was de vereering van God door de instandhouding van het volk Gods in zijne reinheid. De overtreding van godsdienstige voorschriften werd burgerlijk gestraft, dikwijls harder dan rechtsovertreding: bijv. hoererij en sabbathschennis met geeseling, vervalsching met geldboete. De vorm was de uiterste demokratie, maar een demokratie der heiligen. Alleen de bekeerden, d. i. zij die naar puriteinschen maatstaf als zoodanig erkend werden, hadden deel aan het bestuur. Deze hadden er echter allen gelijkmatig en rechtstreeks deel aan.

Dezelfde trek die de kerkelijke inrichting der Independenten kenmerkt, kenmerkt ook de staatsinrichting van Nieuw-Engeland. Er waren niet slechts gekozen overheden, maar elke vertegenwoordiging en afvaardiging werd vermeden

en de beslissing aller burgers ingeroepen. Voor de staatsinrichting moest dit wel-is-waar later bij toenemende bevolking worden opgegeven, maar kerkelijk bestaat dit noch, met uitzondering van Boston. Even min als de kerkelijke gemeente der Independenten ouderlingen heeft, even min heeft hunne politieke gemeente vertegenwoordigers, stedelijke raadsleden enz., maar alle leden der gemeente, niet zelden 2000 in getal, komen op en besluiten. Even eens: zoo min de kerkelijke gemeente een eigenlijk ambt boven zich heeft, even min heeft de burgerlijke gemeente een eigenlijke regeering, een magistraat. Zij heeft wel, hetgeen trouwens onontbeerlijk is, beambten ter verzorging van de verschillende aangelegenheden der gemeente, en zelfs in groot aantal, doch deze vormen geen regeering, zoodat hunne verrichtingen niet samenloopen tot een hoogste overheidsambt, dat van burgemeester, maar alle ambtenaren zijn van elkander onafhankelijk en de gemeente-zelve, aan wie zij rekenschap verschuldigd zijn, vormt het punt van vereeniging.

Met het koningschap kwamen de Independenten daar in geen botsing. Het was te ver verwijderd en de twistappel, de Bisschoppelijke Kerk met hare liturgie, ontbrak. De tweespalt met de kroon valt in veel later tijd.

In Engeland daarentegen werden de Independenten in den algemeenen strijd der Puriteinen tegen KAREL I. gewikkeld, en daar dreven zij terstond het theokratiesch beginsel tot een uiterste. Zij lieten ook het koninklijk gezach niet meer gelden tegenover het recht der heiligen, en, natuurlijk, noch veel minder het gezach van het parlement en zijne overgeleverde wetten en vormen. Dit is het tijdperk onder CROMWELL, dat is de verhouding van het independentenleger tot het presbyteriaansche parlement.

Reeds de Presbyterianen hadden volgends den algemeenen geest der puriteinen een standpunt jegens het koningschap ingenomen dat van elk vroeger standpunt afweek. Zij had-

den zich niet slechts in beslissende gevallen boven den koning geplaatst, in Schotland de koningin gevangen gezet en aan hun vonnis onderworpen, in Engeland den burgeroorlog tegen den koning begonnen. Hun staatkundig streven was er over het geheel op uit de staatsinstellingen uit de middeneeuwsche weifeling tot meerder vastheid te brengen, en bij deze vaststelling het parlement het overwicht over den koning te verzekeren, even als het latere konstitutionalismus. Zij stelden zich voor dat het parlement, als de keur van de besten des volks, die het meest het gezuiverd geloof en de gereinigde zeden moesten vertegenwoordigen, even als de presbyteriën en synoden in de kerk, de hoogste leidende macht in den staat was, dat de koning slechts het bestuur uitoefenen en de formeele autoriteit verleenen kon.

Daarin vonden zij de bescherming van Gods gebod en orde tegen menschelijke willekeur. Dit is duidelijk de zin en beweegreden van het standpunt dat door de Schotten tegenover Maria Stuart en later tegenover Karel II, en door het lange parlement in Engeland tegenover Karel I., natuurlijk altijd door de omstandigheden gewijzigd, werd ingenomen. Doch het koningschap als zoodaning verwierpen de Presbyterianen niet, even min als de bestaande historische inrichting van den staat, maar zij beriepen er zich in tegendeel op bij de verdediging van hunne rechten. Ja in hun bewustzijn vereenzelvigde zich het staatkundig ideaal dat zij zich vormden uit hun kerkelijk stelsel, en de werkelijke engelsche staatsinrichting, vooral zooals zij die in het belang hunner veiligheid uitbreidden. Zoo had het engelsche parlement, toen het den oorlog begon, het leger tegen den koning in den naam des konings geworven, in den naam des konings aangevoerd, zoo zocht het na de overwinning een vergelijk met den koning te treffen. Daarentegen verkreeg de strijd een geheel ander karakter, toen de Independenten onder Cromwell er deel aan namen. Zij waren niet gehecht aan de be-

staande staatsinstellingen, daar zij niet waren ontstaan uit den geest der nieuwe opwekking. Alles moest nieuw worden. Zij hadden het allerminst betrekking tot den koning. Zij gedoogden daarom geen vergelijk waarbij zij iets van hun ideaal moesten laten vallen. Maar op de wijze der profeeten des Ouden Verbonds sloegen zij den koning als een van God afgevallene en joegen zij het parlement uiteen als lauw en nalatig om Gods gericht te handhaven, even als SAMUEL SAUL verwierp omdat deze weigerde den koning der Ammonieten te dooden, en zij beschouwden zich-zelf als de heiligen die moesten heerschen over de waereldschgezinde natie.

Noch meer. Zij verklaarden de koninklijke waardigheid voor goddeloos, voor een roof gepleegd aan de heerschappij van Kristus: alleen het volk Gods mocht onder Hem macht voeren en heerschappij.

De staatkundige opvatting der Independenten liep bij gevolg in Engeland even als in Amerika uit op demokratie. Deze instelling echter, die zeer goed paste voor een kolonie in de woestijn, met gelijke levenselementen en dezelfde gezindheid, was niet mogelijk voor een kleine partij in een land met een groote en haar vijandige bevolking.

De militaire organizatie, zonder welke de Independenten zich in Engeland niet konden staande houden, het persoonlijke regeertalent van CROMWELL en de massa profane elementen die niet ter zij gesteld konden worden, grondden hier een inrichting, die in hare vormen niet even als de amerikaansche als een zuiver uitvloeisel der independentsche beginselen kan worden beschouwd. Doch het beginsel dezer staatsinrichting is, ondanks de soldatenregeering en ondanks het protektoraat van CROMWELL, toch geen ander dan de demokratie der heiligen, en zelfs de macht van CROMWELL steunde feitelijk en rechtens toch slechts op de vrijwillige erkenning der heiligen. En wanneer het ook in Engeland niet mogelijk was de politieke rechten van puriteinsche heiligheid afhanke-

lijk te maken, trachtte men ten minste toch profane gelijkheid te verwezendlijken, daar CROMWELL bij de bijeenroeping van het nieuwe parlement geen grondbezit, maar slechts een zeker vermogen tot voorwaarde van het kiesrecht maakte. Dat is ook de geest waarin zij hunne macht gebruikten. Niet slechts was CROMWELLS buitenlandsche politiek er hoofdzakelijk op gericht het protestantismus te beschermen tegen de roomsche mogendheden, maar ook in het land werd als roeping beschouwd: de puriteinsche heiliging, het ware geloof, strengheid van zeden, onafgebroken Godsvereering, uitsluiting van al wat waereldsch was. Zoo spreekt CROMWELL bij de opening van het parlement zijne hoop uit dat Kristus daardoor zal gekend worden gelijk nooit te voren. Vooral vertoont zich deze geest in het leger, waar het engelsche independentismus zijn toppunt bereikte.

Deze armee, die in Europa voor onoverwinnelijk gehouden werd, kende buiten het gevecht geen andere bezigheid dan psalmzingen, sprak over niets dan de aangelegenheden van het rijk van God, duldde in haar midden geen zinnelijke overtreding. Al haar doen mocht slechts godsdienst zijn. En zelfs toen zij bij den terugkeer van KAREL II. werd opgelost, verstrooiden zich, gelijk MACAULAY verhaalt, deze veertig duizend man zonder eenig spoor van wanorde over het land, en waar later eenig burger in het oog viel door achtbaarheid en geschiktheid tot zijn beroep, was het doorgaands een soldaat van CROMWELLS leger.

Dat is het „rijk der heiligen" of de „oude goede zaak", voor welke, ook nadat zij reeds was gevallen, noch een ontelbare menigte der edelste menschen met vreugde het leven eindigden op het schavot. Daaruit ontsprong de republiekeinsche geest die, vereenigd met de oude monarchie en de oude instellingen van Engeland, den eigenaardigen staatsvorm schiep dien men thands als konstitutioneel kenmerkt. Hij beandwoordt, wat de verhouding betreft tusschen koning en par-

lement, volmaakt aan de grondstellingen der gematigde Presbyterianen, met volstrekte terzijdestelling van de grondstellingen der Cavaliers. Dit werd echter alleen mogelijk door de energie, met welke de Independenten streefden naar de theokratische demokratie, als gevolg waarvan de tegenwoordige toestand als 't ware als het juiste midden ontsproot.

V.

Men heeft CROMWELL lang als een booswicht beschouwd, bepaald als één der grootste huichelaars. In onzen tijd daarentegen is het vooral in Engeland een soort mode geworden hem voor-te-stellen als een verheven, ja rein karakter. Een huichelaar, in den zin waarin men dit woord opvat, was CROMWELL in ieder geval niet, als zou hij namelijk de godsdienstige overtuiging, door wier hulp hij omhoog steeg, zelf volstrekt niet hebben gedeeld. Hij was zoo levendig doordrongen van de waarheid der kristelijke openbaring in het algemeen en van de leer zijner sekte in het bizonder, dat hij vooral daaruit den heldenmoed putte die hem sterk deed zijn waar de dappersten om hem heen versaagden. Hij koesterde ook voor het geloof en de zeden der Independenten zijn gantsche leven een oprechte geestdrift; ze te verbreiden was hem een dringende aangelegenheid des harten. Maar wel was hij een huichelaar in dien zin, dat hij ook voor de zelfzuchtige bedoelingen, die vroegtijdig bij hem den ijver voor de zaak verontreinigden, naar welgevallen en ongetwijfeld met bewustzijn, zich bediende van godsdienstige voorwendsels. Hij had tranen, gebed, boete, verbrijzeling steeds bij de hand, al naardat hij ze kon gebruiken voor een staatkundig plan of den oogenblikkelijken toestand. In het bizonder is de onthoofding van KAREL I. een gruwel, die ook niet door het fanatisme en de heerschappij van het independentsch beginsel wordt ver-

ontschuldigd, en bij CROMWELL bovendien het werk is eener koele berekening. Zoo vertoont zich in zijn sterk karakter een zonderling mengsel van verhevenheid en lage zelfzucht, van godsdienstige bezieling en diep zondebewustzijn; en dit is het waarschijnlijk wat hem in de laatste dagen zijns levens deed sidderen voor het eeuwig gericht: hij had geloof genoeg om het te vreezen, te weinig om het te ontgaan.

Hoe men echter ook over CROMWELL moge denken, de sekte waar hij toe behoort is iets anders dan hij-zelf. Haar was het oprechte ernst met haar geloof, oprechte ernst met haar fanatisme, en ondanks alle afdwalingen, ondanks de misdaad tegen den koning, blijft toch het rijk der heiligen een grootsch verschijnsel in de geschiedenis der kristenheid. Met recht noemt CARLYSLE het den heldentijd van Engeland.

In Amerika eindelijk heeft de independentsche theokratie niets van de uitspattingen van macht en hartstocht, waartoe in Engeland de omstandigheden en de tegenstand voortsleepten. Daarentegen dezelfde moed, standvastigheid, gehardheid, godsvrucht die den geheelen mensch vervullen. Zijn de soldaten van CROMWELL geloofshelden des oorlogs, dan zijn de pelgrimvaders van Nieuw-Engeland geloofshelden des vredes, die in de geschiedenis, ten minste wat vuur en kracht betreft, niet overtroffen zijn.

Men mag de Independenten niet in dezelfde klasse plaatsen met de dwepende sekten der wederdoopers, chiliasten, levellers. Deze maakten wel langen tijd gemeenschappelijke zaak met hen, maar toen zij poogden hun eigen weg te gaan, liet CROMWELL door zijne energie hunne leidslieden doodschieten en bracht ze ten onder eer zij tijd hadden hun stelsel te ontwikkelen. Deze sekten leerden namelijk het duizendjarig rijk of anders een toestand waarin Kristus-zelf onmiddelijk met zijne geloovigen heerscht, hetzij in zichtbare tegenwoordigheid, hetzij door bovennatuurlijke meêdeeling. Of zoo

niet dit, dan leerden zij toch dat voor de geloovigen de voleinding reeds was gekomen en eischten daarom afschaffing van wet en gehoorzaamheid, afschaffing van den eigendom, ja ten laatste zelfs van het huwelijk. Zij zijn de wegbereiders van het kommunisme op geestelijk gebied.

Niets van dit alles bij de Independenten. Zij gingen niet buiten de grenzen van den aardschen toestand. Nooit heeft CROMWELL een bizondere inspiratie voorgewend, gelijk de kleermaker uit Leiden. Hij schreef zich geen andere verlichting en geen anderen bijstand Gods toe, dan die iedere geloovige door zijn gebed kan verkrijgen. Zoo hieven de Independenten ook de gehoorzaamheid niet op of de tien geboden, noch de goddelijke en menschelijke instellingen van den eigendom en het huisgezin. Genoemde sekten leidden hun aanspraak op het gezach af uit bizondere openbaring, de Independenten uit hunne algemeene (een ieder geboden) kristelijke heiligmaking. De eersten dweepten, de laatsten waren slechts fanatiek; de eersten waren anarchaal, de laatsten slechts radikaal en republiekeinsch.

Wanneer men nu echter de Independenten van alle ongegronde en overdreven beschuldigingen vrijspreekt, en alle voorbijgaande uitspattingen voorbijziet die de partijtwisten te voorschijn riepen, dan kan toch de levensbeschouwing der Independenten, in het algemeen der Puriteinen, ondanks sommige grootsche trekken, niet geacht worden ten volle met de waarheid overeen-te-stemmen.

Reeds het denkbeeld der theokratie komt daarmêe niet geheel overeen. Wel moet de godsdienst, d. i. het kristelijk geloof, het middelpunt van het geheele openbaar leven zijn, en het is een groote afval dat dit thands niet meer erkend wordt, doch het puritanisme maakt de godsdienst niet tot centrum, maar tot den eenigen inhoud van geheel het openbare leven. Dat is de eenzijdigheid. Daardoor worden op groote schaal natuurlijke toestanden en richtingen

vernietigd, in plaats van ze door het kristelijk geloof te louteren en te heiligen. Dit is een miskenning van menschelijk levensgebied, dat God ons zelf heeft aangewezen, en het gewone gevolg er van is, zooals de geschiedenis leert van zoo meenige puriteinsche (streng gereformeerde) bevolking, dat — met uitzondering van de godsdienst — juist het hooger streven des levens, met name de kunst, voor altijd verbannen blijft, maar daarentegen het trachten naar rijkdom, gemak (comfort), uitwendige pracht en cierlijkheid desniettemin zeer spoedig de overhand krijgt. Deze eenzijdigheid voert wegens hare tegenstrijdigheid met Gods waereldplan ook tot onnatuurlijkheid en gemaaktheid in de vroomheid-zelve. Het is door deze onderdrukking ook van het geoorloofde en deze gekunsteldheid, dat het rijk der heiligen een drukkende last was voor de engelsche natie, en zij weer vrij ademhaalde toen die last werd opgeheven.

Evenmin beandwoordt hun politiek systeem aan de volle waarheid. Dat der Independenten, het uiterste der puriteinen, is rechtstreeks een dwaling: het denkbeeld namelijk om heerschappij en gezach te grondvesten op de inwendige opwekking en heiliging, het eigenlijk denkbeeld van het rijk der heiligen. De inwendige opwekking heeft geen uitwendig kenmerk: wie is opgewekt, wie is heilig? Daarover oordeelt God-alleen. Heerschappij en gezach echter vereischen een uitwendig kenmerk. De inwendige opwekking is in de individuen afgezonderd en veranderlijk; heerschappij en gezach daarentegen vereischen een samenhangende inrichting en bij gevolg een in zich-zelf vaststaande orde. Daarom heeft het rijk der heiligen zich overal slechts korten tijd kunnen staande houden, gedurende den tijd eener buitengewone opgewektheid des geloofs of van een uitstekenden aanvoerder. In Engeland viel het door geweld, toen het geen kracht meer had te weerstaan. In Amerika viel het door de inwendige versterving, ten gevolge waarvan de oude spiritualistische staats-

regeling moest worden veranderd in de algemeene, gewone vormen. Men moest zich noch een tijd lang behelpen met het zoogenaamde halfgeloof, thands is niet eens de godsdienstige belijdenis meer van noode.

Maar ook het stelsel der gematigder frakties (der Presbyterianen) is op zijn minst geheel eenzijdig. De geheimste drijfveer van dit stelsel is, zooals reeds is aangestipt, de superioriteit des volks boven den koning; het berust op het denkbeeld, dat het volk Gods moet waken voor Zijne instellingen, derhalve het oog moet houden op den koning. Het is bij gevolg geen verwerping van het koningschap, geen volkssoevereiniteit, geen revolutie, maar een toeziende en, zoo noodig, een korrigeerende macht boven den koning. Deze opvatting is reeds bij het eerst begin die van het presbyterianismus in Schotland. KNOX eischt niet de afzetting van de koningin omdat den kristen het koningschap niet betaamt, maar indien de koningin zich schuldig maakt aan het afgodiesch misoffer, dan moet, omdat God dit aan de geloovigen bevolen heeft, de gruwel der verwoesting worden uitgeroeid. In Engeland verkreeg dit denkbeeld staatkundige beteekenis in de staatsregeling en werd tot bepaalde politieke vormen ontwikkeld.

Het lange parlement trachtte den koning zijne partijhoofden als ministers op-te-dringen, opdat hij zou moeten regeeren naar den zin der partij, en streefde naar inrichtingen, naar een ontwikkeling van de grondwet, waardoor het parlement van deze superioriteit verzekerd zou blijven.

Dit en niets anders is het denkbeeld, het wezen van het konstitutioneele stelsel (of der parlementaire regeering).

Zijne grondleggers zijn de Puriteinen en het wordt afgeleid uit het godsdienstig denkbeeld dat de geloovigen ter wille van de verordeningen Gods de daden konings moeten bewaken.

Het scheen dat het stelsel geen veld kon winnen, maar te-

genover de uitersten van het Independentisme vertoonde het zich als het juiste midden, dat KAREL II. dan ook aannam. Daardoor hield het zich staande en werd de werkelijke staatsregeling van Engeland tot op dezen dag.

Dit denkbeeld van de waarborg der staatsinstellingen door het volk en de volksvertegenwoordiging is een waar denkbeeld, is een aanwinst, die wij aan het puritanisme te danken hebben. Maar, dat deze waarborg rechtstreeks gezocht wordt in een superioriteit des volks boven den koning, is de opheffing van het begrip der overheid. Zoo dit in Engeland niet geleid heeft tot vernieling van de staatsorde, dan komt dit door de eigenaardige voorwaarden der engelsche staatsregeling. Elders heeft het er toe geleid, met name in Frankrijk, en dat is zijn natuurlijke werking.

Bovendien openbaart zich het puriteinsche denkbeeld der superioriteit des volks boven den koning noch duidelijker in het recht tot opstand, dat de geheele puriteinsche partij uit beginsel staande hield en het eenig en kenmerkend schibboleth der partij was. Door dat alles heeft het puritanismus den weg gebaand tot de revolutie. Nochtans ware het een dwaling, te meenen dat het puritanisme van denzelfden geest is als de revolutie. In hun diepsten grond zijn puritanisme en revolutie niet met elkander verwant maar in strijd. Het puritanisme doet alles op Gods gebod en tot Zijne eer. De volkssoevereiniteit der revolutie is een heerschappij krachtens den menschelijken wil, naar den menschelijken wil en tot verheerlijking van den mensch, waaraan derhalve alle menschen deel hebben. Het rijk der heiligen bij de puriteinen is een heerschappij krachtens goddelijk gebod en naar goddelijke geboden, tot verheerlijking Gods, waaraan slechts de uitverkorenen deel hebben. De census, dien de puriteinsche demokratie invoert is niets minder dan het geloof aan de kristelijke openbaring en de vervulling van de tien geboden, en aan dezen census kunnen er niet zoo

heel veel voldoen. De revolutie proklameert slechts rechten zonder plichten van den mensch, het puritanisme in veel hooger graad plichten dan rechten. De revolutie laat in al hare schakeeringen de zeden van het privaatleven vrij, naar de lusten der menschen, het puritanisme maakt de tucht der zeden naar de gestrengheid van het goddelijk bevel tot middelpunt en zelfs zijne republiekeinsche staatsregeling is slechts een middel tot dit doel. De fransche liberalen en demokraten van 1789 zouden eerder de hierarchie van GREGORIUS VII. en de heerschappij des turkschen sultans verdragen hebben, dan de republiek van CROMWELL of de oorspronkelijke demokratie van Nieuw-Engeland.

Nochtans heeft het puritanisme en vooral het independentisme wezendlijke trekken van overeenkomst met de revolutie, die rijk zijn aan gevolgtrekkingen:

1. Vóor alles de grondstelling van het recht tot opstand;
2. de verkleining van het koningschap;
3. de spiritualistische grondvesting van het gezach op een geestelijk element in plaats van organiesch verband — dáar op de werking des heiligen geestes, hier op de openbare meening;
4. het breken met de geschiedenis, de historische autoriteiten, het historiesch recht, de historische zeden en beschaving, ten einde het leven te vormen naar een nieuw en eigen plan.

De beide laatste trekken, hoewel zij slechts bij de puriteinen in hun gantsche beslistheid te voorschijn treden, behooren toch tot den gemeenschappelijken grondslag van geheel het puritanisme.

Dit is de verwantschap van het puritanisme met de revolutie. Daarom, zoodra de geestdrift des geloofs en eindelijk het geloof-zelf verdween, moesten er vormen uit overblijven, gelijkende op die welke de revolutie verlangt, en een politieke zienswijze, gelijkend op die welke de revolutie heeft. Dat is

het whiggisme. Het is niets anders dan de verwezendlijking van het puritanisme, maar te gelijker tijd onder den invloed der historische instellingen van Engeland.

Het politiek stelsel der Whigs is uit tweederlei wortel uit het puritanisme ontstaan. Van den eenen kant was het een middel om het puritanisme bescherming te verleenen tegen onderdrukking. Van dien kant is het slechts het op den voorgrond stellen van de zijde der engelsche staatsregeling, die het koningschap beperkt omdat van daar de onderdrukking uitging. Het is de handhaving van de geldigheid van de historische vrijheden (liberties) des lands tegenover de kroon, en wel van haar uitsluitende en scherpe geldigheid zonder belang voor het koninklijk recht. Van den anderen kant is het zelf een gewrocht der puriteinsche gezindheid. Het is de overdracht van de puriteinsche opvatting der kerkinrichting op staatkundig gebied, het uitvloeisel der puriteinsche opvatting van gezach en gehoorzaamheid. En van dien kant is het een nieuw, aan de middeneeuwen onbekend element, dat van nu af aan de engelsche staatsregeling doordringt.

Puriteinen en Whigs zijn derhalve oorspronkelijk één en dezelfde partij, wier godsdienstige en politieke belijdenis onafscheidelijk bij elkander behooren. De oude partijnamen waren, zooals men weet, Rondhoofden voor de puriteinen, Cavaliers voor de royalisten. Sedert Karel II. (ter gelegenheid van de bill der exkluzie) traden in hun plaats de namen Whigs en Tories. Maar de nieuwe namen beteekenden noch zeer lang niets anders dan de oude. Whig, rondhoofd, exkluzionist, puritein was noch één en hetzelfde. De Whigs, die onder Argyle en Monmouth den inval deden in Schotland en Engeland, waren puriteinen en riepen de puriteinsche sympathiën des volks wakker. De Whigs die te recht stonden voor den bloedrichter Jeffreys bespotte hij met temend psalmgezang, dus wegens hun puriteinsche vroomheid. Is nu het whiggisme al een vrucht van het puritanisme, zoo is het

nochtans in zich-zelf een eigen politiek stelsel, en kon bestaan toen de godsdienstige beweging van het puritanisme had opgehouden, of bij personen die geen deel aan haar namen.

Zoo vormde zich werkelijk sedert de bill van exkluzie onder KAREL II. onder de puriteinsche partij een klasse, die zonder haar godsdienstig geloof in hare politieke zienswijze deelde. Daartoe behoorde het hoofd der Whigs bij de bill van exkluzie, graaf SHAFTESBURY. De oppozitie onder JACOBUS II. bestond derhalve uit een vermenging van oude Rondhoofden en moderne Whigs. En het ontbreekt niet aan voorbeelden, dat puriteinen van het oude stelsel verontwaardigd zijn over dit bondgenootschap en vreezen daardoor de „goede zaak" te verontreinigen en Gods zegen over haar te verbeuren. Noch waren zij intusschen slechts te onderscheiden als personen, niet als partij. Toen echter na de verdrijving van JACOBUS II., waardoor de verhouding der partijen in het algemeen gewijzigd werd, de godsdiensttwist en de strijd over het goddelijk recht ophielden werden de Whigs gaandeweg een zuiver politieke partij, die zich niet bekommert om de belangen van het puritanisme en bij welke men volstrekt niet meer denken kan aan de oude puriteinen. Dezelfde vooruitgang heeft plaats aan den anderen kant. Dit vertoont zich duidelijk onder ANNA en GEORGE I. Daar is de leider der Tories, dus der eertijds hoogkerkelijke partij, de godloochenaar van beroep BOLINGBROKE; en de leider der Whigs, derhalve der puriteinen van vroeger, de profane financier WALPOLE, die zelfs patriotisme voor dweperij hield; en het whigministerie WALPOLE ontzegt aan de Dissenters, derhalve aan der puriteinen, den toegang tot het parlement. Nochtans vertoont dit geheel waereldsch whiggismus de trekken van zijn oorsprong uit het puritanisme. Het uitgangs- en middelpunt van het whiggisme is het verzet tegen de koninklijke macht, omdat zij het puriteinsch geloof onderdrukte. De afhankelijkheid des konings van het parlement is het poli-

tieke hoofddogma, dat door alle tijdperken gelijken tred houdt en ten laatste zelfs de Tories meêsleept. Hiermede in verband staat de naijver op de bill der rechten, de jury enz., daar hierin een bolwerk tegen de koninklijke macht gevonden en oorspronkelijk ook tot dat doel gebezigd werd. Daarentegen heeft het whiggisme, ten minste tot in den laatsten tijd, niets te doen met een strijd tegen aristokratie, een ontbinding van de stendenaardige elementen, daar dit alles de puriteinen nooit in gevaar bracht. Bovendien heeft het whiggismus ook de beginselen overgenomen van het puritanisme, maar op de gematigdste wijze: vooreerst het ondermijnen van de instellingen en autoriteiten, in het belang van den wil der vergadering (gemeente) en van het recht der individuen, en ten tweede het losmaken van den band der geschiedenis. Het whiggismus is bereidvaardiger om veranderingen te maken aan het oude gebouw der konstitutie dan het Toryïsme; maar dit alles was in het whiggismus aanvankelijk noch als kiem verborgen.

Zoo heeft het whiggisme, als het waereldsch geworden puritanisme, daaraan alle uitwendige en ontkennende trekken ontleend zonder de inwendige en pozitieve: de godsdienstige bezieling, de gestrengheid der zeden en de stichting eener volmaakte kristelijke gemeente. Het heeft daarom ook geen zelfstandig beginsel en ideaal doel, zoo als het fransche liberalismus. De dienst van God heeft het opgeheven, maar de dienst van den menschelijken wil heeft het noch niet ingevoerd. Het heeft daarom ook geen fanatisme, het heeft niet de geestdrift der destruktie. Het laat de oude grondslagen bestaan: het koningschap, de aristokratie, het stendenmatig parlement, zelfs de staatskerk, en gaat eerst langsamerhand over in een strijd er tegen, die zelf weer bestaat in een langsame beperking, in steeds er meer aan te ontnemen, er meer terrein aan te onttrekken. Het einde zijner loopbaan is evenzeer, dat het dit alles moet absorbeeren; maar het

heeft een lange tijdruimte van noode, om tot de uitkomst te geraken die het liberalismus met één sprong bereikt. Zoo vergenoegt het zich bijv. met de reformbill, ontneemt aan eenige onbeduidende vlekken het kiesrecht en staat aan eenige steden en graafschappen afgevaardigden toe. Het liberalisme zou met één slag de geheele wijze der engelsche volksvertegenwoordiging afgeschaft en een vertegenwoordiging naar den staat der bevolking hebben ingevoerd.

Zoo stelt het zich te vreden eerst de dissenters, dan de katholieken, eindelijk de joden in het parlement toe-te-laten, maar het laat de staatskerk, de aartsbisschoppelijke gerichten en de kristelijke wetgeving op het huwelijk bestaan. Het liberalismus zou dit alles opgeheven en de scheiding van kerk en staat hebben ingevoerd. Een whig van dezen tijd moge naar zijn innigste overtuiging bijna niet verschillen van een franschen gematigden liberaal, volgends zijne uitwendige politieke houding is hij noch altijd zeer van hem onderscheiden. Hij is gehouden door den grondslag der engelsche staatsregeling, door de gewoonte eener historische trapsgewijze ontwikkeling, door de overlevering der whigpartijzelve en haar aristokratiesch karakter. Zoo waren de gezindheid en het beginsel der fransche revolutie door het puritanisme en whiggisme noch geenszins aanwezig, maar belangrijk voorbereid en geschraagd. Het puritanisme gaf het voorbeeld van een opstand en de terechtstelling eens konings uit beginsel en het voorbeeld eener volksheerschappij, ofschoon op geheel andere grondslagen dan de fransche revolutie. Het whiggisme gaf het voorbeeld eener voortdurende oppozitie uit beginsel tegen de macht des konings. Daardoor gaf de engelsche staatsregeling als uitvloeisel van dit alles het voorbeeld van een koningschap dienstbaar aan de meerderheid.

Denzelfden loop namen de dingen in Noord-Amerika. Ook hier verstierf het puritanisme gaandeweg tot whiggisme en daarbij kwam noch het demokratiesch element, dat in den

natuurlijken toestand lag der amerikaansche bevolking; in lateren tijd reeds gedeeltelijk de invloed der nieuwe, met name der fransche filozofie, eindelijk, zij het ook voorbijgaand, een geest van verzet door den langen en bloedigen oorlog met Engeland. Oorzaken van dien aart waren de leer en gezindheid van PATRICK HENRY en JEFFERSON, (die ook het heerschend puritanisme, dat in hunne oogen belachelijk was, gebruikten om den opstand aan-te-blazen), de filozofische menschenrechten in de grondwetten der afzonderlijke staten, de proklamatie van het recht tot opstand en diens gunstige uitslag.

In dezen toestand vond LAFAYETTE, vond de bevolking van Bordeaux en de Gironde ten gevolge van hare handelsbetrekking Amerika, dat in dezen toestand het voorbeeld en ideaal werd van Frankrijk, met name van de Gironde. Men vermoedde in Frankrijk niet dat het engelsche whiggisme en de amerikaansche demokratie wegens hun oorsprong, uit het kristelijk geloof en de kristelijke gestrengheid van zeden, toch eenigermate twee vruchten bewaard hadden: het geweten van het individu en de tucht en den eerbied voor de wet bij de bevolking, vruchten, die de dadelijk in haren oorsprong geheel waereldsche vrijheidsrichting in Frankrijk nooit bezitten en nooit verkrijgen kon.

VI.

Even als in Engeland de heiligheid van het koningschap ondermijnd werd door de puriteinsche oppozitie, werd zij het in Frankrijk door een roomsche fanatieke. Dit is de strijd der katholieke Ligue tegen den Koning. Haar oorsprong was het verlangen der ijverige roomsche partij naar de uitroeiing der Hugenoten, terwijl de koning om staatkundige redenen gematigdheid in acht nam. De gevolgen waren voortdurende tegenstand, herhaalde opstanden — waaronder de beroemde

barikaden van Parijs — en bij de algemeene fanatieke opgewondenheid twee sluipmoorden gepleegd aan koningen, aan HENDRIK III. en HENDRIK IV.

Uit de middeneeuwen had men de grondstelling ontvangen dat de paus de macht had, koningen af-te-zetten en onderdanen te ontslaan van den plicht der gehoorzaamheid. Toen volgde men noch een geheel ander beginsel, namelijk dat de onderdanen, zelfs afgezien van den paus, ter wille van het katholiek geloof zich tegen hunnen koning mogen verzetten, dat een kettersche koning zooals HENDRIK IV. van zelfs den throon verbeurd heeft, dat een lauwe zooals HENDRIK III. door het volk met geweld tot de vervulling van zijn katholieken plicht kan worden gedwongen.

Hierbij kwam nu echter ook een wetenschappelijke leer, die verder ging en zich vormde in den schoot der roomsche theologie, vooral bij de jezuïeten. Het is namelijk ook een leerstelling van het geheele middeneeuwsche tijdvak, dat de geestelijke macht onmiddelijk van God is, de waereldlijke daarentegen slechts middelijk, namelijk door den paus. Dit was zelfs een onderwerp van strijd tusschen keizer en paus, en men weet dat LODEWIJK DE BEIER door den rijksdag te Frankfort liet verklaren dat ook de macht des keizers was „immediate a Deo". Volgends deze leerstelling was derhalve de waereldlijke overheid in de eerste plaats en onmiddelijk onder den invloed van den paus en in zoover slechts middelijk van God. Later ontstond echter de leerstelling dat de overheden dezer waereld van God zijn door middel van het volk. De beginselen dezer leer reiken in de middeneeuwen, maar zij werden ontwikkeld door de jezuïeten LAINEZ, BELLARMINUS, SUAREZ. Wij vinden bij hen den volgenden betoogtrant: De waereldlijke macht in het algemeen (in abstracto) is van God, maar God heeft haar niet aan een bepaald persoon verleend, zoo als Kristus de geestelijke macht aan Petrus; derhalve heeft hij haar ver-

leend aan de menigte, aan het volk, en eerst van de menigte komt de macht tot een bepaalde overheid, tot een bepaalden vorst. Nu moet voorzeker de menigte naar Gods gebod eenig gezach stichten (de macht aan deze of gene overheid opgedragen), doch het staat in hare keuze, of zij deze of gene staatsregeling wil invoeren, of zij dezen of dien tot vorst wil aanstellen. Dien ten gevolge is de waereldlijke macht in concreto, de bepaalde overheid, de bepaalde vorst niet van God maar van het volk, en daarom heeft ook het volk het recht, deze macht om rechtvaardige oorzaken (si legitima causa adest) terug-te-nemen, republieken in monarchiën en monarchiën in republieken te veranderen. In dezen zin is het kerkelijk gezach van goddelijk, het waereldlijk gezach, d. i. de bepaalde overheid, slechts van menschelijk recht, is de kerkelijke macht niet ontneembaar, de waereldlijke, d. i. de bepaalde overheid wèl.

Naar de onmiddelijkheid der wereldlijke macht, zooals zij in de middeneeuwen werd geleerd, steunde zij toch slechts op een volmacht (autoriteit) van boven: God verkiest den paus, de paus de keizers en koningen; zij die moeten gehoorzamen worden toch niet tot bron en subjekt der macht gemaakt. Volgends deze middelijkheid echter steunt de waereldlijke macht op volksmacht van beneden, wordt de macht van onderen naar boven opgericht en het volk als rechter boven de overheid geplaatst. De bedoeling van de leer der jezuïeten is wel dezelfde als in de middeneeuwen: de waereldlijke macht beneden de geestelijke te rangschikken, maar de ontwikkeling verviel hier geheel tot het profane en oproerige. De leer der jezuïeten is in het wezen geheel dezelfde als die van SIDNEY, LOCKE, ja bijna die van ROUSSEAU. Dit is echter rechtstreeksch in tegenspraak met de kristelijke openbaring (Rom. XIII), die toch ook de jezuïeten als verplichtend erkennen. Deze uitspraak wordt dan door gekunstelde verdraaiing in haar tegendeel omgekeerd.

De apostel zegt: wees gehoorzaam aan de overheid, waar overheid is daar is zij van God, — derhalve: waar overheid is, d. i. de bepaalde overheid, de bezitter van de macht is van God, hem moet men gehoorzamen. De jezuïeten verstaan daarentegen slechts het algemeene gebod, dat er een overheid moet zijn; aan de bepaalde overheid behoeft het volk, wanneer het een rechtvaardigen grond heeft, niet te gehoorzamen. Ook de leer van de geoorloofdheid ja verdienstelijkheid van den tyrannenmoord, die uit de oudheid overgenomen door de scholastiek der middeneeuwen heen gaat, kwam bij gelegenheid van dezen strijd weer sterk te voorschijn; en eerst na den tweeden koningsmoord, toen alle autoriteiten maatregelen tegen haar namen, en noch meer omdat de openbare meening ten gevolge van de groote liefde tot HENDRIK IV. haar met afschuw veroordeelde, werd zij tot stilzwijgen gebracht.

Deze geheele beweging der Ligue heeft een soortgelijk motief als de puriteinsche: de verheffing boven de rechtmatige overheid ten gunste des geloofs of liever ten gunste van een rijk des geloofs, dat tevens met uitwendige macht heerschen zou en ook met waereldlijk gezach bekleed zijn. Dáar is 't het rijk der heiligen, hier ter wille van de onbevlekte heerlijkheid der roomsche kerk. Hier zoowel als daar waren de gevolgen een groote verzwakking van het denkbeeld der overheid en daardoor was deze fanatieke roomsche opstand, even als de puriteinsche, een sprekend voorbeeld voor de later gevolgde profane revolutie.

Op deze godsdienstige partijtwisten volgde meer dan een eeuw later een afval van het godsdienstig geloof in geheel Europa. Maar ook deze nam een andere gedaante aan in Frankrijk dan elders, met name in Duitschland en Nederland. In Nederland en Duitschland werd het rationalisme, in Frankrijk het materialisme geboren. Wel nam dit zijn aanvang in Engeland, maar daar vond het geen volkomen

ontwikkeling noch sympathie. Beide vondt het in Frankrijk.

Hier eindigde de filozofische ontwikkeling van de theoretische zijde in de leer van den oorsprong alles bestaans in de stof en den terugkeer aller dingen tot de stof (Système de la nature), en van de praktische zijde in de leer, dat de voldoening der menschelijke zelfzucht de hoogste zedelijke taak is (Helvetius). De fraaie litteratuur, die het meest op het volk werkt, was niet slechts feitelijk vol liederlijkheid, maar berustte door en door op het streven, in de plaats des geloofs en der zedelijke gestrengheid het zinnelijk lichtzinnige levensgenot te stellen. Toppunt en vertegenwoordiger dezer richting is Voltaire, zoowel door den rijkdom en de macht zijner geestesgaven, als door de bewustheid en de energie, met welke hij de uitroeiing des kristendoms en de heerschappij der materialistische waereldbeschouwing als het doel zijns levens najaagde. Zijn geheele wezen is niets dan oppozitie en negatie, loochening en bespotting van het heilige, een strijd, onder het voorwendsel, dat hij tegen de priesters gericht was, in der daad tegen de openbaring, tegen de godsdienst en tegen alle ware en dieper moraal. Daar blijft niets over dan het genot der waereld, en, wat de hoofdzaak was, het genot der ijdelheid op het eigen genie.

Van hoe geheel anderen aart is de afval van het kristendom en de kristelijke kerk in Duitschland dan in Frankrijk. Wanneer de duitsche wijsbegeerte den persoonlijken God loochent, verkondigt zij niet de ruwe leer, dat alles, zelfs het rijk der geesten en der gedachten, uit de stof ontstaan is, maar zij onderneemt met de hoogste energie des geestes een stelsel uit-te-denken, volgends hetwelk begrijpelijk moet worden, hoe de onstoffelijke gedachten (de zuivere abstraktie) zich-zelf en de waereld voortbrachten. Wanneer de duitsche wijsbegeerte de kristelijke openbaring loochent, verklaart zij niet Kristus en de apostelen voor bedriegers of dwepers, maar zij tracht een wet van den gang der ont-

wikkeling in de waereldhistorie of van mythenvorming te ontdekken, volgends welke het begrijpelijk moet worden, dat de zuiverste verkondigers, die vol zelfopoffering de verhevenste waarheid predikten, tevens leugens en fabelen ten beste gaven. Hoewel deze begrippenstelsels voor een streng onderzoek als spinrag breken, is het toch altijd, ten minste bij de koryfeën, zooals KANT, FICHTE, HEGEL, een zedelijke ernst en een nauwgezetheid des nadenkens, waarmede de arbeid van een geheel menschenleven besteed is om de waarheid te vinden. Even zoo berust ook de duitsche poëzie in haar grootste vertegenwoordigers wel op rationalismus en pantheïsmus, maar zij bestrijdt ten minste niet de reine zeden en het verhevene, bedoelt niet de oppozitie tegen het bestaande, zij brengt ten minste de hulde der kunst aan het kristendom, zij streeft er ten minste naar een andere ideale levensbeschouwing in de plaats te stellen der kristelijke. Welk een andere zedelijke geest is er bij SCHILLER en JEAN PAUL, dan bij VOLTAIRE en DIDEROT. De fransche beschaving der 18de eeuw daarentegen stelt zich te vreden met een lichtzinnige verloochening van de godsdienst, met lachen en spot, zonder zich de moeite te geven een andere verklaring uit-te-denken voor den samenhang der waereld. Haar motief is volstrekt niet de navorsching der waarheid en der ware zedeleer — wat zouden een VOLTAIRE of DIDEROT pozitief als onbedriegelijke waarheid of onverbrekelijke wet hebben erkend? — maar in tegendeel slechts het verlangen: door de afschaffing van het godsdienstig geloof ook verlost te worden van alles, wat tot dus ver door het godsdienstig geloof geheiligd was, van de ernstige, strenge zedewet, van de banden van eerbied en gehoorzaamheid. Het is de zuivere frivoliteit. Deze loutere ontkenning van het godsdienstig geloof, deze eenvoudige daad van den wil zich over alles heen-te-zetten wat tot dusver geldig geweest was, noemde men in Frankrijk f i l o z o f i e, en deze filozofie kostte niet

veel hoofdbrekens. In dien zin beroemde zich eens CAMILLE DESMOULINS, toen hij zijne verdiensten jegens de revolutie optelde, dat hij op één dag al de soldaten van de garde du corps tot filozofen had gemaakt. Zulk een lichtzinnigheid der waereldbeschouwing is het, die men in trotschen waan verhief als le siècle des lumières.

Daaraan beandwoordde dan ook de werkelijke zedelijke toestand: het koningschap door indolentie en serailregeering op het diepst vernederd, de adel een algemeene ergernis door hoogmoed en ondeugd, de geestelijkheid door haren wandel in schreeuwende tegenspraak met hare belijdenis, de geheele beschaafde bevolking vol stelselmatige bandeloosheid, libertinage.

Dat was de vruchtbare bodem, waarin de politieke theoriën van het natuurrecht en de volkssoevereiniteit diepe wortelen konden schieten. Toen men alle heilige machten boven den mensch loochende, wat was natuurlijker dan den mensch te maken tot soeverein der waereldorde, dat niets in haar gelden kon, geen goddelijk gebod, geen door God gewilde overheid, geen historiesch verband, geen verworven rechten, geen natuurwetten der organizatie, maar alleen de wil der menschen, de wil des volks? — Dat is de denkwijs van 1789, dat is het maatschappelijk-staatkundig stelsel, dat ik met een historische benaming de revolutie noem.

De onwaarde der revolutie blijkt theoretiesch uit dezen oorsprong. Het zijn de leerstellingen van het Grotius-Kantiaansche natuurrecht en der volkssoevereiniteit van ROUSSEAU, waaruit zij bestaat — zij heeft geen andere politieke denkbeelden — en de onwaarde van deze heb ik wetenschappelijk aangetoond.

De onwaarde der revolutie blijkt echter ook praktiesch uit hare gevolgen. De revolutie vernietigt den inwendigsten levensgrond der maatschappij, den eerbied. Eerbied is de macht der natuurlijke instandhouding en de zedelijke wijding

der menschelijke betrekkingen. Een gezin zonder eerbied voor gade en vader, een staat zonder eerbied voor de overheid, hoe zouden ze kunnen bestaan en wat voor zedelijke waarde zouden zij hebben? Ja, ik ga zoo ver van te zeggen: er moet niet slechts eerbied zijn opdat staat en overheid kunnen bestaan, maar ook omgekeerd, staat en overheid bestaan, opdat er eerbied zij. Eerbied is echter niet mogelijk voor een overheid, die ons eigen maaksel is en het gehoorzame werktuig van onzen wil.

De revolutie ontwricht de maatschappij: zij duldt niet de groepeering op de natuurlijke grondslagen van bezit, plaats en beroep, maar lost den geheelen staat op in een uitwendige samenvoeging (aggregaat) van afzonderlijke menschen met gelijke rechten.

De revolutie geeft de goederen der maatschappij prijs aan de willekeur, zij vernietigt de zeden door de ongestrafte overtreding en bewerkt ten gevolge daarvan haar verkwijning in het openbaar bewustzijn.

De revolutie is daarom in haar inwendigst wezen en in volstrekten zin in strijd met de maatschappij: zij is de opheffing der maatschappij. Het geheele plan is reeds verkeerd, dwaas, de tegenwoordige inrichting der maatschappij tot den grond af-te-breken ten einde haar op nieuw te beginnen. Het is dezelfde dwaling op praktiesch als de leer van den natuurstand op theoretiesch gebied, een miskenning van de natuur en bestemming des menschen, want het geheele aanzijn des menschen berust op den onafgebroken draad der geslachten; daar gaat een overlevering des geloofs, der zeden, der beschaving, der inrichtingen door alle eeuwen; haar te bewaren is de zedelijke beschaving der volken, haar te verstooten is hunne verwildering. De revolutie zou gelijk hebben indien er geen God was, of niet zulk een God, die orde in de waereld ingesteld heeft en de geslachten der menschen leidt aan Zijne hand. Dan mocht zij den mensch en diens

wil tot het beginsel der waereldorde verheffen, dan mocht zij den keten der geslachten verbreken en de waereldgeschiedenis van voren af op nieuw beginnen. Doch wanneer zij ook al niet aan zulk een God gelooft, vanwaar heeft zij het bewijs en de zekerheid dat Hij niet bestaat? Ja, heeft Hij zich niet juist aan hen geopenbaard door een zichtbare huiveringwekkende Nemesis, die zich door hun geheele geschiedenis beweegt? De aanleggers der revolutie, door wier hand de koning viel, zij vielen zelf weer allen, de één door de hand van den ander. De geweldige ten oorlog, die de europeesche toestanden deed ineenstorten, ten einde Europa over-te-leveren aan de revolutie, werd zelf door Europa gekluisterd. De spanne des tijds die zijne heerlijkheid duurde was als het ware een ironie der voorzienigheid, die de menschelijke kortzichtigheid opnam als ernst.

De koning, die de kroon opnam van de barikaden, verloor haar weder op de barikaden. Verlaten, met een gebroken hart, als vluchteling, onderteekende hij zijne abdikatie op dezelfde plaats, waar eenmaal onder de medewerking zijns vaders de koning van Frankrijk onthoofd werd, wiens rechtmatige opvolger hij zelf de kroon onthield.

Dat zijn de drie groote ontwikkelingstrappen der revolutie in Frankrijk; zij heeft den vierden beklommen, en de waereld bewondert ook dezen weder als een onverwelkelijke heerlijkheid, gelijk zij bij al de vorige deed. Zulk een kunstig treurspel is niet het werk des toevals en niet het werk eener waereldwet; het kan slechts het werk zijn eens zelfbewusten kunstenaars, van den levenden persoonlijken God, die de revolutie tot dus ver altijd slechts dáarom hare rol liet uitspelen, hare gantsche kracht en schijnbare heerschappij liet ontvouwen, om ten laatste door hare betooming en haar gericht Zijne orde te helderder te doen uitblinken.

Hoe zijn ook al de schitterende verwachtingen der revoluties beschaamd gemaakt van 1789 tot 1848. Toenmaals

waande men toch, in den siècle des lumières, dat de revolutie onfeilbaar de volmaking der maatschappij moest bewerken, wanneer slechts eerst de menschelijke rede tot zichzelve bepaald, vrij van alle openbaring en traditie, en eerst in de maatschappij tabula rasa werd gemaakt, geen beletsel meer aanwezig zou zijn in een bestaande grondwet, gezach, macht, recht, misbruik. Zoo kwam de konstitutante in 1789 bijeen met het zelfvertrouwen, het meesterstuk eener grondwet te leveren, zooals de aarde noch nooit had aanschouwd en waardoor al de gebreken en verkeerdheden van den vroegeren toestand zouden worden geheeld. En ziet, uit hare handen kwam het broddelwerk, de konstitutie van 1789, die geen geschiktheid bezat om slechts een oogenblik te bestaan, een voorwerp van spot voor tijdgenoot en nakomeling. En is het met al de latere grondwetten anders gegaan tot op dezen dag? Daarentegen bestaan de oude staatsregelingen van Engeland en het duitsche rijk, die natuurlijk geworden maar niet zijn uitgedacht door de vrije menschelijke rede en bespiegeling, die alle historische eigenaardigheid, toevalligheid en gebrek vertoonen, — zij bestaan reeds eeuwen lang tot op dezen dag.

Dat alle onbedriegelijk geachte verwachtingen en berekeningen nochtans faalden wordt vooral daardoor veroorzaakt, dat men een hoofdbestanddeel aller menschelijke toestanden buiten rekening liet — de menschelijke zonde. De mensch is niet louter zwak en onvolmaakt, hij is in zijn diepsten grond van God afgekeerd en vervallen tot zonde en zelfzucht. Het gedichtsel des harten is boos van onze jeugd af aan. Dit is de hoofdleer des kristendoms, en hiervan biedt het de verlossing door Gods kracht, daar de mensch zich niet door eigen kracht kan bevrijden. Dat dit wordt geïgnoreerd, dat de mensch ondersteld wordt als goed, louter welmeenend, onbaatzuchtig, daarop lijden al die idealen schipbreuk, de ware en de valsche. Men predikte in Frank-

rijk een rijk van vrijheid en broedermin en er ontstond een rijk der anarchie en der guillotine, van soldatendespotisme en byzantijnsche slavernij. Men predikte de eenheid en de macht van Duitschland en er ontstond een strijd aller tegen allen; Duitschland stond aan den drempel van den burgeroorlog, die het van-één-gescheurd en zijne macht vernietigd zou hebben.

Men beschouwe echter de gevierde leidslieden der revolutie wat meer van nabij en vergelijke ze bijv. met de grondleggers der reformatie, daar men toch zoo gaarne paralellen tusschen beide trekt. MIRABEAU en DANTON waren sterke karakters, maar voor reine karakters heeft zeker geen enkel schrijver ze uitgegeven: zij gaven zich over aan uitspattingen en lieten zich omkoopen, zij ontzagen geen middelen ter bereiking van hun doel. De gematigde BRISSOT, de leider der Gironde, leefde vóor de uitbarsting der revolutie van zoogenaamde sommaties, d. i. dat hij rijke lieden bedreigde met schotschriften wanneer men ze niet afkocht. ROBESPIERRE alleen incorruptible, was de man der virtus, maar vol ijdelheid, heerschzucht, laster, wraakzucht, moediger om het bloed van anderen te vergieten dan het zijne. En wie heeft ooit de geestelijke grondleggers der revolutie, die het eerst hare leerstellingen verkondigden en hare hartstochten opwekten, wie heeft ooit VOLTAIRE en ROUSSEAU iemant aanbevolen als voorbeeld zijns levens? Wel kan iemant een groot staatsman, ja zelfs een groot patriot zijn en nochtans groote vlekken vertoonen in zijn persoonlijk karakter. Maar den toestand der maatschappij op geheel andere grondslagen stellen, de waereld beter maken, kan niemant dan die vooraf zijn eigen hart gebeterd heeft; het menschelijk leven zuiveren van misbruiken kan niemant, dan die vooraf zich-zelf gereinigd heeft.

Op het voorbij zien van de menschelijke zonde berust de onwaarheid van dit spiritualismus, dat de maatschappij lou-

ter op een geestelijk element, namelijk op den vrijen wil des menschen wil grondvesten. Wanneer in ieder oogenblik deze wil alleen en onbegrensd beslist, dan zal niet het goede zegevieren maar het slechte, en de maatschappij gaat te gronde. Daar is een macht van noode, die onafhankelijk van dezen toevalligen wil des menschen alleen door het gewicht van haar eigen bestaan, al ware het zelfs door hare vis inertiae bestaat: een erfelijk koningschap, een door de gewoonte vaste republiekeinsche staatsregeling met hare magistratuur. Eerst op zulk een veiligen grondslag kan plaats vergund worden aan de vrijheid, den oogenblikkelijken wil des menschen, aan het geestelijk element.

Het voorbij zien van de zonde is ook de grond van het radikalisme. De maatschappelijke toestand lijdt ontegenzeggelijk aan groote gebreken. Het radikalisme zoekt echter de oorzaak daarvan niet in het menschelijk hart, waar zij werkelijk schuilt, maar in de instellingen van den staat. Het meent daarom, dat ook de gebreken zullen wijken, wanneer die instellingen tot in den wortel gezuiverd worden. Integendeel, de menschelijke zonde woekert noch meer voort in den nieuwen toestand en op de tabula rasa, en werkt noch afschuwelijker dan onder de oude perken van den natuurlijken bouw der maatschappij.

Ik ijver niet tegen dweperij; daar is niet te veel dweperij in de waereld, maar te weinig dweperij en te veel koude van hart. Ik tracht deze valsche idealen te vernietigen, niet in het belang eener droefgeestige lusteloosheid, maar ten einde het ware ideaal in de plaats te kunnen stellen. Het flikkerend stroovuur eener valsche geestdrift moet uitgedoofd zijn, alvorens de gestage gloed der echte bezieling zich kan verspreiden. De woorden van den waan moeten opgegeven worden, opdat de woorden des geloofs post kunnen vatten.

Dat de revolutie de vrijheid in den waren zin des woords niet verwezendlijkt springt in het oog, want deze bestaat in

de voldoening door zedelijke goederen. Maar ook de vrijheid in haren zin, de willekeur, verwezendlijkt zij niet. Haar ideaal is, dat de wil des menschen louter als zoodanig gelde, zonder betrekking tot zijn inhoud, d. i. dat alles, wat de mensch wil, geldig is, wat het ook zijn moge, alleen omdat hij het wil. Dit ideaal omvat echter twee polen: den wil van het individu en den wil der massa, de individueele vrijheid en de volksmacht. Deze twee zijn onbegrensd en heffen elkander derhalve op. Want dat, wat ze begrenst, elk haar plaats aanwijst en ze daardoor verzoent, de orde boven den menschelijken wil, die instellingen die aan haar doel beandwoorden, dat is juist opgegeven. De individueele vrijheid duldt daarom geen oppermacht in den volkswil, in de meerderheid, en de volkswil duldt geen beperking door de individueele vrijheid. Om deze polen beweegt zich met name de onderlinge verdelgingsoorlog tusschen liberalisme en demokratisme.

Dit is de gemeenschappelijke bodem waarop de partijen der revolutie staan. We moeten ze thands ieder afzonderlijk beschouwen.

VII.

De partijen der revolutie volgen elkander op in een klimax: de partij der liberalen, der demokraten, der socialisten. In die volgorde moeten wij ze ook beschouwen.

De partijnaam „liberalen" ontstond het eerst in Spanje. Hier noemden de voorstanders der revolutie zich-zelven „liberalen," haar tegenstanders „servilen". Het woord „liberalen" kenmerkte derhalve de gantsche bewegingspartij zonder onderscheid der frakties. Doch later werd deze benaming uitsluitend toegepast op de partij, die in Frankrijk onder de restauratie en in de duitsche kamers tot 1848 de falanx der oppozitie vormde. Men verstaat daardoor in het algemeen de aanhangers eener gematigde toepassing van

de ideeën der revolutie, die zoowel terugdeinzen voor uitersten in de staatsregeling als in de middelen waardoor zij moeten worden tot stand gebracht. Hierdoor onderscheidt zich deze partij van de radikalen en de demokraten. Deze gematigdheid is echter slechts de algemeenste en uitwendige indruk. Wij moeten haar karakter verder nasporen.

De liberale richting wordt in de voornaamste plaats vertegenwoordigd door den middelstand, de aanzienlijke burgers, de bourgeoisie in tegenstelling met de noblesse en het gepeupel, d. i. de klasse der bevolking, die een hoogeren graad van vermogen en beschaving bezit zonder uit-te-blinken door geboorte en zonder historische beteekenis zooals de adel, zonder een verheven of schitterende instelling te vertegenwoordigen, gelijk de geestelijkheid of de militaire stand; wier waarde derhalve louter op de eigene persoonlijke, achtbare existentie berust. Daartoe behooren kooplieden, fabriekanten, ambachtslieden eener hoogere soort, geleerden, in zeker opzicht ook de beambten. Uit deze gewichtige invloedrijke klasse komt, wanneer zij wordt vervuld door de ideeën der revolutie, de liberale partij voort. De liberale partij is derhalve niet de bourgeoisie, maar de bourgeoisie die gehecht is aan de denkbeelden der revolutie.

Het verborgenst streven der liberalen beandwoordt hieraan: in de eerste plaats de heerschappij van den middelstand, ten andere individueele vrijheid.

Deze beide bedoelingen zijn niet toevallig bij elkander. Zij zijn beiden het uitvloeisel van gematigdheid, beiden zijn de vruchten van het belang van den middelstand. Want dat belang wordt bedreigd, zoowel wanneer de massa des volks in het bezit is van het staatsgezach, als wanneer het staatsgezach niet beperkt wordt door de individueele vrijheid. De klasse der bevolking, die voldaan is met den toestand van haar bezit, wil gemeenschappelijk den openbaren toestand lei-

den en in het bizonder hare welvaart genieten, zij wil hare stoffelijke bevrediging noch door de politieke voltooien en bevestigen.

Het is juist, dat in onzen tijd de partijen zich niet gelijk in de middeneeuwen vormen volgends klassen maar volgends meeningen. Daar zijn adelijken op de linker-, burgers op de rechterzijde. Intusschen hebben de partijen ook tegenwoordig haren natuurlijken grondslag in de klassen en haar belang, en daarom wordt elke partij bij voorkeur vertegenwoordigd door de éene of andere klasse. Het gros der liberale partij zal daarom nooit worden gevormd door den adel en noch minder door het proletariaat, maar altijd door de bourgeoisie.

Gaan wij nu het genoemde streven meer na in bizonderheden. In de eerste plaats het streven naar de heerschappij van den middelstand.

De liberale partij rust op het denkbeeld der volkssoevereiniteit en der gelijkheid als de algemeene grondslag der revolutie. Ja als wegbereidster der revolutie heeft zij dit denkbeeld het eerst verkondigd en er ingang aan verschaft. Maar overeenkomstig haar streven vat zij dit denkbeeld niet op in zijn eigen pozitieve beteekenis en tracht het daarom ook niet in zijnen gantschen inhoud, volgends zijne volledige konzekwencie toe-te-passen, maar zij gebruikt het slechts op negatieve wijze tegen de autoriteit en tegen de ongelijkheden, die hinderlijk zijn aan de heerschappij van den middelstand en past het slechts in die mate toe, als vereischt wordt tot bevestiging van deze heerschappij. Zij predikt de volkssoevereiniteit in zoo ver, dat de koning niet is van Gods genade maar door den wil des volks, dat de regeering zich niet naar den wil des konings maar naar den wil des volks moet richten, derhalve in zoo verre, dat de koning niet als hoogere autoriteit boven haar staat.

Maar, wanneer het er nu verder op aankomt, het denk-

beeld der volkssoevereiniteit pozitief toe-te-passen, het geheele volk gelijkmatig tot de heerschappij te roepen, ook in den boezem des volks niet éene klasse te onderwerpen aan het gezach der andere, dan laat zij dit denkbeeld varen, zij roept tot heerschappij slechts den middelstand, de vermogenden, beschaafden, d. w. z. zich-zelve. Evenzoo houdt de liberale partij het denkbeeld der gelijkheid staande tegen den adel, tegen alle standen als zoodanig, omdat zij naar het grondbeginsel der revolutie geen organische ontwikkeling kan toegeven. Maar, moet de gelijkheid pozitief worden toegepast, zal de klasse die niets bezit dezelfde rechten erlangen als zij, dan laat zij het denkbeeld varen en maakt politiek verschil van rechten ten voordeele der gegoeden. Zij wil census voor de vertegenwoordiging, borgstelling voor de pers, verleent slechts „fatsoenlijken" den toegang tot den salon, bewijst den arme niet de eer en beleefdheden van den rijke. Deze halve toepassing van de beginselen der revolutie is het, die de partijhouding der liberalen kenmerkt.

Voor de overmacht van den middelstand is het dan in de eerste plaats zaak, het koningschap naar zijn oud echt begrip, volgends hetwelk het een goddelijk geheiligde autoriteit en een werkelijke macht is, op zij te stellen. Of zij over het geheel het koningschap noch zou laten bestaan, dan of zij zich ook naar den vorm voor de republiek zou verklaren, was aanvankelijk twijfelachtig. Zoo verklaarden zich de Feuillants voor den monarchalen vorm, de Girondins voor de republiek. Maar ook de Girondins, hoewel zij een schakeering zijn tusschen de Feuillants en de Montagnards, moeten toch noch gerekend worden tot de liberale partij. Want zij vertegenwoordigden overwegend de bourgeoisie, waren tegenstanders en offers van „le peuple," hadden hetzelfde ideaal als de tegenwoordige liberalen: de heerschappij der gegoeden, beschaafden, der begaafde redenaars, verlangden naar gematigdheid, naar bescherming tegen anarchie en volksdespotis-

me. Later nam de liberale partij hieromtrend een vaste houding aan: zij verklaarde zich voor het zoogenaamde konstitutioneele stelsel of de parlementaire regeering, d. i. een soort van bestuur, waarbij het koningschap voortduurt naar den vorm, maar de werkelijke macht of toch haar zwaartepunt overgaat in het parlement, zooals LAFAYETTE het noemt: een monarchie met republiekeinsche instellingen, of zooals men noch juister zou kunnen zeggen: een republiek in den vorm der monarchie.

Het konstitutioneele stelsel in dezen zin beandwoordt in het bizonder en volledig meer dan eenig ander aan het belang der bourgeoisie. Zij bereikt daardoor haar tweeledig doel: van den eenen kant maakt zij den koning aan zich dienstbaar, daar zij de zetels inneemt van het parlement, van den anderen kant bezit zij in den koning een der stevigste bolwerken tegen den achteraankomenden „peuple". Het is derhalve nauwkeurig het stelsel dat aan haar doel beandwoordt. Intusschen bestaat er toch geen zekerheid, dat de liberale partij zich eens niet weder voor de republiek zal verklaren, even als vroeger de Girondijnen. Want voor eigenlijke monarchie is er in haar stelsel geen plaats, en wanneer in de toekomst de vorsten zich niet meer aan dit konstitutioneele stelsel onderwerpen, nadat het eigenlijke wezen daarvan openbaar geworden is, is het zelfs waarschijnlijk dat een gedeelte der liberalen dat werkelijk monarchale sympathiën heeft, zich aansluit bij de rechterzijde, het andere wel niet demokratiesch maar toch republiekeinsch wordt. De middelen, waardoor men het konstitutioneele stelsel tracht te verwezendlijken, d. i. den koning van het parlement afhankelijk te maken, zijn de verwerping van de begrooting en de uitgebreidste ministeriëele verandwoordelijkheid, m. a. w. weigering van belasting en aanklacht van de ministers. Doch hierover kan eerst bij de beschrijving van de konstitutioneele partij uitvoerig gesproken worden.

Dit overwicht van het parlement boven den koning is thands het middelpunt van de houding der liberale partij. Maar ook de andere inrichtingen moeten zoo gesteld zijn, dat het koningschap wordt onderworpen aan den middelstand.

Zij stelt in de eerste plaats de fyzieke macht ter zijde waarop het koningschap berust — het leger. Daartoe strekken twee bepalingen: de eed van het leger op de grondwet en de inrichting der schutterij (nationale garde). De eed des legers op de grondwet maakt, dat bij iedere botsing tusschen koning en parlement ook een strijd ontstaat in het gewcten der soldaten, waardoor de arm der kroon wordt verlamd. De schutterij dient daartoe, dat bij elke vijandelijkheid tusschen koning en parlement dit laatste zelf een krijgsmacht bezit. Door den eed der armee op de grondwet ontwapent zij den koning, door de nationale garde wapent zij zich-zelf. Beide instellingen behoorden daarom van 1789 tot 1848 tot de onfeilbaar geachte leerstellingen der liberale partij. In den jongsten tijd heeft men nochtans de ervaring opgedaan, dat zoowel de ondermijning van de militaire subordinatie door middel van den eed op de grondwet als de schutterij gemakkelijk middelen en steunsels kunnen worden voor de demokratie, en daarom zijn ze sedert dien tijd, met name in Pruisen, door de liberale partij min of meer opgegeven.

De eed des legers op de grondwet kwam door de fransche revolutie op met de formule: aan de natie, aan de wet, aan den koning, — met het helder bewustzijn, dat de koning slechts de veldheer in dienst der natie is en de armee hem slechts behoeft te gehoorzamen, zoolang hij-zelf zijnen soeverein trouw gehoorzaamt. Even eens vertoont zich het wezen der nationale garde duidelijk in hare geschiedenis in Frankrijk. Zij werd daar zooals overal bij het begin der revolutie opgericht onder het voorwendsel der bescherming van den eigendom, maar met de eigenlijke bedoeling van een macht tegenover den koning. Want tot beveiliging van den eigen-

dom, tot afwering van de anarchie was zij niet van noode: dat alles zou het leger veel beter gedaan hebben; maar men wilde de bescherming die anders het koninklijk gezach verleent, zonder dat gezach, men wilde een leger er tegen. Aanvankelijk beandwoordde zij ook aan de verwachtingen. Zij werd gevormd uit de bourgeoisie, zij hield van den eenen kant den koning in volstrekte afhankelijkheid: hij werd door haar een gevangene der konstituante; van den anderen kant hield zij het gemeen ten onder, wat vooral blijkt uit het bloedbad op het Marsveld. Spoedig echter, toen de revolutie in koortsachtige opgewondenheid voortsnelde, bezweek de bourgeoisie voor het gepeupel en met haar de nationale garde. In hare plaats kwamen de revolutionaire benden. De restauratie schafte de nationale garde af als antimonarchaal; het Juli-koningschap, dat steunde op de liberale partij en de bourgeoisie, voerde haar weêr in en zelfs werd toen uitdrukkelijk verklaard, dat zij een macht zou zijn én tegen den koning én tegen de kamers: tegenover beiden werd de grondwet onder haren waarborg geplaatst. Aan de nationale garde, de gewapende bourgeoisie, werd derhalve een soevereine plaats ingeruimd boven den koning en de kamers; zij werd aangesteld tot hoogsten rechter in konstitutioneele kwesties, ja daardoor in ieder konflikt. Deze plaats handhaafde zij ook; zij onderdrukte langen tijd de oproeren van het gemeen ten gunste haars burgerkonings, vooral omdat zij den eigendom in gevaar achtte. Maar ten laatste, hetzij uit zucht naar verandering, hetzij onder den invloed der dagbladpers, gaf zij den koning prijs aan het gemeen; alleen daardoor gelukte de Februari-revolutie. Later zal haar dit wellicht dikwijls bitter hebben berouwd. Dat is het wezen der armee, die alleen ter bescherming van den eigendom, niet door en voor de overheid bestaat maar wachter en rechter over de grondwet moet zijn.

Ten andere ontwikkelt de liberale partij een geestelijke

macht tegenover het koningschap — de dagbladpers. Vrijheid van drukpers is, men kan het veilig zeggen, tot dus ver het eerste geloofsartikel der liberale partij. Zij verstaat daardoor de afschaffing van de censuur en de invoering van een jury voor persovertredingen.

Men kan de vrijheid van drukpers in het algemeen, d. i. de afschaffing van de censuur voorstaan zonder tot de liberalen te behooren, want bij hen heeft zij noch een bizonderen nadruk en een bizonder doel. Bij het aandringen op vrijheid van drukpers in de vorige eeuw, en noch meer in deze sedert 1815, was het niet te doen om dezen of genen maatregel der regeering vrij te mogen bespreken, maar om een zeer bepaald doel. De pers moest de overmacht van den middelstand over de kroon bewerken, moest bewerken dat de meening der gegoede en beschaafde meerderheid onvoorwaardelijk als wet werd aangenomen. Er werd bedoeld het rechts- en zedelijk bewustzijn te wijzigen, in plaats van den vroegeren maatstaf van gehoorzaamheid en trouw aan den koning als overheid een anderen maatstaf, de onderwerping des konings aan de openbare meening, als zedelijk en politiek dogma vast-te-stellen. De openbare meening, namelijk is de wil van den middelstand. Buiten deze grens gaat de liberale pers niet: het bestaan des konings, de waardigheid zijns persoons tast zij niet aan zooals de demokratische pers. Zij bedoelt slechts zijne subordinatie. Het is haar taktiek zijn gezach langsamerhand te verminderen, tegen sommige bizondere maatregelen op-te-winden, vooral echter elke weigering van de eischen van het liberale stelsel van den kant der kroon als een groot onrecht, als een schennis te beschouwen van de rechtmatige aanspraken des volks.

In deze richting werd de pers van 1815 tot 1848 bijna uitsluitend gebezigd. Daar was nauwelijks eenig orgaan van een ander standpunt, en waar het ontstond werd het door aanval of ignoreeren vernietigd, of het ging te niet omdat

de verdediging van dat standpunt de lezers niet aantrok. De altijd en altijd druppelende drop doorboort ook het marmer. De dagbladen, zonder ophouden in deze richting geschreven, werden een bijna onweerstaanbare macht. De eenige steun dien men het koningschap liet, is de aanklacht voor een jury uit den middelstand, derhalve een aanklacht wegens enkele om den vorm in het oog springende aanvallen, terwijl de gantsche journalistiek wat de zaak betreft één doorloopende aanval was op het koningschap, en een aanklacht juist bij die klasse in wier belang de aanval werd gedaan.

Vatten wij thands het geheele plan der liberale partij van dien kant te samen: de middelstand vormt het parlement en dwingt als zoodanig aan den koning de ministers en het regeeringstelsel op, door middel van de verwerping der begrooting en van de ministeriëele verandwoordelijkheid, in één woord: „de parlementaire regeering"; hij vormt een leger voor zich in de nationale garde als de gewapende burgerij en ontwapent het leger des konings door den eed op de grondwet; hij beheerscht de openbare meening door de onbeperkte, geheel onder zijn rechterlijke beoordeeling geplaatste pers van den dag. Het is duidelijk, dat hij hierdoor het hoogste gezach noodzakelijk in handen moet krijgen.

Ondanks dit alles maakt de liberale partij aanspraak op monarchale gezindheid en is zij verontwaardigd, wanneer haar deze ontzegd wordt. Zij is ook inderdaad monarchaal vergeleken met de later opkomende demokratie. Doch hare monarchale gevoelens bestaan alleen daarin, dat zij de monarchie noch laat voortbestaan wat den vorm betreft, en dat zij door den monarch een sterk uitvoerend bewind wil vestigen, maar alleen, ten einde door hem de wetten uit-te-vaardigen die zij-zelve geeft. Zij erkent in het koningschap volstrekt niet een hoogere autoriteit, aan wier wil zij zich onderwerpt, maar louter een krachtig werktuig van haren eigen wil. Dit zijn echter geen monarchale gevoelens.

Met de terzijdestelling van de oppermacht des konings is nochtans het doel der liberale partij, de heerschappij van den middelstand, noch niet geheel bereikt. Daartoe is noch noodig de terzijde- of gelijkstelling der hoogere klasse, de afschaffing van alle instellingen wier waardigheid een hoogeren rang verleent. Hierop richt zij dus haar streven. Zij voert vooreerst strijd tegen de bevoorrechte klassen van eertijds, die voorzeker niet op den ouden voet konden blijven; in een tijd van groote opgewondenheid eischt zij geheele afschaffing van den adel, ook van zijne titels, wapens, namen, ten allen tijde afschaffing van zijne rechten. Doch daarna voert zij den strijd ook tegen iedere ware grondaristokratie, tegen alles wat een gestadigheid van bezit en macht in bepaalde families en een bepaalde klasse grondvest: tegen erfelijke pairschappen, tegen alle rechten eens landheers, tegen rechterlijke macht der groote grondeigenaars, niet slechts tegen de patrimoniale, maar ook tegen de door den staat gekommitteerde, dus tegen instellingen zooals in Engeland de Lordluitenant, Sherif, Vrederechter, of in Pruisen de Landraad, door wien rechterlijke- en policie-maatregelen aan de groote grondeigenaars van den omtrek van wege de regeering kunnen worden opgedragen. Want door dit alles vormt zich een duurzame hoogere stand.

Dit zijn de middelen en inrichtingen die de liberale partij van den éénen kant ontwikkelt, tot verkrijging van de oppermacht boven den koning, tot terzijdestelling van alle hoogere maatschappelijke elementen boven de bourgeoisie, en in dit alles heeft zij de demokratische partij tot bondgenoot. Maar de liberale partij ontwikkelt zich in dezelfde mate ook naar den anderen kant, voornamelijk om de groote massa des volks op een afstand te houden, haar niet mede te laten binnendringen in den burcht der heerschappij, welken zij op het koningschap en de oude maatschappij veroverd heeft. Daartoe beweegt haar eensdeels bezorgdheid: zij vreest in

deze klasse de ruwheid, den hartstocht, de wanorde en daardaar de stoornis van het vreedzaam bezit, waarvan zij het genot door staatshervormingen verhoogen maar niet in de waagschaal wil stellen, anderdeels het natuurlijk zelfgevoel van den rijkdom en de beschaving tegenover het gebrek.

Hare middelen en inrichtingen rusten van dien kant voornamelijk op een enkele en eenvoudige grondstelling: overal het vermogen tot voorwaarde te maken van het volledig bezit der staatkundige rechten. Daartoe behooren in de eerste plaats de census voor de volksvertegenwoordiging, voor de vertegenwoordiging der gemeente, voor de jury, de vordering tot wapening en kleeding op eigen kosten voor de nationale garde, de borgtochten voor dagbladen (die bijv. in Frankrijk een ontzettende hoogte bereikt hebben en groote kapitalen vereischen). Daardoor wordt alle macht, de politieke der wetgevende en rechterlijke lichamen, de militaire der nationale garde, de geestelijke der drukpers uitsluitend in handen gegeven aan de gegoeden. In verband daarmede staat de indirekte verkiezing. Waar de census namelijk niet hoog genoeg kan worden gesteld, daar moet door meerdere trappen van verkiezing, als het ware door een soort van distillatie, de invloed der volksmassa worden gezuiverd, opdat ten laatste de kandidaat van den middelstand, de gematigde, zegeviere. Verder het verbod der plakaten, die kosteloze, voor de massa toegankelijke pers. Buitendien eischt de liberale partij in dit opzicht strenge policiemaatregelen tegen wanorde en uitspattingen, die de gewoonte en lust zijn van het gemeen maar de schrik der bourgeoisie.

De liberale partij steunt in dit haar streven naar de heerschappij van den middelstand niet slechts op het valsch beginsel waarvan de geheele revolutie uitgaat, de volkssoevereiniteit, maar bevindt zich buitendien met haar eigen beginsel in strijd, en wel, indien ook al niet naar waarheid dan

toch in schijn, uit zelfzucht. Want, indien de wil des menschen de eenige macht is waarop het recht in de maatschappij berust, waarom dan alleen de wil der gegoeden en beschaafden? Is de arbeider zonder eigendom minder mensch? Indien de bourgeoisie het koningschap niet boven zich duldt, of geen grondaristokratie naast zich, waarom moet dan het gemeen de bourgeoisie boven zich dulden? Wanneer de meerderheid van hen die 1000 francs belasting betalen meester moet zijn in den staat, waarom niet de veel grooter meerderheid dergenen, die slechts 10 francs of die niets betalen? Andwoordt de liberale partij op dat alles dat bezit en beschaving politieke waarborgen geven, dan wordt van de tegenovergestelde zijde beweerd, dat het erfelijke recht eener dynastie, het blijvend grondbezit, familietraditie, kerkelijke waardigheid waarborgen geven van noch hoogeren aart. Óf daar is een goddelijke en natuurlijke orde, volgends welke de overheid macht heeft over de onderdanen uit eigen gezach — maar dan moet de middelstand de macht en wel de werkelijke macht des konings boven zich erkennen; óf daar is niet zulk een orde, geen mensch heeft macht en autoriteit over zijns gelijke — maar dan kan ook de middelstand geen macht en autoriteit hebben over den proletariër. Is de inwendige noodzakelijkheid en behoefte der maatschappij maatstaf, dan komen aan de dynastie, de kerk, de grondaristokratie haar eigenaardige plaats en macht toe; is er geen andere maatstaf dan het gelijke recht der menschen, dan mogen ook rijkdom en beschaving geen privilegie verleenen, dan heeft de bergpartij gelijk. Van daar het verwijt dat de demokratische partij tot de liberale richt, dat zij uit eigenbelang tegen hare beginselen handelt, dat zij onder den ouden regeeringsvorm leerstellingen predikte en beloften deed, die zij nu, nadat zij het oude regime omver geworpen en zelve de teugels in handen heeft, niet nakomt. Hierbij komt dat de bourgeoisie

de trekken mist, die vroeger noch met de heerschappij van den adel verzoenden: de loopbaan en de eer des krijgsmans, de ridderlijkheid, de romantische leentrouw en gehechtheid aan den koning.

De beide bevoorrechte standen der middeneeuwen verwierven hunne privilegiën, de adel door het leven te wagen, de geestelijkheid door het leven te verloochenen. De hedendaagsche bevoorrechte stand, de middelklasse, wil zijn privilegie slechts welbehagelijk genieten. Daarom is, wanneer hij zich verheft en naar de bedoeling van het liberalisme het koningschap onder zich buigt, door middel zijner parlementaire meerderheid het land beheerscht, de verbittering der lagere klassen sterker dan zij ooit was tegen de aristokratie van geboorte.

VIII.

De eene bedoeling der liberale partij, de heerschappij van den middelstand heb ik ontvouwd. De andere is: de individueele vrijheid.

Ook hiermede staat zij met de revolutie op gemeenschappelijken grond en heeft toch ook weder haar eigenaardigheid. Het gemeenschappelijke is de ontwrichting der maatschappij, de oplossing van elk vast verband waaruit deze bestaat in louter onafhankelijke, afzonderlijke individuen, de verandering van organisme in aggregatisme.

De volgende tabèl van hare eischen vloeit uit dit beginsel voort:

Geen provincies meer, die gegrond zijn op historischen samenhang en bizondere onschendbare rechten bezitten, maar louter departementen, d. i. willekeurige geografische gebiedsverdeeling ten behoeve der administratie.

Geen onderscheid meer tusschen stad en land, geen bizondere wijze van bestuur voor steden en dorpen, maar

één en dezelfde gemeentewet voor het gantsche koningrijk, voor Amsterdam zoo goed als voor Slenaken.

Geen standen meer. Niet slechts geen geboorte- en grondaristokratie, hetgeen de overheerschende middelstand niet gedoogt, maar in 't geheel geen standen: geen burger- en boerestand, geen vertegenwoordiging volgends standen op den landdag, geen gemeentewet voor de steden die op handels- en handwerksstand, geen landelijke wetgeving die op den boerestand berust, geen bizonder wisselrecht voor den handelsstand, maar één vertegenwoordiging, één inrichting voor al de gemeenten, één erfrecht, één wisselrecht voor alle staatsburgers.

Geen korporaties meer, geen gilden en broederschappen die als eenheid handelen, den geheelen stand naar buiten vertegenwoordigen en inwendig tucht en orde onder de medeleden handhaven. Maar ieder gezel drijft zijne eigene zaken zonder samenhang met anderen.

Geen bazen meer met macht over gezel en leerknaap, maar louter onafhankelijke gelijkstaande arbeiders. In plaats van de zoogenaamde meesters een arbeider, die met een anderen arbeider, den zoogenaamden gezel, een verdrag sluit, waarbij deze zijne diensten verhuurt, en weer met een anderen arbeider, den zoogenaamden leerjonge, een verdrag tot het geven van onderricht, zoodat zij overigens niets met elkander te maken hebben, zoomin als bijv. een dansmeester en zij die les bij hem nemen.

Geen verhouding van kolonaat- of erfpacht meer, geen opper- en ondereigendom, die elkander weerkeerig beperken, maar louter vrije eigenaars.

Dat is ongeveer het register der eischen die de liberale partij naar dien kant doet, en hierin is zij de voorgangster der gantsche revolutie. Het rezultaat daarvan is werkelijk de ontwrichting der maatschappij. De mensch behoort dan tot geen provincie, geen gemeente, geen stand, geen korporatie,

staat in geen beroepsverband, is meester noch knecht, grondeigenaar noch erfpachter. Hij bevindt zich enkel als individu tegenover andere individuen geplaatst.

Vragen we thands naar de beweegreden tot zulk een ontbinding. Gedeeltelijk beweegt daartoe het denkbeeld der gelijkheid: daar mag geen verschillend recht worden toegelaten voor wien ook. Maar de voornaamste en beslissendste beweegreden is toch het denkbeeld der individueele vrijheid. De mensch mag niet onderworpen zijn aan eenige verordening eener provincie, of van een stand, van een gilde, van een meester of oppereigenaar, of er door beperkt worden.

Hij mag niet van zelfs aan andere menschen verbonden zijn, maar slechts in zoo ver hij zich vrijwillig met hen verbindt, en niet persoonlijk, niet met duurzame, organische banden, maar slechts bij wijze van overeenkomst of verdrag. Al dergelijke banden, die het liberalismus bestrijdt, hebben tot beginsel niet den wil des menschen maar een zaak, een zakelijk doel hetwelk zij dienen, een roeping boven den mensch. Het zijn organismen voor dit doel en deze bepaalde roeping; de menschen zijn daarin de organen die elkander weêrkeerig aanvullen, beperken en begrenzen, en moeten gezamendlijk de wet van het organisme gehoorzamen. De eisch van het liberalisme en de revolutie is echter in het algemeen, dat de wil des menschen volstrekt vrij en volstrekt heer zij, aan geen zaak en hare noodwendigheid onderworpen, en dat de mensch zij een volstrekt geheel, niet enkel een aanvullend lid.

Een enkel voorbeeld: volgends de oude inrichting van den handwerksstand, die ik volstrekt niet in hare vroegere gedaante maar slechts in beginsel verdedig, is het geheele handwerksverband een organisme voor de roeping des handwerks: een lid mag niet den arbeid doen die een ander lid toekomt, de timmerman bijv. niet dien van den schrijnwerker, de gezel en leerjonge moet het gezach des meesters, de meester het gezach der broederschap boven zich erkennen. Deze macht

bevordert de bestemming van het handwerk, de vervaardiging van degelijken arbeid, de zekerheid van voldoend onderhoud voor al de leden van het vak. Zoo berust bij dit organisme van het gilde een macht over al de deelnemenden, die zij niet eerst door hunnen wil of een verdrag boven zich plaatsen, die zij niet door verdrag of bij meerderheid van stemmen aan een zijde kunnen zetten. De bestemming van het handwerk wordt aldus tot een macht boven hen die het uitoefenen. Zulk een macht, zulk een organisme boven den mensch, is echter tegen de vrijheid in den zin van het liberalisme en de revolutie. De vrijheid des menschen kan slechts beperkt worden ter wille der vrijheid van anderen, niet ten behoeve eener zaak, eens beroeps, eener inrichting. Wil ik een handwerk uitoefenen dan mag ik een ander niet bedriegen, dat is alles. Buiten dat kan mij geen grens gesteld, geen gebod of voogd gegeven worden. Hoe ik het handwerk wil leeren, van dezen of genen arbeider of van mij zelven, hoe ik mij gedurende den leertijd gedraag, of ik thuis blijf of in de kroeg kaart speel, hoe ik het geleerde handwerk uitoefen, goed of slecht, in deze of gene richting, hoe ik er wederom anderen in onderwijs, dat is alles mijne zaak.

Dat alzoo is de beweegreden tot al deze eischen. Zij schijnen uitwendig niet met elkaâr in verband te staan. Dat er geen vertegenwoordiging volgends standen, geen gezach des meesters over knechts, geen erfpacht zal bestaan, wat heeft dat met elkander gemeen? Maar zij zijn toch alle slechts uitvloeisels van een zelfde beginsel. De mensch moet voor het beroep zijns levens geen organische plaats innemen, daar dit hem onderwerpt aan het geheel; een ieder moet volstrekt voor zich-zelf een geheel zijn en daardoor onbeperkt. Is de volkssoevereiniteit de emancipatie des menschen van de overheid die God boven de maatschappij heeft geplaatst, dan is deze ontwrichting, desorganizatie, de emancipatie van de wet die God aan de maatschappij heeft gegeven, opdat zij

zich zou organizeeren en samenvoegen tot een hooger geheel. De mensch wil buiten het gezach over de maatschappij, buiten de organizatie in de maatschappij geheel op zich-zelf staan.

Hierdoor wordt een verschijnsel verklaarbaar dat ons zou kunnen bevreemden. Namelijk: de liberale partij ijvert tegen alle ongelijkheid, tegen ieder privilegie. Moet aan de grondeigenaars, de geestelijkheid, de universiteiten iets worden toegestaan wat niet een ieder eveneens heeft, bijv. een afzonderlijke vertegenwoordiging, dan is haar dat een ergernis. Aan éen ongelijkheid slechts neemt zij geen aanstoot, slechts éen privilegie houdt zij voor redelijk: de ongelijkheid in vermogen, het privilegie van den rijkdom. De rijken mogen de wet stellen, een verbod uitvaardigen, in de dagbladen hunne stem verheffen. De armen moeten gehoorzamen en zwijgen. Het is niet-alleen het eigenbelang van den middelstand dat hem beweegt deze eenigste ongelijkheid te laten bestaan bij zijnen oorlog tegen alle andere, maar dit beandwoordt ook aan het beginsel en de richting, aan den geest der revolutie. De voorrang der vermogenden boven de onvermogenden moet op zich-zelf het gevoel waarlijk niet minder, maar veeleer méer kwetsen dan ieder andere voorrang, zelfs die der geboorte.

Maar deze ongelijkheid, en zij-alleen, heeft tot hare verontschuldiging dat zij anorganiesch is. Door het bizondere recht der rijken wordt geen groepeering der maatschappij, geen organische instelling tot stand gebracht, zooals wellicht door het bizondere recht van den grondeigenaar, den geestelijke, de korporatie; om hunnentwil houdt de maatschappij niet op een louter aggregaat, een massa van op zich-zelf staande menschen te zijn. Daarom-alleen vindt de ongelijkheid in bezit genade voor den rechterstoel der revolutie, wier vonnis alle andere onevenredigheden treft.

De liberale partij heeft haar doel, de heerschappij van den middelstand, niet bereikt, maar het is haar in hoogen graad

gelukt de desorganizatie der maatschappij te bewerken. Tot dit doel had zij de regeeringen-zelf, die waanden zich daardoor niet in gevaar te begeven, tot bondgenoten en werktuigen. De gevolgen zijn echter niet uitgebleven. Deze zijn die van elke overtreding van een natuurwet, verwoestend. De menschen aldus op zich-zelf geplaatst, afgezonderd, verarmen in massa en dit is een hoofdbron van het proletariaat. De zedelijke hefboomen van den esprit de corps, der standseer wijken, de echte gemeenschapszin neemt af, want hij kan slechts in kleinere kringen sterk worden; tucht en zeden in de beroepsklassen vervallen, de jeugd, vooral bij de arbeidende klasse, groeit in verwaarlozing op. Maar zelfs de individueele vrijheid die men door dit alles najaagde, is louter schijn.

In een opmerkelijke doktrinaire verblinding houdt men zich vast aan begrippen en woorden in plaats van de zaakzelve. Men waant dat de handwerksman vrij wordt, wanneer men het gezach der gilden wechneemt; maar het gevolg is dat hij in de macht geraakt des rijken ondernemers, magazijnhouders e. a., die met dezelfde vrijheid zich tusschen hem en het publiek plaatst, alle debiet naar zich toetrekt en hem zijn loon karig afpast, zonder dat hij de minste rechterlijke bescherming tegen hem heeft gelijk vroeger tegen het gilde.

Is daardoor de handwerksman waarlijk vrij geworden? Men waant dat men het grondbezit vrij maakt, d. i. dat men louter vrije grondeigenaars verkrijgt, wanneer men de erfpacht en elken zakelijk belasten eigendom afschaft. Maar het gevolg is, dat de groote grondeigenaar zijne goederen niet meer in erfpacht afstaat, maar ze door pachters op tijd of daglooners laat bewerken. In de grondwet staat dan „vrijheid van eigendom", in het leven „daglooners in plaats van vrije eigenaars", zonder dat dit de grondwet schendt. Is echter de daglooner vrijer in zijn bezit dan de erfpachter? De slotsom

is eenvoudig. De arme landman kan geen vrijen eigendom naar den maatstaf zijns vermogens verkrijgen. Verbiedt men dat hij belasten eigendom hebbe, dan zal hij er hoegenaamd geen kunnen hebben. Wanneer men in sommige streken den appelwijn ging verbieden als een te slechten drank voor de arme bevolking dan zou het gevolg zijn, niet dat de arme bevolking Rhijnwijn maar dat zij water dronk.

Het is verwonderlijk met welken ijver de liberale partij de erfpacht bestrijdt, die toch zulk een onschuldige, ja voor de arme klasse zoo gunstige, daarom echt liberale instelling is, alleen omdat zij tegen het abstrakte begrip is van den vrijen eigendom. Bij de herziening van de pruisische grondwet werd veel, wat reeds een buit der revolutie geworden was, haar weer ontnomen, maar de erfpacht kon haar met alle inspanning niet weer ontrukt worden. Het merkwaardigst voorbeeld van dit doktrinair fanatisme voor de vrijheid van eigendom dat mij is voorgekomen, is de gedwongen aflossing van de boschservituten, die men in 1849 beoogde en die alleen gekeerd werd door den tegenstand onzer eerste kamer. Deze boschservituten berusten op de eenvoudigste natuurlijke behoefte. De groote boschbezitter heeft geen arbeidskracht, om den afval zijner bosschen in-te-zamelen en heeft dien ook niet noodig. De aangrenzende gemeente heeft die kracht: de vrouwen en kinderen der armen. Van daar werd sedert eeuwen, doorgaands kosteloos, door de boschbezitters aan de gemeenten toegestaan, dat zij het sprokkelhout in het bosch mochten inzamelen, bij welken maatregel beide partijen zich goed bevonden. Zulke servituten staan den boschbouw niet in den weg, gelijk bewezen is door het getuigenis der meest bevoegde deskundigen. Nu achtte men het echter een inbreuk op de vrijheid van eigendom, dat de eigenaar van eenig bosch zulk een servituut ten laste zijner bezitting

had en wilde bepalen dat het moest ophouden, natuurlijk tegen geldelijke schadeloosstelling aan de gemeenten. De eigenaars der bosschen verhieven luide hunne stem tegen deze bevrijding die men hun toedacht, maar dat hielp niets. Het kon van staatswege niet geduld worden dat hun eigendom belast bleef. Zoo wilde men den boschbezitter dwingen zich door aanzienlijke sommen — ze werden in sommige gevallen bijna ter hoogte van de waarde van het gantsche bosch begroot — van een last te bevrijden die geen last voor hem is, met de aflossing waarvan hij dus niets wint, en de gemeente een geldsom aan-te-nemen die haar als gemeente niets helpt, daar zij in het eerste geslacht reeds verdwijnt, om daarvoor een recht op-te-geven, dat door alle geslachten heen in hare behoefte aan brandstof voorziet. Deze gedwongen aflossing heeft derhalve volstrekt geen wezendlijk doel — in tegendeel, zij richt aan beide kanten schade aan, — maar is enkel ontworpen ter wille van het doktrinaire denkbeeld der vrijheid van eigendom, d. i. ter wille van den eisch, dat de menschen niet zakelijk aan elkander verbonden mogen zijn tot vervulling hunner weerkeerige behoeften, maar louter merkantiele overeenkomsten mogen sluiten. Ik kon er niet van tusschen, ter gelegenheid van de kamerdebatten over deze kwestie, mij o. a. te beroepen op Gellerts fabel: de blinde die toevallig een kreupele op straat ontmoet. De blinde heeft geen bruikbare oogen maar goede voeten, de lamme daarentegen geen bruikbare voeten maar goede oogen. Derhalve stellen zij voor elkander een servituut in. De blinde zal een altijddurend recht op de oogen van den lamme, de lamme een altijddurend recht op de voeten van den blinde bezitten. Dat is de wijsheid der oude natuurlijke inrichting: den boschbezitter komen de ongebruikte krachten der gemeente, der gemeente komt de overvloed van het woud te stade. Nu echter komt de nieuwe leerstelling: dat gaat niet, dat is tegen de vrijheid van eigendom! De blinde wordt

daardoor belast in de beschikking over zijne beenen, de lamme in de beschikking over zijne oogen. Zulk een servituut moet opgeheven en voor altijd verboden worden. De oude inrichting is de wijsheid der natuur, de nieuwe inrichting is de averechtsche wijsheid der afgetrokken leer.

Sedert 1848 noemt de liberale partij zich „konservatief" en acht zich beleedigd, wanneer men haar dezen titel betwist, terwijl toch deze benaming in Engeland, waar zij vandaan komt, gegeven wordt aan de Tories in tegenstelling met de Whigs (dus de liberalen). Zij grondt hare aanspraak konservatief te zijn op haar verzet tegen de demokratie en het streven van deze naar omwenteling. Doch in waarheid is de liberale leer niet konservatief maar, even als de gantsche revolutie, destruktief. Haar konservatisme bestaat slechts daarin, dat zij de mechanische destruktie der demokratie, de woeste onbeteugelde volksmassa tegenhoudt; maar de zedelijk organische betrekkingen vernielt zij niet minder dan gene. Zij beschermt de orde uitwendig, maar de eeuwige ware ideeën dezer orde verwerpt zij.

In de desorganizatie der maatschappij, waarin het voornaamste en tot dusver best gelukte streven der liberale partij bestaat, baant zij geheel den weg tot de revolutie; zij wordt op de hielen gevolgd door al de partijen der revolutie, de demokraten en de socialisten. Al die partijen willen de losmaking des menschen van zijne hoogere roeping, van zakelijke banden, van in zich-zelven bevestigde instellingen. Maar de liberale partij heeft hierbij noch dit bizondere, dat zij den wil van het individu ook van den wil der massa onafhankelijk wil maken. Den mensch aan iets hoogers, zakelijks onderwerpen willen al deze partijen niet, maar de liberale partij wil hem ook niet onderwerpen aan het gezamendlijke volk, de maatschappij. Dit is het kenmerkend beginsel waarop haar eigenaardig stelsel berust.

Op stoffelijk gebied eischt derhalve de liberale partij

vrij verkeer en vrije konkurrentie. Daar mogen geen beperkingen voor het individueele handwerk door inrichtingen bestaan, zoo als volgends het oude konservatieve systeem, — geen beperking van de verbrokkeling der boerderijen en landgoederen, geen belemmering zich ergends naar willekeur te vestigen. Maar van den anderen kant mag er ook geen leiding van de beroepswerksaamheden door de massa bestaan, zooals het nieuwe socialistische stelsel verlangt. Dáar staat de mensch onder een wet, hier onder een meerderheid, die hem den arbeid voorschrijft. De liberale partij verwerpt beiden en vordert onvoorwaardelijk individueele vrijheid. Noch op deze noch op gene wijze mag de staat zich met de openbare welvaart bemoeien, maar hij moet het aan een ieder overlaten hoe hij rondkomt, of hij rijk of arm wordt. Alleen zulk een bevordering van de welvaart is den staat geoorloofd, die indirekt werkt en niemant in zijne vrijheid begrenst, zooals het aanleggen van straatwegen, kanalen, spoorwegen, handwerksscholen, premies voor de industrie. De vrije konkurrentie, het laissez faire, is derhalve de landhuishoudkundige leus der liberale partij.

Voor het gebied des geestes eischt zij vrijheid en gelijk recht van overtuiging. Zij stelt het reeds als een eisch der zedelijkheid, dat een iegelijk de overtuiging eens anderen eerbiedige — de verdraagsaamheid. Deze is voor haar eenigszins een zaak van eer. Zoo kan bijv. de konservatieve partij niet verdraagsaam zijn in den monarchalen staat jegens de republiekeinsche zienswijze, en de demokratische partij heeft, toen zij heerschte, reeds op de verdenking van koningsgezindheid laten onthoofden. De kristen kan geen godverzaking of ontkenning van de openbaring erkennen als iets dat met het kristendom gelijk recht en gelijke achting zou verdienen. De liberale partij daar-en-tegen wil dat alle gezindheden naast elkander zullen bestaan, elkander weerkeerig zullen verdragen en eeren. Het eenige wat zij niet ver-

draagt en eert is de onverdraagsaamheid, de gezindheid, die de waarheid waarvan zij doordrongen is als waarheid erkent en anderen meeningen niet dezelfde geldigheid toekent; het zoogenaamde exkluzisme is het eenige wat zij niet toelaat. Zij stelt het niet minder als een eisch der rechtvaardigheid, dat ook in den staat elke overtuiging zich vrij moge uiten en de éene evenveel gelde als de andere. Haar ideaal is derhalve werkelijke vrijheid van drukpers, die noch door de macht der regeering noch door de hartstochten des volks wordt getyrannizeerd, zoodat een ieder zijne meening volkomen kan uitspreken. Insgelijks vrijheid van onderwijs op hooge en lagere scholen. Alle godsdienstige en politieke zienswijzen moeten daar onderwezen mogen worden, al naar de overtuiging des leeraars. Noch meer: bij de instellingen van hooger onderwijs moeten al deze standpunten werkelijk vertegenwoordigd worden. Een liberaal ministerie moet opzettelijk orthodoxe en moderne theologen, naar evenredigheid politici volgends het systeem van Rousseau of van Haller benoemen. Dat alles staat, ten minste in theorie, bij de liberale partij vast, hoewel haar streven om zich-zelf en hare zienswijze van de heerschappij te verzekeren de praktijk eenigszins anders pleegt te doen uitvallen.

De hoogste eisch echter dien de liberale partij in dit opzicht doet, is de vrijheid van godsdienstige overtuiging, het gelijk recht aller godsdiensten, en als gevolg daarvan de scheiding van staat en kerk.

Het is een meer dan duizendjarige toestand, een toestand zoo oud als de beschaving der germaansche volken, dat het kristendom staatsgodsdienst is. Dat is, dat het kristelijk geloof godsdienstige grondslag en godsdienstige maatstaf der maatschappij is, dat de kristelijke kerk niet alleen als een zaak van het individu maar als een schat der natie wordt beschouwd, dat de hooge ambten alleen aan hen

worden opgedragen die het kristendom belijden; dat de nationale feesten, het Te deum na de overwinning, het feest van den oogst door de kristelijke kerk en de feesten der kristelijke kerk door de natie en den staat gevierd worden. Dit is het wat men den kristelijken staat noemt.

Hiermede nu is de liberale partij in lijnrechten strijd. Zij acht dit tegen de gelijkheid, want daardoor hebben de kristelijke staatsburgers een voorrecht voor hunne godsdienstige overtuiging boven de niet-kristelijke. Het is tegen de individueele vrijheid, want daardoor wordt wel niemant tot het kristelijk geloof gedwongen, maar allen, zoowel kristenen als niet-kristenen, worden onderworpen aan inrichtingen die berusten op het geloof. Een ieder moet zijn huwelijk kerkelijk laten sluiten, al stuit hem deze ceremonie ook tegen de borst; hij moet zijn kind laten doopen, ten minste wanneer hij er het volle burgerrecht aan bezorgen wil; hij is gebonden aan kristelijke scholen, aan universiteiten met louter kristelijk-theologische fakulteiten; een iegelijk moet den Zondag eerbiedigen. Dit alles is tegen het hoofdbeginsel dat alleen de wil en de bescherming der menschen het doel en de maatstaf der openbare instellingen mogen zijn, want deze worden daardoor ingericht naar eischen boven den mensch, naar een door God geopenbaarde godsdienst.

Van daar de eisch dat het kristendom geen staatsgodsdienst, ja dat er in het geheel geen staatsgodsdienst meer zijn mag. Elke eeredienst moet geoorloofd zijn, maar niet de éene eenig voorrecht boven de andere of eenigen invloed op de openbare instellingen en het openbare leven hebben. Het volle burgerrecht en de geschiktheid tot hooge ambten en volksvertegenwoordiging zal niet meer afhankelijk zijn van het kristendom, maar aan allen zonder onderscheid toekomen. Het huwelijk zal niet meer volgends de geboden van het euangelie, maar volgends zuiver burgerlijke gezichtspunten worden ingericht, niet meer door een kerkelijke maar

een louter burgerlijke handeling zijne geldigheid in het openbare leven erlangen. De volksopvoeding, de openbare school, zal niet meer op kristelijk geloof en kristelijke zeden gegrond, alleen aan kristelijke onderwijzers toevertrouwd worden, noch eenige invloed daarop verleend; aan de kristelijke kerk ja, zoo als de meest beslisten willen, moet er in de scholen een gemeenschappelijk onderwijs in de godsdienst gegeven worden, dat de zoogenaamde godsdienst der rede in tegenstelling met alle geopenbaarde godsdienst behelst. De openbare eed moet niet meer door de kristenen volgends hun kristelijk geloof, door de joden volgends hunne joodsche belijdenis gezworen, maar er moet een algemeene burgerlijke eedsformule opgesteld worden, die tot geen dezer godsdiensten behoort en daarom door een ieder kan worden afgelegd: „zoo waarlijk helpe mij God!" of eenvoudig: „ik zweer!" De kristelijke kerk moet niet meer als openbare instelling, als aangelegenheid der natie gelden, maar, gelijk iedere andere godsdienstige vereeniging, als enkel privaatgezelschap, beschermd als elke andere bizondere persoon, maar zonder openbaar gezach voor hare eeredienst en hare dienaren, zonder openbare geldigheid van hare handelingen en getuigenissen, zonder ondersteuning uit openbare middelen voor zoo ver elk ander godsdienstig genootschap die niet eveneens ontvangt. In zijn voornaamste gevolg is dit alles eenvoudig de ontkerstening van het openbare leven.

Bij juiste gevolgtrekking zouden echter niet slechts alle godsdienstige overtuigingen hetzelfde recht in den staat moeten hebben, maar ook de ongodsdienstige overtuiging, de Godloochening. Want welke bevoegdheid heeft men den verklaarden atheïst te verkorten in zijn menschenrecht van vrijheid en gelijkheid? En wanneer het staatkundig en het godsdienstig gebied hoegenaamd geen gemeenschap met elkander hebben, wat gaat dan den staat het onderscheid aan tusschen theïsmus en atheïsmus? Men is gewoon deze gevolgtrekking te

weerspreken met de bewering dat de atheïst den staat geen waarborg geeft, en door die opmerking waant men, daar men aldus toch godsdienstigheid van de onderdanen verlangt, gevrijwaard te zijn tegen het verwijt van indifferentisme. Maar wanneer dit bewijs steek houdt, dan is ook de kristelijke staat, ja van het roomsche of evangelische standpunt de streng katholieke of evangelische staat gerechtvaardigd. En waar is de grens tusschen theïsme en atheïsme, duidelijk genoeg om haar tot grondslag aan-te-nemen voor de burgerlijke wet? Een bekende volksmenner uit den zomer van 1848 maakte door middel van aanplakbiljetten bekend, dat hij den gerechtelijken eed had geweigerd, omdat hij aan geen God geloofde. Hij hoopte daardoor effekt te maken. Toen hij echter merkte dat dit toch noch aanstoot gaf, verkondigde hij door middel van een tweede plakaat, dat hij volstrekt niet zoo maar in het algemeen niet aan God geloofde, maar niet, zooals de onbeschaafde massa, aan een persoonlijken God. Hij zou daarbij zeer beroemde en gevierde filozofen, ja theologen als autoriteiten en geloofsgenoten hebben kunnen citeeren. Ik vraag nu: was deze demokratenleider theïst of atheïst? Moet hij deel hebben aan alle burgerrechten? Moet de eedsformule zoo ingericht zijn dat ook hij kan zweren?

Verder zouden volgends het beginsel der scheiding van kerk en staat ook de openbare feestdagen en de openbare tijdrekening niet meer mogen steunen op de kristelijke eeredienst. Want ook dát is een privilegie voor de overtuiging der kristelijke staatsburgers en een onderwerping van den niet-kristen aan kristelijke instellingen, dat hij des zondags de deuren der pleitzaal en der openbare scholen gesloten vindt, dat hij zijne kontrakten, testamenten en smeekschriften moet dateeren van de geboorte van Kristus, die voor hem een onverschillige, ja wellicht aanstootelijke gebeurtenis is.

De fransche revolutie heeft dan ook werkelijk de kriste-

lijke week afgeschaft en de dekade ingevoerd; even eens begon zij een nieuwe tijdrekening met het jaar der revolutie. Intusschen heeft men dit later weer laten varen, hetgeen echter ontegenzeggelijk in strijd is met het leerstuk der scheiding van staat en kerk.

In der daad is de scheiding van kerk en staat het onbetwistbaar gevolg en het toppunt van het denkbeeld, dat de staat gegrond is op den menschelijken wil en niet op goddelijke sanktie en een door God bevolen bestemming. Want diensvolgends is de godsdienst werkelijk voor den staat geheel onverschillig. Het komt er slechts op aan, dat niet de wil eens menschen worde belemmerd, dat er niet worde gedood, gestolen, beleedigd en het is rechtstreeks een overtreding van de uitsluitende geldigheid van den menschelijken wil, dat er van staatswege een eeredienst zou worden beschermd, en dat God haar zou hebben ingesteld.

Daarom meent men zich te moeten verontschuldigen wegens deze overblijfselen van den kristelijken staat: de kristelijke feestdagen, de kristelijke tijdrekening, de ondersteuning van de kristelijke kerk uit de openbare middelen van den staat en meer van dien aart waar men zich toe genoodzaakt ziet. Die verontschuldiging vindt men daarin, dat men het kristendom voor de godsdienst der meerderheid verklaart. Zoo heet het in het Charter van Louis Philippe: „Het katholicismus is de godsdienst van de meerderheid der Franschen." Wat beduidt hier deze aanteekening? Het behoort toch alleen thuis in een statistiek van Frankrijk en niet in zijne grondwet, dat het grootste gedeelte der bevolking roomsch is. De zin er van is echter de genoemde verontschuldiging; zij moet te kennen geven, dat men aan het kristendom of het katholicismus niets inruimt wegens zijne waarheid en heiligheid, maar alleen wegens het getal zijner belijders, niet uit respekt voor God maar uit respekt voor de Franschen; men wil daarmede

elke misdaad van gekwetste majesteit tegen de soevereiniteit van den menschelijken wil vermijden.

De eisch der afschaffing van de staatsgodsdienst is alleen eigen aan de liberale partij. De partijen der legitiemiteit houden, zooals van zelfs spreekt, vast aan het kristendom als staatsgodsdienst en wel als door God bevolen staatsgodsdienst. De demokratische en de socialistische partij willen geen afschaffing van de staatsgodsdienst, maar deïsmus of atheïsmus als staatsgodsdienst en wel als door het volk geboden godsdienst van den staat. Alleen de liberale partij wil vrijlating van eeredienst aan de individuen. Dit is hetzelfde beginsel, waaruit zij op staathuishoudkundig gebied de nijverheid geheel overlaat aan de individuen en haar noch door instellingen die de zaak bevorderen, noch door de massa des volks laat beperken of leiden. Scheiding van staat en kerk en vrije konkurrentie zijn de beide eischen, welke de liberale partij in het bizonder kenmerken. Beiden zijn uitvloeisels van hetzelfde beginsel van individueele vrijheid, die ik als het streven der liberalen heb opgegeven.

Dit streven naar individueele vrijheid lijdt echter niet aan inkonzekwencie, zoo als het eerste doel der liberale partij, de heerschappij van den middelstand. Het is de éene zijde van het hoofddenkbeeld der revolutie. Maar het maakt iedere waarlijk openbare instelling, ieder waarlijk nationaal streven onmogelijk. Hoe ware bescherming van de openbare welvaart mogelijk, wanneer de vrijheid der individueele nijverheid onbegrensd is? Hoe ware nationale opvoeding, hoe een openbare school mogelijk, wanneer een ieder voor zijne godsdienstige en zedelijke overtuiging aanspraak kon maken op dezelfde openbare geldigheid (de geloovige kristen, de rationalist, de jood, de reformjood)? De volksopvoeding, de openbare school toch kan slechts één van beiden bevorderen: óf het geloof aan de kristelijke openbaring óf hare verloochening; óf de gehoorzaamheid aan de

overheid, óf het bewustzijn van het recht tot opstand; óf den oodmoed óf, zooals onlangs een van de koryfeën der volksschool verklaarde, de leer dat oodmoed beneden de waardigheid des mans is. Daarom, waar de school niet op de eene of de andere gezindheid gegrond is, waar de toevallige overtuiging van iederen onderwijzer beslist, daar is geen openbare opvoeding.

Volgends dit standpunt treedt het individu voor de natie en zegt: „gij moogt niet door de onvervreemdbaarheid der goederen voor de welvaart der geslachten zorgen, want ik wil goederen koopen en verkoopen en verbrokkelen; gij moogt de kristelijke eeredienst niet uit openbare middelen ondersteunen, want ik ben geen aanhanger van deze eeredienst en betaal meê aan de belastingen". Diensvolgends is de mensch in den staat niet als lid van een zedelijk geheel, aan welks vereischten en bestemming hij zich moet onderwerpen, maar slechts als deelnemer eener waarborgmaatschappij, die het æquivalent vordert van zijn aandeel. Het individu beweegt zich niet volgends den rythmischen gang der natie, naar de wetten der zedelijke waereld, maar het gantsche nationale leven, ja de zedelijke waereld beweegt zich om het individu, om zijn willen en meenen, even eens als in het stelsel vóor Copernicus zon en sterren zich bewogen om de aarde.

Hoe kan echter de natie of de staat zulk een eisch van het individu inwilligen? Dit is, in den diepsten grond der zaak, een plichtverzuim. Het is de overheid volgends een eeuwige verordening opgedragen, voor de openbare welvaart, de openbare zeden, het openbaar geloof te zorgen en zij pleegt ontrouw en zonde, wanneer zij haar ambt niet uitoefent maar menschen en zaken aan zich-zelf overlaat. Het laissez faire is het uiterste tegendeel van het gebod dat God aan de overheid gegeven heeft.

Een krachtige uitvlucht en ondersteuning vindt deze vergetelheid van de plichten der overheid, ten minste voor het ze-

delijk gebied, in het verlies van alle geloof aan een objektieve waarheid. Het ministerie, dat te gelijk een orthodoxen en een rationalist, een aanhanger van ROUSSEAU en een aanhanger van HALLER beroept, opdat alle opinies vertegenwoordigd zouden worden, kan zelf geen overtuiging, veel minder geloof hebben. En de natie moet reeds de waarheid des kristendoms voor problematiesch houden, wanneer zij het van zich verkrijgen kan, het in haar openbaar leven, ja zelfs in hare openbare opvoeding te ignoreeren. Het openbare leven op godsdienstig-zedelijk gebied over-te-laten aan de individueele vrijheid onderstelt, dat er geen openbaring en geen gebod Gods is, maar louter menschelijke meeningen. De kern der gezindheid die scheiding eischt van staat en kerk, is de vraag van Pilatus: wat is waarheid?

Maar het is ook feitelijk niet mogelijk, aldus het gantsche wezen van den staat op de individueele vrijheid te grondvesten. De solidariteit onder de menschen, die in de wet der natuur ligt, laat zulk een volstrekte afzondering niet toe.

Op het gebied der staathuishoudkunde moet de onbeperktheid der konkurrentie, der nijverheid, der vestiging er toe leiden, dat ontelbare gezinnen worden gesticht zonder de mogelijkheid om in hun onderhoud te voorzien. Men moet dan of het beginsel der individueele vrijheid tot een uiterste drijven en ook het artikel in de grondwet opnemen: „de vrijheid om dood-te-hongeren wordt gewaarborgd," of anderen, de gemeente of den staat, d. i. de belastingplichtigen, met het onderhoud van zulke gezinnen belasten. Dan vraag ik echter of dat noch een toepassing van de individueele vrijheid is, wanneer ik tegen mijn wil het gezin van anderen moet helpen onderhouden, bij wier vestiging of huwelijk ik niet geraadpleegd ben.

Op godsdienstig gebied leidt de gelijke geldigheid aller overtuigingen er toe, dat hoegenaamd geen werkelijke overtuiging, maar alleen het gemis van alle overtuiging openba-

re geldigheid heeft. Want zal de kristelijke overtuiging gelden, dan is het niet voldoende dat iemant voor zich-zelf kristen mag zijn, maar er moet ook een kristelijke kerk bestaan, die alleen het ware kristelijk geloof verkondigt; er moet een kristelijk gemeentewezen bestaan, dat de uitdrukking en verwezendlijking is van den kristelijken geest en dat omgekeerd den kristelijken geest door zijn verheffenden invloed opwekt en versterkt. De kerk en de kristelijke instellingen en zeden des openbaren levens, dat is namelijk de eisch der kristelijke overtuiging, zijn de levensatmosfeer van den kristen. Wanneer deze hem ontnomen wordt, wanneer hij geen kerk meer vindt maar slechts een spreekzaal waarin orthodoxen en rationalisten redetwisten; wanneer hij geen gemeentewezen met kristelijke zeden en kristelijke orde meer vindt; wanneer hij zijn huwelijk niet kerkelijk meer kan sluiten maar alleen door een burgerlijke handeling; wanneer hij voor zijne kinderen den invloed der kristelijke scholen moet ontberen, dan is dat ook, ja het is in den volsten zin een schennis van zijne vrijheid, een beleediging van wat zijn innigst wezen noodzakelijk behoeft. Vooral echter instellingen als het voorschrift eener burgerlijke eedsformule, waardoor de kristen gedwongen wordt het geloof in God op zulk een wijze te belijden dat de deïst met die belijdenis kan instemmen, en daardoor zijn kristelijk geloof te verloochenen, is een rechtstreeksche beleediging van het persoonlijk geweten. Bij de scheiding van staat en kerk hebben diensvolgends in den staat niet alle overtuigingen geldigheid, maar alleen de overtuiging der onverschilligheid. De overtuiging geldt van Pilatus, die vraagt: wat is waarheid? De overtuiging geldt niet van den Heiland, die zegt: ik ben de waarheid, noch de overtuiging van hen die den Heiland hierin gelooven.

De individueele vrijheid zal zich dan ook niet als beginsel des openbaren levens in de werkelijkheid staande houden. De richting der openbare gezindheid steeds streeft naar een

bepaald doel, en de afwijkende opvatting en belemmerende stelling van het individu worden ter-neer-geworpen, ondanks alle liberale toezeggingen dat zij ontzien zullen worden. Men heeft sedert 1789 de historische instellingen met hare inwendige doeleinden die men niet meer begreep vernietigd in het belang der individueele vrijheid. Maar in hare plaats treedt de volkswil en vernietigt de individueele vrijheid in noch hooger mate. Bij de onbegrensde vrije konkurrentie zal het niet blijven. Keert men niet terug naar de oude grondslagen der volkshuishouding, zij het ook met de grootste uitbreiding, dan zal men moeten voortsnellen tot het socialismus, dat alle individueele vrijheid stelselmatig buitensluit en iederen mensch als een lijfeigene dagelijks zijn werk aanwijst. Bij de gelijkstelling aller godsdiensten zal het niet blijven. Erkent men het kristendom niet als staatsgodsdienst, zij het ook met de ruimste tegemoetkoming aan alle afwijkende godsdienstige overtuigingen, dan zal men er onfeilbaar toe komen, het deïsmus en eindelijk het atheïsmus tot staatsgodsdienst te maken. Dit is de wet en de macht der natuur. Daarentegen is het slechts een afgetrokken leerstelling, in het leven eener natie, in den stroom haars geestes aan de individueele overtuigingen een volstrekte gelijkstelling te waarborgen. Ook naar dien kant kan de liberale partij zich derhalve niet staande houden: haar stelsel van individueele vrijheid wordt overweldigd door het demokratiesch stelsel van de onbeperkte macht des volks.

IX.

De liberale partij heeft haar onbetwistbaar recht, hare ware beweeggronden zoowel in de natuurlijke en zedelijke beginselen als in de historische verhoudingen. Maar zij voldoet daaraan op verkeerde wijze. Hare eischen opvolgen zooals zij ze stelt, is daarom de verwoesting der maatschappij; hare eischen van de hand wijzen, den toestand zoo vasthou-

den als hij vóor hen was, is de stremming der maatschappij; beide is even onrechtvaardig als onverstandig.

Het is een natuurlijke wet en een zedelijke waarheid, dat bezit en beschaving recht geven tot zekeren invloed op het openbare leven, tot deelneming aan het bestuur, en de feitelijke verhoudingen hebben zich daarnaar gewijzigd. Terwijl vroeger het bezit vooral bij den adel en de beschaving bij de geestelijkheid was, is thands een rijke burgerstand en een waereldlijke stand van geleerden en ambtenaren ontstaan, en heeft de beschaving zich in meerdere of mindere mate verspreid over den gehcelen middelstand. Een staatkundige verheffing van den middelstand (tiers-état), zijne geldigheid in de maatschappij en zijne deelneming aan de openbare macht, was en is derhalve een rechtmatige eisch. Maar de middelstand behoorde even goed als vroeger het koningschap als ware zelfstandige overheid boven zich te erkennen, want daarin is niets veranderd. Hij mocht het temperen, (dat kwam reeds van zelfs,) maar hij mocht het niet onderwerpen aan de parlementaire meerderheid en de openbare meening. Ook in de middeneeuwen werd het koningschap beperkt door adel en geestelijkheid: deze hadden tegenover den koning bepaalde politieke rechten en oefenden een zedelijken invloed uit door hunne gezindheid: de koning stond midden in de gezindheid en de zeden des adels en onder de gezindheid der kerk. Nochtans was hij de werkelijk hoogste macht, gaf hij steeds de laatste beslissing, en de toenmaals heerschende stand hield dat niet voor een schennis van zijne rechten maar voor een eer. Daarom, indien de middelstand thands dezelfde plaats inneemt als de bevoorrechte standen toen, wat voor grond heeft hij dan den koning zijne plaats te ontzeggen? Wanneer thands de koning moet steunen op de gezindheid der beschaafden onder het volk, zooals toen op de gezindheid des adels, moet hij dan ook niet thands noch als macht boven het volk staan,

zooals hij toen boven den adel stond? Even zeer behoorde de middelstand zoo goed als vroeger de beteekenis van het groote duurzame grondbezit te erkennen, ja zelfs de beteekenis der historische geslachten, zoolang zij noch eenigszins aan die beteekenis beandwoorden, en even eens de beteekenis van de kerk en hare vertegenwoordigers. Want dat alles is even goed een reden tot bizonderen politieken invloed als rijkdom en beschaving. Hij behoorde in deze keur der natie te treden als een element met gelijke rechten; deze elementen te laten bestaan, zoo al niet in hun vroegere afzondering, dan toch onderscheiden en met behoud van hun eigen wezen en waarde; hij mocht ze niet opheffen of, wat hetzelfde is, in zijn eigen getalsmeerderheid doen verdwijnen. Erkende hij deze elementen boven zich en naast zich, dan had hij recht zich op zijne beurt te plaatsen boven de groote volksmassa (le peuple) en dezelfde erkenning daarvan te verlangen. Boog hij voor de majesteit der throons, voor de heiligheid van het altaar, erkende hij hoogere plaatsen in den staat, dan zou hij ook voor zich aanspraak mogen maken op het voorrecht dat aan bezit en beschaving toekomt. Dat alles echter erkende de middelstand niet; ja hij grondde zijn eigen aanspraak in den geest der revolutie niet op zakelijke hoedanigheid, bezit en beschaving, maar op de rechten van den mensch en op zijn getal. Dit is de hoofdfout. Daardoor kwam hij er toe, alles wat tot dusver hoog stond, onder zich te rangschikken: koningschap, aristokratie, kerk. Maar daardoor had hij te wachten, dat de volksmassa (le peuple) krachtens dezelfde rechten van den mensch en krachtens haar noch grooter aantal, zich weder boven hem plaatste. Sieyes' vlugschrift: „Wat is de derde stand?" dat een keerpunt in de geschiedenis maakte, argumenteert aldus: adel en geestelijkheid zijn slechts een honderdste gedeelte der bevolking, daarom moeten zij zich onderwerpen aan den derden stand. De derde stand is alles. Maar zou niet

tegenover de gegoede bourgeoisie, die volgends het liberale stelsel tot de heerschappij komt, een andere SIEYES een vlugschrift kunnen schrijven: „Wat is de vierde stand?" en even zoo argumenteeren: de kleine eigenaars en zij die niets hebben zijn te zamen alles? Dit was dan ook in der daad het lot van den middelstand. Reeds met den eersten aanloop der revolutie in 1789 drong de demokratische partij bijna te gelijk met de liberale, die haar aanvoerde, in de veroverde vesting en wist haar spoedig daaruit te verdringen; en zelfs zij die meer tot de demokratische partij overhelden konden zich slechts korten tijd staande houden.

In 1850, toen de bourgeoisie onder het Juli-koningschap aan het bewind kwam, kon zij zich slechts met moeite staande houden; toen zij echter hare eigenlijke eischen door de hervorming van het kiesstelsel wilde doorzetten, verloor zij hare pozitie aan de demokratie. Zoo ook bij ons. In de eerste plaats kwam de liberale oppozitie tot gezach, maar kon de demokratie niet terughouden. Natuur en geschiedenis oefenen een onverbiddelijke logika. Alleen in België en Nederland hield het liberale beginsel zich staande, omdat het daar ouder is dan de revolutie en op natuurlijke feiten berust.

Even zoo is het gesteld met het andere doel dat de liberale partij najaagt. De individueele vrijheid, het recht des persoons, is een diep zedelijk beginsel der maatschappelijke orde. Het werd in den vroegeren toestand op verschillende wijze verontreinigd, onderdrukt door de doeleinden waar de maatschappij in haren organischen samenhang naar streefde. In het belang der openbare godsdienst werd de vrijheid van het individueele geweten onderdrukt, ter wille van het gezach en de energie der openbare macht de individueele vrijheid gekrenkt, om de verdeeling in standen de individueele waarde des menschen miskend. Dat het recht des persoons tot volledige geldigheid komt, zoowel in

uitwendige toestanden als in inwendige waardeering, is vooruitgang.

De onderdaan moet zekerheid hebben tegenover het staatsbewind, — dat het zijne macht over hem niet gebruike naar willekeur, dat hij niet, omdat hij in den weg zit, onder voorwendsel van recht gestraft, van leven, vrijheid, eer, vermogen beroofd kunnen worden, dat hij niet in zijne vrije beweging door een arbitraire policie, door overmaat van dikwijls kortzichtige en nutteloze maatregelen van voorzorg worde belemmerd, dat hem niet eigendom en andere rechten ontnomen of hunne uitoefening geweigerd kan worden.

De onderdaan moet zekerheid hebben zelfs tegenover de wetten van den staat, dat zij geen inbreuk maken op den kring die alleen tot zijne vrijheid behoort. De mensch verdwijnt niet in den staat; hij heeft noch hooger betrekkingen, die ver boven den staat, ja boven het geheele aardsche bestaan reiken, en er liggen ondoorgrondelijke krachten en gaven in den mensch, wier gedijen en ontwikkeling niet door de overheid kan worden voorgeschreven. Wie mag mij een godsdienstig geloof opdringen, al ware het ook het beste? Wie mag mij mijne wetenschappelijke overtuiging als leeraar, mijne politieke overtuiging als auteur voorschrijven? Hoe kan het wetenschappelijk of techniesch genie zich ontwikkelen, wanneer het staatsgezach het naar den maatstaf der vroegere voortbrengselen beperkt en de ruimte tot een nieuwe schepping afsluit? Wij kennen een staat, waarin ieder die aan eenige handeling der heerschende kerk werkelijk of schijnbaar, opzettelijk of onbewust deel neemt, onherroepelijk bij haar wordt ingelijfd; wij kennen een anderen staat, waar de kolleges der hoogeschool volgends ja wellicht uit gecensureerde leerboeken gehouden moeten worden. Tegenover zoo iets wordt het duidelijk wat gewetensvrijheid, wat vrijheid van geestelijke ontwikkeling is. Er moet dus overal een grens getrokken worden, waar het staatsgezach een „tot hiertoe

en niet verder!" wordt toegeroepen, een burcht, dien geen bode der openbare macht mag betreden, een gewijde plaats der persoonlijkheid, binnen welke de openbare bevelen geen post mogen vatten. En zelfs binnen het gebied dat onder de openbare regeling valt, komt aan de individueele vrijheid een ruime plaats toe.

Dit is de beteekenis van de verklaring der rechten, waarmeê Engeland in de geschiedenis der staten voor ging, of der rechten van den mensch, de oorspronkelijke- of grondrechten, zooals ze op het vasteland genoemd plegen te worden. Zij zijn de grenzen tusschen de openbare orde en het recht der overheid van den eenen, en de individueele vrijheid, het recht des persoons aan den anderen kant; zij mogen daarom niet ontbreken in den gerijpten rechtstoestand eener natie, hetzij ze uitdrukkelijk door de wet of door een onveranderlijke rechtspleging worden gewaarborgd. Het recht des persoons in al deze uitingen is daarom een rechtmatige eisch der liberale partij. Maar ook dit wil zij op een verkeerde wijze.

In stede van voor het recht des persoons een plaats te verlangen in de openbare levensorde der natie, vernietigt zij die orde en laat niets gelden dan het recht des persoons. In plaats van den mensch vrijheid in de instellingen te verleenen, wil zij hem vrijmaken door den ondergang der instellingen. Zij vergenoegt er zich niet mede, binnen de openbare nijverheid, in strijd met de vroegere beperkingen, een uitgebreid veld te verleenen aan de persoonlijke vrijheid: het verwerven van grondbezit, het verdeelen van groote goederen, de vestiging in een gemeente gemakkelijker te maken, de macht der gilden te beperken, maar zij vernietigt stelselmatig alle openbare instellingen omtrend grondbezit en nijverheid, die een welvarenden stand van landbouwers en handwerkslieden moeten waarborgen; zij geeft geen andere verordeningen in de plaats, het laissez faire is voor haar

de hoofdsom aller openbare verordening, aller voorzorg van den kant der regeering.

Zij vergenoegt er zich niet mede, met de openbare godsdienstverordening tevens de godsdienstige overtuiging van het individu te beschermen, maar zij maakt den openbaren toestand der godsdienst dienstbaar aan het individu, heft dien toestand-zelf op. Zij blijft er niet bij staan elke eeredienst vrij-te-laten en aan allen hetzelfde burgerrecht te verleenen, ja blijft er zelfs niet bij staan de hoogste ambten te geven zonder onderscheid van geloofsbelijdenis, maar zij bestrijdt bovendien het openbaar gezach der kristelijke kerk, het kristelijk karakter der openbare school; zij bestrijdt de nationale kerk, den kristelijken staat, alle openbare godsdienst. Dit beteekent het toch, dat zij niet eischt godsdienstige vrijheid van het individu in den staat, maar scheiding van den staat-zelf van godsdienst en kerk. Zal ik dit geheele standpunt der liberale partij beschrijven in de taal der filozofie, dan zeg ik: in plaats van het recht der subjektieviteit te laten gelden binnen de objektieviteit, vernietigt zij de objektieviteit-zelve.

Het zijn in waarheid twee polen, om welke zich het leven van iedere natie beweegt. De éene is de openbare levensinrichting, d. i. het gemeenschappelijk volksleven volgends zijne inwendige bedoeling, de andere is de individueele vrijheid. De éene is het gebod en de verordening Gods, zooals een volk ze begrijpt, de andere is de rechten der menschen. Daarom mag de individueele vrijheid niet worden nagejaagd ten koste der nationale eenheid, mag het recht des menschen niet worden opgericht ten koste der verordening Gods. De liberale partij geeft de eerste dezer polen, de hoogste, geheel op.

Een der meest grootsche trekken van den rechtstoestand in Engeland is de veiligheid van het persoonlijk recht. In Engeland is het vraagstuk opgelost, aan het individu een

onschendbaar gebied der onafhankelijkheid te waarborgen, en nochtans van den gesloten samenhang en de energie van het staatsgeheel niets te verliezen. Dat is de rechtsstaat in den waren zin en is iets navolgenswaardig, dan is het dit. Waarom hetzelfde in Frankrijk in het geheel en bij ons op verre na niet verkregen is, vloeit voorzeker uit vele en verschillende oorzaken voort, maar de voornaamste is dat het vraagstuk op het vasteland door de liberale partij niet zuiver gesteld is.

Het engelsche stelsel is, dat er grondrechten des menschen worden gewaarborgd binnen de orde van den staat; het stelsel van het vasteland, dat de orde van den staat-zelf slechts berusten mag op de grondrechten des menschen. Volgends het engelsche staatsrecht heeft de onderdaan bepaalde rechten: alleen door een jury te worden gevonnisd, geen gevangenneming, geen huiszoeking te ondergaan dan volgends bepaalde wetten, het recht van petitie, een godsdienstsekte te mogen stichten onder voorwaarde der vervulling van sommige voorschriften der wet, met name van de erkenning der kristelijke openbaring, enz. Maar de geheele staatsregeling-zelve, in al hare deelen, is geen uitvloeisel van de rechten der onderdanen, heeft die niet tot maatstaf, maar draagt haren maatstaf in zich-zelve, volgt haar eigen wetten.

De samenstelling der beide Huizen berust niet op het gelijke recht der onderdanen, maar op de voorwaarden eener goede vertegenwoordiging, de openbare godsdienstoefening niet op de vrijheid en gelijke geldigheid der godsdienstige overtuiging, maar op het aanzien der kerk, welke de natie acht te beandwoorden aan de verordeningen Gods, ja zelfs de godsdienstvrijheid van het individu wordt begrensd door openbare toestanden, door objektieve godsdienstwaarheid waaraan de natie als ontwijfelbaar vasthoudt.

Zoo bestaat er sektevrijheid, maar er mag toch geen sekte worden gesticht, wier leeraars niet hun geloof in de kris-

telijke openbaring bezweren. Bovendien hebben alleen de leden van zulke erkende sekten toegang tot het parlement, en wie niet tot de episkopale kerk behoort moet buitendien bij zijn intrede zweren, dat hij zijne plaats niet zal gebruiken ten nadeele der staatskerk, derhalve een verplichting op zich nemen jegens een kerk die rechtstreeks staat tegenover zijne eigene godsdienstige overtuiging. Het komt in Engeland Whigs noch Tories in de gedachte te vragen, of het niet in strijd is met de rechten van den mensch, dat eenige familiën een erfelijken zetel hebben in het Hoogerhuis en de overigen niet, dat de bisschoppen der episkopale kerk er zitting in hebben en geen vertegenwoordigers van de presbyteriaansche kerk of van de Independenten; of het niet tegen de individueele vrijheid is, dat alleen aanhangers der kristelijke openbaring en niet evenzeer voorstanders van het deïsme en pantheïsme een gemeente mogen stichten.

Daarentegen lost zich, volgends het staatsrecht van 1789 en 1848, het gantsche staatsgebouw op in louter grondrechten. De geheele staatsregeling heeft geen ander gezichtspunt, dan dat ieder recht heeft op een gelijk aandeel in het gezach; de geheele regeling van de godsdienst geen ander gezichtspunt, dan dat ieder het recht heeft te gelooven en te belijden wat hij wil; het schoolwezen geen ander, dan dat ieder kan onderwijzen wat hij wil, ieder die er bekwaamheid toe heeft onderricht kan geven. De engelsche grondrechten zijn daarom slechts enkele bepalingen welke op dat alles betrekking hebben, de duitsche grondrechten van 1848 zijn een volledig stelsel van staatsrecht. Er blijft daarbij voor regeling en bestuur niet veel anders over, dan het bevel tot uitvoering. In Engeland is de verklaring van de rechten werkelijk een grensbepaling tusschen het gebied der openbare orde en het gebied der individueele vrijheid; volgends de leer van het vasteland is zij de verovering van geheel het openbaar gebied ten voordeele der individueele vrijheid.

Ten einde waarheid en dwaling bij de liberale partij juist te waardeeren, moet men echter noch dieper gaan. De geheimste drijfveer der liberale partij is de menschelijkheid (humaniteit), haar hoogste doel derhalve de geldigheid der zuiver menschelijke existentie. Vandaar het streven naar een rijk der beschaafde klasse, dat het menschelijk bestaan op een achtbare wijze vertegenwoordigt, de beteugeling van de ruwe volksmassa en het verzet tegen alle voorrechten, die in iets anders hunnen grond hebben dan in de zelfstandige beschaafde menschelijke existentie; — vandaar de bescherming van de individueele vrijheid tegen beperkende instellingen, evenzeer als tegen de macht der massa, opdat zich de individualiteit en in haar de zuiver menschelijke existentie geheel en ongestoord moge ontvouwen; vandaar de erkenning van onvervreemdbare rechten des menschen bij allen zonder onderscheid. Dit is het ware beginsel, de edele kern van het liberalisme, daarin bestaat zijne waarde, dit is zijne aantrekkingskracht voor welwillende gemoederen. Dit is de grondtrek en het hoofddoel van het jongst verloopen tijdperk, met name der achttiende eeuw.

Dat beginsel is vreemd aan de middeneeuwen, zelfs aan het tijdperk der reformatie; het was ten minste niet haar energische deugd. Wel kende men liefde tot den naaste, zorg voor zijn zieleheil en lichamelijke welvaart, maar niet de erkenning van zijn recht en zijne eer; het was een verhouding van individuen tot individuen, niet de vormende macht van den openbaren toestand. Krachtens dit beginsel heeft het liberalismus den overgeleverden toestand gelouterd, hem in inrichtingen en zeden menschelijk gemaakt. Men heeft daaraan te danken de afschaffing van de pijnbank, van onmenschelijke straffen en lijfeigenschap, de godsdienstige verdraagsaamheid, de verheffing en het zelfgevoel der middel- en zelfs der mindere klasse, de onbelemmerde ontwikkeling aller geestelijke krachten, de volle waardeering

van de menschelijke waarde, onafhankelijk van stand en geboorte. Deze historische roeping en verdienste van het liberalismus mag niet worden miskend, en daarom heeft het ook niet aan uitstekende vertegenwoordigers ontbroken, in het tijdperk waarin zulk een verdediging van het menschelijke hoofdzaak was.

Maar het liberalismus heeft tot beginsel: de menschelijkheid losgemaakt van de godsvrucht. Dit is zijne eenzijdigheid, zijne verre afdwaling, ja zware zonde. Het is volmaakt onverschillig omtrend God, zoekt niet de eere Gods, acht zich niet door de onvoorwaardelijke geboden Gods gebonden, streeft naar welvaart, recht en eer des menschen, niet in God maar buiten Hem, zelfstandig. Diensvolgends grondt het den openbaren godsdiensttoestand alleen op de erkenning van de menschelijke meening, niet op de onderwerping aan Gods openbaring, laat eenig en alleen de verdraagsaamheid gelden, niet ook den ijver voor Gods eer en Gods zuiver woord. De verdraagsaamheid heeft geen grens, de zinledigste godsdienstige of liever ongodsdienstige leerstellingen moeten alle het volste recht en de grootste achting genieten, ja men moet zelfs deïstische en pantheïstische sekten als kristelijk erkennen, wanneer het haar behaagt zich zelf daarvoor te houden of uit-te-geven; de weigering daarvan wordt uitgekreten als fanatisme en onverdraagsaamheid. Daarentegen de getrouwheid aan de goddelijke waarheid, aan de bescherming der werkelijke openbaring wordt niet geduld, zelfs wanneer zij binnen de juiste grenzen blijft, veel minder wanneer zij die overschrijdt. Diensvolgends grondt het liberalismus den politieken toestand enkel op de rechten van den mensch, niet op de betrekkingen des levens en vooral niet op de roeping die God aan den staat heeft opgelegd. Het heeft geen sympathie voor de autoriteit, maar voor de oppozitie der vrijheid tegen de autoriteit. Het erkent geen onvoorwaardelijke goddelijke gebo-

den voor de verordeningen des rechts, vooral niet, waar zij tegen de natuurlijke gewaarwording en neiging der menschen zijn. Vandaar de tegenzin tegen de doodstraf, ja tegen straf in het algemeen, — men wil de verbetering van den misdadiger, de beveiliging der maatschappij, maar niet de straf volgends de gerechtigheid, niet de zegepraal van Gods verordening over den misdadiger, — vandaar de vrije echtscheiding: wanneer de echtgenoten zich niet gelukkig voelen, moet aan hunne scheiding geen verhindering in den weg worden gelegd; er mogen beperkingen zijn, opdat zij nauwkeurig onderzoeken of zij zich werkelijk niet gelukkig gevoelen, maar het goddelijk verbod van echtscheiding komt niet in aanmerking. Op zedelijk gebied voert het liberalismus tot toegevendheid jegens de misdaad, tot verwekelijking, tot verslapping van de tucht. Dit alles heeft onmiskenbaar zijn grond in de losmaking der menschelijkheid van de godsvrucht, wat het innigst wezen het liberalismus is. Even als zekere roofridder der middeneeuwen op zijn schild de zinspreuk voerde: l'ami de dieu, l'ennemi de tous les hommes, zoo het liberalismus omgekeerd: l'ennemi de dieu, l'ami de tous les hommes.

De liberale partij is zich daarom met recht bewust, dat zij met haar gemeenschappelijk streven naar humaniteit een kristelijk beginsel handhaaft; want de volle zuivere humaniteit heeft haren oorsprong en haar bestaan alleen in het kristendom, en was derhalve vreemd aan het heidendom en zelfs aan het jodendom. Maar de liberale partij verkeert in een groote dwaling, als zij waant dat zij het handhaaft in den geest des kristendoms of zelfs, dat zij daarmede het kristendom-zelf handhaaft naar zijne volheid of zijnen kern. Zij heeft een stuk van het kristendom afgebroken, een straal afgescheiden van de zon, een tak losgerukt van stam en wortel. Zij heeft van de twee tafelen der wet uit het Oude Verbond de eerste verbrijzel en wil toch de tweede oprichten; zij

heeft van de twee eischen des Nieuwen Verbonds: „heb God lief boven alles en uwe naasten als uzelven," den eersten verworpen en wil toch den tweeden vervullen. De menschenliefde des kristendoms is het uitvloeisel der godsvrucht, de volle menschelijke existentie des kristendoms is de goddelijke verheerlijking van het menschelijk wezen; het liberalismus wil menschenliefde en volmaking van het menschelijk bestaan, onafhankelijk van God, louter op den mensch-zelf gebouwd.

Daarom draagt de geheele staatsregeling der liberale partij den stempel der profaniteit. Zij vaagt alles wech uit het openbare leven wat ideaal is; zij vernietigt de instellingen die prijken met een hoogeren glans: koningschap, adel, voortdurend familiebezit, kerk; zij verwerpt elke zedelijke taak voor het nationale leven en geeft die over aan het individu. Zij stelt ook niet in de plaats daarvan de fanatieke menschenliefde, zoo als de demokratische en de socialistische partij die ten minste verkondigen en waarmêe zij een wangodsdienst trachten te stichten. Daardoor komt het dat de stoffelijke belangen alleen het geheele wezen van den staat vervullen. Geld is de toegangskaart tot alle wetgevende vergaderingen; geld is de band die menschen onderling aaneensnoert, heer en knecht, meester en gezel; geld is de maatstaf van ieder waarde: voor het salon is niet meer noodig stand, maar equipage en kleerenpracht; geld, vermeerdering van verdienste is de voornaamste taak voor wetgeving en bestuur, niet zedelijke volksopvoeding. Wel streeft men naar het ideale doel der vrijheid, maar het is, gelijk men erkent en predikt, niet de ideale vrijheid der oudheid, maar de vrijheid berekend naar de stoffelijke belangen, het zinnelijk genot, den glans des rijkdoms. Wel plaatst men verstand en wetenschap boven aan, maar, van heilige voorwerpen beroofd, moeten verstand en wetenschap zelf in het profane verzinken. Zoo begint het liberalismus met het ide-

ale maar eindigt met het materiëele. Daar is geen humaniteit buiten de godsvrucht, geen ideaal gebied buiten het heilige.

Het is diensvolgends over het geheel de fout der liberale partij, dat zij de ware en rechtvaardige eischen van den vooruitgang, den politieken invloed van den middelstand dien zij vertegenwoordigt en de bescherming van de persoonlijke vrijheid, niet grondvest op de oude fundamenten der maatschappelijke orde, maar op geheel tegenovergestelde grondslagen. Aan genoemde eischen kan worden voldaan uit het beginsel der legitiemiteit en daaruit alleen, niet uit het beginsel der revolutie; d. i.: wanneer de staat wordt gevestigd op de denkbeelden der goddelijke en natuurlijke orde en niet op de denkbeelden der soevereiniteit van den menschelijken wil.

Op dezelfde goddelijke en natuurlijke orde, waaruit het koninklijk gezach en de invloed der kerk op den staat ontspringen, is ook de beteekenis van vermogen en beschaving gegrond; maar in de juiste mate en overeenstemming en ondergeschikt aan de gezamendlijke elementen. Zou de bourgeoisie niet beter gedaan hebben, in plaats van het koningschap van Gods genade te loochenen, liever ook haar eigen recht op politieken invloed uit Gods voorzienigheid af-te-leiden? Hare heerschappij ware dan voorzeker niet de hoogste en onbeperkt, maar des te veiliger en tevens niet profaan; zij zou deel hebben aan de wijding der meer ideale elementen.

In dezelfde goddelijke en natuurlijke orde, waaruit de ware gedaante ontspringt voor alle levensbetrekkingen voor gezin, grondbezit, gemeente, stand, openbaar onderwijs, kerk, is ook de persoonlijke vrijheid gegrond. Uit haar volgt het onaantastbare heilige recht des menschen als het beeld Gods, en de vrijheid, dat een iegelijk de eigenaardige gave, die God in hem heeft gelegd, ontwikkele en de eigen-

aardige wegen, waarlangs God hem leidt, volge, zonder dat de menschelijke overheid hem daarin mag belemmeren. Alleen volgt uit haar niet de vrijheid zonder mate en doel: de vrijheid tot een lichtzinnige leer, tot oproerige agitatie, tot willekeurige echtscheiding; zulk een vrijheid kan voorzeker niet worden afgeleid uit het goddelijk recht, maar uit de soevereine menschelijke willekeur. En uit haar volgt niet de onderwerping van den openbaren toestand aan de individueele vrijheid. Het is het goddelijk recht des menschen dat hij ruimte hebbe voor zijne eigene middelen van bestaan, voor de vrije keus van een beroep, maar het is niet het goddelijk recht des menschen dat de staat om zijnentwil alle openbare verordeningen op de nijverheid opheffe. Het is het goddelijk recht des menschen dat hij, van welk geloof hij ook zij, naar zijn geloof kan leven zonder verhindering door den staat; het is echter niet het goddelijk recht des menschen dat de staat om zijnentwil, omdat hij jood is of deïst, de kristelijke instellingen moet opgeven.

Een schrijver heeft mij tegengeworpen dat het beginsel der legitimiteit of des goddelijken rechts niet produktief is, dat het de revolutie slechts ontkent. Juist omgekeerd: uitgaande van het denkbeeld eener Goddelijke orde is er een onuitsprekelijke produktieviteit; daarvan uitgaande krijgt iedere werkelijke rechtmatige existentie haar erkenning en wijding en ieder op haar eigen plaats: het koningschap niet-alleen maar ook de onderdanen, de hoogste standen niet-alleen maar ook de middel- en lagere stand, de volmaking van den staat niet-alleen maar ook de individueele vrijheid. Daarentegen is het beginsel der revolutie of van den menschelijken wil onvruchtbaar. Daaruit volgen noch de zedelijke vorming der waereld noch autoriteit, want een autoriteit die afgeleid wordt uit den wil van hem die moet gehoorzamen is geen autoriteit.

Het streven dat onzen tijd met geestdrift vervult, zou

bereikt worden, wanneer het op denzelfden grondslag steunde als de inrichtingen die het verleden heeft vereerd. Daar tegenover gesteld roepen zij de terugwerking te voorschijn der hoogere elementen die zij met vernietiging bedreigen en de overstrooming door de lagere elementen, waartegen de dammen der autoriteiten zijn doorgebroken.

Het is alsof in het menschelijk lichaam een orgaan, dat zijn vollen wasdom bereikt heeft, in plaats van zich te voegen naar het levensgeding des lichaams, zijne eigene verrichting tot de eenige verheft en daardoor al de andere organen prikkelt tot een reaktie en een strijd op leven en dood. Deze rol spelen sedert de revolutie van 1789 de bourgeoisie en de liberale partij.

X.

De konstitutioneele partij is tegenwoordig bij ons één en hetzelfde met de liberale partij. Doch dit was niet altijd zoo en behoeft niet altijd zoo te blijven. Het zou weer kunnen loopen zooals bij het begin der revolutie; toen zich de konstitutioneelen (de Feuillants) als een klein hoopjen even zeer van de liberale Gironde als van de demokratische Bergpartij onderscheidden.

De konstitutioneele partij heeft namelijk haar eigen programma binnen het algemeen programma der liberale partij. Daarom zijn alle konstitutioneelen noodzakelijk liberaal, maar geenszins alle liberalen noodzakelijk konstitutioneel. De liberalen kunnen ook de republiek voorstaan zonder tegenspraak met hun grondbeginsel, en daar is in republiekeinsche staten een liberale partij waar een konstitutioneele niet mogelijk is.

Het konstitutioneele stelsel was niet altijd hetzelfde. Het heeft drie trappen van ontwikkeling doorloopen. De eerste is de

konstitutioneele theorie van MONTESQUIEU, die, ofschoon hij LOCKE tot voorganger had, nochtans voor de grondlegger van het stelsel, ten minste voor het vasteland, moet gehouden worden. De tweede trap van ontwikkeling is het konstitutionalisme van het eerste tijdperk der revolutie, verwezendlijkt in de grondwet van 1791 en vertegenwoordigd vooral door de Feuillants, of zooals zij zich-zelven noemden: „de vrienden der konstitutie van 1791." De derde is het tegenwoordige konstitutioneele stelsel, zooals het sedert de restauratie de geloofsbelijdenis der liberale oppozitie in Frankrijk en Duitschland is. Deze drie schakeeringen van het konstitutioneele stelsel verschillen zeer van elkander, maar bij alle verscheidenheid hebben zij één leerstelling met elkander gemeen, namelijk: de verdeeling en het tegenwicht der machten en wel in dien-zin, dat een volksvertegenwoordiging de wetgevende macht, een erfelijke monarch de uitvoerende macht moet bezitten. Dit is daarom het algemeen begrip van het konstitutionalisme.

Wij moeten deze drie trappen van ontwikkeling in hunne volgorde toelichten. Ik begin met het stelsel van MONTESQUIEU, dat men het theoretiesch konstitutionalisme zou kunnen noemen.

MONTESQUIEU tracht door een ontleding der engelsche staatsregeling aan-te-wijzen, hoe de staatkundige vrijheid bereikt kan worden. Politieke vrijheid bestaat volgends hem daarin, dat de staatsburger niet door de openbare macht onderdrukt worde, derhalve in een staatsregeling die misbruik der openbare macht volstrekt onmogelijk maakt. Dit geschiedt daardoor dat men de drie machten in den staat, de wetgevende, rechterlijke en uitvoerende, verdeelt onder verschillende subjekten en met elkander in evenwicht brengt, opdat de éene de andere het misbruik belette en de staatsburger er op die wijze ongedeerd tusschen doorga.

De volledige vereeniging dezer drie machten is despotismus,— zoo komt zij voor in de oostersche staten waar de vorst wetgever, rechter en voltrekker, ja beul in één persoon is, — hare volledige scheiding is vrijheid.

De scheiding der rechterlijke macht van de andere takken van bestuur, hare uitoefening door onafhankelijke rechtbanken bestaat in alle europeesche staten van oudsher.

De kern der leer van MONTESQUIEU is derhalve de scheiding ook tusschen de wetgevende (legislatieve) en uitvoerende (exekutieve) macht; dit beschouwt hij als het eigenaardige der engelsche staatsregeling, als het arcanum der staatkundige vrijheid. Zijne nadere ontwikkeling is deze: de legislatieve macht moet berusten bij de volksvertegenwoordiging, de exekutieve bij een erfelijken vorst, omdat de eerste een zooveel mogelijk omvattend doorzicht en alzijdig overleg, de laatste daarentegen een oogenblikkelijk energiesch besluit vereischt. De wetgevende macht moet weder verdeeld worden in twee kamers opdat in haar gewicht zij en tegenwicht, derhalve weerkeerige verhindering van onrecht en overdrijving. Wetgevende en uitvoerende macht moeten tegenover elkander staan in volmaakt evenwicht. Daarom moet de vorst een veto hebben tegenover de wetten van het parlement, anders ware dit onbeperkt, ja het zou zelfs een wet kunnen uitvaardigen, die de koninklijke macht-zelve afschafte en zoo het geheele tegenwicht opheffen; en hij moet persoonlijk onverandwoordelijk zijn, want anders zou hij het parlement moeten vreezen en kon er geen grens tegen vormen. Daarentegen moet het parlement het recht hebben, de ministers des konings tot verandwoording en straf te roepen wanneer zij de wetten niet behoorlijk ten uitvoer leggen, en mag geen bevel des konings gelden dat niet de tegenonderteekening behelst eens verandwoordelijken ministers, want anders zou omgekeerd het parlement geen beperking kunnen zijn voor den vorst; hij zou onafhankelijk

van het parlement en zijne wetten regeeren. Langs dezen weg derhalve biedt de vorst het parlement schaak krachtens zijn veto en zijn onschendbaren rang, biedt het parlement den koning schaak krachtens de aanklacht van de ministers die zijne onmisbare werktuigen zijn, en bieden eindelijk de twee kamers van het parlement elkander weerkeerig schaak. Alzoo neutralizeert zich als het ware de staatsmacht en blijft daardoor de vrijheid des staatsburgers onverlet.

Dit op het fijnst gevormde mechanisme der macht houdt MONTESQUIEU voor het wezen en den geest der engelsche staatsregeling en voor de eens voor al gedane ontdekking van de politieke vrijheid.

Deze leer heeft in de eerste plaats een geheel ander onderwerp dan de leer der revolutie. Zij is niet, even als deze, een leer over het recht, — het recht der menschen, het recht des volks, — maar een leer over de inrichting van de staatsregeling, niet een leer over politieke beginselen, maar over politieke middelen. Toch staat zij in dienst van de leer der revolutie, want haar hoogste doel is óf de indivudueele vrijheid óf de volksmacht.

Zulk een mechanisme van den staat nu als MONTESQUIEU leert, is in de werkelijkheid volstrekt onmogelijk. Een rijk van vrije persoonlijke wezens, gelijk een volk of staat, kan niet worden gegrondvest op louter mechanische werkingen, maar slechts op levende zedelijke banden en krachten; de regeering van zulk een rijk kan niet worden gesplitst in verschillende afzonderlijke machten, is noodzakelijk eenig en ongedeeld, uitgaande van één centrum. Wel kunnen en moeten er verschillende organen der macht zijn, maar zij staan toch alle onder één hoogste macht (den soeverein) die ze allen doet overeenstemmen en weder in zich vereenigt. Met recht zegt ROUSSEAU dus van de verdeeling der machten, dat zij op hetzelfde nêerkomt als of men den eenen mensch het verstand, den anderen het

geheugen, den derden den wil zou willen geven, en drijft den spot met het evenwicht: daar kan geen spreeuw op één der machten gaan zitten, of het evenwicht is verbroken en de grondwet zou omslaan. Door zulk een werktuigelijke opvatting van de staatsregeling wordt het bewustzijn der werkelijk levende krachten en zedelijke banden vernietigd. Dit geldt in de voornaamste plaats van den koning als uitvoerende macht, die op dezen dag behoort tot elken vorm van het konstitutioneel stelsel. Wanneer het wezen des konings niets anders is dan de uitvoerende macht, dan is het met het koningschap gedaan. Dan mag men het noch deze en gene bevoegdheid toekennen (veto, ontbinding van de kamers, enz.), maar zijne zedelijke beteekenis is verdwenen. Het bestaat niet meer krachtens het recht, niet meer krachtens zedelijke verordening, maar slechts doelmatigheidshalve. Het is een rad in de machinerie der staatsregeling, de spaak in het parlementswiel. Hoe zijn eerbied en piëteit mogelijk voor zulk een inrichting? Voor het rad, de pomp, de klep ook der nuttigste waterleiding heeft niemant eerbied. Maar vooral majesteit kan de koning niet bezitten wanneer zijn wezen bestaat in het uitvoerend bewind, want de wetgevende macht is in ieder geval veel hooger en majestueuzer dan de uitvoerende. Die de bevelen geeft en niet hij die ze ten uitvoer brengt neemt de verheven plaats eens heerschers in.

Het koningschap heeft echter niet zulk een werktuigelijke maar een zedelijke beteekenis. Het is het wezen des konings dat hij o v e r h e i d, en wel volstrekte overheid, hoogste overheid is. Overheid en onderdaan zijn een zedelijke betrekking, even als vader en kind, meester en leerling, en die van den beginne algemeen en bij de vrijste volken bestaat. De staatsrechtelijke uitdrukking hiervoor is de soevereiniteit. De koning is soeverein ook in de getemperde monarchie, d. i. hij is de éene ondeelbare staatsmacht, de bron

en het middelpunt voor hare volledige uitoefening. Alle wetgeving, voltrekking, rechtspleging, toezicht, gaan van den koning uit en hebben plaats op zijn gezach, al is het ook onder de grootste beperking en de uitgebreidste bemoeiing der volksvertegenwoordigers. Overheid of soeverein is het onomstootelijk begrip van het koningschap; daarop en daarop alleen berust de majesteit des konings en de eerbied en piëteit der onderdanen. Men kan het koningschap afschaffen als verouderd, maar men kan geen koning hebben wiens wezen alleen de uitvoerende macht is. Dit bevestigt ook het natuurlijk gevoel. Wanneer men bijv. de oude zinspreuk: „met God voor Koning en Vaderland", zou willen vertalen: „met God voor de uitvoerende macht en het vaderland", dan zou een ieder het onware van die leus gevoelen. Een der beroemdste aanvoerders der konstitutioneele partij, Benjamin Constant, begreep dit gebrek in de konstitutioneele theorie en poogde het daardoor te verhelpen, dat hij de gewone machten, de wetgevende, uitvoerende &c. met noch één vermeerderde, de neutrale macht die de botsingen der andere moest vereffenen; deze is de eigenlijke koninklijke macht en daaraan paart zich de godsdienstige gewaarwording, zonder welke, zooals men moet toegeven, het koningschap niet kan bestaan. Maar de godsdienstige gewaarwording paart zich even min aan het vierde en vijfde rad der staatsmachine als aan het tweede en derde; zij paart zich slechts aan het eenvoudig begrip der overheid.

Het is echter geheel onjuist dat de engelsche staatsregeling berusten zou op de scheiding der wetgevende en uitvoerende macht, en dat in Engeland de koning louter de uitvoerende macht is met een veto tegen de wetgevende. De koning van Engeland is gelijk ieder andere koning soeverein. In hen koncentreert zich alle macht en autoriteit. Hij bezit niet alleen de uitvoerende macht maar ook de wetgevende, ook de rechterlijke. Hij sanktioneert de wetten; zij

zijn alleen wetten door zijn gezach; hij benoemt de rechters en zij vonnissen slechts in zijn naam en op zijn bevel; hij roept het parlement bijeen en het vergadert slechts krachtens zijne volmacht. Wat van staatswege bestaat of geschiedt dat is des konings en geschiedt op gezach des konings. De algemeen ingewortelde voorstelling, dat de koning van Engeland een veto heeft tegen de wetgevende macht van het parlement, is geheel onjuist. Diensvolgends zou het parlement wetten geven en de koning, er buiten staande, zou het recht hebben ze te verwerpen even als een romeinsche volkstribuun. Zoo is het niet. Het parlement kan geen wetten maken; het doet slechts wetsvoordrachten, maakt wetsontwerpen (bills), en de koning verleent daaraan als soeverein zijne sanktie; eerst daardoor worden zij wetten. Weigert hij deze sanktie dan is dit geen veto, want men kan geen veto uitspreken tegen hetgeen volstrekt niet bestaat, en geen bestaan erlangen kan wanneer men het er niet zelf aan geeft. Wie zal het een veto noemen, dat een vorst tegen het verlangen zijner onderdanen een petitie der kamers kan afwijzen?

Het was het recht van den romeinschen tribuun dat hij een veto had. Hij kon bij eenig voornemen van den magistraat, bij een senaatsbesluit tusschenbeide komen. Deed hij dit niet, dan werd het besluit ten uitvoer gebracht. Daarom was het enkel een veto. Maar de koning van Engeland behoeft niet eerst tegen de bills van het parlement op-te-treden. Zij komen van zelfs niet tot uitvoering wanneer hij ze niet pozitief sanktioneert. Was het zoo gesteld dat het parlement werkelijk wetten (statutes) maakte, zooals de romeinsche senaat (senatus consulta) en de koning tegen deze gegevene wetten slechts een veto had, dan had Montesquieu gelijk, dan ware hij slechts de uitvoerende macht met eene verhindering tegen de wetgevende. Doch daar het parlement geen wetten (statutes) maar enkel

ontwerpen (bills) maken kan, en deze alleen door den royal assent wetten worden, en dus in het konsenteeren het eigenlijke wettelijk gezach ligt, is de koning ook wetgevende macht in de eerste plaats en neemt het parlement slechts deel, zij het ook een zeer werksaam deel, aan de wetgevende macht des konings. Het is niet te loochenen dat tegenwoordig de koning van Engeland feitelijk zeer weinig macht bezit, en dit geldt evenzeer van de uitvoerende als van de wetgevende macht, — ik kom daar later op terug, — maar rechtens, grondwettig is hij even goed als vroeger de soeverein, is hij volstrekt de overheid van Engeland.

Tot dezelfde mechanische opvatting die den koning als louter uitvoerende macht beschouwt, behoort ook het stelsel van twee kamers, d. i. de leer die het doel en het wezen der beide kamers alleen daarin stelt, dat zij elkander weerkeerig vrijwaren van misbruik en overdrijving. Waarbij het dan ook op de bestanddeelen der kamers volstrekt niet aankomt, ja in tegendeel gewoonlijk kamers worden geëischt van denzelfden inhoud en tegen een aristokratische kamer geprotesteerd wordt.

Doch ook de instelling van twee kamers rust niet op een werktuigelijken maar op een zedelijken grondslag. Haar ware grondslag is die, dat de verschillende elementen die zich werkelijk in den openbaren toestand bevinden, de verschillende levenspolen der natie daardoor hunne bescherming, vertegenwoordiging en krachtsontwikkeling zullen erlangen. Het doel der twee kamers is niet het mechanische evenwicht dat zij tegenover elkander vormen, maar de organische kracht die iedere kamer in zich-zelve bezit. Ook dit wordt weder bevestigd door het voorbeeld van Engeland. Het engelsche Hoogerhuis bestaat niet om het Lagerhuis te beletten overijld besluiten te nemen, want tegen dit gevaar is men reeds door de vijfmalige beraadslaging en stemming gevrij-

waard en zou het daarom ook voldoende zijn het Lagerhuis-zelf in twee afdeelingen te laten beraadslagen en besluiten; maar het bestaat omdat de nobility en de kerk een belangrijk bestanddeel van het openbare leven in Engeland uitmaken en derhalve ook haar plaats en macht in de openbare vertegenwoordiging van Engeland hebben, met de gaven van inzicht en karakter welke aan hun stand verbonden zijn, tot het bestuur des lands moeten bijdragen; het bestaat, omdat de engelsche natie, d. i. het geheele nationale bestaan niet volledig vertegenwoordigd zou zijn zonder vertegenwoordiging van den adel en de kerk. Het zinledige afgetrokken stelsel van twee kamers, welks geheele beteekenis ten laatste slechts het tweetal is, heeft zich staande gehouden op iederen ontwikkelingstrap van het konstitutionalisme, en ook de konstitutioneele partij neemt doorgaands de houding aan, dat zij iedere aristokratische kamer verwerpt en nochtans het stelsel der beide kamers beschouwt als het schibboleth van het konservatisme.

De konstitutioneele theorie van Montesquieu beandwoordt derhalve volstrekt niet aan de engelsche staatsregeling, waaraan hij haar scheen te ontleenen; de engelsche staatsregeling vertoont wel ook een mechanische zijde, gelijk ieder levend organisme tevens ook zijne mechanische verhoudingen heeft, maar zij is niet het wezen der engelsche staatsregeling, waar Montesquieu haar voor houdt, en bestaat ook niet op de wijze zooals hij haar opvat. De konzekwente toepassing zijner mechanika moest daarom tot geheel andere uitkomsten leiden dan tot de navolging van de engelsche staatsregeling, namelijk tot de uitroeijing van haar monarchaal en aristokratiesch bestanddeel. Deze konzekwente toepassing beproefde de fransche revolutie in haar begin, en dit is het tweede stadium van het konstitutioneele stelsel.

Toen in Frankrijk de macht der oude monarchie verbroken was en men de lang gekoesterde idealen ging verwe-

zendlijken, was het maar een klein hoopjen dat de leer van MONTESQUIEU zoo getrouw mogelijk trachtte op-te-volgen, zooals NECKER, MOUNIER, LALLY-TOLLENDAL; zij bezweken terstond onder de krachtige beweging, die niet een kunstig evenwicht der machten, maar eenvoudig en natuurlijk de macht des volks ten doel had. Maar de hoofdgedachte der leer van MONTESQUIEU, de scheiding der wetgevende en uitvoerende macht, stond algemeen vast, niet minder als het denkbeeld der volkssoevereiniteit; zij komt met dit denkbeeld ook niet in botsing maar is er zelfs dienstbaar aan. Het inzicht in deze vermeende werktuigkunde der machten gold rechtstreeks voor staatswijsheid en aanbeveling tot afgevaardigde, — als haar meester werd SIEYES beschouwd; — zij werd het richtsnoer der konstitueerende vergadering. De eerste konstitutie van 1791 is derhalve werkelijk en met slechts enkele verzachtingen de konzekwente toepassing van het denkbeeld, dat de koning alleen de uitvoerende macht is. Volgends haar kan daarom de koning de wetten niet verhinderen maar slechts verdagen (het suspensieve veto), berust bij hem niet de sanktie maar slechts de publikatie der wetten, niet het recht van vrede en oorlog maar daaromtrend slechts voordracht en uitvoering; hij benoemt niet de rechters, maar het volk verkiest ze en zij vellen vonnis op eigen gezach als een derde onafhankelijke macht; hij roept niet de volksvertegenwoordiging bijeen maar deze vergadert op eigen gezach volgends de wetten, ja hij is niet eens onverantwoordelijk. Dat alles volgt noodzakelijk en is natuurlijk, wanneer 't begrip des konings is uitvoerende macht te zijn. De werking dezer staatsregeling was nu echter ook dat de koning niet eens meer voor den vorm en den schijn koning, geen overheid meer was, maar louter erfelijk ambtenaar om de genomen besluiten ten uitvoer te leggen. Iets gelijksoortigs heeft men weder beproefd in 1848 onder de opmerkelijke benaming van demokratische monarchie.

Voor dit soort van konstitutioneel stelsel is dan ook de monarchale vorm volstrekt niet van noode. Waarom zou het uitvoerend bewind juist noodzakelijk aan één individu, en vooral waarom zou het hem noodzakelijk erfelijk toekomen? Men kwam derhalve in de republiek er weer op terug. Na het schrikbewind zocht men er heil in. Men verdeelde de wetgevende en uitvoerende macht, gaf de uitvoerende aan het directoire, de wetgevende aan de volksvertegenwoordiging en scheidde deze, alleen om twee beraadslagende lichamen te hebben die elkander tegen overijling zouden vrijwaren, in den raad der ouden en den raad der 500. Dit is de werkelijke konzekwencie van het konstitutioneele stelsel, dat de bizondere zedelijke beteekenis van het koningschap voorbijziet en alleen het mechanismus (de uitvoerende macht) er in ontdekt. Deze staatsregelingen hebben echter alle hare ongeschiktheid aan den dag gelegd om te leven, en daarom is deze vorm van het konstitutioneele stelsel reeds lang uit de openbare meening verdwenen. Doch na de restauratie heeft de liberale partij of bourgeoisie, zooals reeds is opgemerkt, zich het konstitutioneele stelsel toegeëigend in den derden vorm, vooral geschraagd door zekere karaktertrekken van den engelschen toestand, en dat is het wat men tegenwoordig algemeen en uitsluitend onder het konstitutioneele stelsel verstaat en wat de politieke geloofsbelijdenis der hedendaagsche konstitutioneele partij uitmaakt.

De tegenwoordige konstitutioneele partij behoudt de theoretische begrippen van Montesquieu, van de wetgevende en uitvoerende macht, van de verdeeling en het evenwicht. Zij behoudt ook de monarchale vormen van Engeland, zonder te weten dat het de vormen zijn der soevereiniteit en niet der uitvoerende macht. Haar eigen wezen echter is, dat zij de beslissende macht der gantsche regeering, de wetgevende en de uitvoerende, in het parlement legt.

De uitdrukking „konstitutioneel stelsel" kenmerkt haar derhalve niet zoo juist, als de benaming: „stelsel der parlementaire regeering." Ik heb haar in de laatste jaren aldus omschreven en zij heeft zelve erkend dat deze omschrijving doel treft. De hoofdzaak is daarom voor de liberale partij de ministeriëele verandwoordelijkheid, in den bepaalden zin dien zij daaraan verbindt. Dat wil zeggen, de ministers moeten niet alleen (negatief) door het parlement kunnen worden aangeklaagd, hetzij wegens grondwetschennis, hetzij wegens benadeeling van de belangen des lands, maar zij hebben wegens hun geheele bestuur (pozitief) den bijval en de goedkeuring des parlements van noode, en moeten, wanneer deze hun worden onttrokken, onmiddelijk hun ambt neêrleggen. Volgends de gewone zegswijze: zij kunnen slechts ministers blijven zoolang zij de meerderheid in het parlement hebben. Dit is derhalve een verandwoordelijkheid aan het parlement als heer en gebieder, een volledige onderwerping aan het parlement. Hieruit volgt, dat zij den koning niet verandwoordelijk, hem niet onderworpen kunnen zijn; dat zij tot den koning niet staan in de verhouding van hunnen heer; dat zij bijval en goedkeuring des konings niet tot richtsnoer hebben te nemen, want niemant kan twee heeren dienen. Maar zij moeten in hun ambt blijven en naar den wil van het parlement regeeren, ook tegen den wil des konings en mogen ook, wanneer zij overeenstemmen met den koning, niet aanblijven tegen den wil van het parlement. De verandwoordelijkheid der ministers, welke het schibboleth der konstitutioneele partij is, en hunne verklaagbaarheid door de kamers is derhalve volstrekt niet hetzelfde, ofschoon het gewoonlijk wordt samengevoegd. In tegendeel; een engelsch rechtsgeleerde merkt terecht op, dat de aanklacht van de ministers heeft opgehouden sedert in Engeland de verandwoordelijkheid der ministers bestaat.

Zeer natuurlijk; zoo lang de ministers de dienaars des konings waren, naar zijn wil te werk gingen, behoefde het parlement de aanklacht, ten einde zich in geval van nood tegen hen te beschermen. Sinds de ministers echter de dienaars zijn geworden van het parlement, naar zijn wil te werk gaan, heeft het die niet noodig, maar het dwingt ze zonder dat eenvoudig door zijn votum af-te-treden, in zeker opzicht: het ontslaat ze. Door middel van deze verandwoordelijkheid bepaalt het parlement wie minister zullen zijn en welk stelsel van regeering gevolgd zal worden; de koning bezit slechts het formeele recht tot benoeming van de ministers die de stemming van het parlement hem voorschrijft, en de formeele uitvaardiging van de verordeningen die de ministers hem volgends den zin en den wil van het parlement voorleggen.

De konstitutioneele partij ruimt derhalve den koning al de rechten en prærogatieven in, die het wezen en den rang van het koningschap vereischen: bij benoemt alle beambten, rechters, gezanten, officiers; hij is de opperbevelhebber des legers; hij beslist over oorlog en vrede; hij heeft het zoogenaamde veto; hij belegt het parlement — wat zou men noch meer voor den koning kunnen wenschen? — Maar, hij mag deze rechten niet uitoefenen naar eigen wil en oordeel; de verandwoordelijke ministers oefenen ze uit in zijnen naam, maar volgends den wil van het parlement. De koning heeft het recht over oorlog en vrede beteekent in konstitutioneelen zin: wanneer de koning den vrede wil, besluiten de ministers, steunende op de meerderheid van het parlement, den oorlog. De koning benoemt de rechters beteekent in konstitutioneelen zin: wanneer de koning rechters wil van de éene kleur, dan benoemen de ministers in den geest der parlementaire meerderheid rechters van de andere kleur. Zelfs het veto kan hij niet uitoefenen. Want de ministers wachten zich wel zich tegen hunnen meester, het par-

lement, te verzetten en deden zij het, dan verloren zij daardoor de meerderheid, zouden moeten aftreden en hunne opvolgers verleenden de bekrachtiging. De koning staat derhalve te midden van den rijkdom zijner rechten en prærogatieven als een TANTALUS: zoodra hij er één van wil gebruiken wijkt het terug en hij grijpt slechts de schaduw, de ministeriëele verandwoordelijkheid. Dit is het wat de konstitutioneele partij uitdrukt met de spreuk: le roi règne, mais il ne gouverne pas. Dat is: de koning is formeel en nominaal de soeverein, doch materiëel en wat de uitkomst betreft heeft hij geen macht om te regeeren.

Slechts één middel verleent de konstitutioneele partij aan den koning tegen deze volstrekte afhankelijkheid van de meerderheid des parlements, de ontbinding der kamers. Maar ook dit is slechts schijn. Want vooreerst baat dit niets, zoodra de nieuwe verkiezingen dezelfde meerderheid opleveren, en vervolgends is het door de konstitutioneele partij volstrekt niet met het doel gegeven om den koning zelfstandig te maken, maar om den wil der kiezers te konstateeren. Het moet een middel van bescherming zijn tegen het parlement, doch niet voor den koning maar voor het volk: het moet naamlijk de meerderheid in het parlement in onderwerping houden aan de meerderheid der kiezers. Daarom mag de koning het recht tot ontbinding van de kamers alleen gebruiken op raad der verandwoordelijke ministers, dus onder goedkeuring van een toekomstig parlement, en vindt hij geen ministers die op dit toekomstig parlement vertrouwen, dan kan hij niet ontbinden. Hij heeft de macht tot ontbinding van de kamer niet om koning te zijn, maar om na-te-sporen wiens onderdaan hij zijn moet. Hij appelleert van de meerderheid der kamers, zijn naasten gebieder, op de meerderheid des volks, zijn noch hoogeren gebieder, maar hij geraakt niet uit zijne volstrekte afhankelijkheid.

Daarom zal een koning zich ook nooit vreedzaam met dit stelsel kunnen vereenigen. Hoe zou ooit een vorst die niet alle mannelijke gezindheid ontbeert, er in kunnen bewilligen louter het zinnebeeld der macht te zijn in plaats van de werkelijke macht, zijne ministers te laten regeeren naar den wil van het parlement in plaats van zijn eigen wil. Daarom zijn er middelen van noode om hem tegen zijn wil daartoe te dwingen, en het stelsel dezer middelen vormt het konstitutioneel systeem.

Onder deze middelen staat bovenaan de jaarlijksche verwerping van de begrooting. Van oudsher en in alle germaansche staten hadden de rijks- of landsstenden het recht, belastingen goed-te-keuren of te verwerpen. Maar dit recht was beperkt. Het kamergoed hoefde niet bewilligd te worden en de bestaande wettige belastingen konden niet worden geweigerd. Daarmede kon men in geval van nood uitkomen voor de behoeften der regeering; de vrijwillige (weigerbare) belastingen vormden slechts een supplement. Vooral de uitgave was in den regel onafhankelijk van de landsstenden. Zelfs onder deze beperking kon de vermeerderde behoefte van den staat in den nieuweren tijd de willekeurige weigering van belastingen niet meer verdragen. In alle groote staten die een politieke bestemming hadden werd zij overtreden, en al kan zulk een gewelddadige overtreding niet worden goedgekeurd, dan was toch een hervorming, naar den maatstaf eener wijze staathuishouding, noodzakelijk. Tegenwoordig verlangt echter de konstitutioneele partij op het vasteland — naar het voorbeeld van Engeland maar inderdaad dat voorbeeld voorbij strevend, — dat de kamer het recht moet hebben, jáarlijks het geheele budjet, de gezamendlijke inkomsten en uitgaven van den staat te weigeren, ten gevolge waarvan dan geen belasting meer mag geïnd, geen posten meer betaald mogen worden. Door dit recht kan zij, wanneer het haar goed dunkt, de geheele huishou-

ding van den staat en wat daarvan het noodzakelijk gevolg is, den geheelen staat doen stilstaan, den koning feitelijk de regeering verbieden. Men stelle zich slechts de gevolgen voor den geest van zulk een verwerping der begrooting. Het leger moet zich ontbinden, daar het geen soldij meer ontvangt; de policie houdt op wegens dezelfde oorzaak; de gevangenissen worden geopend omdat de cipiers niet meer betaald worden; de rechtbanken staan stil; de scholen worden gesloten; de straten worden niet meer onderhouden; in één woord, het volk keert weer terug tot den natuurstaat of de gouden eeuw, daar een ieder, overgelaten aan zich-zelven, kan doen wat hij wil. Daar nu de koning onmogelijk den staat aldus kan laten ophouden, het volk kan laten terugkeeren tot den natuurstaat, is hij genoodzaakt de kamers, opdat zij de begrooting niet verwerpen, in alles haren zin te geven, bij gevolg zich aan de parlementaire regeering te onderwerpen. Voorzeker zou men aan deze bewijsvoering een omgekeerde kunnen tegenoverstellen. De koning zou kunnen zeggen: de stilstand en de ontbinding van den staat is uw eigen schade, d. i. de schade van het volk dat gij vertegenwoordigt. Behaagt het u dien toestand in het leven te roepen, dan kunt gij hem krijgen. Weigert de uitgaven voor de ambtenaars, voor de rechtspleging, de schuldeischers van den staat, enz., goed, ik zal ze niet doen. Of weigert er de belastingen voor, ik zal ze niet heffen. Ziet hoe ver gij komt. In elk geval is deze weigering van de begrooting hetzij geheel hetzij gedeeltelijk, zooals de liberale partij haar verlangt en hare toepassing aanbeveelt, met een onzuiverheid bevlekt, namelijk: uitgaven, die op zich-zelf als noodzakelijk en plichtmatig worden erkend, zullen nochtans geweigerd mogen worden ten einde daardoor andere bedoelingen te bereiken, den koning tot maatregelen te dwingen die hem volgends de grondwet vrij staan, d. i. aan zijn oordeel worden overgelaten.

Een ander middel is het in staat van beschuldiging stellen van de ministers, namelijk: dat de ministers niet alleen wegens grondwetschennis maar wegens iedere ongrondwettige handeling, die dikwijls volstrekt niet vermeden kan worden, ja noch meer, dat zij zelfs wegens ondoelmatigheid der regeering, derhalve geheel arbitrair veroordeeld kunnen worden. Dien ten gevolge moeten zij in voortdurende vrees verkeeren voor het parlement, dat hen kan straffen terwijl de koning hen niet kan schaden: zij zullen zich derhalve richten naar den wil van het parlement en niet naar den koning. Hierbij komen eindelijk noch de algemeene middelen, door welke men, afgezien van den regeeringsvorm en de inrichting van het parlement, het koningschap aan het volk en den middelstand tracht te onderwerpen en die reeds vroeger werden opgenoemd: de eed van het leger op de grondwet, de schutterij, de vrijheid der dagbladpers, de jury, enz.

Als kern van het stelsel echter, als hoogste geloofsartikel der konstitutioneele partij geldt altijd de verwerping van de begrooting. Zij is de tooverstaf waar zij naar grijpt, en heeft zij hem bemachtigd, dan behoeft zij hem slechts op-te-heffen om den staat te laten stilstaan en, daar de koning om de bezwering te doen ophouden alles moet toestaan, het heil der parlementaire regeering te voorschijn te roepen.

Het springt hierdoor in het oog dat het stelsel der tegenwoordige konstitutioneele partij iets geheel anders is, dan de oorspronkelijke konstitutioneele theorie van Montesquieu. Montesquieu wil evenwicht der machten, de liberale partij wil overwicht, ja de oppermacht van het parlement. Montesquieu wil een werkelijk veto, een werkelijk zelfstandige uitvoerende macht, de liberale partij dit alles slechts in schijn. Montesquieu wil daarom de aanklacht der ministers alleen wegens werkelijke wetsovertreding, en beschouwt de weigering van de begrooting niet als de hefboom van het konstitutioneele stelsel en de politieke vrijheid en weet noch

niets van het beroep op de kiezers, dat een plicht zou zijn voor den koning in geval van tegenstand aan de zijde der kamers. Nochtans heeft de liberale partij herinneringen aan MONTESQUIEU bewaard. Zij beroept zich noch altijd, bijv. voor de weigering van belasting, op het evenwicht der machten.

Het stelsel der konstitutioneele partij is derhalve niet: dat de macht des konings beperkt wordt door een volksvertegenwoordiging met bepaalde rechten van goedkeuring en afstemming, niet dat er een grondwet moet bestaan, een bepaalde rechtsorde die den koning bindt. Dit alles willen ook zij die de meest besliste tegenstanders zijn van het konstitutioneele stelsel. Maar het wezen van dit konstitutioneele stelsel is, dat de koning tot een gehoorzaam werktuig wordt zonder eigen wil in de hand der majesteit van het parlement of der kiezers van het parlement. Hij blijft toegerust met al de attributen en al den glans der soevereiniteit, alles geschiedt slechts in zijnen naam, op zijn gezach, de vormen der onderdanigheid worden jegens hem in acht genomen. Maar hij kan uit kracht zijner soevereiniteit niets uitrichten dan wat hem bevolen wordt. Om die reden is het konstitutioneele stelsel, gelijk ik reeds vroeger heb aangetoond, zoo aannemelijk voor de bourgeoisie. Zij heeft zich in het bezit gesteld van het parlement en van de vergaderingen die het parlement kiezen, van den eenen kant door afschaffing van de standen, van den anderen kant door de invoering van den census, d. i. door de terzijdestelling van de aristokratie en het gemeen. Wanneer zij nu met behulp der parlementaire regeering den koning aan het parlement onderwerpt, dan voert zij de volstrekte heerschappij in den staat. Het koningschap af-te-schaffen is voor haar derhalve op verre na niet zoo nuttig als het koningschap in zijne gantsche macht en heerlijkheid te laten staan, maar het met die macht en heerlijkheid in haar eigen dienst te

nemen. Haar belang is niet de republiek maar het burgerkoningschap.

XI.

Indien het streven naar de parlementaire regeering ook al het hoofdkarakter is der konstitutioneele partij, heeft zij toch ook noch een anderen karaktertrek, die in het oog gehouden moet worden om haar wezen volledig te begrijpen, namelijk: den eisch van een konstitutie, een grondwet, een Charter in de beteekenis welke zij daaraan geeft. Gelijk de eerste eisch het materiëel zoo vormt de laatste het formeel karakter der konstitutioneele partij.

De geheele staatsregeling moet namelijk in éene oorkonde worden vastgesteld, zoodat er niets geldt dan grondwettig recht, niets wat niet in deze oorkonde staat of er bij gevoegd wordt, derhalve geen van haar onafhankelijke wet van vroeger of later tijd, noch minder een oude gewoonte of overlevering. Daardoor is derhalve het gantsche openbare recht van het verleden vernietigd, zoodat zelfs voor gevallen, waaraan wellicht in het Charter niet gedacht was, niet daartoe kan worden teruggekeerd. Even zoo is voor de toekomst alle recht uitgesloten dat zich feitelijk vormt door gewoonte of gebruik. Met andere woorden: de hoofdeisch der konstitutioneele partij is de kodifikatie van het staatsrecht in den strengsten zin. Verder mag deze oorkonde der grondwet, evenmin als alle latere wetten die de grondwet betreffen, niet langs den gewonen weg van wetgeving — hetzij door de oudere autoriteiten, of zelfs door de nieuw ingevoerde, den koning en de beide kamers — tot stand komen, maar door een daad des volks, dat het hiertoe opzettelijk vergaderingen kiest, daartoe een opzettelijk mandaat verleent. Dit is het onderscheid tusschen konstitutioneele en gewone wetten, het onderscheid tusschen konstitueerende en wetgevende verga-

deringen, dat door de revolutie opkwam en vóor dien tijd niet in Europa bestond.

Het is hier niet daarom te doen, zekere wetten als konstitutioneele wetten in graad van anderen te onderscheiden, zoodat hare wijziging aan grooter bezwaren onderworpen wordt. Dat is een zaak omtrent wier gepastheid de gevoelens verdeeld kunnen zijn. Maar hier worden konstitutioneele en andere wetten onderscheiden in tweederlei soort, ja rechtstreeks tegenover elkander gesteld. De konstitutioneele wetten en de gewone wetten berusten diensvolgends op een geheel ander gezach. De gewone wetten op het gezach der wetgevende macht, van den koning en de kamers, de konstitutioneele op het onmiddelijk gezach des volks, waaruit de koning en de kamers zelf eerst het hunne afleiden. Even zoo vergaderen en besluiten de wetgevende lichamen krachtens de bestaande grondwet, de konstitueerende vergaderingen krachtens een oorspronkelijke volmacht des volks. Kortom, andere wetten gaan uit van den staat als iets dat bestaat, maar het Charter is de oprichting van den staat door het volk. Men denkt zich daarbij het volk als buiten den staat, door geen bestaande staatsregeling en geen bestaande autoriteit gebonden en beperkt, zoodat het door de uitvaardiging van het Charter die eerst boven zich plaatst.

In dien geest heeft men in Frankrijk, in België en zelfs in Duitschland konstitueerende vergaderingen belegd, die in naam des volks den staat op nieuw grondvesten en zijne wetgevende en uitvoerende machten zouden instellen, even als of dat alles tot dusver in het geheel niet of ten minste niet rechtmatig had bestaan. In de instrukties (cahiers), die de kiezers in 1789 den afgevaardigden noch volgends het oud gebruik meêgaven, bevindt zich de gewone formule: het fransche volk besluit de monarchie en beroept tot den throon Louis Bourbon op erfelijke wijs. Men heeft in Frankrijk

konzekwent de grondstelling uitgesproken — vooral MIRABEAU heeft haar staande gehouden — dat de koning tegenover de konstitueerende vergadering geen veto kon hebben zooals tegenover de legislatieve, omdat hij het veto-zelf eerst van de konstitueerende verkreeg. Dezelfde stelling werd ook in Duitschland geopperd door de nationale vergadering te Frankfort tegenover het duidelijke pozitieve recht, maar gelukkig niet met hetzelfde gevolg. Volgends diezelfde opvatting schrijft een artikel der belgische grondwet voor, dat wanneer de koning en de beide kamers tot een verandering in de grondwet besluiten, die verandering niet van kracht is, maar de kamers van rechtswege zijn ontbonden en door het volk nieuwe moeten gekozen worden voor deze wijziging. Een dergelijke bepaling behelst de grondwet der fransche republiek van 1848.

Het is een koncessie, een verzwakking van het beginsel, wanneer de konstitutioneele partij er zich toe laat vinden, ter wille van wijzigingen in de grondwet, geen bizondere volmacht des volks noodig te keuren. Het minst echter dat zij vordert is — behalven de meerdere of mindere bemoeielijking van de wijziging — toch altijd de grondstelling, dat de grondwet niet stilzwijgend (implicite) mag worden veranderd door de uitvaardiging van een andere van haar afwijkende wet, ja dat het in zoodanig geval volstrekt niet voldoende is, gelijktijdig tot deze wet en de wijziging te besluiten, maar dat de grondwetsherziening vooraf moet gaan, zooals ook doorgaands gevorderd wordt dat zij voltooid moet zijn alvorens tot de uitvaardiging van zulk een wet kan worden overgegaan. Zoo bijv. wanneer de grondwet zegt: de gemeenten bezorgen hare aangelegenheden door een gekozen bestuur, en het blijkt bij de uitgifte van de gemeentewet dat dit in een provincie of streek niet mogelijk is, maar het bestuur door de regering moet worden aangesteld, dan kan niet worden toegelaten dit in de gemeentewet-zelf te bepalen,

maar de paragraaf der grondwet moet veranderd worden, ja, zooals door de konstitutioneele partij in Pruisen geëischt wordt, deze verandering van de paragraaf der grondwet moet eerst door de drie bestanddeelen der wetgeving besloten zijn alvorens deze bepaling in de gemeentewet kan worden toegelaten. Want dit is onmisbaar om het denkbeeld aanschouwelijk te maken, dat de konstitutie de oprichting van den staat, de grondslag van alle recht en gezach is, de wetgeving daarentegen een werk van den staat die krachtens de grondwet bestaat.

Wanneer nu de konstitutioneele partij bij den eisch der parlementaire regeering zich beroept op Engeland als het modelland der konstitutioneele monarchie en daarom als onwraakbaar gezach, dan verloochent zij bij haren eisch van een oorkonde der grondwet volledig haren modelstaat, haar gezach. Want in Engeland heeft van dat alles het tegendeel plaats. Engeland heeft geen Charter. De staatsregeling berust daar op louter afzonderlijke onafhankelijke wetten uit alle eeuwen en noch meer op gewoonte en gebruik. Zij dateert niet van één tijdstip, is niet het werk van één (den staat vormende) menschelijke gedachte, maar van de vormende macht der natuur en der geschiedenis. Engeland kent ook het onderscheid niet tusschen konstitutioneele en andere wetten; wet is wet; de koning belooft niet, te zullen regeeren volgends de grondwet maar volgends de wetten des lands, en men kent noch minder het onderscheid tusschen konstitueerende en wetgevende vergaderingen. Het is de éene op haar eigen gezach steunende overheid des staats, koning en parlement, die op dezelfde wijze, in dezelfde vormen en krachtens dezelfde macht en verheven plaats boven het volk de minste wet en de belangrijkste wijziging der konstitutie invoert. Ook werd door de meest besliste Whigs nooit de eisch gesteld, de staatsregeling te kodificeeren of konstitutioneele en andere wetten te onderscheiden.

Dit alles behoort in het bizonder tot het stelsel der fransche revolutie en is daarom zelfs vreemd aan het engelsche Whiggisme, daar het aan een anderen wortel ontsproten is. Het is namelijk een uitvloeisel der stelselmatige emancipatie des menschen van God en de natuur, de stelselmatige opbouw van den gantschen openbaren toestand op den wil des menschen, des volks.

Door de oorkonde der grondwet wordt alles vernietigd en onmogelijk gemaakt wat langs natuurlijken weg of historiesch door Gods leiding ontstaat, en is de geheele rechtstoestand enkel een werk van den menschelijken wil met volledige stelselmatige bewustheid en uitdrukkelijke verklaring. Door de onderscheiding tusschen konstitutioneele en andere wetten, konstitueerende en wetgevende vergaderingen wordt de volkssoevereiniteit bevestigd, dat het volk boven den staat en grondlegger van den staat is, dat alle autoriteiten door het volk zijn ingesteld.

Dat nu de oorkonde der grondwet — de kodifikatie van de staatsregeling — geen voordeel of vooruitgang is, moest de ervaring van meer dan een halve eeuw, die in alle landen dezelfde was, reeds voldoende hebben bewezen. Zelfs wanneer men de voortreffelijkheid van al de inrichtingen wilde toegeven die door de konstitutie werden ingevoerd: de kamers, de vrijheid van drukpers, de jury enz., dan zou men nochtans de wenschelijkheid eener gelijktijdige invoering en vooral van zulk een vorm van invoering moeten betwisten. Om een voorbeeld te nemen dat voor de hand ligt: was het in Pruisen zulk een tijdstip van bizondere verlichting, toen de ministers, die pas hun ambt hadden aanvaard, terwijl Berlijn in staat van beleg was, in voortdurenden strijd met de noch onlangs alvermogende nationale vergadering, in het ministerie van oorlog eenige dagen en nachten beraadslaagden of lieten beraadslagen, opdat den vijfden December een geheel nieuwe staat Pruisen kon wor-

den afgekondigd? Ja, kan er in het algemeen onder welke verhoudingen ook, een tijdstip zijn, waarin men door een gelijktijdige totale verandering van alle inrichtingen des lands den staat beter grondvest, dan wanneer men ze ieder afzonderlijk verder ontwikkelt, al nadat de behoefte daaraan zich doet gevoelen en alle opmerksaamheid daarop gericht is? Is verder niet reeds de stelselmatige hervorming een onheil, omdat zij den schijn verwekt dat instellingen als het koningschap, de onafhankelijkheid der rechtspleging, die ouder en heiliger zijn dan de grondwet, eerst daardoor geldigheid en heiligheid erlangen; omdat zij er aanspraak op maakt den openbaren rechtstoestand volledig te regelen en op die wijze de verhoudingen waarin niet is voorzien rechteloos maakt; omdat zij dingen die in de werkelijkheid niet, ten minste niet zoo eng samenhangen, willekeurig onverbrekelijk aan elkander verbindt; omdat zij den rijkdom en verscheidenheid der werkelijke toestanden in afgetrokken gemeenplaatsen samenvat — zooals gelijkheid voor de wet, gelijkheid van belasting, vrijheid van onderwijs, vrijheid van eigendom, — die dan of als onbeduidende spreekwijzen in de oorkonde staan of het leven geweld aandoen en verwoesting aanrichten? Vooral echter de invoering van een oorkonde der grondwet door besluit en gezach eener soevereine, den staat konstitueerende volksvergadering is het toppunt der revolutie, is de ondergang der ware orde. Zij vernietigt in één slag de geldigheid van alle vroeger recht, het gezach aller vroegere overheid en daardoor ook het rechts- en gehoorzaamheidsbewustzijn des volks. Zij laat niets over dat verbindt, dan alleen den oogenblikkelijken wil der volksvertegenwoordigers en ten laatste dien der kiezers. Zij grondt zichtbaar en nadrukkelijk de gantsche verplichtende macht der maatschappelijke orde niet op een sanktie der zedelijke macht boven den mensch, maar louter op der menschen eigen welgevallen. Zij maakt integendeel alles zoo zeer afhankelijk van de grondwet, dat in

den zomer van 1848 zelfs een gerechtshof als motief eener vrijspraak aanvoerde, dat de misdaad van hoogverraad, die volgends haar wettelijk begrip omwerping van de grondwet is, tegenwoordig, daar er geen grondwet bestond, niet kon gepleegd worden.

Minder nadeelig zou de inrichting kunnen schijnen, dat men veranderingen in de grondwet meer bemoeielijkt dan in andere wetten, zonder dat daardoor iets in de bestaande toestanden op losse schroeven gesteld wordt. Nochtans is het opmerkelijk dat gedurende het revolutionaire tijdperk van '48 in een artikel der Times betoogd werd, dat al het onheil op het vasteland zijn oorsprong te wijten had aan de in Engeland geheel onbekende onderscheiding tusschen konstitutioneele wetten en andere. Dat klinkt voorzeker paradox en is ook stellig overdreven. Maar nadeelig blijft dit onderscheid altijd.

Reeds dat zij een gekodificeerde grondwet onderstelt is een nadeel. Dan trekt zij een toevallige grenslijn: de onbeduidendste paragrafen die in de grondwet staan zijn aan zwaarder eischen onderworpen dan de belangrijkste instellingen buiten haar (bijv. de wetten op het huwelijk). Vooral echter wanneer een bizonder volksmandaat vereischt wordt tot herziening van de grondwet wordt daardoor het denkbeeld uitgedrukt, dat het volk de staatsregeling en het staatsgezach heeft ingesteld, en daaraan de heiligheid verleend waardoor het revolutionair bewustzijn steeds levendig wordt gehouden.

Bij groote gebeurtenissen kan er altijd gelijktijdig hervorming worden ingevoerd in een aantal openbare instellingen — wat nooit een verblijdend verschijnsel is,— en deze hervormingen kunnen dan in een oorkonde worden gepubliceerd. Maar het moet niet gebeuren in den vorm van kodifikatie, d. i. in den vorm om alles, ook het voortbestaande, op nieuw te sanktioneeren, of een volledig geheel te geven. Bij

dergelijke gelegenheid kan altijd een plechtige afkondiging geschieden, waarbij de koning zekere inrichtingen en grondstellingen in het bizonder en uitdrukkelijk waarborgt; doch zij mag niet het karakter bezitten van wet maar van bevestiging der wet, even als de engelsche deklaratie der rechten en de duitsche verzekering van de landsvrijheden. Daar kan altijd zeker onderscheid gemaakt worden tusschen konstitutioneele en andere wetten, en de eerste kunnen aan grooter bezwaren van verandering onderworpen worden. Maar dit mag niet een onderscheiding zijn van de geheele grondwet maar van bepaalde onderwerpen (bijv. de rechtsverhouding tusschen den koning en de vertegenwoordiging, de samenstelling der volksvertegenwoordiging, het verband tusschen de godsdienst en den staat). Op soortgelijke wijs heeft het Lagerhuis in Engeland zich zekere bezwaren opgelegd voor iedere bill die het land nieuwe lasten oplegt, of die de godsdienst betreft. Daardoor vermijdt men al de genoemde verkeerdheden: de noodzakelijkheid eener oorkonde, de toevalligheid der grenslijn na de opneming, en de moeilijkheid algemeenheden in het Charter en bizonderheden in andere wetten altijd te laten overeenstemmen.

In dezen algemeenen eisch ten opzichte eener oorkonde der grondwet is de konstitutioneele — of, wat in zoo ver hetzelfde is, de liberale — partij ook weder de voorgangster der geheele revolutie en heeft zij de andere, met name de demokratische in haar gevolg. Doch zij heeft nevens dit gemeenschappelijke weder een eigen plaats in het midden. Dat is de volstrekte heiligheid die zij aan de geschreven grondwet als zoodanig toekent. Daardoor onderscheidt zij zich evenzeer van de demokratische partij als van de partij der legitiemiteit.

De demokratische partij stelt den tegenwoordigen wil des volks hoog boven het Charter, zelfs wanneer dit afstamt van een vroegere wilsuiting des volks. Zij ontziet zich derhalve

niet het Charter in een beslissend oogenblik te schenden of ook zonder den vorm in acht-te-nemen af-te schaffen. De partij der legitiemiteit plaatst de goddelijke en natuurlijke orde hoog boven het Charter. Zij acht zich wel-is-waar rechtens daaraan gebonden, niet minder dan de konstitutioneele, omdat het Gods verordening is alle wet onderdanig te zijn. Dit geldt ook waar de grondwet niet bezworen, hoe veel te meer, waar zij door een eed bezegeld is. Maar zij kan haar geen inwendige heiligheid toeschrijven, haren inhoud geen vereering toebrengen, alleen daarom omdat 't het Charter is; en, dit is het praktiesch gevolg, zij heeft niet den minsten schroom het langs wettigen weg te veranderen en steeds nieuwe pogingen tot zulk een verandering in het werk-te-stellen.

De konstitutioneele partij daarentegen plaatst het Charter boven alles. Zijn inhoud zelfs moet heilig geacht worden ter wille van zijn gezach, men moet daaraan zijne overtuiging onderwerpen. Zoo wilden de konstitutioneelen van de jaren negentig (de Feuillants) de grondwet van 1791 tot elken prijs vasthouden, alle partijen moesten afstand doen van hare wenschen en beginselen, ten einde in hare einduitspraak te berusten.

Zoo geloofden velen tot op het laatst dat Frankrijk daardoor alleen tot een gewenschten toestand zou geraken, als alle partijen de grondwet van 1848 niet slechts niet zouden schenden, maar met liefde en vertrouwen aanhangen. Toen in het jaar 1831 de kommissie der pruisische kamers voor de wet op de ministriëele verandwoordelijkheid een verandering van de grondwet voorsloeg, volgends welke alleen de beide kamers te samen het recht van aanklacht zouden hebben, werd dit, afgezien van de waarde of onwaarde der wijziging, alleen ter wille van de verandering-zelve door de liberale partij verworpen als ware het een aanslag tegen de heiligheid der grondwet. Sedert echter zijn in het jaar 1852

de voordrachten tot wijziging van de grondwet in veel grooter getal voor den dag gekomen en hebben dan ook natuurlijk de grootste verontwaardiging bij de konstitutioneele partij opgewekt. Zelfs als eedbreuk kenmerkte zij de voorslagen die ten doel hadden, de bezworen grondwet langs den door haar zelve voorgeschreven dus óok bezworen weg te wijzigen. Dit geschiedde door dezelfde partij die vóor 1848 de toenmaals te recht bestaande historische staatsregeling van Pruisen slag op slag toebracht, ten einde haar zoo mogelijk omver-te-werpen. Maar — genoemde voorslagen tot wijziging hadden een konservatieve strekking.

Ik wil niet betwijfelen (?) dat de konstitutioneele partij deze gestrengheid ten opzichte van wijzigingen in de grondwet ook dan zou hebben aan den dag gelegd, wanneer zij in de tegenovergestelde richting geweest waren en bijv. hadden behelsd de invoering van het onbeperkte recht tot verwerping van de begrooting.

Dit is de gematigde toepassing van de revolutie, die de liberale partij overal kenmerkt. Men vermeet zich naar menschelijke willekeur den gantschen openbaren rechtstoestand te vernieuwen, maar is die vernieuwing eenmaal oud geworden dan moet deze willekeur ophouden, dan moet men den weg inslaan der langsame ontwikkeling door zeldzame wijziging. Men aarzelt niet om de historiesch overgeleverde staatsregeling tot den grond omver-te-werpen, maar men zal moeten aarzelen om op eenigerlei wijs de menschelijk gemaakte grondwet aan-te-raken. Op dezelfde wijze heeft men geen bedenking om het historiesch gezach van het koningschap te vernietigen, maar de volksmassa zal dan de eigenmachtig opgerichte heerschappij van den middelstand niet aan mogen roeren. Het eerste heet vooruitgang in den geest des tijds, het laatste revolutie.

Men misleidt zich-zelven ook wel daarmede, als gold het eindelijk eens tot een vasten duurzamen rechtstoestand te

komen, niet alles op nieuw weer twijfelachtig te maken; daarom mag men niet tornen aan de eens bestaande grondwet, maar moet men zich inwendig met haar verzoenen. Als hing het van den mensch af een toestand duurzaam te maken, die volgends natuurlijke wetten niet aan de voorwaarden der duurzaamheid beandwoordt. En omgekeerd, als of men na de verwoesting door revolutionaire wetgeving zou mogen wachten met de herstelling en het niet veeleer een behoefte was haar spoedig op-te-ruimen, alvorens de rechtsverhoudingen geheel door haar uitgeroeid, het rechtsbewustzijn geheel door haar is verstikt. Een redenaar der linker zijde riep (1852): eerst een jaar geleden opgebouwd en thands weêr afbreken! Ik geef hem ten andwoord: zulk een eisch van eerbiediging, van piëteit, van schroom voor verandering kan slechts worden gedaan voor een staatsregeling, welke zich in den loop der eeuwen (door God en de natuur) heeft gevormd en in den loop der eeuwen hare overeenkomst met de natuur heeft bewezen, zooals de engelsche; of voor zulk een staatsregeling, die van een zeer begaafd (door God geroepen) genie uitging, dat aan de voorhanden toestanden en de diepste zedelijke neigingen zijns volks met scheppende kracht een gestalte gaf, zooals de gevierde wetgevers der grieksche oudheid; maar niet voor zulk een grondwet, zooals zij van 1789 tot nu vervaardigd werden, die op een zomerschen dag of in eenig voorspoedig jaar ten gevolge van een opstand of uit vrees voor opstand tot stand komt, uit het hoofd van een ministerie of eener konstitueerende vergadering, volgends een theorie die de menschelijke maatschappij ondermijnt, die meer of minder van de oude grondslagen wordt losgerukt. Voor zulk een grondwet kan alleen geëischt worden, nauwgezette opvolging en zekere welvoegelijke toon bij hare bespreking, en niets meer. In Engeland is het konservatief geen iota der staatsregeling te willen veranderen, bij ons het tegenovergestelde.

De tegenstand tegen het Charter en tegen dezen eerbied voor

het Charter is daarom volstrekt geen tegenstand tegen een goed geordende en vast gewaarborgde grondwet en tegen rechten der volksvertegenwoordiging, is geen liefde voor een willekeurig bewind des konings. Maar omgekeerd, zulk een eeredienst der grondwet als zoodanig, zonder betrekking tot haren inhoud, is een miskenning van de goddelijke en natuurlijke orde, is een vereering van den menschelijken wil, die door middel van haar in volstrekte vrijheid en zelfregeering den staat opricht — is, in één woord, de vergoding van een stuk papier.

XII.

De kritiek van het konstitutioneele stelsel volgends zijn algemeen beginsel is reeds gegeven door den loop onzer ontwikkeling. Want zijn beginsel is geen ander dan het beginsel der revolutie in het algemeen en in het bizonder het beginsel van het liberalisme, namelijk de volkssoevereiniteit en betrekkelijk de soevereiniteit van den middelstand. De grond van het konstitutioneele stelsel toch is alleen dit: de koning, omdat hij een autoriteit boven het volk is, zal niet heerschen en regeeren, maar het parlement, de kamers moeten regeeren, omdat zij het volk-zelf zijn, of ten minste door middel der verkiezingen van het volk afhangen.

Deze omkeering van de ware verhouding, dat de onderdanen boven de overheid staan in plaats van de overheid boven de onderdanen, kan over het geheel niet gerechtvaardigd worden. Maar ook de bizondere toepassing daarvan door het konstitutioneele stelsel kan niet worden gerechtvaardigd. Een koning te hebben en hem te verlagen tot een werktuig zonder wil van de meerderheid in het parlement, is tegen de waardigheid des konings, d. i. tegen den bepaalden persoon des konings, maar het is ook tegen de

waardigheid der overheid in het algemeen. Want een man aan de spits te plaatsen, die het gezach moet stellen en toch geen gezach heeft, is een verloochening van het gezach op zich-zelf. Men kan de republiek niet berispen, want daar is geen gebod dat alle staten monarchaal moeten zijn, maar men kan het konstitutioneele stelsel berispen. In de republiek heeft de magistraat zijn zelfstandig geweten en oordeel, en is niet genoodzaakt zijn ambt te behouden; de konstitutioneele koning moet al zijne rechten naar het geweten en oordeel van anderen uitoefenen, en kan buitendien niet eens zijn ambt nêerleggen

Even min zijn de middelen te rechtvaardigen. Het recht der weigering van belasting heeft alleen betrekking en recht voor de huishouding van den staat; het moet dienen om het land te beveiligen tegen onnoodige belastingen en uitgaven, maar hier wordt het gebruikt met oogmerken die met de huishouding van den staat volstrekt niet samenhangen. De kamers verwerpen de begrooting die zij als noodzakelijk en doelmatig erkennen, opdat de koning andere ministers neme, opdat hij de eene of andere wijziging van de wet zou toestaan, enz.; zij verwerpen haar, ten einde hem te nopen tot iets, wat volgends de grondwet juist vrij gelaten wordt. Bovendien is het een onrecht jegens den koning, hem tot de regeering te verplichten en hem nochtans de middelen daartoe te ontzeggen.

Eindelijk is ook het recht om de ministers in staat van beschuldiging te stellen niet te billijken. De rechtspleging wordt daardoor niet gebazeerd op het recht, maar op politieke bedoelingen, daar niet, zooals in het algemeen bij overtreding, alleen schuld en straf in aanmerking komen, maar de ministers in afhankelijkheid gehouden worden. Zoo wordt de huishouding van den staat op een ander fundament geplaatst dan op de behoefte des lands; het strafrecht wordt op een ander fundament geplaatst dan op de gerechtigheid.

Maar juist voor deze middelen, voor de parlementaire regeering, heeft de konstitutioneele partij een schijnbaar gewichtige bevestiging in het voorbeeld van Engeland en dit dient nader te worden onderzocht.

De staatsregeling van Engeland is de beste en meest voldoende openbare toestand dien de nieuwe tijd kent. In Engeland bestaat echter tegenwoordig juist een dergelijke verhouding tusschen koning en parlement als waar de konstitutioneele partij naar streeft. Daar ligt het zwaartepunt werkelijk in het parlement en voornamelijk in het Lagerhuis. Daar heeft zich werkelijk de praktijk gevormd, dat de leiders der partij die in het parlement bij de verkiezingen de meerderheid heeft ministers worden en met hunne partij bijna onafhankelijk van den koning regeeren. Daar bestaan werkelijk instellingen overeenkomstig de konstitutie, waardoor het parlement den koning onvoorwaardelijk tot alles kan noodzaken: de jaarlijksche weigering van de begrooting, hoewel niet zoo onbegrensd als men haar elders wil, de jaarlijksche weigering van de subordinatiewet voor het leger, bij gevolg het legerzelf, een arbitraire, bijna onbeperkte aanklacht en veroordeeling van de ministers gelijk van alle onderdanen door het parlement. In één woord, daar bestaat werkelijk de parlementaire regeering, en is de macht in der daad bij het parlement en schijnbaar bij den koning.

Mag men nu echter een instelling, die aan een grootsche voldoende staatsregeling ontleend is, verwerpen, ja haar als revolutionair en destruktief verwerpen?

Mijn andwoord daarop is de oude waarheid: Si duo faciunt idem, non est idem. De parlementaire regeering, zooals zij in Engeland als de vrucht der engelsche geschiedenis en toestanden bestaat, en de parlementaire regeering, zooals zij elders zonder de wortels en den stam der engelsche geschiedenis en der engelsche toestanden bestaan zal, zijn twee in den grond verschillende dingen.

In de eerste plaats heeft de parlementaire regeering in Engeland een anderen oorsprong.

Zoo ver zij in Engeland uit beginsel ontstaan is en op een beginsel steunt, is het daar de geest van het puritanisme en het rijk der heiligen, op het vasteland de geest der revolutie, wier wezendlijk onderscheid, ja tegenstrijdigheid ik reeds heb aangetoond; dáar meer de neiging tot de republiek, tot het overwicht van het organiesch ontwikkelde volk over den koning, hier de volkssoevereiniteit, gelijkmatige deelneming aller individuen aan de hoogste macht; dáar meer het denkbeeld der inwendige overeenstemming van alle elementen en daarom de eisch eener aanzienlijke meerderheid (100 stemmen scheen eertijds het minimum om een wet als aangenomen te beschouwen), hier het denkbeeld der uitwendige werktuigelijke meerderheid (men slaat 300 door 301); dáar meer de bedoeling om beveiligd te zijn tegen inbreuk vooral in de zaken der godsdienst van de zijde des konings, waartoe men geen ander middel kon vinden, hier rechtstreeks de bedoeling den koning dienstbaar te maken aan het volk.

Maar wat de hoofdzaak is, in Engeland is de parlementaire regeering voor het kleinste deel uitvloeisel van een beginsel, maar wezendlijk een gevolg van feitelijke verhoudingen en gebeurtenissen.

Vooreerst waren de twee revoluties een geweldige schok voor het koningschap, die toch niet zooals de fransche rechtstreeks met dit doel maar tot beveiliging van de rechten en belangen van anderen, vooral van de godsdienstige waren ondernomen. De revolutie onder KAREL I. werd later wel stelselmatig geannulleerd, maar zij was toch feitelijk diep ingeworteld. Wel werden de wetten, die gedurende de revolutie zonder koninklijke autoriteit uitgevaardigd waren, buiten kracht gesteld, maar zij bleven toch de wetten die KAREL I. aan het lange parlement had moeten toestaan, en de republikeinsche gewoonte bleef over uit den tijd van

het protektoraat. In noch hooger mate versterkte de revolutie onder JACOBUS II. het republiekeinsch beginsel. De tot dusver weifelende verhoudingen, bijv. de dispensatiemacht des konings, werden thands geheel in een antimonarchalen zin beslist, de naijver op de koninklijke macht werd na de gemaakte ervaring tot heerschende gezindheid. Over het geheel echter werd het bewustzijn van de onschendbaarheid en daardoor van de heiligheid van het koningschap vernietigd door een revolutie, die nooit weer zooals de voorgaande werd uitgeroeid, maar de grondslag bleef van den openbaren toestand.

Een andere oorzaak der verzwakking van de koninklijke macht was van den eenen kant de herhaalde roeping tot den throon van vreemde dynastiën, die niet wortelden in het land, en van den anderen kant de macht der oude aristokratie en der oude georganizeerde partijen des lands, der Tories en Whigs, aan wier hoofd juist de aristokratie stond.

Het was over het geheel natuurlijk dat de vreemde koningen zich niet konden staande houden, zonder op één dezer partijen te steunen, aan wier voorgangers zij zich dan meer of minder moesten overgeven. Daarbij komt echter noch in het bizonder, dat zij werkelijk een afzonderlijk belang in het oog hielden. WILLEM III. werd nooit een Engelschman; hij behield de voorliefde voor zijne Nederlanden en beoogde op den engelschen throon zijne vroegere groote europeesche plannen. Dat GEORGE I. nooit Engelsch leerde maar met zijne ministers in het Latijn onderhandelde is ten minste een karakteristiek teeken. Vooral echter beweegt onder zijne regeering en die van zijn opvolger, GEORGE II., toen de parlementaire regeering zich vestigde, de strijd zich rechtstreeks daarom, dat de koning ministers wil die zijne hannoversche belangen dienen, maar het parlement hem de zoodanigen wil opdringen die de engelsche belangen tegen de hannoversche moesten beschermen. Dat bij zulk een gesteld-

heid van den strijd, bij een volk dat een hoogen nationalen trotsch bezit, het koningschap het onderspit moest delven was noodzakelijk. Daar door deze aanleiding, hetzij geheel of in de voornaamste plaats, de parlementaire regeering in hare bepaalde tegenwoordige gedaante voltooid werd, kan men zeggen dat zij in Engeland werd doorgezet als bescherming tegen een buitenlandsche dynastie die het land had aangevallen, even eens als men den katholieken keurvorst van Saksen het bestuur over de evangelische kerk ontnam.

Gelijk de parlementaire regeering derhalve op feitelijke toestanden berust, waarvan zij in de staatspraktijk de uitdrukking is, onstond zij ook slechts langsamerhand. Haar beginsel is reeds onder KAREL II. onmiskenbaar, maar JAKOBUS II. kwam, door de omstandigheden begunstigd, namelijk door een reaktie tegen de misdadige pogingen der Whigs, weder in het volle bezit der koninklijke macht en alleen zijn onverandwoordelijke toeleg om de godsdienst des lands te onderdrukken, belette de herstelling. Willem III. bevond zich in den ongunstigsten toestand. De Whigs stelden het scherpe alternatief tusschen voorrechten en vrijheden (libertiés); de eerste waren het oude stelsel, deze het door de revolutie gegronde, waaronder zij in der daad niets anders verstonden dan de zuiver republiekeinsche regeering in monarchalen vorm. Nochtans moest WILLEM III. zich houden aan de Whigs door wie hij geroepen was; de Tories konden het volgends hunne royalistische overlevering niet oprecht met hem meenen, maar hingen de rechtmatige dynastie aan. Hij moest derhalve veel van het koninklijk gezach laten vallen hetgeen hem zijne bekende klacht ontlokte. Evenwel bestond er onder WILLEM III. noch een koninklijke, geen parlementaire regeering. Ook noch onder koningin ANNA. Zelfs GEORGE I. had noch een koninklijk initiatief: hij verkoos en ontsloeg zijne ministers vrij tot aan het einde zijner regeering; hij koos en ontsloeg ze dikwijls geheel tegen de ver-

wachting en tegen de wenschen der in het parlement heerschende partij. Dadelijk bij zijne troonbestijging ging hij het hoofd der Whigs voorbij, die zijne opvolging hadden doorgezet en op wie hij steunde, den hertog van Marlborough. Later ontsloeg hij tot algemeene verbazing TOWNSHEND, die zijne hannoversche belangen niet genoeg bevorderde, en tegen het einde zijner regeering had BOLINGBROKE gegronde hoop, door den invloed der hertogin van Kendal en niet door het parlement, eerste minister te worden. Ook gebeurde het onder zijne regeering dat de ministers Stanhope en Sunderland bij de belangrijkste wet een parlementaire nederlaag leden en nochtans werd er niet aan gedacht, dat zij de portefeuille neerlegden. Ja WALPOLE, die aan het hoofd der tegenstanders hun de nederlaag had bezorgd, was bereid een ondergeschikte post van hen aan-te-nemen. Zoo weinig bestond toen de tegenwoordige grondstelling.

Eerst onder GEORGE II. werd de zaak volledig beslist. WALPOLE had intusschen het koninklijk gezach daardoor noch meer ondermijnd, dat hij zijne en des konings bedoelingen niet door dit gezach maar door omkooping van het parlement trachtte te bereiken, terwijl hij het reeds vroeger bestaande zoogenaamde management van het Lagerhuis ten toppunt voerde. De naijver en strijd tusschen het hannoversche privaatbelang des konings en het engelsche staatsbelang nam gedurig toe. Wat echter mijns inziens den uitslag gaf is het volgende. Tot dusver was de koning wel-iswaar afhankelijk van de Whigs, die zijne opvolging hadden doorgezet en noch schraagden, maar noch afhankelijker waren de Whigs van den koning, want hij was hun eenige steun tegen de Stuarts. Deed hij afstand van den throon dan zegevierden onfeilbaar de Stuarts en hunne partij en dan liep het leven der Whigs gevaar. Dit is voorzeker ook de reden waarom GEORGE I. zoo zelfstandig kon handelen. Onder GEORGE II. echter werd de prætendent in den slag bij Cul-

loden (7. April 1746) door den hertog van Cumberland, tweeden zoon des konings, volkomen overwonnen; nu hadden de Whigs geen buitenlandschen vijand meer te vreezen en daarom stelden zij zich thands zonder aarzelen tegen den koning. Het is misschien paradox, maar ik aarzel niet het uit-te-spreken: ik dagteeken den bepaalden ondergang der koninklijke macht in Engeland van de overwinning bij Culloden. De zegenvierende hertog van Cumberland zegevierde, zonder het te vermoeden, over zijn eigen huis. Van daar af begint de onbewimpelde vernederende behandeling van den koning. Van daar af wordt hij genoodzaakt zijne bitterste en persoonlijke tegenstanders in het ministerie te roepen, kan hij met hen die hij vertrouwt slechts in het geheim verkeeren: WALPOLE werd bijv. des nachts door een vertrouwden dienaar door een achterdeur in het paleis gelaten. Hij moest in de throonrede juist het tegenovergestelde van wat zijne eigene overtuiging was met eigen mond verkondigen, zoodat, toen als satyre een pseudo-throonrede, die de vermoedelijke gedachten des konings uitsprak, verspreid en de maker deswege veroordeeld werd, de koning, toen hij daarvan hoorde, zeide: men moest den man toch niet zoo hard straffen, want deze throonrede is meer overeenkomstig de waarheid, dan die welke ik zelf gehouden heb. Kortom, sedert dien tijd is de „parlementaire regeering" vaststaande vorm en gewoonte, is de zelfstandigheid des konings verdwenen, zoodat elke openbaring daarvan als een afwijking van het gebruik en het staatsbeginsel geldt, zooals BURKE dit, bij de poging van GEORGE III. onder lord BUTE, ontwikkelt („Over de oorzaken der tegenwoordige ontevredenheid"). De zelfstandigheid van het koningschap werd ook geenszins, zooals men dikwijls aanneemt, door GEORGE III. bij den grooten strijd tusschen PITT en FOX herwonnen. Deze strijd bewoog zich om iets anders. De macht namelijk des parlements en daardoor der Whigs die in het

parlement de meerderheid hadden, en het revolutionair beginsel, zooals men deze rangschikking des konings onder de parlementaire meerderheid zelf noemde, was geenszins een macht des volks, ik zeg volstrekt niet in een demokratischen, maar zelfs in een liberalen zin. Het was louter de macht van een gesloten kring van families. Deze groote Whigfamilies, die onder KAREL I tot WILLEM III. aan het hoofd der revolutie gestaan hadden en de laatste onder JAKOBUS zegevierend volbrachten, die ook bij voorkeur de protestantsche throonopvolging hadden doorgezet, zij waren het die de macht bezaten welke den koning ontnomen was; zij beschouwden zich als de vertegenwoordigers der revolutie, en onder een regeering volgends het beginsel der revolutie verstond men een regeering dezer Whigfamilies. Zij lieten ook niemant toe tot hooger ambt of gezach, dan dezulken, wier voorouders op het slagveld of met SIDNEY op het schavot hun bloed gestort hadden. Het was een gesloten adel- en partijregeering. Deze nu streefde onder FOX naar het uiterste en zij is het die PITT ten onderbracht. Reeds de vader van PITT was een Whig van een andere soort; hij grondde zijne macht en oppozitie, die niet minder de neuteralizeering van den koning bedoelde, niet op deze gesloten families, maar op de gunst der openbare meening en wel bij voorkeur door middel van de uitbreiding van Engelands macht en roem naar buiten. De jonge PITT had dit van zijnen vader geërfd, dat hij de uitwendige macht tot hoofddoel maakte, en hij viel derhalve niet af van de grondstellingen zijns bewonderden vaders, toen hij tegen de oude Whigs optrad. De houding die GEORGE III. en PITT tegen deze Whigs onder FOX en NORTH aannamen, was dan ook niet de zelfstandigheid der koninklijke regeering, maar alleen de breeder grondslag op welken zij zou rusten: de afhankelijkheid des konings van het gantsche volk in plaats van deze weinige familiën. Fox eischte naar het sinds

GEORGE II. ontwikkelde gebruik onvoorwaardelijke onderwerping aan de meerderheid van het parlement. PITT plaatste daartegenover niet het gezach des konings maar de meerderheid des volks. De adressen der partij van PITT, de brief van PITT dien WILBERFORCE bij zijne verkiezing voorlas, alles doelde op dezen breederen grondslag der koninklijke regeering tegenover het uitsluitend recht dezer aristokratische families, en slechts de macht dezer families werd gebroken maar niet de macht des konings hersteld. Feitelijk kon de koning zich voorzeker vrijer bewegen tegenover het wankelend element der nationale stemming, dan tegenover zulk een gesloten en beslisten aristokratischen kring. Ook wist deze koning door het overwicht van zijn karakter en de begaafdheid zijner ministers den staat werkelijk voor het grootste deel naar zijn zin te leiden. Maar de erkenning van een zelfstandigen wil bij den koning was niet verkregen, van wat GEORGE II. had verloren niets hersteld; in tegendeel, van daar af nadert de parlementaire regeering in Engeland ten minste in één opzicht datgeen, wat het liberalismus op het vasteland in haar zoekt, een toestand waarin de meerderheid der kiezers den uitslag geeft. Eerst door de fransche revolutie van 1789 ontwaakt in Engeland weder het bewustzijn van waarlijk koninklijk gezach, en vooral BURKE, de vroegere voorstander van het beginsel der parlementaire regeering, dringt er thands op aan. Maar van de eenen kant was de nieuwe gewoonte reeds te diep geworteld, van den anderen kant was de opvolger van GEORGE III. niet geschikt om het koninklijk gezach voor zoo ver het hersteld was opte-houden, veel minder zijn herstel te voltooien, en zoo is dan in Engeland werkelijk de parlementaire regeering de wettige regeeringsvorm welke op gewoonte berust.

Blijkends dit alles is de parlementaire regeering in Engeland een uit de natuur der zaak ontwikkelde inrichting. Elders wil men haar daarentegen opzettelijk en met overleg

invoeren door een handeling, zooals men een oktrooi invoert, zuiver volgends een politieke theorie. Al die feiten, welke het koningschap in Engeland verzwakten, bestaan ten onzent niet. Wij hebben geen zegevierende revolutie en afzetting van koningen ten gevolge van gewelddadige onderdrukking gehad, wij hebben geen buitenlandsche dynastie, wij hebben geen overmachtige aristokratie, wij hebben geen oude en georganizeerde partijen, wij hebben geen konflikt tusschen de belangen van het eigen land en de belangen van het vreemde land, waar de koning uit afstamt. Nochtans wil men het koningschap voortdurend verzwakken. Maar dan is de parlementaire regeering een werking zonder oorzaak. Op dezelfde wijze als de koningen van Engeland hebben ook de koningen van Duitschland door feiten hunne macht verloren tegenover den duitschen rijksdag en heeft men ooit durven beweeren, dat daarom alle koningen in Europa in dezelfde verhouding moeten staan tot hunne stenden als de koning van Duitschland? Deze verschillende oorsprong echter veroorzaakt ook een verschillende beteekenis en werking. In Engeland, waar de parlementaire regeering hoofdzakelijk op feiten berust, heeft zij ook slechts een feitelijke werking; elders, waar zij uit beginsel bestaat, vernietigt zij stelselmatig alle gezach. Dáar wijzigt zij slechts de staatsregeling, hier keert zij het staatsbeginsel om. Dáar bewerkt zij namelijk een overhelling der staatsregeling tot de republiek en wel tot de aristokratische, hier is zij de proklamatie der volkssoevereiniteit. Republiek, aristokratie zijn geoorloofde staatsvormen, maar de volkssoevereiniteit is de ondergang van den staat.

Ook is de onderwerping van den konings aan het parlement daar, waar zij op feiten berust, niet zoo scherp ontwikkeld en vastgesteld. Zij is toch altijd maar een gewoonte, geen wet. Een koning, een ministerie kan, door de omstandigheden begunstigd, zich eens weer daarboven verheffen, zoo-

als eens de jonge PITT deed, die geruimen tijd alle parlementaire nederlagen trotseerde, en noch zijn ambt neêrlei noch het parlement ontbond. Daarentegen wordt deze onderwerping volgends het stelsel der konstitutioneele partij, daar zij op een stelsel berust, tot een bepaalde staatsrechterlijke wet, zoodat iedere afwijking doorgaat voor grondwetschennis.

Zoo werd in 1848 in Saksen en Hannover als artikel in de grondwet opgenomen dat, wanneer de kamer een motie van wantrouwen in de ministers aannam, de koning hen moest ontslaan. In Engeland heeft de geheele staatsregeling een germaansch karakter, wijfelend, vrij, levendig, telkens beslissend volgends den werkelijken toestand. Op het vasteland verheft men haar, op het voorbeeld van Frankrijk en volgends het romaansch karakter, tot scherpen, abstrakten, onverbiddelijken regel.

In het bizonder is ook de weigering van belasting en budjet in Engeland het gevolg eener natuurlijke ontwikkeling, zij is een onwillekeurig overblijfsel uit de middeleeuwen. De belastingen bleven naar de oude manier vrijwillig, terwijl de staatsuitgaven op de nieuwe manier toenamen en noodzakelijk werden. Bovendien waren de kroondomeinen verspild. Zoo verkreeg het parlement feitelijk de macht over de huishouding en daardoor middelijk over de regeering van den staat. Dien loop hebben de dingen echter niet gehad op het vasteland.

Daar is verder een belangrijk verschil met het engelsche parlement. Dit bestaat voornamelijk uit de aristokratie, ook in het Lagerhuis. Uit vergelijking van de naamlijst van het Lagerhuis ten tijde van Koningin ANNA met die van WILLEM IV. doet zien, dat een groot getal derzelfde namen voorkomt voor dezelfde plaatsen, een bewijs, hoe de oude familiebetrekkingen in stand waren gebleven. De kamers van het vasteland daarentegen bestaan onder gunstige omstandigheden voornamelijk uit den middelstand, ja zelfs uit

de groote volksmassa. Nu is reeds dáarom de bourgeoisie niet in dien graad geroepen om te regeeren als de aristokratie, omdat zij een talrijker stand, en de eenheid niet de veelheid geschikt is om te heerschen, omdat zij verplicht is zich toe-te-leggen op winst — alleen het zeker bezit maakt tot de regeering bekwaam —, en omdat zij niet even als de aristokratie van oudsher eng verbonden is met den throon en diens belangen. In ieder geval echter kan men toch de eigenschappen en met name de geschiktheid om te regeeren die de engelsche aristokratie bezit niet van een parlement verwachten dat uit het algemeene aktieve en passieve kiesrecht ontstaat en verblijfkosten ontvangt. Vervolgends heeft het engelsche parlement een eeuwenlange geschiedenis, traditie, regel, gewoon te; het heeft een bepaalden verjaarden type van politiek en beweegt zich overal met vastheid op lang begane wegen. De liberale kamers van het vaste land hebben niet zulke tradities, het konstitutioneele beginsel wil ze niet; het is in tegendeel zijn geest door geen verleden of geschiedenis gebonden te willen zijn, maar telkens vrij de rede en de toevallige overtuiging te kunnen volgen. Den liberalen kamers van het vasteland ontbreekt derhalve zelfbeperking, een waarborg tegen overijling, zij zeilen op de open zee en niemant kan vooruit weten in welk vaarwater zij zullen worden voortgesleurd. Ze zijn onzeker.

Hiermede hangt samen, dat de vragen waar het engelsche parlement krachtens de parlementaire regeering over beslist, zich in nauwer kringen bewegen, terwijl die, waarover de kamers elders zullen moeten oordeelen, geen grens kennen. De maatregelen waar het engelsche parlement geruimen tijd over handelde zijn de reformbill, de emancipatie der katholieken, de opheffing van de graanwetten. Daardoor waande men reeds den geheelen staat op losse schroeven gesteld en de bevolking geraakte in de grootste spanning. Maar wat zijn deze hoogste strijdvragen in Engeland tegenover de kwesties,

die het dagelijksch brood uitmaken van de kamerdebatten op het vasteland? Daar geldt het niet enkele wijzigingen in de kieswet, zooals de reformbill, maar de opheffing van de geheele vertegenwoordiging door standen, de invoering van verkiezingen volgends het zielental; niet de deelneming eener bepaalde kristelijke godsdienstpartij aan het parlement, maar de volledige scheiding van kerk én staat, de ontkerstening van den staat; niet de vraag of een geestelijke die in eenig dogma afwijkt beroepbaar is, maar de vraag of de rechtzinnige leer op de kristelijke kancels stelselmatig verloochend mag worden. Omtrend de engelsche vraagstukken kan de koning het parlement gerustelijk laten beslissen, want hoe zij ook worden uitgemaakt, ze heffen, ten minste rechtstreeks, den staat niet op, leggen niet den bijl aan den voet des throons.

De vraagstukken van het vasteland echter staan gelijk met de vernietiging van het koningschap, dat geroepen is den staat te beveiligen tegen ondergang.

Het engelsch parlement heeft sedert eeuwen een voorbeeldige houding in acht genomen; het heeft de machtspreuken van den dag geen toegang in zijn midden verleend. Dat alles — verkiezing op den breedsten grondslag, opheffing van de jachtrechten, van de leenlasten zonder schadevergoeding, gedwongen aflossingen beneden de waarde, afschaffing van de doodstraf, scheiding van kerk en staat, bemoeiing met de kerkelijke goederen — dat alles, wat de kamers en nationale vergaderingen elders in alle haast besluiten, werd in het parlement zelfs niet door jarenlange inspanning bereikt, het leed schipbreuk op den gezonden, standvastigen, konservatieven zin der vertegenwoordigers. Het engelsche parlement heeft de macht der parlementaire regeering verdiend; het had zich die reeds langen tijd waardig gemaakt alvorens het langsamerhand in haar bezit geraakte, terwijl men haar op het vasteland eischt vóor alle

proefneming, ja terwijl men zelfs de duidelijkste bewijzen geeft van onbekwaamheid! En mocht het engelsche parlement ooit deze houding laten varen, mocht het gelijk worden aan de liberale kamers van het vasteland, mocht het bijv. stemmen voor de „grondrechten" der nationale vergadering te Frankfort (1848), dan zou het zonder den minsten twijfel terstond zijne macht er bij inschieten, en de macht des konings herleven, omdat de staat dáar zoo min als elders zonder die macht zou kunnen bestaan. Alleen hij die bekwaam is om te regeeren kan zich in de regeering staande houden. En wanneer dan wellicht ministers van een onwankelbare konstitutioneele nauwgezetheid den koning het verzet tegen het parlement zouden willen weigeren, dan zou in het trotsche Albion voorzeker de staatsman niet ontbreken die voor den koning trad met de woorden: het prærogatief heeft langer dan een eeuw gerust op den drempel van het Lagerhuis; het uur heeft geslagen, waarin de koninklijke plicht gebiedt het koninklijke recht te gebruiken.

Eindelijk bezit de engelsche toestand waarborgen, die de verzwakking der monarchale kracht eenigszins vergoeden. Daartoe behooren de aristokratie en de doorloopende aristokratische en korporatieve organizatie der maatschappij — de kristelijke grondslag van den staat, de staatskerk — de historische kontinuïteit en de historische geest van den geheelen openbaren toestand — de heiligheid der verworven rechten, het overwicht der gewoonte boven de geschreven wet — de instandhouding van de oude zeden des lands. Dat alles heeft men ten onzent niet en wil men niet hebben. Ja juist de partij die naar de parlementaire regeering streeft, vindt niets zoo afschuwelijk als de woorden „aristokratie, staatskerk, historiesch recht". Zoo wil zij de parlementaire regeering en wil toch niet den rechten grondslag, die alleen in staat is haar te dragen; zij wil de vrucht der engelsche staatsregeling en verwerpt wortel en stam waaruit deze vrucht

ontsproot. Ja ik ga noch verder: de grootheid van den openbaren toestand in Engeland berust rechtstreeks op de genoemde grondstellingen en inrichtingen, zij berust op den kristelijken grondslag van den staats, op de onafgebrokenheid van den historischen samenhang, op de duurzaamheid, het gezach en de heiligheid van het recht, al hetgeen meer geldt dan elders. Zij berust niet op de parlementaire regeering. Engeland is groot en sterk, niet o m d a t maar o f s c h o o n het koningschap daar zwak is. Gindsche stevige pilaren van orde en zedelijkheid, niet deze overhelling tot de republiek zijn het bewonderenswaardige van Engeland en de oorzaak van zijn macht en sterkte. Nu kiest men voor ons dat uit wat zwak is en versmaadt dat wat sterk is; men geeft, om de profeetische gelijkenis te gebruiken, de voorkeur aan het leem van Engeland en laat het onvergankelijk metaal liggen.

In het bizonder geven daar juist die partijen, die de kracht van het koningschap verminderen, daarvoor een vergoeding. Deze beide partijen, Tories en Whigs, hebben namelijk een aristokratiesch-feodale organizatie. Zij berust op den samenhang (connexion) der voorname families en haar aanhangers in het land. Vooraan staan de hoofden der geboorte- en grondaristokratie en hun aanhang is gegrond op de betrekkingen en gewoonten der afhankelijkheid, vooral op het land. De groote grondeigenaars beschikken gewoonlijk over de stemmen hunner pachters en onderpachters, niet ten gevolge van dezer onzelfstandigheid maar als gevolg hunner piëteit. Dat is ten minste de kern der partij. De waarneming van dezelfde namen voor dezelfde kiesdistrikten gedurende een eeuw is daarvoor een bewijs. Juist daardoor zijn het vaste duurzame partijen: het zijn dezelfde menschen, dezelfde geslachten, dezelfde plaatsen, en zij hebben dezelfde tradities, dezelfde grondstellingen en berusten voor het grootste deel op aangeboren autoriteit. Geheel anders de

politieke partijen op het vasteland. Zij rusten niet op historische verhoudingen, op gegeven gezach, maar louter op een persoonlijk oogenblikkelijk besluit, welsprekendheid, dikwijls agitatie. Zij ontstaan en vergaan daarom in korten tijd en zijn ontelbaar en wisselvallig. De engelsche partijen zijn, wegens hare duurzaamheid en aansluiting bij de natuurlijke verhoudingen van superioriteit zelf een steun voor de orde, zijn zelf een soort van overheid en kunnen daarom eenige vergoeding geven voor de vermindering van de koninklijke macht. Onze partijen daarentegen zijn in haar ongebonden woelen geen steun maar een gevaar voor de orde, zijn geen overheid maar het tegendeel, haar bestaan maakt het koningschap niet onontbeerlijk maar vordert het in noch hoogeren graad, ten einde den staat te beveiligen tegen een uitbarsting.

Daarom is de parlementaire regeering elders reeds feitelijk niet mogelijk. Want dit tal van partijen (uiterste linkerzijde, linkerzijde, linker centrum, centrum en zoo ook omgekeerd) vormt wel een meerderheid om een ministerie omver-te-werpen, maar niet om een ministerie op den duur staande te houden. In Frankrijk heeft men er voorbeelden genoeg van gezien: wanneer de koning het ministerie niet staande hield tegenover de kamers, aan de kamers kon er niet één zich staande houden.

Duidelijkheidshalve trek ik de gegeven toelichtingen te samen.

De parlementaire regeering is in Engeland het gevolg eener natuurlijke ontwikkeling, bij ons is zij theorie en bespiegeling: zij berust dáar op feiten, staatsregeling en zeden, bij ons moet zij bestaan als grondstelling en wet. Zij ontstond in Engeland in dien zin, dat de macht des konings overging op andere autoriteiten, op de aristokratiesch-korporatieve organizatie des lands, op het parlement; zij ontstaat op het vasteland in de beteekenis, dat over het

geheel de autoriteit overgaat op de onderdanen. Zij heeft dáar een waarborg in deze autoriteiten, elders niet. Even als de gantsche richting der natie, zoo berust dáar het gebruik der parlementaire regeering op de instandhouding van historische toestanden, op het vasteland op de richting des tijds naar verandering van alle toestanden volgends nieuwe grondstellingen, op het afbreken van de geschiedenis. Dáar beteekent de parlementaire regeering behoud, hier omwenteling; dáar dus den waarborg der konservatie, elders het gevaar van destruktie. Door dit alles wordt bevestigd: si duo faciunt idem, non est idem. Het streven naar de parlementaire regeering, waar de voorwaarden en het recht daartoe niet gegeven zijn, kan slechts verderfelijk werken. In Frankrijk heeft het herhaaldelijk een krizis veroorzaakt, die het land steeds dieper in de revolutie deed wechzinken. Elders heeft het dikwijls het gezach bedreigd of door de reaktie de vrijheid belemmerd. Bovendien wordt het door verkeerdheden vergezeld, die in Engeland gedeeltelijk in het geheel niet, gedeeltelijk niet in dien graad gevonden worden.

Daartoe behoort in de eerste plaats de stelselmatige oppozitie. Ik versta daardoor niet dat men opponeert tegen iederen maatregel der regeering omdat zij van dit of dat ministerie komt, want dit zou ten minste in het algemeen een onverdiend verwijt zijn, maar dat men opponeert tegen de macht des konings als zoodanig, en de maatregelen der regeering niet beoordeelt volgends hun eigen maatstaf, maar volgends den maatstaf of zij berekend zijn om de macht uit de hand des konings over-te-brengen in het parlement. Dat was de houding der konstitutioneele partij in Frankrijk, van mannen als Odillon Barrot en Thiers onder de restauratie en de Juliregeering. Zij opponeerde er niet tegen dat Louis Philippe slecht regeerde, maar dat hij over het geheel regeerde. Hij moest règner, niet gouverner. Zijne

ministers moesten hem niet laten medespreken. Dat alleen was het verwijt, daarop alleen berustte de in hevigheid en bitterheid steeds toenemende oppozitie tegen GUIZOT, die den koning invloed en aandeel toekende; en daar met de bestaande kamer niets uit-te-richten was tegen dezen minister en de macht des konings, nam men zijn toevlucht tot de hervorming van het kiesrecht, alleen ten einde door middel eener kamer op breederen grondslag de parlementaire regeering, d. i. de uitsluiting des konings van de regeering, door-te-zetten, hetgeen aanleiding gaf tot de bekende opwindende banketten en eindelijk tot de Februari-revolutie, die voorzeker heel anders uitviel dan men gewenscht had. Deze mannen der konstitutioneele partij in Frankrijk hebben twee dynastiën laten vallen ter wille der parlementaire regeering. Of nu de tegenwoordige toestand in Frankrijk, waartoe zij en zij-alleen het gebracht hebben, aan het ideaal der parlementaire regeering beandwoordt zullen zij zelven het best kunnen beoordeelen.

Een andere verkeerdheid is de theatrale oratorische pronk van het parlement. Dat hierin het vasteland verder gaat dan Engeland bewijzen reeds de redenaarsgestoelten, de ingeschreven redenaars, de groote tribune voor de toeschouwers, hetgeen alles aan Engeland of ten minste aan het oude Engeland vreemd is. Het valt voorzeker niet te ontkennen dat reeds vroeg in Engeland een groot gewicht gehecht werd aan welsprekendheid. Het is ook werkelijk een vrucht van het staatsleven, dat het inzicht van den staatsman zich vertoont in een duidelijken, schoonen vorm, tot openbaar bewustzijn komt, de gemoederen aangrijpt. Maar er is reeds in Engeland-zelf en noch veel meer op het vasteland een welsprekendheid ontstaan, die zich van zaakkennis en staatswijsheid geheel geëmancipeerd heeft. SCHILLER zeide eens: „gij waant reeds dichter te zijn omdat u een vers gelukt in een ontwikkelde taal, die in uwe plaats

dicht en denkt." Iets soortgelijks geldt hier. Hoe gemakkelijk is een effektmakende parlementaire redevoering in een taal, die alle schatten eener rijke letterkunde en een geheelen voorraad van gangbare machtspreuken aanbiedt. Maar zulk een praattalent is nog geen staatswijsheid. Indien een koning uit de klasse dezer beroemde redenaars zijne ministers koos, dan handelde hij eveneens alsof hij zijne generaals koos uit de beroemdste schermmeesters.

Niet minder nadeelig is het worstelen om ministeriëele portefeuilles. Daarin werd vroeger in Engeland zwaar gezondigd; na verloop van tijd is het eergevoel zoo sterk geworden, dat het thands ten minste een worsteling is der partijen, niet van individuen. Bovendien beweegt zich deze wedstrijd toch slechts in beperkte kringen. Men moet reeds een hooggeplaatst persoon, lang in openbare dienst hebben uitgemunt, om aanvoerder eener partij en daardoor minister te kunnen worden. Op het vasteland daarentegen zou, wanneer de parlementaire regeering onverdeeld werd ingevoerd, iedere faktie zich eensklaps door een handgreep van de regeering meester kunnen maken, ieder lid door een gelukkige redevoering, door een of andere vernuftige taktiek aanvoerder eener zegevierende partij kunnen worden. Vandaar de prikkel naar portefeuilles en de ruime voorraad van ministerlijsten. Parvenus zijn in Engeland onbekend, tenzij waarlijk uitstekende begaafdheid iemant verheft. Elders, bijv. in Pruisen, zou de parlementaire regeering, zooals we in 1848 gezien hebben, het gelukkig tijdvak der toovergodinnen terugroepen. Men gaat naar bed als referendaris en 's morgens bij 't ontwaken is men lord Palmerston van Pruisen, in goed Hollandsch: men is koning.

Het ergst van alles is echter dat de parlementaire regeering in andere landen geen vasten grondslag heeft. De meerderheid der kamers is bij ons altijd iets toevalligs, een oogenblikkelijk produkt, het schuim op de golven der agitatie en

der parlementaire taktiek. Alvorens een minister voet heeft gevat is de golf reeds weêr gezonken en verheft zich een andere. In plaats van de duurzame macht der kroon verkrijgt men de wisselvalligheid der partijregeering.

Evenwel, zelfs in Engeland heeft de parlementaire regeering haren langsten tijd gehad. Zij staat noch in vollen bloei en toch zijn de voorteekens aanwezig waaruit men, zonder profeet te zijn, haren ondergang zou kunnen voorspellen.

Vooreerst is door de reformbill de oude konservatieve geest van het parlement in hoogen graad ondermijnd, het streng aristokratiesch karakter gebroken.

Ten tweede zijn de beide groote politieke partijen sedert PEEL ontbonden en staat het voor de deur, dat er geen positieve eensgezinde meerderheid in het Lagerhuis meer aanwezig zal zijn, zooals reeds bij sommige wetsvoordrachten gebleken is.

Ten derde is het Hoogerhuis uit zijnen ouden rang gedaald, en de beslissende macht bijna alleen in de handen van het Lagerhuis geraakt, dat door middel der reformbill van de nobility losgemaakt is.

Ten vierde vertoonen zich reeds de Chartisten als een nieuwe macht op het terrein van den strijd en kloppen aan de deur van het parlement, en bij de neiging der Whigs tot uitbreiding van het kiesrecht zal zij hun gaandeweg geopend worden.

Bovendien kan het niet zonder uitwerking blijven, dat Engeland aan alle revolutionaire bestanddeelen van het vasteland een toevlucht verleent. Reeds volgends een natuurlijke wet kunnen de gevolgen daarvan niet uitblijven, want het is ondenkbaar dat zij geen invloed zouden hebben op de engelsche bevolking. Maar ook volgends een hoogere zedelijke wet zal de Nemesis niet uitblijven, even eens als Frankrijk de revolutie in eigen boezem opriep door de ongeoorloofde ondersteuning van den amerikaanschen opstand.

Dit alles verkondigt een toenemende oplossing van de vaste bestanddeelen der engelsche staatsregeling, een voortdurende verbreeding van den parlementairen grondslag. Gaat dit zoo voort, dan is de parlementaire regeering ook in Engeland niet meer mooglijk. Om de gelijkenis die ik zelf vroeger in een redevoering in de kamer bezigde te herhalen: de strijd der beide aristokratische partijen, Tories en Whigs, is een ridderlijk toernooi en de parlementaire regeering met hare grondbeginselen is niets anders dan de inrichting van dit toernooi. Wanneer de eene partij een stoot (d. i. een parlementaire nederlaag) ontvangt, roept zij haar „touchée" en verlaat met alle hoffelijkheid haren zetel ten einde plaats te maken voor de andere partij, tegen wie zij nu van haren kant op nieuw den ren begint. Doch wanneer bij deze beide aristokratische partijen zich de partij voegt der groote volksmassa, wanneer in plaats van het toernooi de oorlog begint, dan zullen de regelen van het toernooi niet meer voldoende zijn maar de wetten des oorlogs gelden: deze derde partij zal, zonder zich te storen aan de regels der courtoisie, al hare macht ontwikkelen tot vernietiging van de andere partijen, met haar kan het spel niet meer worden voortgezet. Dan zal men genoodzaakt zijn zich weder aan-te-sluiten bij de hoogere eenige macht van het koningschap.

De parlementaire regeering heeft haar tijd gehad; zij is thands voorbij en het is voor Engeland te wenschen, dat zij slechts langsaam en gaandeweg verdwijne: haar thands te willen herstellen was een anakronisme.

XIII.

De leer der konstitutioneele partij, welke we thands hebben toegelicht, is niet dezelfde als de staatsregeling der konstitutioneele monarchie. Ja ik waag de bewering, dat de konstitutioneele monarchie haar grootste beletsel is. En toch

is 't het denkbeeld der konstitutioneele monarchie, dat aan deze theorie duister en onbegrepen ten grondslag ligt; het komt er derhalve op aan dat denkbeeld duidelijk te teekenen, opdat de dwalingen verdwijnen.

Ik ga daarvan uit, dat de onbeperkte monarchie noch op zich-zelve de meer volmaakte, noch de staatsform is die aan de historische ontwikkeling der germaansche volken beandwoordt; dat derhalve het bestaan eener vertegenwoordiging in een gezonden toestand en met een normale inrichting een ontwikkeling en verrijking, dat zij vooral een bestanddeel is van het germaansche staatswezen. Dit ondersteld zijnde moest de vertegenwoordiging des lands, zooals zij behoort tot den type van den ouden staat, hervormd worden in den type van den nieuwen staat. Dit en niets anders is de ware vooruitgang van de oude monarchie met vertegenwoordiging door (lands- en rijks-) stenden tot de nieuwe konstitutioneele. Dit vond in Engeland plaats langs den weg eener gestadige ontwikkeling. Deze natuurlijke gestadige verandering van den ouden type in den nieuwen en niet het overwicht van het parlement is de grootheid en het voorbeeldige der engelsche staatsregeling. Zij berust op bizondere aanleidingen en bizondere toestanden. Daarentegen zal de konstitutioneele monarchie op het vasteland van meet af aan worden ingevoerd, na het gewelddadig afbreken van een lang tijdvak van onbeperkte monarchie; daardoor is dit zoo moeilijk, ja het is zelfs twijfelachtig of het plaats kan hebben op normale wijze. Het verschil tusschen het oude en moderne staatsbegrip bestaat namelijk hierin: dáar had de staat in alle betrekkingen overwegend het karakter van privaat recht, hier van openbaar recht. Dáar berustte het meer op het persoonlijk recht van den vorst, van de onderdanen en hunne verschillende klassen, hier meer op een noodzakelijkheid boven alle rechten. De staat heeft thands de natuur eener instelling die haren samenhang in zich-zelf bezit en

waarvoor de personen naar hun onderscheiden toestand en recht slechts organen en middelen zijn. Daarom bezit hij een doorloopende wettelijkheid, een geordenden gelijkmatigen gang van werksaamheden, en een onderlinge betrekking van alle verrichtingen en rechten op het groot geheel. Deze nieuwe staatstype vertoont zich in alle inrichtingen die niet het onderwerp van partijtwist zijn, waaromtrend de noodzakelijkheid van voortduring en verandering niet twijfelachtig is geworden. Wanneer ik hem aantoon op dit onbetwistbaar gebied, dan zal dit het veiligste punt van uitgang zijn tot het betwist gebied der vertegenwoordiging.

De koning kan het land niet meer verdeelen of vervreemden als een private bezitting; het erft over volgends noodwendige wetten van opvolging, gegrond op de natuur van den staat. De hoogste ambten zijn niet meer ambten voor de persoonlijke behoefte van den vorst — kamerheer, schenker, ceremoniemeester, maarschalk, — maar ambten voor de openbare dienst. De koning oefent de regeering niet meer uit naar goedvinden, bepaalt niet meer haren taak, hoe en door wien hij het wil laten doen; daar is een vast stelsel van regeering, vertegenwoordigd door een vast stelsel van ambten, met hunne bepaalde ressorten, hunne bepaalde wetten, hun vaste gewoonten. Het is buiten kwestie gesteld dat de regeering van den staat niet strekt tot louter persoonlijke voldoening des konings, maar tot vervulling van een hoogere openbare roeping.

In deze verandering, die in het gantsche staatswezen, die met name ten opzichte van den koning ontstaan is, bestaat, noch geheel afgezien van de vertegenwoordiging des lands, het konstitutioneel karakter. Ik formuleer het bepaald en scherp: het is de openbare beteekenis en de staatseenheid van alle inrichtingen, machten en rechten. Dit geldt ook daar waar geen volksvertegenwoordiging is. Het moet echter noodzakelijk ook de geheele instelling

der vertegenwoordiging doordringen, opdat zij met den tegenwoordigen toestand overeenstemme.

De hedendaagsche vertegenwoordiging des lands onderscheidt zich diensvolgends van de vroegere in haren juridischen grondslag, in hare vorming en in hare werksaamheid. In de plaats der vrijheden en privilegiën der standen treedt de éene, algemeene staatsregeling (de konstitutie), in de plaats der afzonderlijke vertegenwoordiging door stenden en kuriën de algemeene parlementaire vertegenwoordiging der natie, in de plaats van de bescherming van de bizondere rechten der stenden, de wedijver tusschen de volksvertegenwoordiging en den koning tot éene ongedeelde werksaamheid voor den openbaren toestand. Dat is konstitutioneele monarchie, dat is de kern der engelsche staatsregeling en is waarheid, is vooruitgang.

De konstitutioneele theorie daarentegen steunt niet op deze denkbeelden van openbare beteekenis en staatseenheid der inrichtingen, maar op het denkbeeld der volkssoevereiniteit en van het volksaggregatisme. In plaats van den waren vooruitgang, overeenkomstig de eischen des tijds, landt zij derhalve telkens aan bij de omkeering van de natuurlijke verhoudingen.

De vooruitgang van de oude landsvrijheden tot de nieuwe staatsregeling bestaat in waarheid daarin, dat de landsvrijheden altijd slechts bepaaldelijk het recht waren van hen die er deel aan hadden en er daarom alleen over konden beschikken. De vorstelijke familie veranderde de wet van het koninklijk huis en dat ging den stenden niets aan; de ridderschap deed afstand van hare voorrechten of ging daaromtrend een verdrag aan met den vorst, verwierf of herstelde eigen rechtspleging en dat alles ging het overige land niet aan; zoo konden ook de steden hare wijze van bestuur of rechtspleging laten varen, in overleg met den vorst wijzigen, daarmede had de ridderschap niets te maken.

Thands daarentegen is de geheele staatsregeling in al hare bestanddeelen, in alle rechten die zij den verschillenden elementen des staats: den vorst, den adel, den steden toekent, een ondeelbaar geheel, een openbare noodwendigheid en een gemeenschappelijk eigendom van het gantsche volk en daarom in geen onderdeel anders tenzij het door de gezamendlijke staatsmacht, door den Koning en geheel de vertegenwoordiging des volks veranderd worde. Dat is het wezen der engelsche konstitutie in onderscheiding van de oude vrijheden des lands. En eerst daardoor is de staat werkelijk één staat, een ongedeelde, openbare gemeenschappelijke inrichting.

De konstitutioneele theorie daarentegen beschouwt niet deze juridische ondeelbaarheid en gemeenschappelijken waarborg als het wezen der konstitutie, maar zij verlangt, gelijk aangetoond is, bovendien en als hoofdzaak de vaststelling der geheele staatsregeling door een eenige wetgevende handeling, in een geschreven grondwet en in een karakter dat van alle overig recht verschilt. Hiervan heeft juist het tegendeel plaats in Engeland. De engelsche konstitutie berust op wetten uit alle eeuwen en noch meer op praktijk en overlevering door alle eeuwen heen. De kodifikatie der staatsregeling is niet bevorderlijk aan de ware konstitutioneele monarchie, maar zij vernietigt alle vroeger recht, allen historischen samenhang van het recht, alle beteekenis van het recht als zoodanig. Daar geldt niets dan wat in de grondwet opgenomen is en niets geldt door de zedelijke kracht van zijnen inhoud, door eerwaardigheid, maar door de paragraaf van het Charter. De konstitutioneele theorie ziet dan ook op het noch halfmiddeneeuwsche feodale Engeland, waar van dat alles geen spoor is te ontdekken, met zeker medelijden neder: de ware stelselmatige vooruitgang, zooals de fransche revolutie dien in het leven roept, duldt zulk een ouderwetschen toestand niet meer. Hoe heeft de linkerzijde der he-

geliaansche school Frankrijk verheven ten koste van Engeland! Zoo herinner ik mij noch het leidartikel eener berlijnsche krant terstond na de bloedige dagen van Maart (1848), waarin zegevierend werd aangetoond hoe ver Pruisen thands op één dag Engeland was vooruitgesneld.

De eisch van zulk een oorkonde der konstitutie, dien de konstitutioneele partij doet, is geen uitvloeisel van het denkbeeld van openbaarheid en staatseenheid, maar van het denkbeeld der volkssoevereiniteit, dat het volk nu en op ieder tijdstip, wanneer het slechts wil, zijn toestand op nieuw voor zijn forum daagt en naar zijn oordeel en wil vaststelt, ja dat de openbare toestand volstrekt niet rechtmatig is, wanneer hij niet berust op den vrijen bewusten wil des volks, hetzij door een onafhankelijk volksbesluit, hetzij door een pacifikatie met den koning. Die eisch is een uitvloeisel van zelfverheffing, van den waan dat de geest en de wil des menschen de openbare orde scheppen; hij wil haar niet aannemen van een hoogere leiding, als de vrucht van natuurlijke ontwikkeling en overlevering.

De vooruitgang van de vertegenwoordiging der afzonderlijke standen tot de vertegenwoordiging der natie bestaat daarin:

De standen moeten reeds op zich-zelf niet meer een zuiver privaatrechtelijk karakter hebben: geen voorrechten eener kaste alleen wegens geboorte, en vooral geen voorrechten louter tot eigen voordeel en verheffing, maar alleen een bizondere plaats en bevoegdheid voor de bizondere beteekenis en roeping, die de stand in den staat heeft, — dus ook geen bevoegdheden die vernederend, beleedigend voor een anderen stand zijn, — in één woord: in plaats van de standen des privilegiums, standen des beroeps. De standen moeten dan ook in hunne vertegenwoordiging niet meer het privaatrechtelijk karakter hebben: geen afzonderlijke standskuriën, die onafhankelijk van elkan-

der ieder slechts één stand vertegenwoordigen en alleen geroepen zijn om de belangen van dien stand voor-te-staan, maar een vereenigd parlement, dat de vertegenwoordigers der verschillende beroepsklassen omvat en tot zijn taak het welzijn der natie, namelijk het harmoniesch welzijn aller klassen heeft, in tegenstelling met de oude lands- of rijksstenden. Daartegen strijdt ook niet de instelling van twee kamers, want deze zijn iets geheel anders dan kuriën. Zij zijn geen privaat-rechtelijke bescherming van twee s t a n d e n, maar de openbare noodzakelijke voorstelling van twee levenspolen des volksbestaans; zij bevatten ook altijd ieder onderscheidene klassen en kunnen niet afzonderlijk iets besluiten of met den koning vaststellen zooals de kuriën, maar slechts te samen als één parlement.

De konstitutioneele leer daarentegen ziet den vooruitgang van de vertegenwoordiging door standen tot een nationale vertegenwoordiging, in het voorbijzien van alle onderscheidene beroepsklassen, d. i. in een louter numerische volksvertegenwoordiging, in verkiezingen volgends het zielental, met of zonder census. Zij bestrijdt niet-alleen de bevoorrechte standen, maar ook de standen van beroep, niet-alleen de spitsing in standen bij de vertegenwoordiging, maar ook de grondslagen waarop een vertegenwoordiging volgends standen berust. Zij ziet het nationale belang niet in het harmoniesch belang der verschillende standen, maar in één zelfde staatsburgerlijk belang. In 't kort, volgends haar moeten niet de oude beroepsklassen tot één nationale vertegenwoordiging vereenigd worden, maar moet deze buiten allen samenhang met die klassen staan. Engeland heeft een nationale vertegenwoordiging, maar op den grondslag der standen. Het parlement is een ongedeelde vertegenwoordiging der geheele natie in haar eenheid. Maar het is gegrond op standen. Het zijn de lords en de bisschoppen, als hooge adel en hooge geestelijkheid, het zijn de vertegenwoordigers

der landelijke en stedelijke grondeigenaars waar het uit bestaat. De konstitutioneele partij echter ziet het wezen der nationale vertegenwoordiging alleen daarin, dat het parlement volstrekt niet uit standen ontsta, maar een zuiver staatsburgerlijke vertegenwoordiging zij. De engelsche instelling berust alleen op het denkbeeld van openbaarheid en staatseenheid. Wanneer de lords, de landelijke en stedelijke eigenaars niet in het belang van hun bizonder recht maar volgends hunne openbare beteekenis moeten handelen, dan kunnen zij ook niet handelen ieder in het bizonder maar alleen in verband en eenheid met de andere bestanddeelen der natie. Deze zuiver staatsburgerlijke vertegenwoordiging echter berust op het denkbeeld van het volksaggregatisme, dat de natie uit louter geïzoleerde individuen bestaat, en dat alleen de wil des menschen, niet het hoogere boven den mensch, het zakelijk verband dat de standen grondt, mag gelden.

De vooruitgang van de bescherming der bizondere rechten door de stenden tot de openbare werksaamheid van 's lands vertegenwoordiging bestaat in het volgende.

Eertijds bezaten de vorst en de stenden ieder hun eigen gebied, geheel van elkander onafhankelijk, waarin zij naar welgevallen handelden. De stenden hielden een wakend oog op hunne voorrechten en trachtten zich te vrijwaren tegen overlading met belastingen; de regeering van het land als zoodanig ging hun niet aan. Omgekeerd moest de vorst naar goeddunken zorgen voor de regeering, maar dan ook de stenden laten begaan, geen offers of vermindering hunner bevoegdheid of bezittingen vergen. Thands daarentegen moet de gantsche leiding van den staat plaats hebben volgends openbare noodzakelijke oogmerken en daarom één en ongedeeld zijn; de vorst en de stenden zijn, een ieder voor zijn aandeel en op zijne plaats, daarvan de werktuigen. Diensvolgends handhaaft de vertegenwoordiging niet meer hare bizondere rechten maar zij behartigt met ijver

den openbaren toestand. Zoo waren bijv. eertijds de duitsche landsstenden alleen dan bevoegd tot aanneming of verwerping in de wetgeving, wanneer het hunne bizondere verworven rechten betrof (jura singulorum, jura quæsita), maar niet in de openbare wetgeving (bijv. burgerlijke-, policie- of strafwetten). Hieromtrend won de vorst hoogstens hunnen raad in. Thands moeten zij dit recht bezitten voor de geheele wetgeving, d. i. de geheele openbare rechtstoestand moet als een recht van het geheele land gelden, dat daaraan zonder de toestemming zijner vertegenwoordigers niet kan worden ontnomen.

Eertijds beschikte de vorst onbeperkt over de domeinen en regaliën. Daaromtrend raadpleegde hij de stenden niet en gaf hij hun geen rekenschap, daarentegen weigerden de stenden hem belastingen (met uitzondering van sommigen die in het bizonder waren vastgesteld) naar welgevallen. Thands moet er een geordende huishouding van staat zijn, die geheel door den vorst en de stenden gemeenschappelijk vastgesteld wordt.

De konstitutioneele leer ziet echter den vooruitgang niet in de openbare werksaamheid der volksvertegenwoordiging, maar in hare oppermacht boven den koning; de uitbreiding harer medewerking tot de geheele staatsbegrooting en wetgeving voldoet haar niet; het voldoet haar niet, dat zij haar niet meer uitoefent in de beteekenis van bescherming van hare rechten als onderdaan maar slechts van een orgaan der openbare macht; het zwaartepunt der regeering moet in haar liggen, in één woord: men wil de parlementaire regeering.

Eerstgenoemde wedijver berust op het denkbeeld der openbare beteekenis van de werksaamheid der stenden en van de staatswijsheid. Deze oppermacht boven den koning berust op het denkbeeld der volkssoevereiniteit. Dit is het eenige punt waarin de konstitutioneele leer door de engelsche staatsregeling bekrachtigd wordt, zooals reeds vroeger is ont-

wikkeld, terwijl zij in alle andere punten, blijkends de pas gedane aanwijzing, de scherpste tegenstelling daarmede vormt.

Hierbij mag echter één punt niet uit het oog verloren worden. De regeering in engeren zin, in onderscheiding van de wetgeving, kan wel niet aan het gezach der volksvertegenwoordiging onderworpen worden, maar wel aan middelijken zedelijken invloed. De vorst moet tegenover haar niet geïzoleerd staan, beperkt zijn tot zijnen toevalligen wil, zal de gewenschte staatseenheid verkregen worden. Voor de macht van den staat over het geheel moet het denkbeeld op den voorgrond staan, dat de koning en het parlement haar voeren als één persoonlijkheid. Eerst dan bestaat volledig dit groote staatsgeheel. Eén wetgeving, één staatsbegrooting, één regeering, alles bepaald door koning en parlement als één onverdeelde macht. De koning niet buiten het parlement, het parlement niet zonder den koning. Dat is de beteekenis van den engelschen toestand, dat de aanleiding tot het verlangen naar een parlementaire regeering.

Maar in de eerste plaats kan zulk een overeenstemming van koning en parlement (waarbij niet meer onderscheiden wordt wie de grondlegger is en wie beslist), alleen de rijpe vrucht zijn der konstitutioneele monarchie, niet haar begin. Zij kan slechts de uitkomst zijn eener inwendige geestelijke ontwikkeling door trapsgewijze vaststelling van bepaalde beginselen en bedoelingen waarin beide deelen zich van hunne eenheid bewust zijn, maar niet van een uitwendige formeele inrichting.

Van den anderen kant moeten, ook bij de gunstigste ontwikkeling dezer eenheid, toch het wêerkeerige recht en de wêerkeerige macht in stand blijven. De zedelijke invloed der kamers mag geen onbepaald dwingende zijn, noch voor het bestuur, noch voor de uitoefening van het koninklijk recht bij de wetgeving. Wanneer de koning alle recht of alle macht tot verzet verliest, dan is dit geen eenheid van koning en

parlement, maar vernietiging van het koningschap. Ja ik ga noch verder: het natuurlijkste, het normale is, dat tot de regeering (naar binnen en naar buiten) de koning de macht heeft en het parlement den invloed. De konstitutioneele leer keert dit echter rechtstreeks om: het parlement moet de macht hebben, de koning slechts zekeren invloed, en dat het in Engeland wegens eigenaardige oorzaken werkelijk zoo gelegen is kan niet ontkend worden. Het engelsch spraakgebruik noemt het konstitutioneel (constitutional principle) dat de koning de verandwoordelijke ministers laat regeeren, zonder er zich in-te-mengen; derhalve, zou men kunnen zeggen, niet de vaste rechtsorde maar de regeering volgends meerderheden is konstitutioneel. Maar de oorsprong vertoont toch iets anders. „Konstitutioneel" is oorspronkelijk het tegendeel van „arbitrair" (arbitrary government). Dat de koning den ministers niet zijn louter persoonlijken wil, luim of willekeur (bijv. zijn hiërarchiesch belang) kan opdringen is werkelijk konstitutioneel. Maar dat hij ook zijne konsciëntieuze overtuiging niet mag laten gelden, dat hij zelfs gehoorzaam moet bewilligen in maatregelen die hij als eedbreuk beschouwt (zooals WILLEM IV. in de emancipatie der katholieken), dat is in waarheid niet konstitutioneel maar republiekeinsch, niet het tegenovergestelde van het arbitraire maar van het monarchale.

In het bizonder echter is het onbeperkte recht van verwerping van belastingen en begrooting, dat men als den kern van het konstitutioneele stelsel pleegt te beschouwen, omdat dit het voornaamste middel is om de parlementaire regeering te erlangen, geheel in strijd met de konstitutioneele monarchie; het is veeleer een overblijfsel der oude monarchie met stenden, dat in Engeland wegens de natuurlijke ontwikkeling der staatsregeling in stand bleef, maar dat men elders opzettelijk invoert en overdrijft. Want de konstituoneele monarchie vordert volgends haar wezen een geordende onveran-

derlijke staatsbegrooting, beveiligd tegen den wil des konings zoowel als tegen dien der kamers, die in bizonderheden niet eenzijdig kan worden gewijzigd, die in haar geheel nooit op losse schroeven kan worden gesteld. De konstitutioneele monarchie vordert daarom een grooter uitbreiding van het recht der vertegenwoordiging tot kontrôle der staatsbegrooting, tot verandering der gebruikelijke uitgaven, maar vordert even groote beperking van haar recht tot weigering van belasting. In plaats daarvan wil de konstitutioneele partij dit noch veel meer, ja tot een uiterste uitbreiden. Eertijds konden de stenden belastingen naar welgevallen weigeren. Zij konden tot den vorst zeggen: „wij willen u geen belasting geven, dat is ons recht; hoe gij uwe beambten, uwe soldaten onderhoudt moet gij weten!" Maar ook de vorst kon naar welgevallen beschikken over de kroondomeinen en tot de stenden zeggen: „ik wil de meeste inkomsten der domeinen en regaliën voor mijne feesten, jachten en stallen uitgeven, dat is mijn recht; hoe gij uwe scholen, uwe straatwegen onderhoudt moet gij weten!" Men kan niet het éene afschaffen en het andere behouden. Of vrijheid óf noodzakelijkheid van weerskanten. Of naar de wijze der standen weigering van belasting, maar dan ook vrije beschikking van den vorst over domeinen en regalia, óf in konstitutioneelen zin een wettig bepaalde duurzame staatsbegrooting, die noch door den vorst noch door de kamers eenzijdig kan worden gewijzigd. Het wezen der konstitutioneele monarchie is in ieder opzicht de politieke noodzakelijkheid tegenover het partikulier welgevallen; wat echter de konstitutioneele leer bij het verlangen naar het recht tot weigering van belasting bezielt is niet die noodzakelijkheid, maar de oppermacht des volks boven den koning: dit is evenwel niet het konstitutioneel maar het revolutionair beginsel.

Ik rezumeer het gezegde aldus. De echte konstitutioneele monarchie bestaat hierin: een juridiesch ondeelbare staatsre-

geling, bestaande uit oude en nieuwe wetten, gewoonten en rechten, — een vereenigde nationale vertegenwoordiging, berustende op standen en beroepsklassen, — deelneming der vertegenwoordiging aan de openbare macht des konings, met name het recht van stemming over elke wijziging in den rechtstoestand of in de staatsbegrooting, en al naar de ontwikkeling der staatsregeling, zedelijke invloed op de regeering, — derhalve een openbaar en eenig karakter der staatswetten, der volksvertegenwoordiging, des staatsbestuurs. Hiermede in strijd is de eisch der konstitutioneele leer: een grondwet voor den staat in éene oorkonde, in éen moment des tijds, door éen konstitueerende handeling gegeven, louter numerische volksvertegenwoordiging, oppermacht van het parlement boven den koning.

De konstitutioneele monarchie volgends haar ware beteekenis is een zedelijke vooruitgang. Volgends haar berust de openbare toestand in al zijne betrekkingen in plaats van op het denkbeeld des privaatrechts, der zelfzuchtige bevoegdheid, op het denkbeeld eener openbare roeping, bij gevolg tevens op zedelijken plicht.

De konstitutioneele monarchie volgends de konstitutioneele leer is een zedelijke achteruitgang. Zij ziet rechtstreeks het denkbeeld van zedelijke roeping over het hoofd en laat louter den wil en het recht der menschen gelden; zij wil menschenmassaas in plaats van beroepsklassen, heerschappij der meerderheid in plaats der geroepen autoriteit. Zij kent aan alle menschen gelijke rechten toe, maar het blijven altijd een soort van privaatrechten, het zijn geen rechten als het uitvloeisel en in de dienst van een beroep, geen rechten als leden eener hoogere instelling.

De vooruitgang dien de konstitutioneele partij bevordert, is slechts een verandering in het subjekt der macht: het volk in de plaats van den vorst. Is dit echter naar zedelijken maatstaf een vooruitgang? Omtrend geluk en deugd

geldt de regel: hoe meer verspreid hoe beter; maar dit geldt niet evenzeer voor het bezit der macht. Hieromtrend zou het omgekeerde kunnen gelden: hoe meer gekoncentreerd hoe beter. De vooruitgang daarentegen dien de konstitutioneele monarchie volgends haren waren aart bevordert, is niet een verandering van het subjekt der macht, maar van het objekt en den aart van haar gebruik. De macht moet minder een voorwerp zijn van menschelijk recht, van den louter menschelijken wil, van den wil des konings noch van dien des volks; zij moet meer een voorwerp worden van inwendige noodzakelijkheid. De zedelijk-verstandelijke doeleinden van den staat moeten op den voorgrond treden als een hoogere macht boven iederen louter persoonlijken wil; er moet zich een traditioneele gestadige gang van bestuur vormen, waarvan zonder noodzaak en duidelijke gronden niet wordt afgeweken. De geheele openbare inrichting moet niet door de soevereiniteit des volks bepaald, maar door de deelneming des volks gewaarborg en voor het volk-zelf een eigen, innerlijk zedelijke bezitting worden.

Daartoe leidt ook een historische beschouwing. De konstitutioneele monarchie is volgends deze opvatting een verdere ontwikkeling, een vrucht en voltooiing der oude monarchie met stenden; al hare verhoudingen zijn in stand gebleven en veredeld. De koning blijft de hoogste zelfstandige macht, maar hij moet haar bezigen als openbare roeping; de lands vertegenwoordiging blijft een vertegenwoordiging des volks volgends zijn organiesch bestaan, maar vereenigt het tot nationale eenheid. De konstitutioneele monarchie volgends de leer der liberale partij is rechtstreeks in strijd met de staatsregeling volgends stenden: de koning wordt onderdaan en 's lands vertegenwoordiging vertegenwoordigt niet meer het land of de natie maar slechts de menschenmassa.

De konstitutioneele monarchie, zooals ik haar hier geschetst heb, komt mij voor de staatsregeling te zijn die onze tijd

behoeft, natuurlijk naar gelang hunner eigenaardigheid in de verschillende staten gewijzigd. Het streven naar die staatsregeling is het, dat verkeerd begrepen en ongelouterd de oorzaak is der politieke beweging. Het sterk verlangen naar dit ware beeld van den eenen kant, en de dwaalleer omtrend de macht des volks welke uit de grondstelling der revolutie ontsproot van den anderen, vormen vereenigd het vulgaire konstitutionalisme. De verwezendlijking van dit ware denkbeeld zou derhalve waarschijnlijk het zekerst het valsche konstitutioneele streven doen eindigen.

Het valt echter niet te ontkennen dat ook aan de welbegrepen konstitutioneele monarchie gewichtige hinderpalen in den weg staan. Zulk een beletsel is in de eerste plaats het verbreken van den historischen samenhang, dat namelijk de monarchie met hare stenden, waarvan de konstitutioneele de rijpe vrucht en hoogste ontwikkeling zou moeten zijn, sedert lang niet meer bestaat, — vervolgends de tegenwoordige gesteldheid der maatschappij, hare ontwrichting, desorganizatie, ten gevolge waarvan een echte vertegenwoordiging nauwelijks in-te-voeren is, — eindelijk vooral de tegenwoordige gesteldheid der openbare meening, door welke de vertegenwoordiging in de meeste landen pleegt beheerscht te worden, d. w. z. onder den invloed verkeert van het doktrinair liberalismus, waardoor zij gedurig in strijd is met de regeering om het bezit der macht. — Dit alles moet niet gelden voor een weerlegging van de konstitutioneele monarchie, maar slechts als een bewijs dat men haar niet naar welgevallen kan invoeren, dat het niet genoeg is enkel te dekreteeren en te promulgeeren, dat zij veeleer slechts voorbereid en van de toekomst gehoopt kan worden. Verder als een bewijs dat zelfs hare voorbereiding alleen daardoor mogelijk is, dat men de kroon, als het alleen historiesch bevestigde en zekere, in hare kracht vasthoude en de kamers als het nieuwe, wordende, onzekere, dat zich eerst moet vormen, slechts langsamerhand met de

kroon late samenwassen, diensvolgends de kamers vooreerst slechts bepaalde, begrensde rechten verleene en niet dadelijk met de engelsche grondstelling beginne, dat zij deel moeten nemen aan al de rechten des konings. Het moet als rechtvaardiging gelden voor het politiek standpunt, dat het koningschap beschouwt als het onvoorwaardelijke welks onschendbaarheid tegen iedere aanvechting moet worden gehandhaafd, de vertegenwoordiging slechts als een door den tijd geëischte proefneming.

XIV.

Het is de loop, dien de revolutie overal neemt, dat de liberale partij haar aan het hoofd der beweging volbrengt, koningschap en aristokratie omverwerpt en daardoor tot de heerschappij komt, maar dat zij vroeger of later zelve weêr verdrongen wordt door de demokratische partij. Dit is het tweede keerpunt in den natuurlijken loop der revolutie.

Hier ontstaat de vraag: hoe komt het dat de revolutie, die toch één stelsel van denkbeelden is, twee partijen voortbrengt die een verdelgingsoorlog tegen elkander voeren? Waarop berust de tegenstelling die deze partijen aanspoort tot zulk een doodelijke vijandschap tegen elkander, daar beide toch kinderen zijn van één moeder, beide ontspringen uit dezelfde bron? Het andwoord op deze vraag is tevens de beschrijving van het wezen der demokratische partij, en de verklaring van dezen natuurlijken en algemeenen gang der revolutie.

De tegenstelling dezer partijen berust vooreerst hierop: de liberale partij blijft bij de toepassing der revolutie ter halver wege staan; zij wordt weerhouden, gedeeltelijk door het belang van den middelstand, gedeeltelijk echter ook door den indruk van en een zedelijk gevoel voor het bestaande

De demokratische partij daarentegen maakt de konzekwencie van het revolutionair beginsel, deinst niet voor de uiterste gevolgtrekking terug. In zoo verre is de liberale partij de partij der gematigden (modérés), de demokratische partij de partij der uitersten (exagérés).

De tegenstelling berust verder daarop: nadat het koningschap en de aristokratie gevallen zijn, worden twee klassen des volks die tot dusver onder gehoorzaamheid stonden, van de heerschappij bevrijd, de middelstand en de groote volksmassa. Deze beide klassen, die in toestand en belangen volstrekt niet één zijn en alleen den strijd met elkander gemeen hebben tegen den gemeenschappelijken heerscher, worstelen ten gevolge van de botsing hunner belangen onderling om de heerschappij. In zoo ver is de liberale partij de partij van den middelstand (bourgeoisie), de demokratische partij de partij der volksmassa (peuple).

Maar noch deze verscheidenheid in graad, noch deze verscheidenheid in het natuurlijk belang der volksklassen, noch beide te samen zijn voldoende de tegenstelling en de volstrekte vijandschap der beide partijen te verklaren. De tegenstelling berust tevens ook op een verschil van beginsel. De liberale partij heeft tot haar beginsel den afzonderlijken mensch, het individu, vandaar de individueele vrijheid; de demokratische partij het menschelijk geslacht als niet onderscheiden, ongedeelde eenheid, vandaar de volksmacht. Deze scheuring is in het wezen der revolutie gegrond. Want de revolutie heeft tot grondslag den wil des menschen, losgemaakt van de hoogere macht boven hem; de mensch nu is individu en is geslacht. Het ideaal der liberale partij is diensvolgends: recht en vrijheid des menschen in zijne afzondering, ongestoord genot van het lichamelijk en geestelijk bestaan des menschen in zijne afzondering. Het ideaal der demokratische partij is: de apotheoze van het men-

schelijk geslacht, vandaar absolute macht, absolute verheerlijking, absolute gelijkheid des volks. Zonder dezen idealen beweeggrond kan het wezen der demokratische partij en met name haar optreden in de voorgaande eeuw niet begrepen worden.

Uit dit alles laat zich verklaren dat deze beide partijen, hoewel op den gemeenschappelijken bodem der revolutie staande, hoewel gemeenschappelijk strijdende tegen alle gezach, nochtans voor elkander de bitterste vijandschap en de diepste verachting koesteren. Even zoo laat het zich verklaren dat de liberale partij altijd het onderspit moest delven voor de demokratische, want deze heeft niet alleen de groote massa maar ook de sterkste drijfveeren vóor zich. Eindelijk wordt op die wijze duidelijk dat de demokratische partij noch minder dan de liberale hare heerschappij op den duur kan staande houden, dat zegepraal en ondergang bij haar bijna op hetzelfde tijdstip samenloopen.

De natuurlijke vertegenwoordigster van het demokratisme is dien ten gevolge de groote volksmassa der lagere klassen, in onderscheiding van den middelstand en binnen de grenzen welke vroeger werden aangetoond. Maar zijn wezen steunt op de volgende drijfveeren; de konzekwencie van het revolutionair beginsel, het belang, d. i. de heerschzucht der groote massa, en het ideaal der apotheoze van het menschelijk geslacht. Alle drie vereenigd geven het bestaan en veerkracht. Naar tijd, plaats en gesteldheid der menschen kan de éene dezer drijfveeren overwicht op de andere hebben, waardoor verschillende schakeeringen, richtingen, fakties der demokratie ontstaan.

Dit wezen der demokratische partij openbaart zich zoowel in haar politiek stelsel d. i. in het doel waar zij in den openbaren toestand naar streeft, als in de middelen waardoor zij het tracht te bereiken.

Het spreekt van zelfs dat de grenzen niet scherp geteekend

zijn, maar in groote trekken kan het onderscheid tusschen beide partijen worden geschetst.

Het politiek stelsel der demokratische partij bestaat in het volgende: zij verlangt niet, gelijk de liberale partij, de konstitutioneele monarchie maar de republiek. Want zij wil de volkssoevereiniteit in haar gantsche konzekwencie, zonder het minste voorbehoud, en zij wil haar bestendig in werking zien. Het voldoet haar niet, dat de volkswil louter de maatstaf is voor inrichting of regeering, waar hij misschien toch niet wordt opgevolgd; zij wil niet dat hij een louter verborgen macht zij die zich eerst in geval van machtsoverschrijding van den kant der overheid openbaart, maar zij wil de werkelijke, werksame heerschappij der gezamendlijke volksmassa. En dit is slechts mogelijk in den vorm der republiek.

Het motief dat de liberale partij beweegt tot instandhouding van het konstitutioneele koningschap tegen de konzekwencie der volkssoevereiniteit: de bescherming van de individueele vrijheid, de orde, de stoffelijke belangen, ja van de heerschappij der bourgeoisie zelve tegen den aandrang der massaas, — heeft de demokratische partij natuurlijk niet. Dat alles is niet in haar belang maar er veeleer tegen. Overigens vindt zij de beperking van de volkssoevereiniteit ondragelijk. Deze ligt echter onloochenbaar in den monarchalen vorm. Hoe zou zij kunnen toegeven dat er noch een autoriteit boven het volk bestaat, al ware het ook met de beperktste en onbeduidendste macht; kunnen gedogen dat één mensch iets vóor zou hebben boven de anderen, al ware het slechts de macht tot oogenblikkelijken tegenstand (het suspensief veto), het erfelijk ambt van de uitvoering der volksbesluiten? Hoe kan het „neen" van één mensch ooit meer gelden dan het „ja" van twintig miljoen menschen? Eindelijk is in haar oog de nimbus van het koningschap, die noodzakelijk tot den monarchalen vorm behoort, een beleediging van de majesteit des volks.

Derhalve, waar de demokratische partij de macht geheel in handen krijgt schaft zij de monarchie af; waar zij daartoe de macht niet heeft eischt zij ten minste hare machteloosheid, en wel in onderscheiding van de liberale partij niet alleen wat de gevolgen betreft maar als grondbeginsel en in den vorm. Zij ontzegt den koning ook de vormen der soevereiniteit welke de liberale partij hem toekent: het absoluut veto, het recht van oorlog en vrede, de macht om de volksvertegenwoordiging bij-een-te-roepen, te verdagen, te ontbinden. Dit wordt bevestigd door de fransche konstituante van 1791 en de pruisische nationale vergadering van 1848. Dit is voorzeker een vrij zonderling begrip der demokratische monarchie. Een sterk koningschap wil in het wezen der zaak ook de liberale partij niet: het veto zal de koning toch nooit kunnen gebruiken, oorlog of vrede niet mogen besluiten dan naar den wil van het parlement. Doch naar den vorm en zelfs als een oogenblikkelijke tempering van hare heerschappij verleent zij den koning toch zekere macht. De demokratische partij daarentegen verlangt dat het zich ook in de vormen zal openbaren, dat de koning niets anders zij dan de dienaar en volbrenger van den volkswil. Onder een andere voorwaarde kan zij het koningschap volstrekt niet toelaten.

In de republiek-zelve (of in de schijnmonarchie) duldt de demokratische partij geen tempering: geen twee kamers, geen indirekte verkiezingen, ja in haren vollen eisch hoegenaamd geen verdeeling van macht, van de wetgevende en uitvoerende macht, waarom het konvent zich dadelijk beide toeëigende. Het geheele konstitutioneele mechanisme, waar deze beperkingen toe behooren, wordt door de demokratische partij verworpen; het ontspringt slechts aan het belang der liberale partij: bescherming van de individueele vrijheid, afwering van de volksmassa. De demokratische partij, als zij zegeviert, voert veeleer een eenvoudige, ongedeelde, ongetemperde macht in, die aan het

volk toekomt of aan de leiders die het erkent voor vleesch van zijn vleesch en been van zijne beenderen.

De demokratische partij eischt ten tweede de onbegrensdheid der volksmacht ook ten opzichte van haar voorwerp en omvang. Zij duldt geen beperking van den volkswil door een bestaande wet of staatsregeling. De liberale partij bedenkt zich ook wel niet om de historische staatsregeling onverplichtend voor het volk te verklaren, maar zij houdt toch vast aan de onschendbaarheid der grondwet, die het volk zich-zelf vrij door zijne vertegenwoordigers gegeven heeft. Zij wil in dit voortbrengsel van de macht des volks een grens voor die macht bezitten, door deze vaststelling van den menschelijken wil in één moment een autoriteit verkrijgen voor den menschelijken wil in de toekomst, terwijl zij alle autoriteiten en beperkingen van anderen aart verwerpt. De demokratische partij, konzekwenter dan hare egoïstische zuster, versmaadt dit. De tegenwoordige wil des soevereinen volks kan door niets hoegenaamd, ook niet door zijn eigen voorgaanden wil gebonden worden. Het volk stelt in de grondwet vast dat de koning onverandwoordelijk is, maar als het later verandwoording en straf eischt, wie kan dat weigeren?

Even min duldt de demokratische partij beperking van den volkswil door de rechten van het individu. Dit is een diepe tegenstelling met de liberale partij. Deze ontziet zich wel-is-waar ook niet bepaalde verworven rechten zoo als zij afstammen van den ouden rechtstoestand te verbreken, maar zij erkent toch in het algemeen de vrijheid van het individu en de rechten, die zij uit deze abstrakte vrijheid afleidt, als een grens voor de macht des volks, ja zelfs als het hoogste doel dier macht. Voor den eigendom in zijne naakte, onorganische gedaante, volgends welke hij geen grondslag is van menschelijke banden, desgelijks voor de zoogenaamde aangeboren rechten, de vrijheid van beroep, het godsdienstig geweten, de

individueele denkwijze, eischt zij volstrekte onschendbaarheid ook tegenover den wil des volks. Niet alzoo de demokratische partij. Haar standpunt is de volledige onderwerping van het individu aan het volk. Het heeft geen recht tegenover den wil des volks, zijne vrijheid is geen beletsel voor de bedoelingen des volks. Zij wil daarom geen onvoorwaardelijke bescherming van 'den bizonderen eigendom, maar veel liever zijne benadering door den staat; zij dweept niet met de vrijheid van beroep, van goederenhandel, van koop en verkoop, maar streeft liever naar waarborgen voor de verzorging van de gantsche volksmassa; zij wil geen vrijheid van individueele overtuiging, maar algemeene demokratische overtuiging en algemeene demokratische geestdrift. Men eischte tijdens de fransche revolutie opoffering zonder mate van den eigendom ten beste des volks; zoo wil DANTON bijv. dat de rijken de kosten van den oorlog tegen het buitenland moesten bestrijden, omdat de armen hun leven op het spel zetten; MARAT verlangt vermindering van den prijs der levensmiddelen, waardoor de eigenaars ten gronde gericht werden. De demokratische partij stond hier reeds aan den drempel van het kommunisme. Niet minder schreef men de gezindheid voor: niet slechts aristokratiesch te handelen maar zelfs te denken, ja slechts van aristokratische gezindheid verdacht te worden werd door den ban getroffen. En ook bij de zwakke beginselen der demokratische macht in Duitschland hebben wij het besluit beleefd, dat aan de officiers van het leger de keus gelaten werd tusschen het afleggen eener staatkundige geloofsbelijdenis en hun ontslag uit de dienst.

Het duidelijkst vertoont zich deze tegenstelling tusschen de liberale en demokratische partij ten opzichte der godsdienst. De liberale partij, uitgaande van de individueele vrijheid, vordert verdraagsaamheid; alle godsdiensten moeten geoorloofd, geen enkele begunstigd worden; daardoor verlangt zij echter onverschilligheid van den staat

en derhalve ook van het volk jegens de godsdienst. Het volk als zoodanig heeft diensvolgends geen betrekking tot en geen bevoegdheid aangaande de godsdienst; zij wordt geheel overgelaten aan de individuen. De demokratische partij daarentegen, uitgaande van de eenheid en de volstrekte macht des volks, eischt gemeenschappelijke, uitsluitende, openbare godsdienst voor allen en diktatuur des volks over de godsdienst. Zoo dekreteerde in Frankrijk de volksvertegenwoordiging bij afwisseling: daar is een God, en daar is geen God; zij beval al naar gelang der bovendrijvende partij, de openbare eeredienst der natuur, der rede, ten laatste die van het Opperwezen. Dit is noch heel wat anders dan wat men gewoonlijk staatsgodsdienst noemt: het is een godsdienst die niet alleen de inrichtingen van den staat bepaalt, maar die zich grondt op het gezach van den staat in plaats van de openbaring Gods, en daarom geheel de beteekenis heeft van een zuivere staatsinstelling. Zelfs de sterkste voorstanders van de kristelijke staatskerk willen slechts den voorrang des kristendoms, maar zij willen noch iemant tot deelneming aan de kristelijke eeredienst dwingen noch andere eerediensten uit den staat bannen. De godsdienst van staat daarentegen, die de demokratische partij volgends haar beginsel voorschreef, was burgerplicht; het was niemant geoorloofd zich aan de dienst van het Opperwezen te onttrekken, en voor een andere eeredienst naast haar was geen plaats.

De demokratische partij verlangt ten derde gelijkheid, radikale gelijkheid. Vooreerst vernietigt zij, zooals van zelfs spreekt, met de liberale partij alle rechten en voorrechten der aristokratie, maar vervolgends ook de juridische ongelijkheden in vermogen die de liberale partij in het belang van den middelstand tegen de grondstelling van het gelijke menschenrecht staande houdt: census voor de verkiezingen en voor de jury, kautie voor de drukpers. Marat noemt het een vergrijp aan de rechten des menschen

dat het aktieve burgerrecht aan de geringe belasting ter waarde van drie dagen arbeid verbonden is. Maar de tegenstelling gaat hier veel dieper. De liberale partij, uitgaande van individuen, wil dat een ieder voor zich zijn zin zal hebben. Daarom is voor haar de individueele vrijheid het hoogste. De demokratische partij, uitgaande van het menschelijk geslacht, wil dat het menschelijk geslacht triomfeere, dat het zich openbare als een op zich-zelf gelijksoortig wezen. Het hoogste is haar daarom de gelijkheid.

De liberale partij past daarom de vrijheid (zooals zij die verstaat) volledig toe, terwijl zij de grootste inbreuk maakt op de gelijkheid. De demokratische past omgekeerd de gelijkheid volledig toe, terwijl zij de individueele vrijheid schendt, ja onderdrukt. De gelijkheid is daarom de hoogste eisch, ja het partijvaandel der demokratische partij. Dat een ieder het goed heeft beteekent bij haar veel minder dan dat niemant het beter heeft dan een ander. Daarom vernietigde de demokratie in Frankrijk alle sporen van ongelijkheid en onderscheiding tot in het kinderachtige: niet slechts de adelijke titels en wapens, maar zelfs de livrijen; aan de onmisbare onderscheidingen volgends ambt en beroep moest het gelijkmakende „burger" voorafgaan, opdat er toch vooral geen verschil mocht ontstaan tusschen den burger-generaal en den burger-barbier. Daarom had er reeds een groote overhelling plaats tot de gelijkmaking van het bezit, en van dien kant wordt de demokratie onweerstaanbaar heengetrokken tot het kommunisme. Daarom dacht haar banierdrager Robespierre reeds een opvoedingsstelsel uit, waardoor het verschil van beschaving onder de franschen zou worden opgeheven. Ja men kwam er reeds toe, den voorrang door begaafdheid als een misdaad tegen de gelijkheid te beschouwen. De welsprekendheid der Girondijnen werd aangeklaagd als aristokratie.

Dien overeenkomstig heeft de demokratische partij ook noch de leuze van broederschap (fraternité). Want

deze is bij haar niets anders dan de uitdrukking en verwezendlijking der gelijkheid (égalité). De menschen moeten niet-alleen door de inrichtingen van den staat gelijk gesteld worden maar elkander ook als gelijk erkennen. Niemant moet iets vooruit willen hebben bij een ander, een iegelijk moet in den naaste den vertegenwoordiger van het menschelijk geslacht, het lid des soevereinen volks, den god op aarde huldigen, al ware het te midden van ontaarding en verwildering. Dit en niets anders beteekent de fraternité. Deze broederschap heeft derhalve in de verste verte niets gemeen met de kristelijke broederliefde waarmeê zij vergeleken wordt. Zij steunt niet op liefde, zelfverloochening, opoffering van eigen voordeel en genot uit deelneming in en zorg voor het lichamelijk en geestelijk welzijn des naasten, maar zij berust alleen op het denkbeeld van gelijkheid en op de weerkeerige en gemeenschappelijke vergoding van het menschelijk geslacht. De kristelijke broederliefde is zelfverloochening, en oodmoed, de demokratische broederschap is zelfzucht en hoogmoed; de eerste is liefde tot het individu, de laatste onverschilligheid jegens het individu, maar fanatisme voor het afgetrokken denkbeeld mensch. Men is niet broederlijk jegens A of B, noch behulpsaam in zijne persoonlijke behoefte, maar men is broederlijk jegens het volk in massa, jegens het geslacht. Met deze broederlijkheid der demokratie is het dan ook volstrekt niet in strijd, den broeder dadelijk over-te-leveren aan de guillotine, wanneer hij eenigszins mine maakt om aan deze gelijkheid en algemeene socialiteit te twijfelen.

Dit is het politiek systeem, het doel en ideaal der demokratie. Ten opzichte der middelen waardoor zij het tracht te bereiken, is haar kenmerkend karakter gewelddadigheid.

Deze gewelddadigheid bestaat in verschillenden graad of liever op verschillende wijze, naar mate de eene of andere harer drijfveeren sterker is.

Voor zoo ver de demokratie alleen geleid wordt door de konzekwencie van het revolutionair beginsel (de volkssoevereiniteit, de gelijkheid), komt deze gewelddadigheid het minst voor. Dit is de fraktie der louter stelselmatige republiekeinen, der mannen van de stelselmatige gelijkheid, die door zeker gevoel van rechtvaardigheid weerhouden worden met de liberalen halfwegs de voorafgegane revolutie te blijven staan en aan de groote volksmassa te weigeren wat naar dezelfde grondstelling ook haar toekomt. Men noemde ze in de fransche republiek van 1848 de „blauwen" in onderscheiding van de „rooden". Als vertegenwoordigers van dit standpunt zouden mannen kunnen gelden als CARNOT of als de romein SERTORIUS, de gematigde deelgenoot van MARIUS. Ook deze demokraten zullen zich altijd van de liberale partij onderscheiden door meer doortastende maatregelen, maar zij erkennen toch orde, wetten, eer, menschelijkheid en als maatstaf, — het zijn „fatsoenlijke" lieden.

Daarentegen barst het geweld met alle macht los, waar de demokratische partij gedreven wordt door de heerschzucht der volksmassa en hare begeerte om door middel der heerschappij haren toestand te verbeteren. Waar dit haar voornaamste drijfveer is, daar wordt zij dan ook bezoedeld met al het slijk der lagere volksklasse: met hare ruwheid, gehardheid en daaruit geboren kracht tot handelen, maar tevens met hare hartstochtelijkheid, bandeloosheid, onmenschelijkheid en, wat het ergste is, met haren haat tegen de hoogere klasse, wier beteren toestand zij benijdt, als eeuwenoude uzurpatie en roof beschouwt. De vertegenwoordiger van deze richting der demokratie is MARAT. Hij heeft slechts hart voor den droesem der maatschappij: wat boven het proletariaat staat heeft geen aanspraak op zijne sympathie, en zelfs zijne liefde voor deze laagste volksklasse bezielt hem minder dan zijn haat tegen de hoogere. Zijn gantsche streven is niets dan haat en bloeddorst. Zijn programma is de oproeping van de

lagere klasse tegen de hoogere tot plundering en moord, en het zijn de gemeenste en vreeselijkste hartstochten van zelfzucht, nijd, haat en woede, tot wier onbeteugelde voldoening hij de massaas opwindt. Men weet dat de verontwaardiging der Gironde over dit programma aanleiding gaf tot den strijd die met haren ondergang eindigde.

In geen geringer graad, slechts op een andere wijze, openbaart zich deze gewelddadigheid daar, waar de demokratische partij geleid wordt door den meer idealen trek eener apotheoze van het menschelijk geslacht. Dit is het spiritualistiesch toppunt der demokratie, is de levensadem der eerste fransche revolutie. Vertegenwoordiger er van is ROBESPIERRE. Hij koestert wel denzelfden haat als MARAT, maar dat niet-alleen, hij heeft ook een ideaal: de gewaande verheerlijking van het menschelijk geslacht. Hier openbaart zich het geweld der demokratie niet op de ruwe wijze van woede en hartstocht des gepeupels, maar als het fanatisme eener idee. Hier wordt een godsdienst gesticht, de eeredienst van het menschdom, en wie aanbidding weigert vervalt tot de straf der verdelging. Hier is het niet meer te doen om moord en plundering, maar om het priesterlijk offer der guillotine.

Bij deze volledige ontwikkeling der demokratie vertoont zich haar groot en stelselmatig verschil met het liberalisme. Het liberalisme, volgends het beginsel der individueele vrijheid, izoleert den mensch, plaatst hem op zich-zelf, en koelt hem juist daardoor af, wijst hem op het overleg om zich-zelf te regeeren en te onderhouden. Dwepers met het liberalismus zijn er zeker weinig geweest. De demokratie daarentegen smelt de menschen samen tot één massa, tot één vloeiend geheel, zij laat het individu in het volk verdwijnen, zoodat het niet meer op zich-zelf staat maar zich met en in de stroomende massa beweegt. Hieruit ontspringt de onzinnige woede die den mensch slacht tot verheerlijking

van het menschdom en er blind voor is, dat zij-zelve onvermijdelijk een gelijk lot deelachtig worden moet. Dit zijn de orgiën der revolutie.

Zoo lost de revolutie zich op in twee uitersten: de volledige losmaking en afzondering van den mensch en zijn volledig opgaan en ondergaan in het geslacht, in het volk. Dit is er het gevolg van dat zij afvallig geworden is van wat haar boven individu en geslacht bindt en in stand houdt en een iegelijk zijn deel geeft: van God en van Zijne verordening.

XV.

Van het eerste oogenblik af werd de demokratische partij door hare liberale tegenstanders bestempeld met den naam van partij der anarchie, vroeger door de Girondijnen, thands door de konstitutioneelen. Dit is niet toevallig, maar het ligt in de levendige aandrift der demokratische partij tot gewelddadigheid, het ligt zelfs in de logika van haar stelsel.

De wettelijkheid en orde die de liberale partij in acht neemt en waarop zij zich beroemt, is in haren diepsten grond niets anders dan de onderwerping aan de meerderheid. Want gegeven autoriteit, historiesch recht erkent ook zij niet en zij ontziet zich niet daartegen in opstand te komen. Eerst wanneer niets meer geldt dan alleen de meerderheid, dan het mechanisme der verkiezing en het mechanisme der stemming, eerst dan acht zij het plicht zich te onderwerpen, van dat punt af moet de revolutie ophouden. Tot deze onvoorwaardelijke onderwerping aan de meerderheid voert bij juiste gevolgtrekking alleen het beginsel der liberale, niet dat der demokratische partij, want de meerderheid is slechts de samentelling van iederen afzonderlijken wil. Maar de demokratische partij gaat niet zooals de liberale uit van het

recht van den individueelen wil (des menschen), maar van het recht van den gemeenschappelijken wil (des volks); zij ziet daarom alleen op den kollektieven wil des volks; voor haar is daarom niet het getal en de samentelling der stemmen beslissend, maar de elementaire stroom der massa, de inwendige kracht der volksbeweging, de energie van den eersten stoot. De demokratie gebruikt, als politieke opwinding, als pseudo-godsdienst, de bestanddeelen der ware godsdienst. Zij heeft hare inspiratie en hare profeeten, namelijk de inspiratie der massa en het profeetiesch gezach harer aanvoerders. Deze gelden bij haar daarom voor dat wat de meerderheid is, voor de liberale partij. Al die stormachtige gebeurtenissen: de opstand tegen de Tuilerien op den 10. Augustus, tegen het konvent om de hoofden te eischen van de Girondijnen, de bestorming van het arsenaal, de nacht van den 4. November, dat heên- en weêrgolven der menigte, de herhaalde pogingen om haar in beweging te brengen en tot opstand aan-te-zetten, — dit alles is voor den ingewijde niets anders dan inspiratie en profetie; — ons, die buiten staan, komt het voor als anarchie.

Daarom stoort de demokratische partij zich niet aan het gezach van eenige vergadering zij heeft tot dusver elke volksvertegenwoording uiteengejaagd of getracht uiteen-te-jagen, noch het laatst de konstituante van '48, die toch uit het algemeene stemrecht was voortgekomen. Het element der liberale partij is de meerderheid van het parlement, dat der demokratische partij is de volksdemonstratie en de oploop; gene heeft tot wapen de parlementaire taktiek en welsprekendheid als de middelen om kamerbesluiten tot stand te brengen, deze heeft tot wapen woeling en samenzwering ten einde de massa in beweging te brengen. De liberale partij staat daarom bijna weerloos tegenover de demokratische, zij schermt met een cierlijk floret tegen een herkulesknods.

In deze onophoudelijke gisting der demokratie is slechts

één ding vast en blijvend, namelijk de beweging van beneden naar boven, de beweging tegen elke macht en voorkeur. De hoogste deugd van den demokratischen volksmenner is daarom de onomkoopbaarheid (incorruptibilité). ROBESPIERRE was de man der vertu, was de afgod der massa omdat hij incorruptible was. Dit incorruptible beteekent namelijk: nooit gewonnen te worden voor de mannen die boven aan staan (de regeering), nooit voor de instellingen waarin noch een hooger plaats is, zonder ophouden beide aan-te-grijpen, het niet eer op-te-geven voordat alles gelijkvloers is geworden. Dit doel hield ROBESPIERRE trouw voor oogen. Het hooge in Frankrijk werd voortdurend lager: de Koning, NECKER, MIRABEAU, ROLAND, BRISSOT, VERGNIAUD, DANTON, Royalisten, Feuillants, Girondijnen, Cordeliers — en altijd door viel ROBESPIERRE het aan. Uit zijn mond is nooit een woord gekomen ter verdediging van hen die de macht in handen hadden. Toen hij nu echter toch zelf eindelijk de macht in handen kreeg en krijgen moest, dus zelf bovenop kwam, toen was het geheim zijner pozitie en zijner macht daarin gelegen, dat hij zich den schijn gaf als bezat hij zijne macht slechts voor hetgeen beneden en als bezigde hij haar slechts tegen hetgeen boven was. Het waren altijd voorgewende aristokraten, kontra-revolutionairen, handlangers van PITT, tegen wie hij zijne macht richtte; hij gaf aan de regeering het karakter van oppozitie, aan de staatsmacht het karakter van revolutie, aan zijne diktatuur het karakter van volkstribunaat; hij streed, zooals vroeger tegen dat wat werkelijk boven was, thands tegen een zeker iets, dat er zoogenaamd naar streefde om boven te komen, en slechts zoolang hij dien schijn behield kon hij zich staande houden.

De demokratische partij oefent omtrend de liberale een juiste kritiek uit. Vooreerst, dat zij volgends de konzekwencie van haar eigen beginsel geen recht tot haar politiek

stelsel heeft, maar volgends hetzelfde beginsel, naar hetwelk zij den koning aan haren wil onderwerpt, ook zichzelf aan den wil der groote algemeene volksmassa moet onderwerpen. Vervolgends, dat haar standpunt der individueele vrijheid en volstrekte afzondering van den mensch op zich-zelf niet houdbaar is, dat de mensch tot gemeenschap en eenheid, tot overgave aan het geheel geschapen is, dat het beginsel der liberale partij en bourgeoisie, dieper beschouwd, een beginsel van zelfzucht is. — Maar deze ware kritiek, welke zij omtrend de liberale partij uitoefent, maakt haar daarom noch niet zelve tot een waarheid. In tegendeel, daar zij de volledigere, krachtiger gevolgtrekking is uit het beginsel der revolutie, is zij ook een grooter en verderfelijker afdwaling dan de liberale partij. Voorzeker, halfheid is niets goeds, maar de uiterste gevolgtrekking der dwaling is toch noch erger dan halfheid. Voorzeker, de izoleering van den mensch is het ware niet, maar wanneer hij niet in een hoogere noodzakelijke zedelijke gemeenschap maar in den wil der massa moet opgaan, dan is dit noch veel minder het ware.

Het verleidelijke en verblindende in de demokratische partij is hare rechtsbeschouwing: het beroep op het oorspronkelijk recht des menschen, waaruit zij dan de volkssoevereiniteit in het algemeen, in het bizonder hare beide hoogste eischen afleidt: het algemeene stemrecht en de volstrekte gelijkheid. Want oogenschijnlijk is niets zoo eenvoudig en zoo zeer een onvermijdelijke eisch der rechtvaardigheid als dit. Nochtans is juist deze rechtsbeschouwing het middelpunt van de dwaling der revolutie. Want zij berust daarop, dat de revolutie tot bron en maatstaf des rechts den wil des menschen maakt en niet de goddelijke waereldorde. Is de mensch, gelijk zij aanneemt, het eerste, volstrekte, waaraan alles gemeten moet worden, dan is hij soeverein van den beginne, en moeten allen hetzelfde

recht en dezelfde heerschappij bezitten. Is echter de goddelijke waereldorde het eerste, hoogste, dan is de mensch oorspronkelijk onderdaan, en heeft een iegelijk een verschillend recht, al naar de plaats welke hij in die orde inneemt. — Het oorspronkelijk recht des menschen is, dat de overheid zijn leven, vrijheid, eigendom, gezin bescherme, maar niet dat hij-zelf overheid zij. De volkssoevereiniteit en het algemeen stemrecht zijn echter aanspraken voor een ieder op het recht tot het gezach der overheid. Er is in de zedelijke orde geen recht dat niet bezield is door plicht en roeping. Het algemeen stemrecht echter kent den mensch een recht toe zonder betrekking tot zijne bekwaamheid om de plichten er aan verbonden te vervullen. Men beschouwe de knechts, zakkedragers, loonbedienden, straatvegers, fabriekarbeiders, niet als individuen maar als klasse, en oordeele of zij de bekwaamheid hebben om wetten te maken of geschikte personen aan-te-wijzen voor de wetgeving. Is dit het geval niet, dan kunnen zij ook niet een onvoorwaardelijk kiesrecht bezitten. Het stemrecht is een regeermacht, want het is een macht om wetten te geven, om te besturen, al is het ook slechts middelijk door de gekozenen; regeermacht echter is niet een recht des persoons maar der roeping. Daarom komt aan geen staatsburger enkel als zoodanig het stemrecht toe; het nochtans algemeen en op dezelfde wijze te verleenen is geenrechtvaardigheid maar onrecht. Men stelt de orde in den staat en de welvaart des vaderlands in de waagschaal, wanneer men haar aan onbevoegden prijs geeft. De ervaring heeft ook doorgaands bewezen, dat de groote massa, in wier belang men het algemeen stemrecht invoerde, daardoor in grooter ellende geraakte. Wat de groote volksmassa toekomt en behoeft, is een voldoend bestaan, niet deelneming aan de openbare macht. Het volk vraagt om brood en men geeft het in den vorm van het algemeen stemrecht een steen. Het is zelfbedrog dat, wanneer

het volk maar eerst het algemeen stemrecht bezit, het zijne vrienden zal verkiezen en deze zijn toestand zullen verbeteren. Deze voorgewende volksvrienden, de demagogen en volksvleiers, gebruiken het volk om zich-zelven te verheffen: om den toestand des volks te verbeteren, daartoe hebben zij niet het inzicht en gewoonlijk niet eens den wil.

Even min is de gelijkheid een aangeboren recht der menschen. Wel is het algemeene staatsburgerschap met zijne gelijkheid in recht en eer een rechtmatig verlangen, maar de gelijkheid is niet zelve het vormend beginsel der maatschappij en mag niet hare historische organizatie vernietigen. De demokratische partij nu is in den eisch van de gelijkheid konzekwent. Wanneer de liberale partij de gelijkheid der staatsbnrgers ten gunste der gezeten burgerij vordert tegenover de aristokratie, dan heeft de demokratische partij voorzeker hetzelfde recht om deze gelijkheid te vorderen in het belang der arme staatsburgers tegenover de rijke. Ja daardoor verkrijgt de eisch eerst zijne rechtvaardiging en een edeler beteekenis.

Het is kwetsend dat beleedigingen den achtbaren burgerlijken koopman aangedaan zachter gestraft worden dan van den edelman, maar even kwetsend is het, wanneer het gerecht of de policie een geheel andere manier van spreken en handelen volgt tegenover den daglooner dan jegens den koopman, of wanneer er verschil van straf wordt gemaakt tusschen arm en rijk, of wanneer de hulp welke de overheid aan de onderdanen verschuldigd is, in die mate aan kosten verbonden is dat de arme haar niet kan verkrijgen. Dit natuurlijk en rechtmatig gevoel der armere klasse wordt door de rijken en de besturen in tijden als er geen revolutie is wellicht te weinig in het oog gehouden. Maar ook hetgeen in den eisch der gelijkheid een dwaling is wordt door de demokratische partij tot een uiterste gedreven. Zij wil behalven de ongelijkheid door geboorte, ambt, grondbezit, be-

roep, ook noch die vernietigen, welke door vermogen en beschaving waarlijk gegrond is, zooals den census voor de verkiezingen, of die welke zich anders feitelijk onvermijdelijk verbindt aan het verschil in vermogen en ontwikkeling. Deze eisch van radikale gelijkheid ontspringt uit de hatelijkste aller drijfveeren, uit nijd en hoogmoed, en dit waren dan ook de wezendlijkste karaktertrekken der demokratische helden tijdens het schrikbewind. De vrijheid, indien zij ook al de perken te buiten en op dwaalwegen gaat, is toch in haren oorsprong onschuldig, maar de gelijkheid stamt af van den wortel des kwaads. Nochtans, schijnt het, is juist de égalité het diepst in het gantsche wezen der fransche revolutie. Want in harenmeer dan zestigjarigen loop — het korte tijdperk der restauratie er afgerekend — heeft zij alle staatsformen afgeverwisseld, republiek, keizerrijk, konstitutionalisme, absolutisme en alle weêr van voren afaan, en iedere verandering werd begroet met jubel en ekstaze; zij heeft de uiterste vrijheid afgewisseld met de uiterste onderdrukking op elk gebied, van de drukpers, de associatie enz. en ook deze afwisseling werd met niet minder vreugde begroet. Maar wat bij al die verandering bestendig bleef is de eisch der gelijkheid, dat de éene franschman niets voor mag hebben bij den anderen. Daarom is er zoo weinig hoop op een grondige genezing van den revolutionairen toestand in Frankrijk, want het is de gelijkheid die elke nieuwe vorming verhindert: de gelijkheid is de volstrekte ontkenning van alle organische, levend, natuurlijke ontwikkeling.

De demokratische partij zooals wij haar tijdens de volledige ontwikkeling van haar beginsel, in de eerste fransche onwenteling, gezien hebben, ledigde den kelk der revolutie tot op den bodem. Zij was de volstrekte openbaring van het beginsel der revolutie: de volledige emancipatie des menschen van de hoogere macht boven hem, de strijd der titans tegen de door God ingestelde orde onder

den schitterenden glans van de verheffing van het menschelijk geslacht, der stichting van het rijk der algemeene menschenliefde. Zij is dan ook de absolute voltooiing van de werkingen der revolutie. Zij vernietigt tot den grond het koningschap, alle gegeven overheid, alle historiesch overgeleverde orde en recht; vernietigt alle natuurlijke ongelijkheid zelfs zóo ver dat zij de geheele maatschappij tot een effen bodem maakt; vernietigt de kristelijke eeredienst ten einde de verloochening van de openbaring als staatsgodsdient in-te-voeren; vernietigt zelfs het recht en de vrijheid des menschen; onderwerpt leven en eigendom, ja zelfs geweten en denkwijze stelselmatig aan het anarchiesch geweld der massa, der volksopruiing, van den openbaren hartstocht, van den volkswaan van den dag. Zij vernietigt de zedelijkheid der natie, deugden als eerbied, piëteit, ontzach voor de wet verdwijnen, rechtvaardigheid en barmhartigheid maken plaats voor fanatisme, de edele levensformen worden verbroken en men verheft zich op gemeene zeden; in de plaats der courtoisie treedt het sansculottisme; de hoogere beschaving, de wetenschap en de kunst worden verstikt door de brutaliteit en de gelijkmakerij van een afzichtelijk gepeupel. Daarom, wanneer het demokratiesch stelsel duurzaam tot heerschappij geraakt, is het einde, dat de stikdonkere nacht der barbaarschheid zijn zwarte vleugelen uitspreidt over de volken. Sedert de arabische horden het westen van Europa overstroomden en de Hunnen in het Oosten vielen, werd de europeesche, de kristelijke beschaving nooit door zulk een groot gevaar bedreigd als toen de macht der demokratie ontkluisterd werd, en het gevaar is des te grooter omdat de vijand niet van buiten komt maar in ons midden woont en woelt. — Maar niet-alleen baart de demokratie den ondergang, zij is ten gevolge van haar gewelddadigheid en fanatisme de zelfvernietiging van het menschelijk geslacht, hetzij dit fanatisme zich openbare, op de wijze van MARAT, als

woede en wraak van het gepeupel, of, op de wijze van Robespierre, als volksvergelding of als mengsel van beide. Dit is het wezen van hetgeen men thands de roode republiek noemt. Zij is sedert het schrikbewind nooit weder geheel verwezendlijkt. Maar ook aan minder krachtsontwikkeling hebben geweld, wreedheid, bloeddorst niet ontbroken. De moorden die dadelijk bij het begin der revolutie in de straten van Parijs werden gepleegd aan menschen, tegen wie niets getuigde dan hunne impopulariteit, dan hun algemeen pachtersambt, een omtrend hen uitgestrooid gerucht of een onbepaalde verdenking, de Septembergruwelen, de georganizeerde moordenaarsbenden van Marat, de guillotine van Robespierre, de gebeurtenissen van 1848, de moord van Rossi, Latour, Auerswald, Lichnowsky, en ten allen tijde de straattumulten, het bedreigen van de afgevaardigden, het „à la lanterne" en noch, als een uitwendige karaktertrek, de minachting jegens alle parlementaire vormen en alle parlementaire waardigheid, het gebrul en gehuil der bergpartij, — dat alles is de uitbarsting tot gewelddadigheid die het binnenste wezen der demokratie vormt, is de uitbarsting eener duivelsche macht tot vernietiging die als een vulkaan smeult onder de goddelijke grondslagen der maatschappij en, waar deze misdadig of lichtzinnig worden omvergerukt, braakt zij de verwoestende stroomen uit van verderf en onheil.

Iets geheel anders dan het stelsel en de richting der demokratische p a r t ij is de demokratische s t a a t s r e g e l i n g. Gene is een eigenaardig voortbrengsel der achttiende eeuw, deze vertoont zich in de verschillende tijdperken der geschiedenis; gene berust op een leerstelsel en een stelselmatigen algemeenen eisch, deze op natuurlijke verhoudingen en bizonder pozitief recht; gene is door en door onrechtmatig, valsch, verwerpelijk, deze kan naar gelang der omstandigheden rechtmatig, wenschelijk zijn. De demokratische staatsregeling namelijk bestaat in de soevereiniteit eener overeen-

komstig die staatsregeling geordende volksvergadering; het stelsel der demokratische partij in de soevereiniteit des volks (der massa). Dáar is dus de gegeven orde altijd boven, hier beneden het volk. Dáar geldt de wil des volks krachtens de staatsregeling, hier geldt de staatsregeling krachtens den wil en naar het welgevallen des volks. Dáar is slechts zeer uitgebreide, hier stelselmatig onbeperkte deelneming aan het stemrecht. Dáar zijn instellingen mogelijk die niet uit den wil des volks, uit den menschelijken wil zijn afgeleid, bijv. de kristelijke staatskerk, hier zijn zulke instellingen onmogelijk. In één woord, wat het wezen der demokratische partij is, de loochening der gegeven autoriteit, de loochening van overgeleverd en verbindend recht, dat is vreemd aan de demokratische staatsregeling van vroeger en later dagteekening, of waar het doordrong bewerkte het den ondergang der staatsregeling en het verval van den staat. Even zoo heb ik reeds vroeger aangetoond, dat de konstitutioneel-monarchale staatsregeling en het stelsel der konstitutioneele partij geheel en al van elkander verschillen. Evenwel is het toch met de demokratische staatsregeling niet geheel zoo gesteld als met de konstitutioneel-monarchale. Terwijl de konstitutioneel-monarchale staatsregeling in haar waar begrip de ontwikkeldste, rijkste en in zoo verre hoogste staatsform is, en voor de algemeene, regelmatige roeping der statenvorming voor onzen tijd gehouden mag worden, is de demokratische staatsregeling daarentegen een lagere trap van staatsform en een zoodanige, die altijd slechts als uitzondering mogelijk en wenschelijk is. Want de demokratische staatsregeling is reeds op zich-zelve in hare organizatie gebrekkig; zij ontbeert wezendlijke inrichtingen waarop de bescherming van de verschillende belangen van binnen, de macht naar buiten en de verhevenheid van het staatswezen-zelf berusten. Bovendien ontstaat zij in den regel door vernietiging van voorhanden bestanddeelen, en van historische overleveringen,

dikwijls door vernietiging van de historische deugden der natie. Zoo was met name in Rome de volledige zegepraal der demokratie tevens de ondergang aller oude romeinsche deugden.

Het is in het bizonder Noord-Amerika waar de demokratische partij op wijst, als op het voorbeeld en de bevestiging van haar stelsel, even als de konstitutioneele partij op Engeland. Noord-Amerika vertoont ook ontegenzeggelijk een beeld der demokratie in hare beste soort, waar zij indruk maakt door den eenvoud harer vormen en de kracht van haar volksleven. De meest mogelijke gelijkheid, uitbreiding van het stemrecht, vrijheid van voorzorgsmaatregelen van den kant der policie, de afwezigheid van groote staande legers, de geringe kostbaarheid van den staat, grooter scheiding van kerk en staat bij kristelijk geloof der bevolking — dat zijn de trekken van dit merkwaardig beeld. Noord-Amerika geeft derhalve werkelijk het bewijs van de mogelijkheid der demokratie. Maar tevens kan het onweêrlegbaar bewijs geleverd worden, dat de demokratische staatsregeling van Noord-Amerika iets anders is dan het stelsel der demokratische partij in Europa, dat zij niet naar Europa kan worden overgebracht en dat zij ook op zich-zelve, ondanks die belangrijke trekken, niet de hoogste toestand en de volmaaktste staatsform is.

Tot het overbrengen naar of navolgen in Europa ontbreken alle uit- en inwendige voorwaarden.

Dit-alleen is reeds beslissend dat de oorsprong der statenvorming in Amerika een geheel andere is dan in Europa. De staten in Europa werden gegrond door volksverhuizing, de staten in Amerika door kolonizatie. In Europa zijn het natuurlijk gegevene en reeds georganizeerde volken, als het ware verhuizende rijken die hun blijvende plaats innemen op den nieuwen bodem; in Amerika zijn het individuen, die tot dusver gescheiden waren geweest en zich verbinden tot handelmaatschappijen, zooals in Vir-

ginië, of tot godsdienstige gemeenten zooals in Nieuw-Engeland. Overeenkomstig dezen oorsprong berusten de staten van Europa van het begin af op de monarchaal-aristokratische autoriteit, wat het geval is met alle natuurlijk door afstamming ontwikkelde en vooral met alle oorlogvoerende volken; de staten van Amerika daarentegen berusten op de gelijkheid van vrijwillig ontstane vereenigingen, namelijk op de gelijkheid der handelmaatschappijen of der puriteinsche gemeenten. Want het oppergezach van het door Engeland overgezonden goevernement of van den in Engeland met een vrijbrief begiftigden ondernemer — wat bovendien voor Nieuw-Engeland in het geheel niet bestond — was iets dat buiten de bevolking stond, dat zonder nadeel voor haar inwendig organisme kon vervallen, en ook verviel zoodra dit in kracht had toegenomen.

Daarom zijn in Noord-Amerika gelijkheid en demokratie in de toestanden van zelfs voorhanden, en er behoefde niet eerst een bepaald rechtsbewustzijn door sloping van oude toestanden, van alle rechtsbewustzijn, alle overlevering te worden gevormd. Verder is overeenkomstig dezen oorsprong der amerikaansche statenvorming de gemeente het eerste en ontstaat de staat eerst door de vereeniging der gemeenten, terwijl omgekeerd in Europa de staat, het rijk, d. i. het georganizeerde volk het eerste is dat zich ontwikkelt tot gemeenten of leenen. Deze type bestaat tot op heden. Noch tegenwoordig is in Amerika de staat meer een samenvoeging van zelfstandige gemeenten, de Unie een samenvoeging van zelfstandige staten; in Europa daarentegen is de staat een oorspronkelijke, ondeelbare eenheid, de gemeenten zijn de daaruit ontwikkelde ledematen, en waar zich een statenstaat vormde, zooals het duitsche rijk, daar is het rijk het oorspronkelijke en soevereine, daar zijn de afzonderlijke staten de onderdanen die zich later tot onafhankelijkheid hebben ontwikkeld.

Dit is oorzaak waarom in Amerika die groote zelfstandigheid (autonomie) tegenover den staat mogelijk is, die TOQUEVILLE zoo bewondert. Dit is oorzaak waarom de ruimer scheiding van kerk en staat in Amerika minder verderfelijk, dat het openbare leven minder gevestigd is in den staat dan in de gemeente. Doch hierin ligt tevens een sterke steun voor de demokratische staatsregeling, want voor de gemeente is zij natuurlijk, terwijl zij voor een rijk in den eigenlijken zin onnatuurlijk is. Deze beide wezendlijke voorwaarden der demokratie, de gelijkheid van toestand en het karakter van den staat als enkel samenstelling van zelfstandige gemeenten, zijn derhalve reeds aanwezig in den oorsprong der statenvorming in Amerika, terwijl in Europa het tegendeel plaats heeft. De groote volksverhuizing leidde tot monarchiën, de kolonizatie door handelmaatschappijen en godsdienstige vluchtelingen leidde tot demokratiën, dit is een natuurwet.

Doch er heerscht ook een geheel andere geest in de demokratie van Amerika dan in die van Europa. In de eerste plaats bestaat daar noch iets van den zin voor recht die thands bijna een prærogatief is van den engelschen volksstam, terwijl hij in Frankrijk door de revolutie geheel verloren gegaan en in Duitschland door de eeuwenoude schuld van regeering en volk verzwakt is. De amerikaansche vrijheid heeft derhalve, ondanks groote verbastering, toch altijd noch even als de engelsche vrijheid tot kern de onafhankelijkheid en veiligheid van het individu in zijn bepaald recht en in zijnen bepaalden kring; de revolutionaire demokratie op het vasteland daarentegen heeft tot haren kern weerkeerigen naijver, zucht tot weerkeerige overheersching. Nu kunnen er wel ontelbare onafhankelijkheden, maar niet ontelbare pogingen tot overheersching naast elkander bestaan.

Vervolgends berust het amerikaansche volksleven op de

kristelijke openbaring en de kristelijke godsvrucht, en welk een beteugeling van de uitspattingen der demokraten sedert 1789 is daarin gelegen! De demokratische partij bezit even weinig van dezen zin voor recht als van dien kristelijken zin; in tegendeel, de bestrijding van beide behoort tot haar levenstaak. Het valt echter in het oog, dat wanneer het in het algemeen mogelijk en heilzaam is, de volksmassa los-te-maken van hooger gezach en geheel aan haar eigen bestuur over-te-laten, dit toch dan alleen mogelijk en heilzaam zijn kan indien zij in haar eigen binnenste teugels en perken heeft. Waar zullen deze zonder strengen rechtszin en zonder ware godsvrucht van daan komen? Daarom geldt in Europa demokratie en anarchie voor één en hetzelfde en dit zou alleen reeds een voldoenden grond er voor opleveren, dat hare mogelijkheid in Amerika noch niet is hare mogelijkheid in Europa.

Hiermede wil ik nu geenszins de demokratische beweging in Amerika, die de losscheuring van Engeland bewerkte, voor zuiver verklaren. Zij stond reeds onder den invloed van het ongeloof en het verzet tegen het gezach, onder den invloed der fransche filozofie. Dit geldt met name van de leidslieden der beweging. Mannen als THOMAS PANN en JEFFERSON waren tegen het koningschap reeds geheel vervuld met dien brutalen haat die op verloochening van de godsdienst berust, en, indien hij denzelfden tegenstand had ontmoet ook dezelfde verschijnselen als in Frankrijk zou hebben opgeleverd. JEFFERSON is de eigenlijke vertegenwoordiger van den profanen staat; hij bezit den niet benijdenswaardigen roem, als vervaardiger van de deklaratie van onafhankelijkheid het eerst het beginsel van opstand in een officiële volksakte verkondigd en het beginsel der scheiding van kerk en staat het eerst verwezendlijkt te hebben. Een voorbeeld van opruiing waarover zich onze demokraten niet zouden behoeven te schamen, vertelt JEFFERSON zelf in zijne veertig jaren later uit-

gegeven Gedenkschriften. Hij en zijne politieke vrienden, hoewel het van algemeene bekendheid was dat zij vreemd zoo niet vijandig waren aan het kristelijk geloof, bedienden zich van de voorbeelden en vormen der puriteinen ter bereiking van hun politiek doel. Zoo besloten zij om de opgewondenheid te vermeerderen, toen de Bostonbill (die den vrijbrief terug nam) in werking zou komen, een algemeenen boetedag in Virginiën te houden (vasten, gebed, veroodmoediging voor God), opdat God de ellende des oorlogs mocht afwenden. Daar deze voorslag uit hunnen mond niet vertrouwd en niet nagekomen zou zijn geworden, bewogen zij een eerwaardigen ouderling hem op zijn naam te doen. Het doel om de verbittering daardoor te doen toenemen en een formeele breuk met den engelschen goeverneur te veroorzaken werd volmaakt bereikt. Het is opmerkelijk dat JEFFERSON en ADAMS, de vervaardigers van de onafhankelijkheids verklaring, beiden vijftig jaren later op denzelfden dag dier verklaring gestorven zijn. FRANKLIN verborg onder de eenvoudige kwakerdracht den sluwen, ongeloovigen diplomaat, en de bevolking van Nieuw-Engeland werd op dat tijdstip door een geest bezield dien men zonder de minste overdrijving oproerig mag noemen. Maar in den kern des volks was een betere zin dan die zijner aanvoerders en der opgewondenheid van het oogenblik, en ondanks dit verderf bevond zich de beweging toch noch altijd op den bodem van oorspronkelijke, natuurlijke toestanden, van oorspronkelijk kristelijke, met name puriteinsch-kristelijke overleveringen, was zij daarom ontoegankelijk voor het eigenlijkst wezen der latere europeesche revolutie: de stelselmatige vernietiging van al het bestaande en de stichting van een geheel nieuw gebouw op den grondslag der menschelijke rede.

Al deze voorwaarden der amerikaansche demokratie liepen in zeker opzicht samen in Nieuw-Engeland. Deze kolonie grondde zich in haren oorsprong zoo duidelijk en beslist als

geen andere op de vrije vereeniging van individuen in plaats van de natuurlijke ontwikkeling eens volks. De eerste kolonisten, de pelgrimvaders, onderteekenden vóor hunne landing op het schip den overeenkomst, bij welke zij, die tot dusver geen verplichting of afhankelijkheid jegens elkander hadden, zich onderling verbonden gemeenschappelijk een staat te stichten en zich daaraan te onderwerpen; wel het eenige voorbeeld in de gantsche geschiedenis dat een staat werkelijk door verdrag werd gevestigd. De kolonie Nieuw-Engeland bestond dadelijk zoo als geen andere, uit leden die in gelijken toestand verkeerden, had geen protektors in Londen, wien een vrijbrief verleend was, had geen aanzienlijken in haar midden, en bevestigde en verhoogde deze gelijkheid noch door den grondslag der godsdienst. In Nieuw-Engeland werden, ten minste beslister dan ergends elders, de staten gesticht door de vereeniging van onderscheidene zelfstandige gemeenten. Nieuw-Engeland eindelijk vertegenwoordigde de puriteinsche geestdrift des geloofs met de puriteinsche strengheid van zeden. Indien ooit een volk door zijnen oorsprong, zijne geschiedenis en zijne toestanden tot de demokratische staatsregeling geroepen was, dan is het de bevolking van Nieuw-Engeland. Maar ook de afscheuring van het moederland was daar meer dan elders voorbereid. Met de puriteinsche opvatting van het kristendom verdroeg zich de opstand het best. Het is Nieuw-Engeland, dat door het scherp demokratiesch karakter zijner eigen staatsregeling, door zijn onstuimigen haat tegen Engeland, de afscheuring besliste. Nieuw-Engeland is voorbeeld en voorganger van Noord-Amerika.

Zoo berust dan de demokratische staatsregeling van Noord-Amerika op geheel andere onderstellingen en is zij met een geheel anderen geest vervuld, dan die welke in Europa bestaan. Daardoor is alles vreemd aan de amerikaansche demokratie wat de inwendigste drijfveer is van de europeesche en de grond harer verwerpelijkheid: de vergoding van het

volk, het fanatisme der broederschap, de pantheïstische vernietiging van het individu en van zijn recht tegenover den algemeenen wil, de emancipatie van alle goddelijke en menschelijke orde, de haat tegen het kristendom. Zij kent daarom ook niet de onbeperkte macht des volks, dat heden staatsregeling en wetten maakt om ze morgen weêr te laten varen, kent niet de gewelddadigheid die den grondtrek uitmaakt der demokratie in Europa. De amerikaansche demokratie is slechts een soort van staatsvorm, terwijl de europeesche demokratie de stelselmatig voortgaande omwenteling van den staat, ja de omwenteling van de menschelijke denkwijze is.

Eindelijk bestaan in Noord-Amerika buitengewone uitwendige gunstige omstandigheden voor de demokratie, welke in Europa ontbreken. De Staten van Noord-Amerika hebben overvloed van land bij een niet talrijke bevolking; ten gevolge daarvan hebben zij geen proletariaat en dus ook niet het gevaar dat daaruit ontstaat bij een volksvertegenwoordiging op den grondslag van het algemeen stemrecht. In de zuidelijke staten bekleeden de slaven de plaats onzer arbeiders en de vrijen vormen daardoor van zelfs reeds een soort van aristokratie, wier volmaakte gelijkstelling in rechten dan niet moeilijk is. Verder hebben de staten van Noord-Amerika de alleenheerschappij in hun waerelddeel, nergends een gevaarlijken nabuur en zij behoeven daarom geen staand leger op europeesche schaal, niet zulke drukkende belastingen en geen sterke gekoncentreerde monarchale macht.

Vat men dit alles samen dan wordt het duidelijk, waarom de demokratie wel in Amerika en niet in Europa kan bestaan en gedijen.

En desniettemin — ook de demokratische staatsregeling in Amerika is er ver van af, het model eener volmaakte staatsregeling te zijn of den voorrang te verdienen boven den staatkundigen toestand der rijken in Europa.

De demokratische staatsregeling is op zich-zelve en afgezien van al haren invloed of haar misbruik, in den regel de uitdrukking van een minder ontwikkeld volksleven, en dit wordt juist door Noord-Amerika bevestigd. De inhoud van het leven in Amerika bepaalt zich van den eenen kant tot het godsdienstig belang, dat daar bovendien bijna alleen in de eenzijdige gedaante van sekten optreedt, van den anderen kant tot de stoffelijke belangen, het nuttigheidsbeginsel, derhalve tot het hoogste en het laagste belang. Inmiddels bleef de afstand daartusschen tot dusver onvoldoende aangevuld: wetenschap, kunst, poëzie, schoonheid des levens, — in dezen geheelen kring heeft de bevolking van Noord-Amerika niets uitstekends voortgebracht; deze belangen zijn dus geen sterke drijfveer, zijn ten minste geen kracht en talent in haar leven. Ook daarin bestaat evenwel de rijkdom eener natie en hoe ver is Engeland, dat toch met Noord-Amerika van denzelfden volksstam is, daarin vooruit. Aan dezen minder rijken inhoud van het volksleven beandwoordt de amerikaansche demokratie met hare eenvoudige, eentoonige, izoleerende vormen; daarentegen beandwoorden aan den rijkdom des engelschen levens de rijke, geniale vormen der staatsregeling. Hier vinden we de majesteit van het koningschap met den glans zijner regeering, het sterke bolwerk der aristokratie, de macht van het parlement, de nationale kerk als uitdrukking en belichaming van het gemeenschappelijk godsdienstig leven der natie, het hooge aanzien van het recht, het aanzien der wetenschappelijke korporaties, het behoud van geheel de groote geschiedenis der natie in hare voortbrengselen en hare overleveringen te midden van het heden. Mag men een staatsregeling die de uitdrukking is van een arm volksleven, voortreffelijker, verhevener, voorbeeldiger achten dan die welke de uitdrukking is van een rijk volksleven? Ja het karakter van zedelijke reinheid, verhevenheid en groote politieke wijsheid, dat Amerika in den onafhankelijkheids-

oorlog waarlijk bezat, stamt af uit een tijd toen het koningschap, de kerk en de aristokratie van Engeland noch een macht in Amerika waren en WASHINGTON behoorde zelf tot de aristokratie; en welk een onderscheid tusschen WASHINGTON en JEFFERSON, PATRIK, PANN e. a.!

Maar ten opzichte van hare vruchten verloochent de amerikaansche demokratie de verkeerdheden niet die men, zoover de geschiedenis reikt, steeds in haar gevolg ontdekt.

Aan uitspattingen van het grauw ontbreekt het ook daar niet. De volksjustitie in Noord-Amerika in hare woestheid en onrechtvaardigheid is beroemd en berucht. Onschuldigen, die van een of ander, niet van een misdaad maar slechts van wat voor onzedelijk of schandelijk gehouden wordt, verdacht worden of wellicht juister, die toevallig impopulair zijn, worden dikwijls onderworpen aan de afschuwelijke onteerende procedure geteerd en geveêrd te worden. Jeugd of geslacht zijn daartegen geen waarborg. Ja op dien bodem der vrijheid mag zich in de zuidelijke staten niemant uiten tegen de slavernij, of hij wordt door dit Lynchgericht getroffen. — Ook ontbreekt het daar niet aan de tyranny der volksmeening. Wie tegen haar optreedt vindt, zooals de nauwkeurig waarnemende en liberale TOQUEVILLE dit schetst, nergends bescherming: het volk mishandelt hem, de besturen geven hem prijs, de jury spreekt zijne vervolgers vrij. Terwijl bij ons koning, ambtenaars, rechters, kamers, volksmeening zoovele machten zijn die elkander weerkeerig temperen, bestaat daar slechts de éene macht der publieke opinie en wee hem die haar trotseert! Dit leidt dan ook tot het overwicht der drukpers en daardoor van den stand der journalisten, wier heerschappij waarlijk niet de uitstekendste is die in de maatschappij kan worden aangetroffen.

Eindelijk ontbreekt het daar niet aan een soort van ontbinding, binnen zekere grenzen aan anarchie. Men geniet daar

de vrijheid niet lastig te worden gevallen door beschermende maatregelen, zooals bijv. tegen bedriegerij van banken, tegen oplichterij bij den aankoop van land, tegen de lichtzinnigheid, van stoomboot- en spoorwegmaatschappijen, in wier handen men bij de onmisbaarheid dezer vervoermiddelen is overgeleverd. Zou de voorzorg die de staat bij ons voor de onderdanen in acht neemt ten einde te waken dat leven, bezitting, gezondheid niet in gevaar gebracht worden, indien zij die voorzorg maar niet tot in het kleingeestige overdrijft, waarlijk zulk een verachtelijke eigenschap van onzen openbaren toestand zijn?

Door dit alles geloof ik voldoende te hebben bewezen dat noch de demokratische staatsregeling van Noord-Amerika naar Europa kan worden overgebracht, noch, al ware dit mogelijk, een meer volmaakte en begeerlijke toestand is. In elk geval geloof ik te hebben bewezen dat de demokratische staatsregeling van Noord-Amerika iets geheel anders is dan het politiek stelsel der demokratische partij in Europa, en dat door gene, al houdt men haar voor noch zoo voortreffelijk, de wensehelijkheid en nitvoerbaarheid van deze niet kan worden aangetoond.

In de richtingen die wij tot dusver hebben onderzocht, zoowel het liberalisme als de demokratie, ligt iets algemeens wat zich vertoont in den ontwikkelingsgang van bijna alle volken, en toch weder iets geheel eigenaardigs dat alleen behoort tot onzen tijd. Het algemeene komt voort uit den natuurlijken grondslag dezer partijen, namelijk de volksklassen en haar belang. In de geschiedenis aller volken ontmoeten wij een rijke en een arme klasse, een klasse met historische onderscheiding en historiesch voorrecht en een gegoede klasse zonder deze voorrechten die zich eerst in den loop des tijds na de eerstgenoemde ontwikkelt, den strijd dezer klassen om politieke macht en door middel der politieke macht om eigen voordeel. Daardoor ontmoeten

we in de grieksche republieken en in Rome zoo dikwijls eendere verschijnselen van politieken strijd, gelijksoortige oorzaken, middelen, uitkomsten, als sedert het einde der vorige eeuw in Frankrijk en Duitschland. Zoo kan men met name de romeinsche partijen der aristokratie en demokratie met de hedendaagsche vergelijken. Maar de denkbeelden die zich van deze natuurlijke bestanddeelen en belangen meester maken en aan de partijen eerst haar eigenlijk merk verleenen, behooren geheel tot onzen tijd en worden in de oudheid of in het geheel niet of in onbeduidende sporen gevonden. Het denkbeeld der liberale partij, — het individu met zijne individueele vrijheid en individueele meening te maken tot middenpunt van den staat, — en het denkbeeld der demokratische partij — de apotheoze van den volkswil en de broederschap, — dat alles kent de oudheid niet.

Dit is niet enkel een natuurlijke strijd, maar het streven naar een geestelijk zedelijk ideaal, is in zijne afdwaling niet slechts feitelijke overtreding van Gods geboden, maar stelselmatige emancipatie van God en Zijne openbaring. Deze geheele diepere, ideale zijde van de revolutie en hare partijen is als vergoding van den mensch en zijne emancipatie van God de keerzijde van het kristelijk standpunt en kon er derhalve niet zijn vóor het kristendom en de kristelijke volken.

XVI.

Kommunisme en socialisme zijn slechts schakeeringen van één en hetzelfde stelsel, die bijna onmerkbaar in elkander overgaan; ik zal ze daarom als één geheel behandelen en alleen ter geschikte plaatse het onderscheid uiteenzetten. Als algemeene benaming gebruik ik het woord socialisme in ruimeren zin.

Het socialistiesch stelsel is de noodzakelijke vrucht, het

noodzakelijk einde van de ontwikkeling der revolutie, die door de konzekwencie van haar eigen beginsel van het standpunt des liberalismus voortgestuwd wordt tot dat der demokratie, van de demokratie tot dat van het socialisme; en de ontwikkeling is hier van dien aart, dat de demokratische partij niet-alleen de socialistische als een nieuw bestanddeel na zich sleept, maar zelf socialistiesch wordt.

Het socialisme ontspruit als vrucht der revolutie uit een tweeledige oorzaak: het is de ontwikkeling zoowel van haar politiek als van haar staathuishoudkundig stelsel.

In de eerste plaats leidt daartoe het staatkundig stelsel der revolutie. Uit hetzelfde beginsel, waaruit men de gelijkheid afleidt van het r e c h t, volgt ook de gelijkheid van v e r m o g e n. De sluitrede der demokratie luidt: omdat de menschen van gelijken aart, omdat zij van nature gelijk zijn, moet de wil van den één juist zooveel gelden als de wil van den ander. Maar volgt daaruit niet even eens en noch juister: omdat de menschen gelijk zijn van nature, moeten de behoeften van den één juist zoo vervuld worden als die van den ander, moet de één hetzelfde genot, dezelfde beschaving deelachtig worden als de ander? De demokratie gaat alleen daarvan uit dat alle menschen van nature v r ij zijn: dit geeft hun gelijke aanspraak op de r e g e e r i n g. Maar de menschen hebben van nature voedsel, een gezin, beschaving n o o d i g en worden van nature wegens deze behoeften op de aardsche goederen gewezen: dit geeft hun gelijke aanspraak op deze g o e d e r e n.

Bovendien is de gelijkheid van recht die de demokratie verlangt, praktiesch nutteloos, louter schijn, indien de gelijkheid van vermogen er niet aan beandwoordt. Wat baat het iemant kiezer of lid te zijn der nationale vergadering, indien hij niets heeft om zijn honger te stillen of zijne naaktheid te dekken? En hoe onnatuurlijk is het dat zij, die wetten uitvaardigen omtrend eigendom en onderwijs, zelf

zonder eigendom zijn en zonder de middelen om zich en de hunnen te laten onderwijzen! Ja, hoe kan hij die niets heeft zijn staatkundig recht uitoefenen? Hij heeft daartoe noch de vereischte vrijheid, daar hij afhangt van den rijke die hem zijn onderhoud verschaft, noch de bekwaamheid, omdat hem beschaving ontbreekt. De gelijkheid van recht is daarom op zich-zelf enkel een gelijkheid der mogelijkheid die niemant baat omdat zij nooit werkelijkheid wordt, en het is ondenkbaar dat een waarlijk soeverein volk onder den druk van arbeid en ontbeering het gemak der rijken rustig zal aanzien. Het denkbeeld van politieke gelijkheid vordert dus noodwendig ook de gelijkheid van vermogen.

Maar ook het recht en de macht om deze gelijkheid van vermogen in-te-voeren volgt uit hetzelfde beginsel, waaruit men het recht en de macht afleidt om de politieke gelijkheid in-te-voeren, uit het beginsel dat de mensch door geen hoogere orde gebonden is, maar door een zoodanige als hij volgends eigen rede en wil zelf heeft gesticht. Het volk van 1789 vernietigde den geheelen politieken toestand: koningschap, generale stenden, aristokratie, stedelijk- en provinciaal bestuur, — ten einde politieke gelijkheid in-te-voeren, en de fransche bourgeoisie erkent daarin tot op dit oogenblik een rechtmatige, een roemrijke revolutie. Maar waarom zal dan ook niet het volk van 1848 bevoegdheid en macht hebben den geheelen bestaanden toestand van het vermogen te vernietigen: eigendom, erfrecht, aanspraken van schuldeischers, — ten einde gelijkheid van vermogen in-te-voeren? Indien het werk van 1789 roemrijk was, waarom zal dan de poging in Mei en Juni van 1848 een misdaad zijn? De bestaande toestand van het vermogen is even goed als de bestaande politieke toestand het gevolg eener natuurlijke ontwikkeling. Bestaat nu dat alles niet rechtens, wat alleen langs natuurlijken weg is geworden, wat het soevereine volk niet uit vrije bespiegeling

volgends zijne rede en zijnen wil heeft ingericht, dan heeft de geheele toestand van vermogen even min recht van bestaan als de staatkundige. Het gelijke aandeel in de regeering, leert ROUSSEAU, is niet een doel waarnaar gestreefd moet worden, maar een reeds bestaand, onvervreemdbare recht der natuur, — maakt er slechts gebruik van! Welnu, dan is ook het gelijke aandeel in de goederen niet een doel dat noch moet worden nagejaagd, maar het bestaand, het onvervreemdbaar recht der natuur, — maakt er slechts gebruik van, tast toe! Kortom, was de politieke omwenteling rechtmatig dan is het ook de sociale, en is deze onwettig dan ook gene.

Even noodwendig als het staatkundig stelsel der revolutie voert ook haar staathuishoudkundig stelsel tot socialisme, maar op een andere namelijk indirekte wijze.

Het eerste pad naar de revolutie is van dien kant het liberale stelsel der landhuishoudkunde: het stelsel van vrije konkurrentie. Dit leidt tot opeenstapeling van vermogen in de handen van eenige rijken, en tot verarming en afhankelijkheid der groote massa. Zoo ook op het land. Eertijds waren de landgoederen onverdeelbaar, moeielijk vervreemdbaar en mocht met name de goedsheer (oppereigenaar) ze niet in bezit nemen. Daardoor werd den boerestand zijne bezitting door de wet gewaarborgd. Sedert de heerschappij van het liberale stelsel geldt onbeperkte verdeeling en bevreemding. Reeds in het tweede geslacht is dan gewoonlijk de bezitting te klein om een gezin te onderhouden, en buitendien wordt de kleine landbouwer, die de konkurrentie niet kan volhouden tegen het kapitaal van den grooten landeigenaar, door dezen of door geldspekulanten uitgekocht. Daardoor worden de landgoederen in weinige handen vereenigd, de boeren van vroeger worden daglooners zonder bezitting. Even zoo in de steden. Vroeger was de handwerksman gewaarborgd tegen een overbodig getal andere handwerkslieden en tegen inbreuk van een

anderen werkkring op zijn eigen handwerk. Thands mag ieder alles doen. De nieuwe meester tracht den vorige de loef af-te-steken door goedkoopheid; hij ruïneert eerst hem en dan zich-zelven. De koopman, de magazijnhouder maakt zich meester van de nijverheid, laat hare voortbrengselen voor eigen rekening vervaardigen en verkoopt ze; de onbemiddelde handwerksman, niet opgewassen tegen de overmacht van zijn kapitaal, moet zich in zijn dienst begeven en de voornaamste winst aan hem overlaten. De tamelijk gegoede meester wordt de afhankelijke, behoeftige arbeider van een magazijn. Zoo is de vrije konkurrentie niets anders dan een open slagveld, waarop de arme moet worstelen met den rijke zonder bescherming of wet, prijsgegeven aan diens overmacht. Men waande door haar een grooter aantal menschen tot vermogen en zelfstandigheid te zullen helpen, maar de uitslag is het omgekeerde: de ongelijkheid wordt noch grooter, de minderheid der overwinnaars op het slagveld wordt rijk, de massa wordt onvermijdelijk arm, onderdrukt, afhankelijk.

Bij dit stelsel van onbeperkte konkurrentie kan men derhalve niet blijven staan, het minst van al dan dit de demokratische partij. Het is tegen haar b e g i n s e l, want het berust op izolement, daarop dat een ieder door de overigen aan zijn lot wordt overgelaten; háar beginsel daarentegen is dat het individu moet worden opgelost in de massa; — en het is tegen haar b e l a n g, want het leidt tot rijkdom en macht van sommigen en verarming van het volk. Zij moet daarom volgends haar eigen beginsel en belang een staathuishoudkundig stelsel ontwikkelen dat rechtstreeks staat tegenover de vrije konkurrentie, volgends hetwelk ieder verdienste en onderhoud, arbeid en genot alleen in en met de massa des volks heeft en niet meer afgezonderd van de overigen voor zich-alleen. Dit is het socialisme. Het is dus niet het tegenovergestelde van de demokratie zooals van het liberalisme,

maar het noodwendig staathuishoudkundig stelsel der demokratie zoodra deze tot zelfbewustheid ontwaakt.

Derhalve drijven al de beginselen der revolutie noodwendig tot socialisme. Bij het begin der revolutie vertoonen zich daarvan dan ook reeds de sporen en kiemen.

Reeds MIRABEAU sprak in een geïmprovizeerde redevoering van den 10. Augustus 1789 het denkbeeld uit, dat een eigenaar slechts een ambtenaar is die de inkomsten zijner bezitting in den vorm van uitgaven onder anderen verdeelt, en daarvoor als bezoldiging het genot van zijn eigendom ontvangt. Uitvoeriger ontwikkelt BRISSOT, de leider der Gironde, socialistische grondstellingen in geschriften noch vóor de uitbarsting der omwenteling: eigendom boven de behoeften des eigenaars is tegen het natuurrecht en daarom de thands in den burgerlijken toestand bestaande (onbegrensde) eigendom geenszins zulk een geheiligd recht, daarom de diefstal geen lijfstraffelijke misdaad of, zooals hij het later besnoeide en verklaarde, ten einde zich tegenover zijne bestrijders te verontschuldigen, men mocht de dieven niet zoo wreed straffen. Dit waren nu noch niet eens demokraten, ten minste niet in den volsten zin van het woord. De eigenlijke vertegenwoordigers der demokratie, MARAT en ROBESPIERRE, waren in hun hart reeds geheel, de eerste kommunist, de tweede socialist. Het ontbrak hun slechts aan wetenschappelijke middelen en begrippen tot ontwikkeling. MARAT eischt onvoorwaardelijke dagelijksche uitlevering van de levensmiddelen aan het arme volk, en geheel zijn streven is er op gericht den rijken hunnen overvloed te ontnemen en den armen bezit en levensgenot, niet enkel het abstrakte politieke stemrecht te bezorgen. ROBESPIERRE sprak in een ontwerp dat hij den Jakobijnen voorlei reeds de voornaamste eischen uit van het socialisme: waarborg van den arbeid en algemeene opvoedig. Toenmaals verdween dit alles noch als iets ondergeschikts in de ontzettende staatkundige bewe-

gingen, te meer omdat men ook in dit opzicht alle heil in de toekomst verwachtte van de politieke gelijkheid. Eerst nadat men de zekerheid had opgedaan dat de arme volksklasse met alle grondwetten niets gebaat is, dat ook de volledigste demokratie haren nood niet opheft, eerst toen ontstonden de eigenlijke stelsels van kommunisme en socialisme.

Beschouwen we eerst de verschillende leerstelsels en ontwerpen, die in deze richting op den voorgrond traden, om vervolgends een beeld te schetsen van de partij in haar geheel.

De gantsche beweging gaat daarvan uit, dat de tegenwoordige maatschappelijke toestand totaal verwerpelijk is, de toestand der konkurrentie, of der civilizatie zooals zij hem noemt in tegenstelling met den oorspronkelijken natuurlijken toestand, volgends welken een ieder zijn onderhoud zoekt zonder betrekking tot anderen, zonder op anderen te moeten letten. Het beginsel van den tegenwoordigen toestand is zelfzucht, het gevolg er van de exploitatie van den eenen mensch door den anderen, waardoor hij ellende baart voor het grootste gedeelte van het menschelijk geslacht; zijn schreeuwendst onrecht is dat juist de verdienstelijkste klasse, namelijk de arbeidende, de ondergeschiktste en behoeftigste is. Daarom verlangt men een anderen maatschappelijken toestand, die tot beweegreden broederschap heeft en daardoor gemeenschap, en waarin de produktieve arbeid de hoogste eer ontvangt en het hoogste genot. Omtrend de wijze echter waarop deze nieuwe toestand moet worden ingericht loopen kommunisme en socialisme uiteen, terwijl beide weder met de veelvuldigste ontwerpen voor den dag komen.

Het kommunisme berust op het denkbeeld der gemeenschap en daardoor der gelijkheid van goederen. Zijn grondlegger is Babeuf, een aanhanger van Robespierre, die na diens dood diens beginselen verder ontwikkelde, maar over het algemeen de toenmalige demokratische partij noch niet voor zich had.

Zijne leer is: de natuur geeft een ieder gelijk recht op alle goederen, daarom moet er geen bizondere eigendom bestaan maar gemeenschappelijk bezit, gemeenschappelijkheid (concours) van den arbeid, — gebod voor alle burgers om handenarbeid te verrichten, — dagelijksche verdeeling van de opbrengst opdat er niet weder ongelijkheid ontsta. Even zoo moet er ook gelijkheid van beschaving bestaan en met dit doel het geheele onderricht worden beperkt tot een minimum, namelijk: lezen, schrijven, rekenen, wat geschiedenis en aardrijkskunde, kennis der wetten; meer te leeren moet volstrekt ongeoorloofd zijn. Daar mogen geen staat, geen regeering zijn, maar slechts overheden om de dagelijksche verdeeling van vermogen te bezorgen. De drukpers moet gedwongen worden slechts deze grondstellingen te verspreiden en dus onder de strengste censuur staan. Dit alles moet terstond worden ingevoerd met volslagen opheffing van den bestaanden maatschappelijken toestand. In een petitie van Babeuf en zijne aanhangers wordt zeer kenmerkend gezegd: „Wij willen de gelijkheid niet slechts zooals in de deklaratie der rechten van den mensch van 1793 (d. i. in den staat), maar in ons midden, in onze huizen en wij willen alles vernietigen, tot tabula rasa maken (faire table rase) ten einde haar in-te-voeren."

Babeuf werd onder het Directoire wegens poging tot oproer ter dood gebracht. Zijne aanhangers, de travailleurs égalitaires, zijn de eigenlijke hedendaagsche kommunistische partij. Zij breidden zijne leer zoo ver uit dat zij ook gemeenschap van vrouwen, derhalve opheffing van huwelijk en huisgezin eischten. Daartegen vormde zich een andere afdeeling van kommunisten onder Cabet, de ikarische kommunisten genoemd naar zijn werk: Voyage en Icarie. Deze temperen de leer van Babeuf. Zij willen het huwelijk en het afzonderlijk gezin, ten minste voorloopig, laten bestaan; ja zij laten noch een schaduw van eigendom over, want

ieder gezin moet volgends CABET een eigen huis met plaats en tuin bewonen, zekere maaltijden mogen in den familiekring worden gehouden Zij veroorlooven ook de schoone kunsten dus individueele ontwikkeling; alleen moeten opvoeding en het onderwijs tot op achttienjarigen leeftijd voor allen geheel dezelfde zijn. Eindelijk, en dit onderscheidt hen voornamelijk van de andere kommunisten, zij willen hun stelsel niet dadelijk en met geweld, maar langsamerhand en met zachtheid invoeren.

Het socialisme berust, in onderscheiding van het kommunisme, niet op het denkbeeld van gemeenschap en gelijkheid van goederen, maar alleen op het denkbeeld van gemeenschap hunner opbrengst: het wil geen gemeenschap van goederen maar van nijverheid, ten laatste ook van huishouding. Het werd voorbereid door de St. Simonisten. Hun voornaamste eisch is de opheffing van het erfrecht. Ieders nalatenschap moet vervallen aan de maatschappij; deze verdeelt vervolgends het ontzachelijk kapitaal onder de bekwaamste arbeiders, die het aanwenden tot het grootste nut der maatschappij. Daardoor blijft de afzonderlijke eigendom bestaan maar vervalt de ophooping bij familiën. Verder verkrijgt men daardoor macht om de groote ongelijkheid opte-heffen, en komt de arbeidende klasse op de hoogte der maatschappij. Dit is echter, daar de maatschappij het kapitaal onder de arbeiders verdeelt, reeds een soort van gemeenschap van nijverheid, een gemeenschappelijk bestuurde goederenproduktie. De eigenlijke grondlegger van het socialisme is FOURIER; zijne leer is een volledig stelsel van gemeenschap van volksvlijt en huishouding zonder gelijkheid van goederen. Alle kapitaal en arbeid moet in de maatschappij gestort worden. Alleen de maatschappij handelt, werkt, produceert, verdient; aan het individu wordt door de maatschappij zijn werk voor deze gemeenschappelijke produktie aangewezen, en daarvoor krijgt hij zijn aandeel in de op-

brengst, namelijk de middelen tot vervulling van zijne behoeften; doch deze verdeeling is niet gelijkmatig, zooals het kommunisme die wil, maar verschilt al naar gelang van ieders aandeel in de produktie, naar den drieledigen maatstaf van kapitaal, talent en arbeid. Wie dus grooter kapitaal heeft aangebracht, wie met meer talent arbeidt, wie meer tijd aan den arbeid besteedt, krijgt daarvoor ook een grooter aandeel in de opbrengst der maatschappelijke goederen-produktie. Even zoo bestiert alleen de maatschappij het huishouden: zij-alleen bezit huizen, zij-alleen kookt, spijzigt, bezorgt brandstof, verpleegt de kinderen en voedt ze op. Het individu verkrijgt van haar alle middelen tot voldoening zijner nooddruft, bijv. het eten en elk ander genot, doch overeenkomstig de aangehaalde grondstelling niet gelijkmatig, maar naar mate hij betaalt, d. i. naar mate van wat hij in staat is aan-te-wijzen als zijn aandeel in de opbrengst. Bij gevolg: volledige gemeenschap van produktie en konsumtie, maar geen gelijkheid van bezit en genot.

Onder deze menigvuldige maatschappelijke stelsels verdient alleen dat van FOURIER een nadere beschrijving, want het kommunisme is voor geen ontwikkeling vatbaar, het boek van CABET is gedachteloos, het St. Simonisme een fragmentarische, onsamenhangende proeve van socialisme. [1]) Eerst FOURIER heeft het denkbeeld van socialisme met helderheid begrepen, volledig en konzekwent ontwikkeld. Deze ontwikkeling is evenwel van een wonderlijken aart. FOURIER is het prachtexemplaar eens kwakzalvers, zooals er elders moeielijk een is te vinden, die, vervuld met het zelfvertrouwen der ijdelheid, alleen zich-zelven gelooft, alles wat er geweest is en met hem bestaat verre beneden zijne wijsheid acht, en uit zijne ontdekkingen wonderen voorspelt. Boven-

[1]) Voor de overigen verwijs ik naar het werk van STEIN over socialismus en kommunismus.

dien geeft FOURIER, hoewel autodidakt, een geheel filozofiesch stelsel dat, zoo al niet zonder vernuft, toch aan waanzin grenst. Wanneer ik hier dus moet beschrijven wat niet geheel overeenstemt met den ernst der wetenschap, dan ligt de schuld niet aan mij. Ik ontleen zijne leer aan zijne kompleete werken.

De uitwendige inrichting die FOURIER aan de maatschappij geeft, is de volgende:

Ten einde de gemeenschap van opbrengst en verbruik in-te-voeren moet altijd een getal van 300 gezinnen vereenigd worden, tot een falanx. Zij mag nooit minder dan 1600, nooit meer dan 2000 zielen tellen, want dat getal is voldoende om de levensbehoeften volledig te produceeren. Zij ontvangt een vierkante mijl gronds. De falanx bewoont een gemeenschappelijk huis, een phalanstère, waarin zich bevinden een gemeenschappelijke d. i. openbare keuken, zalen voor de kinderen, de opvoeding, het gezellig verkeer, een komedie, een boekerij, en eindelijk partikuliere woningen van verschillende hoedanigheid tegen verschillende prijzen. Een ieder krijgt beter of slechter kamers, beter of geringer kost, al naar den prijs dien hij er voor besteedt. De leden der falanx verdeelen den arbeid en worden betaald, d. i. krijgen aandeelen in de opbrengst, naar den drieledigen maatstaf van kapitaal, talent en werk. Doch zij krijgen geen betaling in geld, want dit is geheel afgeschaft, maar in rekeningen. Voor elk lid wordt een rekening gehouden, een credit voor hetgeen hij de maatschappij in kapitaal, talent, arbeid aanbrengt, een debet voor hetgeen hij van de maatschappij voor zijne komsumtie aan woning, kost, kleeding ontvangt, en deze rekening wordt gehouden niet voor het gezin, d. i. de huisvaders, maar voor de individuen.

Aan het hoofd van elke phalange staat een gekozen opziener, de monarque. Verscheidene phalanges staan weder met elkander in gemeenschap tot ruiling van produkten en tot ge-

meenschappelijke genietingen. Tot dien einde worden verder 4 — 12 — 48 phalanges vereenigd onder een duarque, tetrarque enz., en wanneer het gantsche menschdom socialistiesch georganizeerd is staat een chiliarque aan het hoofd van een miljoen phalanges en een omniarque (pasiarque?) aan het hoofd van het gantsche menschdom.

Dit is de uitwendige inrichting. De inwendige drijfveer van de geheele organizatie der maatschappij is het denkbeeld dat de hartstocht (passion), en niet de wet met haren dwang, de hefboom der maatschappelijke orde moet zijn. Uit dit denkbeeld ontstaat het geheele plan zoowel voor produktie als voor konsumtie.

De maatschappelijke produktie moet steunen op de industriëele aantrekking (attraction industrielle), d. i. op de aantrekkingskracht die iedere arbeid voor elk bepaald persoon bezit. Niemant mag werken uit dwang, aangezocht door de oversten, of uit nood ten einde zijn leven te onderhouden, maar alleen uit passie, d. i. ter wille van het genoegen van den arbeid-zelf. De middelen om dit doel te bereiken zijn vooreerst de vrije keus van arbeid van ieder individu volgends neiging en liefhebberij, ten tweede afwisseling van arbeid, — ieder werk mag niet langer duren dan anderhalf uur, zoodat één mensch dagelijks deel kan nemen aan zeven tot twintig verschillende werksaamheden, — en ten derde de verdeeling in groepen, — zij die een gemeenschappelijke liefhebberij in eenig werk hebben, bijv. in de bijenteelt, worden in een groep vereenigd ten einde het gemeenschappelijk te verrichten. — Verscheidene groepen voor de verschillende onderafdeelingen van zoodanigen arbeid vormen dan weder te samen een reeks; dit is de „gepassioneerde reeks;" deze is de grondkracht der geheele produktie. Op deze formeering van groepen ligt vooral de nadruk. Eerst zij brengt den hartstocht voor den arbeid geheel in beweging, namelijk vooreerst den lust

tot gezelligheid, — er wordt gewerkt met gemeenschappelijk gezang, in schilderachtige kleeding en onder blijken van vriendschap en toegenegenheid, — en vervolgends den wedijver, daar iedere groep of reeks het van de andere wil winnen. Met het oog op de gezelligheid moeten de groepen gevormd worden volgends de persoonlijke aantrekkingskracht der temperamenten, met het oog op den wedijver moeten zij zoo worden ingericht, dat hare werksaamheden voor vergelijking vatbaar zijn, dus niet te veel en niet te weinig op elkander gelijken. Van de juiste formeering der groepen hangt derhalve het welslagen der produktie af. Daarom geeft FOURIER overal nevens de juiste ook een menigte voorbeelden van verkeerde vorming van groepen op (bijv. de groep der drooge Martijnspeeren, der monsieur Jeanspeeren, der blanke beurées e. a.) en waarschuwt hij er tegen om toch vooral het herstel der maatschappij niet te ondernemen zonder hem, want er zouden stellig fouten insluipen bij de vorming der groepen en daardoor kon de geheele onderneming schipbreuk lijden. Zoo wordt het doel bereikt, den gemeenschappelijken produktieven arbeid der maatschappij geheel een vrije werksaamheid, een keuze van den hartstocht te doen zijn.

Eveneens moeten ook de maatschappelijke konsumtie en het genot berusten op hartstocht en aantrekkingskracht. Op hartstocht en aantrekkingskracht berusten de gemeenschappelijke maaltijden. Hiertoe vormen zich de groepen volgends den gelijksoortigen smaak in spijzen, de gourmandise, en volgends den gelijksoortigen smaak in gezellig onderhoud. Een gezelschap voor een diné samen-te-stellen is derhalve geen kleinigheid, het is een kunst. — Vooral steunt op hartstocht en aantrekkingskracht de gemeenschappelijke opvoeding in al hare graden. Zoo lang de kinderen „zuigelingen" („popjens, kwelduiveltjens, poupons, lutins") zijn, — omstreeks tot hun vierde jaar, — zijn zij in een wacht-

zaal bij elkander. Er zijn vier zulke zalen in ieder phalansterium, twee voor de stille kinderen en twee voor de schreeuwende, opdat de laatste de eerste niet lastig vallen. Hier worden zij verpleegd door voedsters en kindermeisjens, die dit uit hartstocht zijn, en wel zoo, dat elke bonne haar dienst slechts om den anderen dag en slechts anderhalf uur lang verricht, volgends het beginsel van afwisseling van den arbeid. Wanneer de kinderen nu opgroeien tot de hoogere trappen van hunnen leeftijd, tot „serafim en cherubim", vervolgends tot „gymnaziasten en lyceïsten", worden zij gemeenschappelijk opgevoed door mannelijke en vrouwelijke mentors. Ten dien einde worden zij verdeeld in stammen volgends hunne overeenkomst in temperament en karakter, — er zijn 810 temperamenten van het volle en 408 van het halve karakter, die men moet kennen om ook deze groepen juist te formeeren.

Met het twaalfde jaar begint reeds de arbeid voor de maatschappij. Tot dien einde wordt de jeugd verdeeld in kleine horden en in kleine benden. Kleine horden vormen zij, die van nature robust zijn en geneigdheid (hartstocht) hebben tot vuiligheid en onreinheid. Kleine benden daarentegen vormen zij, die van nature teder zijn en een afkeer hebben van onreinheid. Bij gene zal de meerderheid bestaan uit jonges, bij deze uit meisjens. De kleine horden krijgen tot hare bezigheid alle smerige werksaamheden: schoorsteenvegen, straatreinigen, darmenwasschen, het zijn dus de straatvegers enz. uit passie; buitendien valt haar ook het gevaarlijke werk ten deel: het werk in de mijnen, het dooden van de slangen op het veld.

Met hun vijftiende jaar worden de geslachten afgezonderd. Steunen nu reeds arbeid en opvoeding op passion en attraction, dan natuurlijk des te meer geslachtsverhouding en huwelijk. In beide geslachten heeft vandaar een groepeering plaats in het vestalaat en het demoisellaat, al naar

de geneigdheid (passie) tot den ongehuwden staat of tot het huwelijk. In de eerste groep begeven zich de jongelingen en meisjens die beloven voor hun negentiende jaar niet te trouwen; die dit niet willen beloven gaan in de laatste. Echter, daar de eersten niet anders dan uit passie ongetrouwd mogen blijven, kunnen zij ondanks de gelofte telkens in de andere groep overgaan. Zoolang zij echter jonkvrouwen blijven genieten zij de grootste onderscheidingen; zij overhandigen aan de industriëele armee hare banier, ontvangen den monarch, den omniarch wanneer hij een bezoek brengt enz. Het huwelijk-zelf mag alleen een band der passie zijn, nooit eenigen dwang opleggen. Wel is de geslachtsgemeenschap (vleeschelijke orgiën) buiten het huwelijk niet geoorloofd, maar de afwisseling van het huwelijk is onbeperkt en wordt aan ieders welgevallen overgelaten; onbestendigheid mag niet als een verwijt gelden, omdat afwisseling van hartstocht tot de wetten der menschelijke natuur behoort (zooals dit ook een richtsnoer voor den arbeid is).

Eindelijk moet ook de geheele maatschappelijke organizatie gegrond zijn op den hartstocht. De monarque, duarque, omniarque mag geen lijfwacht, soldaten of buidel hebben, want al de leden zijn gepassioneerd om de wetten te gehoorzamen, omdat de wetten-zelven weder eenig en alleen dienen tot voldoening van hunne hartstochten. Daardoor blijft de maatschappelijke orde in stand.

Dit zijn de omtrekken der nieuwe maatschappij die Fourier in de plaats der bestaande wil stellen: het „sociëtaire mechanisme," „harmonisme". De beloften die hij daaromtrend doet, en wel met ontwijfelbare zekerheid, overtreffen de stoutste verwachtingen.

Vooreerst belooft hij een onmetelijke vermeerdering van den algemeenen rijkdom en van het algemeen genot. Zij volgt eenvoudig en noodzakelijk uit de besparing bij het verbruik en uit de winst bij de produktie door de

socialiteit. Thands hebben 300 huisgezinnen 300 vuren op hunne haarden; in het phalanstère gebruiken zij in plaats daarvan slechts 5 groote vuren. Thands hebben zij 300 keukenmeiden, in het phalanstère 10 bekwame keukenmeiden van noode, en het werk der 290 andere komt ten voordeele van andere produktie, bijv. in den tuin. Derhalve een verbazende besparing van hout en arbeid.

Verder verlangt het volk, bij den arbeid uit passie, even vurig naar den arbeid als thands naar den schouwburg; vandaar geen lediggang meer, maar ongehoorde ijver en energie bij ieder werk, en daardoor een verbazende vermeerdering van opbrengst. Daardoor moeten reeds in het eerste jaar de algemeene inkomsten tweemaal verdubbeld, Frankrijk worden in plaats van 6 miljarden 24 miljarden franken produceeren, en zoo gaat het voort in een geometrische reeks. Door zulk een vermeerdering van produktie en daling van den prijs der levensmiddelen zal de armste in het phalanstère fraaier woning hebben dan thands de voornaamste in den faubourg St. Germain, de armste in plaats van droog brood niets eten dan ingelegde vruchten, het kind van den armste door de schare der gepassioneerde bonnes, die elkander ieder anderhalf uur aflossen, beter verpleegd worden dan thands een princes. Ook de verkwisting van moeite en tijd om vele talen te leeren houdt op. De kinderen in het phalanstère leeren over de gantsche aarde maar één en dezelfde taal, bijv. de fransche, die men uit andere talen verrijkt met de woorden welke haar noch ontbreken.

Vervolgends voorspelt Fourier uit zijne maatschappelijke instelling de uitroeiing van alle kwaad in de menschelijke natuur. Daar niemant meer een ander kan bevoordeelen omdat de handel is afgeschaft, en daar een ieder in alles voldaan wordt, is er hoegenaamd geen verzoeking meer tot onrecht: er is geen dief-

stal meer, en de besparing aan gevangenissen en cipiers die hieruit ontstaat is weder een vermeerdering van den algemeenen rijkdom. Daar het huwelijk alleen steunt op passie en afwisselt naarmate de passie verandert, is er geen verzoeking meer aanwezig tot vleeschelijke zonden. Daardoor worden de hartstochten, die in den toestand der civilizatie ondeugden zijn, in den sociëtairen toestand deugden. De gourmandise is hier slechts een middel om de industrie te bevorderen (de teelt van groenten en ooft, de kookkunst te veredelen). De intrigue is de voornaamste hefboom der groepen. Terwijl de menschen thands intrigeeren om de eer minister te worden, intrigeeren zij dan slechts om de eer in hunne groep de beste boterpeeren te kweeken, en welk een blijdschap wanneer dat gelukt! Ook ziekten zijn in deze maatschappij niet meer thuis; de eenige oorzaken van ziekte zijn de uitspattingen van wellust, overdaad enz.; hier echter is een bestendige afwisseling van genot, van gourmandise, van wellust, zonder den hartstocht geweld aan-te-doen, en derhalve zijn uitspattingen onmogelijk. Zoo is er niets dan inwendige tevredenheid. Wanneer de mensch des morgens ontwaakt heeft hij een dag vóor zich waarop hij alleen die werksaamheid verricht en zal voor welke hij gepassioneerd is, in gedurige afwisseling en in het aangenaamste gezelschap; aanzit aan den keurigsten disch met de geneugten van lekkernij en aangenaam onderhoud, of uitrust van zijn werk in den schouwburg of het salon. De toepassing van dit stelsel zal daarom tot onmiddelijk gevolg hebben dat de wilden, als zij zulks zien, dadelijk deze betere zeden overnemen, terwijl hun goede genius hen er voor bewaart de hedendaagsche civilizatie aan-te-nemen. Dat de planters hunne slaven vrijlaten en om opneming verzoeken in een phalanstère spreekt van zelfs.

Behalven dit alles kondigt Fourier eindelijk noch als een gevolg van zijn socialisme aan: de geheele omkee-

ring der natuur. Aan het hoofd van zijn filozofiesch stelsel plaatst hij namelijk de wet der analogie, waarbij hij zich beroept op duitsche wijsgeeren, met name op SCHELLING: dat namelijk alle dingen in het heelal op het geheel en daardoor ook onderling op elkander gelijken. Deze wet der analogie gaat hij in bizonderheden in de natuur na. Zoo is bijv. de fazant volgends den bouw van zijn kam het beeld van den jaloersche, de mannelijke eend het beeld van den onderdrukten echtgenoot, de witte raap vertegenwoordigt den boerestand, de beetwortel den stand der lijfeigenen enz. Volgends deze wet der analogie moet de toestand van de geheele natuur altijd noodzakelijk beandwoorden aan den toestand van het menschelijk geslacht. Aan de groote tijdperken van ontwikkeling van het menschdom, — en FOURIER neemt er 36 aan waarvan het tegenwoordige, de civilizatie, eerst het vijfde is, — beandwoorden geheel nieuwe scheppingen der natuur, en elke dezer scheppin gen heeft haar eigen toestel, die noodzakelijk de analogie is der zedelijke gesteldheid van het menschelijk geslacht. Even als nu de tegenwoordige toestand van het menschelijk geslacht, de civilizatie, een toestand is van zelfzucht en leedvermaak, is ook de natuur van dezen tijd noodzakelijk vol booze en schadelijke krachten. De verscheurende dieren, leeuwen, tijgers, krokodillen en hyenaas, zijn slechts het beeld der menschelijke hartstochten in den toestand der civilizatie. Wanneer nu het sociëtarisme ingevoerd wordt en de toestand van het menschelijk geslacht daardoor niets dan vrede, eendracht en broederschap medebrengt, dan volgt onmiddelijk de daarmeê overeenkomstige schepping. Dan komen in plaats der thands bestaande schadelijke en afzichtelijke dieren hunne tegenbeelden (contre-moules), die tot het gebruik der menschen dienen en tevens den toestel vernielen, welke tot het tegenwoordige slechte tijdperk behoort. In plaats van den hedendaagschen leeuw zal een antileeuw, noch ster-

ker en vlugger dan de eerste, maar tam en elastiesch, den mensch als lastdier dienen; hij staat tot het paard in de verhouding van een wagen op veren tot een boerekar; een antihaai zal voor den mensch de visschen uit de zee vangen, — die dus ook in deze volmaakte natuur noch gebraden en gegeten worden, — een antikrokodil zal hun tot schip dienen, een antirat zal de ratten en muizen verdelgen, — hetgeen vooral het fraaie Parijs te stade zou komen. De zee-zelve zal niet meer een wansmakelijk ziltig nat maar niets dan limonade bevatten.

Deze geheele verbazende prachtige omkeering der natuur zal onfeilbaar plaats hebben door de verwezendlijking van het plan van FOURIER, en wel in bepaalden en korten tijd. Wanneer men namelijk in 1824 de eerste falanx als proefneming opricht, dan is, omdat haar voorbeeld alles meêsleept, de algemeene reorganizatie van geheel het menschelijk geslacht in 1828 voltooid, en zal het jaar 1829 de nieuwe schepping der natuur reeds in vollen gang zien. Daarom kan iemant geen grooter roem inoogsten dan wanneer hij zulk een falanx sticht, en dat kan men met een enkel „burgerlijk" vermogen (300,000 franken), ja zelfs zonder vermogen indien men als schrijver iemant daarvoor in geesdrift doet ontvlammen. Zulke gouden bergen belooft FOURIER.

Ik heb deze misdracht eener niet-alleen onbeteugelde, maar tevens kinderachtige fantazie zoo uitvoerig moeten beschrijven, ten einde een beeld te schetsen van den man en zijne beschouwingen, die ontegenzeggelijk de grondlegger en ware vertegenwoordiger is van het socialistiesch stelsel. Een algemeen denkbeeld, volgends hetwelk de geheele maatschappij zal moeten worden hervormd, moet aan een bepaalde ontwikkeling getoetst worden. Bovendien heeft FOURIER, ondanks zijne kolossale belachelijkheid, het inwendigste zedelijk beginsel der kommunistiesch-socialistische richting beter dan iemant begrepen: opheffing van de wetten, de

eisch dat de hartstocht, de begeerte des menschen alleen zijn wet zij en de orde der waereld in stand houde.

XVII.

Met deze beide stelsels, het kommunismus en socialismus, zijn immiddels de leerstelsels die tegen den eigendom gericht zijn noch niet uitgeput. Er komt noch een derde bij: de leer van PROUDHON, ontwikkeld in zijne beide geschriften: „Wat is de eigendom?" (Qu'est-ce que la propriété?) en de „Wijsbegeerte der staathuishoudkunde". Zijne leer is tot dus ver wel geen partijstelsel geworden, zij is de afzonderlijke beschouwing van één individu, maar zij is de aanvulling der genoemde stelsels; door haar worden de mogelijkheden en wegen volledig aangewezen der richting, die de maatschappij op een anderen grondslag dan die van den eigendom wil vestigen. Zij vereischt derhalve even eens een nadere beschouwing.

PROUDHON is er ver van af zich voor een kommunist of socialist te houden, integendeel, hij bestrijdt beide partijen en maakt ze bespottelijk. Deze staan in dezelfde verhouding tot elkander: FOURIER werpt het kommunisme ver van zich af. En toch staan zij alle drie op gelijken grond, behooren alle drie tot dezelfde richting. Allen te samen zijn zij het stelsel der bestrijding van den eigendom.

PROUDHON is bekend door het beruchte woord dat hij aan het hoofd van zijn systeem heeft geplaatst: eigendom is diefstal!" (Qu'est-ce que la propriété? La propriété c'est le vol). Hij is dus de hevigste tegenstander van den eigendom. Nochtans verwerpt hij even beslist de kommunistische gemeenschap van goederen als de socialistische gemeenschap van nijverheid en huishouding en wil partikuliere verdienste, bizonderen eigendom, vrijen ruil en handel onder de in-

dividuen. Wat hij tegenover den eigendom plaatst is niet de gemeenschap maar de gelijkheid: namelijk gelijkheid in de voorwaarden en in het loon van den arbeid voor alle menschen. Dit is de kern zijner leer, die ik om die reden egalisme zou willen noemen.

Hij, die vlijtig arbeidt, moet veel, die niet vlijtig werkt weinig verdienen en genieten. Tot dien einde moet er partikuliere verdienste, en als noodzakelijke voorwaarde daartoe partikuliere eigendom bestaan. Maar zij, die even vlijtig werken, moeten ook hetzelfde genieten. Het onrecht dat thands in de maatschappij heerscht moet ophouden, namelijk dat sommigen weinig of in het geheel niet werken en veel genieten; terwijl anderen veel en met inspanning werken en weinig genieten. Dit onrecht heeft twee oorzaken: vooreerst de ongelijkheid in de voorwaarden tot den arbeid, — de één heeft grond of kapitaal voor zijn werk de ander niet, zoodat de eerste de volle opbrengst van zijn arbeid, ja bovendien noch die van den tweede ontvangt, terwijl de laatste van de opbrengst het meeste moet afgeven aan hem, die grond of kapitaal verschaft; — in de tweede plaats de ongelijkheid der loonen, — de één ontvangt voor weinig en gemakkelijk werk veel, de ander voor veel en moeielijk werk weinig loon. De steenbikker bijv. moet den gantschen dag hard werken voor eenige stuivers, de zangeres zingt eenige uren, gedeeltelijk ook voor haar eigen amuzement, en krijgt duizende guldens. Deze onevenredigheden te doen ophouden is derhalve een eisch der rechtvaardigheid. De middelen daartoe zijn volgends Proudhon de volgende.

Ten einde gelijkheid in de voorwaarden tot den arbeid tot stand te brengen moet de eigendom worden afgeschaft. Wèl moet het partikulier bezit blijven bestaan, doch niet als eigendom maar als voorwerp van arbeid.

Diensvolgends is de arbeid voortdurend een voorwaarde tot bezit: wie een zaak niet zelf bearbeidt maar hare bewerking

overlaat aan vreemden, verliest daardoor zijne bezitting. Verpachting en pachteijns zijn ongeoorloofd. Alle menschen hebben op zulk een partikulier bezit dezelfde aanspraak; elke nakomeling kan van den tegenwoordigen eigenaar zijn aandeel eischen, zoodat het grondbezit zich telkens wijzigt naar het aantal menschen. [1])

Ten einde gelijkheid van arbeidsloon in-te-voeren moeten alle waren en werksaamheden onderworpen worden aan een tarief, of met andere woorden: de waarde der goederen mag niet worden overgelaten aan het toeval van bod en navraag, maar moet openlijk zijn gekonstitueerd en wel uitsluitend volgends den tijd aan den arbeid besteed of, zooals hij elders zegt, volgends den tijd en de moeite van den arbeid. Voor den werkdag van den kleêrmaker mag niet meer worden betaald dan voor den werkdag van den wever, voor den werkdag van den notaris niet meer dan voor dien van den boer, voor den werkdag van de zangeres, van den veldheer, van den bankier niet meer dan voor den werkdag van den steenbikker, van den zakkedrager, van de waschvrouw enz. „Wanneer de kleêrmaker voor de waarde van één dag werk tienmaal de waarde verbruikt van één dag werk van den wever, dan is dit hetzelfde, als of de wever tien dagen zijns levens geeft voor één dag van het leven des kleêrmakers. Dit is ook het geval, wanneer de

---

[1]) In dien zin en op deze voorwaarden erkent PROUDHON ook het erfrecht. „De maatschappij mag altijd als waarschijnlijk aannemen dat de zoon, die sinds geruimen tijd met zijnen vader gemeenschappelijk gewerkt heeft, bekwamer is dan ieder ander om de vaderlijke bezitting te bewerken, dat de burger, die te midden zijner bezigheden sterft, het best een opvolger voor zijn handwerk kan kiezen; maar de maatschappij mag nooit een ophooping van kapitaal gedoogen ten gunste van één mensch, zij mag nooit den roof, de wechneming van eenig werk toelaten: zoo moet iemant, wien onderscheidene erfenissen ten deel vallen, daaruit een keuze doen, hij mag ze niet allen te gelijk behouden."

boer een notaris 12 franken betaalt voor schrijfwerk dat een uur tijds vordert; alleen deze ongelijkheid, deze onrechtvaardigheid in den ruil is de voornaamste oorzaak der ellende." „Elke dwaling ten opzichte van de rechtmatigheid in den ruil is het opofferen van den arbeider, is een overtappen van het bloed des eenen menschen in het lichaam van een ander."

Twee zaken moeten dus in den tegenwoordigen maatschappelijken toestand worden opgeheven: de prioriteit der occupatie en de superioriteit van het talent. De vroegere in bezitneming van den grond mag niet langer een duurzaam recht verleenen, en het talent, dus de kwaliteit van den arbeid, niet hooger betaald worden. Het talent moet hoogere achting in de maatschappij maar niet een hooger loon genieten. Bij gevolg blijft niets anders over, dan alleen den arbeid als zoodanig, den tijd dien hij vordert, te betalen. De werkdag moet den werkdag betalen, niets meer en niets minder."

Verandering van den eigendom enkel in arbeidsbezit en instelling van een vast tarief voor alle werksaamheden alleen volgends den werktijd, zijn dus de beide maatschappelijke eischen van Proudhon, die hij vestigt op een wetenschappelijken grondslag, den eersten op een juridieschwijsgeerige leer van den eigendom, den tweeden op een staathuishoudkundige leer van de waarde.

Het stelsel van Proudhon is in waarheid de wetenschappelijk heldere formule voor de duistere begeerte van het proletariaat: „wij werken in het zweet onzes aanschijns, graven en dragen en heien, en wij moeten gebrek lijden, — gijlieden neemt uw gemak en hebt overdaad. Waarom? Omdat gij kapitalisten, geleerden, geniën zijt? Geeft u dat aanspraak op een hooger levensgenot? Bestaat er in het algemeen volgends de rechtvaardigheid eenig recht op levensgenot buiten den arbeid, en verdient onze arbeid niet hetzelfde

loon als de uwe? De leer van PROUDHON voert de gelijkheid (égalité) naar waarheid en volledig in, niet slechts denkbeeldig zooals de demokratie. Dat de arbeid van alle menschen even veel gelde, de arbeid van den kruier en tapijtklopper even veel als de arbeid van KEPPLER, GÖTHE, BLÜCHER, RAFAEL, dat is eerst de invoering van de gelijkheid die het hoofddenkbeeld is der revolutie.

Hoe echter zal deze konstitueering van de waarde, deze taxatie van alle voortbrengselen en werksaamheden volgends den tijd van den arbeid, worden tot stand gebracht, d. i. wie zal haar vaststellen? En hoe zullen leverancier en verbruiker gedwongen worden zich aan het tarief te onderwerpen? PROUDHONS andwoord op die vragen is in duisternis gehuld. De waarde vaststellen moeten de rede, de wetenschap, de evidentie van getallen en feiten. Over het geheel moet in de toekomst de openbare toestand steunen op de soevereiniteit der rede, niet op de soevereiniteit des konings, maar ook niet op de „soevereiniteit der stemmen". Al de thands bestaande staatsvormen moeten „ten laatste wijken voor een wetenschappelijk socialisme". „De ware staatvorm is de anarchie". Dit wil niet zeggen dat er geen beginsel, geen regel meer zijn moet en er bij gevolg wanorde moet heerschen, maar er moet geen heer, geen soeverein meer zijn, hetzij koning, hetzij volksvergadering. Daardoor zou voorzeker aan het volk, omdat het geen soeverein meer is, ook de wetgevende macht ontnomen worden, maar daarvoor krijgt het de uitvoerende, d. i. de macht om de wetten der rede ten uitvoer te leggen, en het verliest er niet bij, als het de pen ontvangt in plaats van het zwaard. Aan deze zeker met opzet raadselachtige uitdrukkingen kan ik geen anderen zin hechten dan dezen: de rede en de echte wetenschap, zooals zij door PROUDHON is ontwikkeld, stellen de waarde, het tarief vast volgends den tijd van den arbeid, en wie zich aan deze vaststelling wil onttrekken, bijv. omdat hij

een genie is en zich zijn dag duurder wil laten betalen, dien verscheurt het volk.

Dit zijn derhalve de voornaamste socialistische leerstellingen. Zij vormden zich in stilte onder de restauratie, en met de Juli revolutie waren zij reeds een macht geworden die invloed had op de gebeurtenissen. Hare aanhangers verwekten door hunne vereeningen de vergeefsche oproeren gedurende de regeering van LOUIS PHILIPPE, totdat hun oproer in Februari 1848 gelukte.

De gebeurtenis van 1848 ontstond voornamelijk uit het verlangen naar een maatschappelijke omwenteling, maar dit doel is in de verste verte niet bereikt geworden, met hoeveel ophef men dat in Frankrijk en Duitschland ook heeft verkondigd. Na de zegepraal van den opstand vertoonde zich onder de massa een ruw kommunisme, een algemeene onbepaalde begeerte naar den eigendom der rijken, of anders naar leeniging van den nood, naar verbetering van eigen toestand, zonder beginsel en zonder wel doordachte inrichting. Zulk een kommunistiesch verlangen openbaarde zich bijv. in den eisch van den revolutionair BARBÈS, bij den opstand van Mei, om den rijken een belasting van duizend miljoen op-te-leggen ten gunste der armen.

Uit deze chaotische beweging kwam een meer geordende vertooning te voorschijn: de beraadslaging op het Luxembourg, waar LOUIS BLANC aan een vergadering van afgevaardigden van arbeiders en meesters zijn ontwerp tot hervorming van de maatschappij voordroeg, met algemeenen bijval maar zonder eenig gevolg. Dit plan steunt in de hoofdzaak op de denkbeelden van FOURIER, en moet die langsamerhand ten uitvoer brengen. Het komt neêr op het volgende. De staat moet den eigenaars van werkplaatsen en fabrieken hunne etablissementen ontnemen tegen bons, die eerst dan ingewisseld worden wanneer het etablissement aan de arbeiders zooveel heeft opgebracht, dat zij er den

koopprijs voor kunnen betalen. Niemant moet tot dien afstand gedwongen worden. Hierbij rekende BLANC waarschijnlijk op de toen heerschende onzekerheid vooral ten opzichte der arbeiders, ten gevolge waarvan het aanbod van den staat de beteekenis zou hebben gekregen van een bevel. Ook kunnen voor het vervolg partikuliere werkplaatsen worden toegelaten, in het vast vooruitzicht dat zij zich tegenover de winstgevende openbare werkplaatsen niet staande kunnen houden. In iedere aangekochte werkplaats moest een onderlinge gemeenschap bestaan van alle arbeiders, en het geheele bedrijf zou alleen ten hunnen bate worden uitgeoefend. Zij worden van staatswege geleid door een ingenieur. De staat is ondernemer of liever de arbeiders zijn de gemeenschappelijke ondernemers. Zij zijn, in kompanjie, zelven de fabriekant, in plaats van één fabrikant die alleen het voordeel geniet; dit is de kern der inrichting. Deze gemeenschap der arbeiders in iedere werkplaats in het bizonder moet gaandeweg worden uitgebreid over al de werkplaatsen eener zelfde tak van industrie in geheel Frankrijk, opdat zij niet konkurreeren of elkander afbreuk kunnen doen. Eindelijk moet zij zich uitbreiden over al de takken van industrie. Het rezultaat is derhalve gemeenschap of organizatie van allen arbeid in Frankrijk. Benadeeling van het publiek wordt voorkomen door een algemeen tarief.

Omtrend de verdeeling van de opbrengst heeft BLANC plannen die veel verder gaan dan die van FOURIER, ja zelfs verder dan die der kommunisten. Aanvankelijk wil hij de kwestie onopgelost laten, of men den bekwameren werkman meer loon zal geven, wat een koncessie zou wezen aan het oude stelsel, dan of allen hetzelfde loon moeten ontvangen. Maar in geval der voltooiing van de ontworpen hervorming verlangt hij een ongelijkheid van loon die juist tegenovergesteld is aan de bestaande: het loon moet namelijk niet bepaald worden naar het werk maar naar de behoefte. De eenig redelijke toe-

stand der maatschappij is de verdeeling van den arbeid naar de geschiktheid en van het loon naar de behoefte. Hoe meer iemant doen kan, hoe meer werk hem moet worden opgelegd, maar dit mag geen invloed hebben op het loon; dit moet alleen worden afgepast naar hetgeen iemant noodig heeft. Derhalve: de bekwaamste en vlijtigste arbeider die geen kinderen heeft, krijgt het meeste werk en het minste loon; de onbekwaamste en traagste werkman krijgt het minste werk en het hoogste loon. Op die wijze werkt ieder niet voor zich-zelven maar voor de maatschappij. Dit denkbeeld vooral werd door de vergadering luide toegejuicht.

De beraadslaging op het Luxembourg had geen gevolgen, zij werd spoedig als een belachelijkheid beschouwd. Later, na de Junidagen, deed PROUDHON noch een poging om de invoering van het socialistiesch stelsel bij de wet door de nationale vergadering voor-te-bereiden, terwijl hij er zich op beriep dat de Februari-omwenteling een sociale revolutie geweest en dus de verwerping van het socialisme een verloochening van die revolutie was. Hij diende namelijk als lid van de nationale vergadering een finantiëel ontwerp in van deze strekking: alle pachters, huurders, schuldenaars zouden van pacht, huur en rente van hunne schuldeischers een derde minder betalen. Daarvan zou een zesde voor hen, het andere zesde voor den staat zijn. Deze moest daarvan een nationale bank oprichten, waaruit de arbeiders renteloos kapitaal zouden kunnen krijgen, opdat zij zelven ondernemers konden worden, èn geen kapitalist noodig zouden hebben die in de opbrengst van hunnen arbeid deelt.

Met het eerste zesde beoogt PROUDHON de kommunistische verrijking van de armen ten koste der rijken, daar hij zich den pachter, huurder, debiteur altijd als den armste voorstelt; met het tweede zesde streeft hij reeds naar de verwezendlijking van het eene gedeelte van zijn maatschappelijk plan, de gelijkheid der voorwaarden tot den arbeid. Beide

zijn echter, zelfs van zijn standpunt, fragmentariesch, onsamenhangend en ondoordacht.

Nu de verschillende verschijnselen op het gebied der socialistische beweging zijn besproken, is het tijd het programma der socialistische partijen in zijn geheel op-te-geven.

De socialistische partij heeft niet zulk een afgerond, op alle punten bepaald stelsel als de partijen die reeds vroeger zijn geschetst, deels omdat zij noch nooit de overwinning behaald heeft en dus nooit hare denkbeelden verwezendlijkt, deels omdat hare denkbeelden niet vatbaar voor toepassing zijn, al ware het slechts voor een oogenblik, om welke reden zij de verschillendste ontwerpen in het leven roepen. Nochtans staan de voornaamste leerstellingen en eischen der socialistische partij vast en deze zijn duidelijk kenbaar uit hetgeen zij tot dusver met woorden en daden heeft verricht.

We hebben tot dusver steeds de natuurlijke vertegenwoordigers der politieke stelsels opgespoord; daardoor hebben we den hoogeren burgerstand (bourgeoisie) als den vertegenwoordiger van het liberale, de groote volksmassa als den vertegenwoordiger van het demokratiesch stelsel leeren kennen. De natuurlijke vertegenwoordigster van het kommunistiesch-socialistiesch stelsel is nu wel in het algemeen dezelfde groote volksmassa, daar het kommunistiesch stelsel in der daad niets anders is dan het demokratiesch stelsel voor zoo ver het zich-zelf heeft leeren begrijpen, maar in het bizonder heeft het tot natuurlijke vertegenwoordigster de klasse der arbeiders zonder eigendom, zoowel de technische werklieden (ouvriers), die ten minste hunne bekwaamheid als een soort eigendom kunnen beschouwen, als de werklieden (proletariërs) die zonder deze bekwaamheid niets het hunne noemen dan hunne gezonde ledematen; derhalve over het geheel de klasse, die volstrekt geen vaste plaats in de maatschappij bezit, maar afhankelijk is van dezen of genen die haar werk geeft, wier bestaan niet op ei-

gendom, zij 't ook de allergeringste, noch op begunstiging van het publiek, maar op den werkverschaffer van het oogenblik berust, — een klasse die door de fabrieken ontzettend is toegenomen. Het belang en het gezichtspunt dezer klasse kenmerken, zooals niet uit kon blijven, het socialistiesch stelsel.

Het nieuwe en eigenaardige der socialistische partij is dat zij niet streeft naar een hervorming van den staat maar van de maatschappij, d. i. niet naar een andere regeling van het wetgevend en uitvoerend gezach, — hieromtrend onderstelt zij in de hoofdzaak de demokratische staatsregeling als reeds bestaande, — maar naar een andere regeling van den eigendom en de verdienste. De verandering welke zij hieromtrend verlangt is radikaal.

Zij verlangt afschaffing van de partikuliere en invoering van de gemeenschappelijke nijverheid, in de eerste plaats voor de natie, vervolgends voor het menschdom. De partikuliere nijverheid, zooals die sedert de aartsvaders tot op dezen tijd overal bestaat, noemt zij techniesch het systeem van konkurrentie. Daardoor verstaat zij niet-alleen de onbeperkte konkurrentie die de liberale partij heeft ingevoerd, maar de konkurrentie in het algemeen, elken toestand, waarin de eene mensch met eenigen werkkring tegenover den anderen staat, waarin ieder voor eigen inkomen zorg draagt en een zelfstandig mijn en dijn bestaat. Zij kenmerkt dit stelsel van konkurrentie met een bij haar geijkten term als de „exploitatie van den mensch door den mensch." Niemant mag meer werken op eigen hand, niemant op zich-zelven iets verdienen, de menschen moeten niet meer van elkander koopen, huren, aan elkander waren bestellen en waren betalen, maar de maatschappij moet als geheel volgends één plan, onder één leiding de middelen voor aller behoeften verdienen, tot dien einde den arbeid aanwijzen en voor de vervulling van aller nooddruft zorg dragen.

Dit wil de geheele partij. Maar omtrend de wijze van verdeeling der opbrengst zijn de kommunisten en socialisten onderling verdeeld. De kommunisten willen de verdeeling zonder eenigen den minsten maatstaf van eigendom, enkel naar gelijkheid en tot vervulling van de dagelijksche behoeften. Volstrekt niemant mag iets bizonders hebben. Daarom mag niemant iets meer hebben dan hij verbruikt. Daarop doelt bij BABEUF de dagelijksche verdeeling van de vruchten opdat er geen ongelijkheid ontsta; bij LOUIS BLANC de verdeeling van de opbrengst niet volgends den arbeid maar de behoefte. Alles is er op berekend dat de menschen altijd slechts konsumeeren maar nooit hebben. Aan een ieder wordt het noodige verschaft door de maatschappij, hetzij karig of overvloedig, maar hij-zelf heeft geen bizondere aanspraak of bezitting, op dezelfde manier als waarop de dieren worden gevoêrd.

De socialisten daarentegen willen de verdeeling van de opbrengst noch volgends een soort van eigendomsrecht. Er moet worden uitgedeeld op gronden van eigendom, namelijk naar den maatstaf van het ingebrachte kapitaal, in elk geval naar de waarde van den arbeid. Dit is min of meer erkenning van eigendom, want ook de vergoeding voor mijn beteren arbeid is iets, waarop ik aanspraak maak als mijn recht en dat ik als iets bizonders boven de anderen vooruit heb; en zij wordt gegeven in eigendom, wel niet in dien zin dat de grooter aandeelen als zelfstandig kapitaal tot mijne beschikking zouden staan en tot eigen winst mogen worden aangelegd, — partikuliere winst is bij de gantsche partij ongeoorloofd, — maar toch zóo, dat zij recht geven op grooter konsumtie of, als een nieuw kapitaal der maatschappij, op noch hooger toekomstige dividenten. Maar dit alles is immers instandhouding van bizonder recht? Dit laatste nu is volgends de kommunisten geheel opgeheven; volgends de socialisten blijft er eigendom bestaan, wel niet in den vorm van

een recht tot vrije beschikking, maar in den vorm eener bizondere aktie van verbruik.

Dit verschil tusschen kommunisten en socialisten laat noch onderscheiden graden toe. Ook hebben zij hun plan noch niet geheel ontwikkeld; niemant heeft er noch een helder begrip van hoe de socialistische maatschappij in alle bizonderheden zou zijn ingericht, of bijv. de leden de als hun aandeel in de opbrengst ontvangen: vruchten, koopwaren of posten in het rekenboek des phalansteriums, die niet aan anderen mogen afstaan, geven, verkoopen, leenen, waardoor dadelijk weer eigendom, handel, verplaatsing zouden ontstaan; — of zal dit alleen zedelijk gelden zonder recht?

Dit is het nu wat de partij, met een technischen term, organizatie van den arbeid noemt. Hierdoor moet dus niet verstaan worden regeling of verbetering van den arbeid, bijv. hooger loon, korter werktijd voor de arbeiders, aandeel (tantième) in de opbrengst der fabrieken en dergelijke, maar het beteekent dat alle arbeiders (d. i. alle menschen) en alle werksaamheid tot één organisme worden vereenigd dat al het werk verricht en dan elken deelnemer het benoodigde verleent. De organizatie van den arbeid is daarom de eisch der geheele partij en is alleen haar geheele eisch. Alle andere vorderingen die zij somts doet zijn slechts voorbereidselen, voorloopige of gedeeltelijke toepassing van haar stelsel.

Zoo is een gewone eisch de waarborg van arbeid. Deze is zelfs opgenomen onder de grondrechten in de konstitutie van 1848. Dit beteekent dat de maatschappij (de staat) een ieder die werken wil en geen werk kan vinden werk moet verschaffen. Zulk een garantie van den arbeid laat zich ook denken onder het tegenwoordig stelsel van partikuliere nijverheid; ja zij is daaronder beproefd. Naast de partikuliere kunnen eenige nationale werkplaatsen worden opgericht, ten einde hen die geen werk hebben er aan te

helpen; de partikuliere fabriekanten kunnen tot op zekere hoogte verplicht worden hen die zonder werk zijn in hunne fabriek te plaatsen. Maar dan ware de garantie toch altijd onzeker, onvoldoende in geval van grooten toevloed, en zij zou iets toevalligs hebben, want hoe kan het worden uitgemaakt dat iemant geen werk kan vinden zoodat hij aanspraak heeft op het subsidiaire hulpmiddel? De zekere, volledige en met zich-zelve overeenstemmende toepassing van de garantie van arbeid is daarom niet mogelijk zonder dat aan allen zonder uitzondering hun werk door den staat wordt aangewezen, zoo dat niemant zijn werk behoeft te zoeken, dat is — door organizatie van den arbeid.

Een andere eisch is gewoonlijk de emancipatie van den arbeid van het kapitaal. Het is opmerkelijk hoe deze abstrakties der strenge wetenschap tot de onderste lagen der bevolking zijn doorgedrongen. Zij vatten ze echter zeer konkreet op, namelijk als emancipatie der werklieden van de kapitalisten. In den bestaanden toestand der maatschappij is de kapitalist, die het voorwerp of de middelen tot den arbeid geeft, de heer des werkmans. Zoo bijv. de grondeigenaar van zijne daglooners of pachters, de fabriekant van zijne arbeiders, de meester van zijne knechts. De arbeiders hangen van hem af, hij geeft, hij ontneemt het werk, vooral hij bepaalt het loon, hij heeft de voornaamste winst, hij is de aanzienlijke, de voorname in de maatschappij. Dit moet worden omgekeerd. Zoo betoogt reeds St. Simon dat het euvel der maatschappij daarin ligt, dat de arbeider de knecht is des eigenaars, en dat er daarom een regeling der maatschappij behoort te worden ingevoerd, volgends welke de arbeiders de eerste en heerschende stand, en de kapitalisten, geleerden, militairen enz. aan hen ondergeschikt zijn. Tot dien einde vorderen de St. Simonisten de opheffing van het erfrecht, en dat het kapitaal gedurig van staatswege

onder bekwame arbeiders zal worden verdeeld, en verlangt PROUDHON de vermindering van alle huren en renten om het overschot als renteloos kapitaal voor de arbeiders te bestemmen. Maar dit is alles onvolledig en toevallig. Langs dien weg krijgen altijd slechts sommige arbeiders kapitaal, als levenslangen eigendom of als voorschot, de overigen blijven even als vroeger in dienst. De massa der arbeiders en hunne afhankelijkheid van den kapitalist als zoodanig houdt niet op. Ook de emancipatie der arbeiders van de kapitalisten kan derhalve op geen andere wijze volledig, stelselmatig worden ingevoerd dan daardoor, dat alle arbeid niet meer voor kapitalisten wordt verricht maar voor de gantsche maatschappij, zoodat alle menschen tevens kapitalist en arbeider, meester en knecht in één persoon zijn, dus — door organizatie van den arbeid.

Op de organizatie van den arbeid loopen derhalve alle eischen uit der kommunistiesch-socialistische partij, zij is volstrekt het karakter van den maatschappelijken toestand waar zij naar streeft.

Omtrend opvoeding en gezin heeft de socialistische partij noch minder een ontwikkelde en eenstemmige leer dan omtrend de nijverheid. Alleen hierover is zij het eens: er moet een gemeenschappelijke openbare, kosteloze opvoeding en daardoor een gelijke stand van beschaving bij het gantsche volk worden ingevoerd. Gijlieden zult niet beschaafder zijn dan wij! is de geheime leuze. Maar met welk tijdstip deze gemeenschappelijke opvoeding begint, bijv. reeds van de borst der min, welken graad van beschaving zij omvat, en of boven dien graad noch een bizondere hoogere beschaving geoorloofd is, daaromtrend loopen de meeningen weêr geheel uit elkander. Reeds door deze gemeenschappelijke opvoeding wordt het bestaan van een afzonderlijk gezin zeer beperkt. Een groot gedeelte der partij streeft echter rechtstreeks naar de opheffing van het gezin-zelf. Zoo eischt de strengste kom-

munistische fraktie, de Babeufisten, rechtstreeks, zooals reeds is opgemerkt, de opheffing van het huwelijk, omdat dit het vleesch tot een afzonderlijken eigendom maakt. De St. Simonisten volgends ENFANTIN verlangen de emancipatie der vrouw en verbinden zulk een gevoelszwelgerij [1]) aan de vereeniging van man en vrouw, dat het huwelijk, hetwelk volgends zijne natuur een onvoorwaardelijke en van de voldoening dezer gewaarwordingen onafhankelijke band is, niet meer bestaan kan. FOURIER, in alles de zonderlinge, biedt het publiek een kompleet assortiment van huwelijken aan naar verkiezing: huwelijken op tijd, huwelijken tot proefneming, huwelijken voor het leven. In ieder geval echter mag volgends hem het huwelijk niet langer bestaan dan de passie: — dit staat gelijk met de opheffing van het huwelijk. PROUDHON alleen maakt een lofwaardige uitzondering: hij verdedigt het huwelijk, maar (men moet het met schaamte erkennen) de duitsche vertaler van zijne wijsbegeerte der politiek, een jonghegeliaan, berispt hem wegens dit vooroordeel. De socialistische beweging in het groot zou in elk geval leiden tot de stelselmatige opheffing van het huwelijk, en tot de verstgaande bandeloosheid ten opzichte van de verhouding der beide geslachten.

Omtrend den staat onderstelt de socialistische partij de uiterste demokratische grondwet als reeds bestaande. Zij is toch zelve niets anders dan de uiterste demokratische partij. Daarom is hare leuze: „la république démocratique et sociale!" Daarom moeten, volgends alle ontwerpen, de maatschappelijke besturen door verkiezing volgends het zielental periodiek worden aangesteld. Intusschen gaat de eigenlijkste eisch der socialistische partij daaromtrend noch verder, en komt ten laatste hierop nêer, dat de staat in het

[1]) „Het aantrekkelijke van het betamelijke en de schaamte, vereenigd met de schoonheid van den wellust."

algemeen ophouden en alleen de maatschappij moet bestaan. Deze altijd terugkeerende eisch klinkt raadselachtig, want hoe kan de staat ophouden? Hij laat zich echter aldus verklaren: het wezen van den staat is een hoogere orde boven den mensch, het wezen der maatschappij is de voldoening en het genot der menschen; de staat heeft tot taak handhaving van de gerechtigheid in het burgerlijke en krimineele, instandhouding van de zedelijke orde, van de zuiverheid van den band des huwelijks, van openbare tucht en eerbaarheid, — de maatschappij heeft alleen tot taak produktie en komsumtie van goederen. Daarom wil de socialistische partij dat de hoogere levensorde, die het wezen van den staat uitmaakt, ophoude, daar het menschelijk geslacht geen ander doel en gebod heeft dan alleen gemeenschappelijk genot en gemeenschappelijken arbeid voor het genot. Uit dit motief roept BABEUF uit: „geen staat, geen overheid, maar slechts maatschappelijke ambtenaars om de vruchten te verdeelen!" en FOURIER: „geen wachten, geen garden, geen rechtspleging!" en verklaart PROUDHON de anarchie (regeeringloosheid) voor de ware staatsform. Uit dit motief gaven de gewapende benden van den 25. Februari aan LAMARTINE, die hun het republiekeinsch bewind voorsloeg, ten andwoord: „volstrekt niet, wij willen in 't geheel geen goevernement!" Beide loopen samen in het denkbeeld: er mag geen autoriteit, geen overheid meer boven den mensch bestaan, maar alleen zijn wil, zijn hartstocht; er mogen geen geboden meer voor den nensch gelden, maar alleen zijn genot. Dit is de beteekenis van den eisch: er mag geen staat meer zijn maar alleen maatschappij.

Dit is ook de konzekwente loop der dingen. De liberale partij — of duidelijker uitgedrukt: het Grotius-Kantiaansche natuurrecht — ontnam reeds aan het leven en den taak van den staat alle ideale doeleinden: godsdienst, zedelijkheid, zelfs beschaving, en liet niets over dan alleen het recht van

het individu, het mijn en dijn. Nu is het zeer natuurlijk en noodzakelijk dat voor de socialistische partij, daar zij dit individueele recht, het mijn en dijn ontkent, niets overblijft dan het genot. Is echter alleen het genot het doel der natie, dan kan er slechts een maatschappij, geen staat meer bestaan. Hierop kom ik bij de kritiek terug.

Voor godsdienst en kerk verwerpt de socialistische partij rechtstreeks en uitdrukkelijk het kristendom en alle vroegere godsdiensten: het atheïsme is een wezendlijk deel, ja de grondslag van hare maatschappelijke inrichting.

XVIII.

Het socialistiesch stelsel moet worden beoordeeld uit het standpunt der staathuishoudkunde, des rechts, der godsdienst en der zedelijkheid. Het is uit elk dezer gezichtspunten verwerpelijk.

Uit het standpunt der staathuishoudkunde blijkt het te zijn onuitvoerbaar en van dien aart, dat het de welvaart en het genot niet verhoogt maar vermindert, ja vernietigt.

Het plan eener sociale nijverheid is geheel onmogelijk. Het kan der socialistische partij wel gelukken den tegenwoordigen toestand der maatschappij met geweld te verwoesten maar nooit kan zij haar eigen plan van maatschappij ook slechts voor een oogenblik ten uitvoer brengen. De hinderpalen zijn niet van werktuigelijken maar van zedelijken aart, staan derhalve vóor alle ervaring vast en kunnen niet op zij gezet of vernietigd worden.

Het eerste beletsel waarop het afstuit is de zondige natuur des menschen. De geheele revolutionaire theorie dwaalt daarin, dat zij dit wezendlijk bestanddeel der menschelijke toestanden buiten rekening laat. Maar de socialistische theorie in het bizonder slaat niet-alleen geen acht op

de zonde, maar ontkent haar stellig en uitdrukkelijk. De heilige schrift zegt: „het gedichtsel des harten is boos van der jeugd af aan". In scherpe tegenspraak hiermede leeren de grondleggers van het socialistiesch stelsel: het gedichtsel van het menschelijk hart is goed van der jeugd af aan, de zonde ontspringt niet uit het menschelijk hart, maar alleen uit den nood van den uitwendigen toestand, alleen uit de tegenwoordige gedaante der maatschappij. Daarom geve men ons de hervorming van de maatschappij welke aan dezen nood een einde maakt, en ook de zonde zal ophouden. Daarop rekenen BABEUF en FOURIER als zij zeggen: geen overheid, geen garden, geen wachten, geen rechtspleging, want er wordt geen misdaad meer begaan, niemant doet een ander meer onrecht, niemant verzet zich meer tegen de gemeenschappelijke orde. Even zoo PROUDHON wanneer hij beweert: men voere slechts de gelijkheid van werkloonen in, dan ontstaat oogenblikkelijk en van zelfs algemeene broederschap. De onwaarheid en oppervlakkigheid dezer onderstelling laat zich zelfs zonder eenig godsdienstig geloof aanwijzen door de feiten. De proletariër moge alles waaraan hij wellicht schuldig is afleiden uit zijn toestand, uit den nood: het stelen, vloeken, drinken, het prijs geven zijner dochter. Maar de nood baart nooit zonde en onrecht, hij is slechts een hevige verzoeking daartoe, die nochtans overwonnen kan worden, en er zijn noch ontelbare andere niet minder sterke verzoekingen die voortduren ook wanneer de nood ophoudt. Gelooft men dat eerzucht, hoogmoed, wraak, nijd, afgunst zullen ophouden als de menschen genoeg te eten krijgen? Of zullen ooit geslachtsdrift, wellust, jaloezie, haat wegens versmade liefde ophouden, hetzij men het huwelijk afschaffe of niet? Ware, zooals de kommunisten leeren, alleen de nood de wortel der zonde, dan moesten de rijken die van dezen nood bevrijd blijven rein zijn van zonden, en dat zullen zelfs de kommunisten niet durven beweren. Ligt echter de wortel

der zonde in den mensch-zelf, kan zij door geen uiterlijke instelling worden uitgeroeid, dan is de sociale nijverheid onmogelijk, want zij onderstelt onbaatzuchtigheid bij alle deelnemers en rechtvaardigheid bij alle leiders, in één woord: de zedelijke reinheid aller menschen.

Men vernietigt door de sociale nijverheid de natuurlijke beweegredenen tot den arbeid, de zorg voor zich-zelf en de zorg voor het huisgezin. Want de bekwame werkman zal volgends het eene stelsel hoegenaamd geen voordeel van vlijt en bekwaamheid trekken, volgends het andere moet ten minste dit voordeel eerst van de altijd onzekere beoordeeling van de hoofden der maatschappij afhangen. De winst of althands de zekerheid van het voordeel van flinken arbeid, welke de voornaamste hefboom is onzer tegenwoordige werksaamheid, gaat derhalve hierdoor verloren, — wat zal er voor in plaats komen?

Fourier andwoordt: de liefde tot den arbeid-zelven. Ieder mensch heeft van nature geneigdheid tot deze of gene werksaamheid; men behoeft deze slechts te treffen dan zal hij werken uit passie. Nu is het wel waar dat ieder mensch zekere passie heeft voor een of andere bezigheid, maar het is de vraag of dit juist een passie is voor een produktieve bezigheid dan bijv. voor kaart- of dobbelspel of, zooals bij de lazzaroni, om op de markt te staan en te helpen kijken naar de dingen die passeeren. Voor velen is de aangenaamste bezigheid het dolce far niente. Het is ook te vergeefs door afwisseling, wedijver en intrigue hartstocht voor den arbeid te willen ontvlammen. Dat men het eene uur achter den ploeg gaat, het volgende aan het weefgetouw zit, in het derde steenen bikt, maakt deze bezigheden noch niet tot een genot, en wedijver en intrigue bestaan slechts voor datgeen, wat de menschen buitendien najagen en liefhebben, niet voor datgeen, waarvoor men ze naar willekeur wil ontsteken: zij bestaan voor ambten, macht en rijk-

dom, niet voor de eer om de beste boterpeeren te kweeken. In waarheid, de arbeid die tot onderhoud van het menschelijk leven van noode is wordt niet uit neiging verricht, maar tot voorziening in eigen behoefte en in die van het gezin. Gewoonte en bewustzijn van roeping hechten iemant langsamerhand aan een beroep, maar alleen in geval de genoemde beweeggronden aanwezig zijn. Maak den meest gepassioneerden schoenlapper, schrijnwerker, slotenmaker, schoorsteenveger millionair, en hij zal zijn handwerk laten varen. Dit is de vloek van het aardsche leven, dat de mensch in het zweet zijns aanschijns zijn brood moet eten, en daarom kan de arbeid geen passie zijn. Hierop maken zelfs de hoogste bezigheden van den geleerde of van den kunstenaar geen uitzondering, en het is daarom altijd een zeer kleine minderheid van scheppende talenten, die den natuurlijken afkeer van ingespannen arbeid overwint zonder te letten op het doel van den arbeid, louter uit geestdrift voor den arbeid-zelf. Deze natuurwet, ja deze vloek Gods kan de mensch niet door de gekunstelde inrichting van wedijverende groepen, afwisseling enz. opheffen, en daarom is de verwachting van Fourier, dat het volk verlangend naar den arbeid zal uitzien zooals thands naar den schouwburg, een hersenschim.

Louis Blanc verwacht de vergoeding voor de tegenwoordige beweegredenen tot arbeid in de sociale nijverheid niet, zooals Fourier, van de liefde tot den arbeid, maar van de e e r. Bij de behandeling van het vraagstuk op het Luxembourg deed Wolofski hem de voor de hand liggende vraag: wat de menschen zou bewegen te arbeiden en niet ledig te gaan, wanneer eigenbelang en zorg voor het huisgezin hen niet meer tot den arbeid aanspoorden? Hij andwoordde: wie in de maatschappelijke nijverheid niet vlijtig is besteelt anderen, is een dief, dus eerloos, en omgekeerd de bekwame, vlijtige arbeider, — die toch geen hooger, ja bij minder behoefte minder betaling ontvangt — krijgt het loon van den soldaat

op het slagveld, de eer. Dit is een reusachtige zielkundige dwaling.

De oorsprong der eer berust steeds op gronden die in de menschelijke natuur liggen, zij kan niet kunstmatig worden verwekt. De dezerteur uit het leger, de dief, zal overal voor eerloos gelden, maar hij die geen lust heeft om te werken, de gemakzuchtige of wiens genialiteit geen werken gedoogt zal nooit voor eerloos doorgaan, vooral een luiaart die, zooals FALSTAFF, zich tooit met het kleed van den humor. Naar het eerste hoeft men niet te streven, het tweede is onbereikbaar. Eveneens ligt het in de menschelijke natuur dat duizenden uit eergevoel, zonder andere belooning, op het hachelijk tijdstip hun leven laten op het slagveld.

Maar het ligt niet in de menschelijke natuur dat duizenden uit eerzucht, zonder ander loon, geheel hun werksaam leven doorbrengen in een fabriek. Noch de hartstocht voor den arbeid, noch de hartstocht voor de eer zijn dus beweegredenen die de thands bestaande, het onderhoud van zichzelven en zijn gezin, evenaarden. Vanwaar zal echter in de sociale huishouding de spoorslag komen tot ingespannen en onafgebroken nadenken en het nemen van proeven tot nieuwe ontdekkingen en volmaking van de nijverheid, al hetgeen de tegenwoordige produktie tot hare tegenwoordige hoogte heeft opgevoerd en haar alleen in overeenstemming kan doen blijven met de toenemende behoefte eener grooter bevolking? Waarop grondt zich de hoop dat eer, wedijver, intrigue de menschen in de sociale huishouding alleen tot bevordering hunner eigen werksaamheid en hem niet tevens, zooals in de bestaande maatschappij, tot arglistige verhindering van den arbeid des naasten zal aandrijven? En de hoop dat de weerkeerige afhankelijkheid van den vlijt des anderen enkel broederschap en geen afgunstige, wantrouwende kontrôle zal baren? De gelijke, ja zelfs de vermeerderde produktie, die

men van de sociale huishouding verwacht, onderstelt dus dat alsdan de algemeene menschenmin een even sterke hartstocht en drijfveer zijn zal, als tegenwoordig de eigenliefde en de liefde tot de zijnen. Dit ligt, geheel afgezien van het zonderlinge en de overdrijving bij de grondleggers van het systeem, in de zaak-zelve. Want anders moest het gevolg der sociale nijverheid juist het tegenovergestelde zijn van het beeld dat FOURIER teekent: die thands ingelegde fruit eten zouden op droog brood worden gezet, en de bewoners der voorstad St. Germain zouden leemen hutten voor lief moeten nemen.

Van den anderen kant ontneemt het socialisme aan het individu zijn natuurlijk vermogen van zich te onderhouden, laat niet toe dat hij zijne krachten daarvoor gebruike, en verwijst hem als schadevergoeding alleen naar de maatschappij. Met alle bekwaamheid tot verzorging toegerust moet hij dus honger lijden, ten zij deze haar stempelt met hare goedkeuring. „De maatschappij" beteekent echter zooveel als de hoofden der maatschappij of in elk geval de meerderheid die de bestuurders kiest. Aan hen wordt hij derhalve met gebonden handen overgeleverd op leven of dood. Hoe nu, als zij hun plicht niet doen, onrechtvaardig, liefdeloos tegen hem zijn? En zullen de bestuurders der sociale nijverheid geen voorliefde hebben voor lieden die hen vleien, aangenaam onderhouden, wier manier, gelaatstrekken hun beter bevallen, en omgekeerd? Klaagt men niet in alle landen, onder alle grondwetten, bij de vergeving van ambten of ridderorden over gunst, partijdigheid, misbruiken? En in een toestand der maatschappij waarin alle menschen hun geheele bestaan, hun dagelijksch brood, ja zelfs hunne dagelijksche bezigheden van het bestuur ontvangen even als ambten, verwacht men dat dit met strikte rechtvaardigheid, welwillendheid en nauwlettendheid plaats hebben en door allen met goedkeuring zal worden opgenomen? De sociale huishou-

ding is daarom alleen mogelijk bij twee onderstellingen: zuivere en hartstochtelijke menschenliefde bij de bestuurden, volmaakte en algemeen erkende rechtvaardigheid bij de bestuurders. Geef mij deze beide onderstellingen, en alle nood zal dadelijk een einde nemen, er is geen hervorming meer van noode.

De andere hinderpaal, waarop de sociale nijverheid afstuit, is de beperktheid van het menschelijk verstand.

Tot dusver is het de natuur die de groote balans tusschen produktie en konsumtie voor ieder volk en voor het gantsche menschdom opmaakt en bijhoudt. Zij doet dit door de wettelijke weerkeerige werking van navraag en prijs, van aftrek en arbeid, en daardoor krijgt ook de afwisseling op het gebied der benoodigdheden onmiddelijk hare weêrkaatsing en voldoening op het gebied der produktie. Het menschelijk doorzicht is geroepen om, enkel op grond van deze groote natuurlijke inrichting, in bizonderheden en doorgaands slechts negatief tusschen beide te komen. Het moet dit of dat land invoer of uitvoer van deze of gene waar bemoeielijken, de eene ontluikende tak van nijverheid beschermen en schragen, de andere die geen toekomst heeft trachten af-te-leiden, even als de mensch de groote natuurlijke rivieren met de kunst te hulp komt, door dammen, kanalen, verbetering van bedding, maar niet den loop der stroomen kan bepalen. Nu vermeet zich echter het socialisme de natuur hare taak te ontnemen, het evenwicht tusschen konsumtie en produktie alleen door menschelijk overleg in stand te willen houden. Het tracht de jaarlijksche begrooting van de huishoudelijke behoeften van het gantsche menschdom en van ieder gezin in het bizonder reeds vooraf te ontwerpen en diensvolgends stelselmatig de geheele werksaamheid te regelen, een iegelijk zijn dagelijksche taak op-te-geven. Nu zou dit reeds voor het tijdstip, waarop men de behoefte konstateert, niet in de verste verte juist zoo uitkomen, maar vooral zou-

den, bij de onophoudelijke afwisseling en verplaatsing, de behoeften onvoldaan blijven, wanneer zij zich niet meer door haar eigen onmiddelijke werking in navraag en aftrek deden gelden, maar eerst door aanmelding bij bestuurders en onderzoek van kommissarissen moest worden opgespoord of werkelijk hier meer olie en raapzaad, daar meer knoopen, scharen of wol van noode waren.

Deze poging van het socialisme om de natuurlijke ontwikkeling der nijverheid op te laten houden is iets soortgelijks als de poging van het valsche konstitutionalisme om de natuurlijke ontwikkeling der staatsregeling ter zijde te stellen. Hier wil men de staatsregeling, daar de nijverheid zuiver uit het menschelijk verstand op nieuw beginnen, alleen uit het menschelijk verstand voortdurend in stand houden. Wat de natuur, wat het leven instinktmatig gewerkt heeft en voortdurend werkt wordt buitengesloten; hier moet de staatsregeling, dáar de nijverheid volstrekt alleen het werk zijn van kodifikatie. Beide steunen op de dwaling dat de mensch zich vermeet zelf de schepper van zijn toestand te zijn, dat hij met Herkulestrots aan den atlas der natuur zijn last ontnemen en zelf de waereld dragen wil. Maar de zwakke schouders zijn tegen den last niet opgewassen: zij zouden bezwijken en onder puin worden begraven.

Voorzeker, wanneer men zulke bekwaamheden bezit als Fourier is het een kleinigheid om de begrooting der waereld vast-te-stellen. Hij kent, zooals we zagen, de 810 temperamenten van het volle, de 408 van het halve karakter en weet daardoor, hoe men de arbeiders, de eters, de kinderen op een geschikte manier moet groepeeren; hij kent alle nuances en ontdekt daardoor de juiste verdeeling en volgorde der werksaamheden. Hij kent alle analogiën der natuur, weet dat de roos de schaamte, de kruidbloem de liefde beteekent, dat de kuif der fazanten het beeld van den jaloerschen echtgenoot, de woerd het beeld des mans onder

de pantoffel is, hij kent de twaalf hartstochten des menschen en hunne algebra, windt ze daarom op als een horloge, op de minuut af, en bewerkt volgends een onfeilbare berekening de voornemens en gewaarwordingen der menschen, zelfs de verrukking. In het bezit van zulk een meesterschap kan men God het bestuur ontnemen en het onderhoud van het menschelijk geslacht voor eigen rekening bezorgen. Wanneer men echter in dat meesterschap van FOURIER slechts waanzin ziet, moet men het geheele plan van sociale volksvlijt voor een onding houden, want zonder dat is zij onuitvoerbaar.

Dit bewijs tegen de onuitvoerbaarheid van kommunisme en socialisme kan niet gelden tegen PROUDHON, daar hij de nijverheids-gemeenschap verwerpt. Maar ook zijn plan van gelijkheid van voorwaarden tot den arbeid en van gelijkheid der dagloonen is niet minder onuitvoerbaar, hoewel op andere gronden. Dit wordt duidelijk wanneer we den grondslag waarop het steunt nader onderzoeken. Deze is namelijk, zooals werd opgemerkt, een nieuwe staathuishoudkundige leer van de waarde, die hij met een groote pretensie van wetenschappelijkheid en diepzinnigheid verkondigt.

Het bestanddeel van alle produkten is alleen de menschelijke arbeid. De grond is geen bestanddeel van het produkt maar alleen werktuig tot den arbeid, zooals ploeg en schoffel. Eveneens is het kapitaal geen bestanddeel van het produkt; de produktieviteit van het kapitaal is slechts een hersenschim der gewone staathuishoudkunde. Hieruit volgt dat het onrechtvaardig dat de arbeider aan hem, die hem grond of kapitaal bezorgt, voortdurend een aandeel in de opbrengst moet afstaan, daar hij dit ook niet geeft aan den handwerksman die een schoffel voor hem maakt. Diensvolgends is ook de waarde aller produkten enkel de menschelijke arbeid. De waarde van een produkt bestaat niet in zijne kwaliteit of in de navraag, maar alleen in het werk dat

er aan besteed is. Daarom mag er geen andere maatstaf der waarde gelden dan de tijd of in ieder geval de moeite die de arbeid gekost heeft; elke andere berekening van de waarde is onrechtvaardig jegens de arbeiders. Daarom is het de taak der maatschappij den prijs van alle produkten en werksaamheden naar den maatstaf van den werktijd vast-te-stellen, opdat niet door een toevallige schatting naar kwaliteit of door den invloed der navraag een andere waarde worde aangenomen ten nadeele der werklieden. Dit leidt tot gelijkheid van loon, volgends welke de werkdag des wevers even goed betaald moet worden als de werkdag des kleêrmakers, die van den boer even goed als van den notaris, van den steenbikker even goed als van de gevierde zangeres, in één woord, dat de werkdag betaald wordt door den werkdag.

Het is PROUDHONS verdienste dat hij aan het verlangen der arbeidende klasse naar gelijkheid van genot de wetenschappelijke formule heeft gegeven, het tot zijne noodzakelijke onderstelling heeft herleid. Indien waarlijk de arbeid het eenigst bestanddeel der produkten en de tijd van den arbeid de eenigste maatstaf voor hunne waarde is, dan is de genoemde eisch billijk. Maar deze onderstelling blijkt ten eenemale valsch te zijn.

Bestanddeel der produkten is niet-alleen de menschelijke arbeid, maar ook en vóor alles de natuur. De grond is niet enkel een werktuig zooals schoffel en ploeg, is voor de vrucht niet iets uiterlijks, maar bestanddeel der vrucht, ja zoozeer haar wezendlijk bestanddeel, dat hij vruchten voortbrengt zonder menschelijken arbeid (allen die in het wild groeien), terwijl nooit de mensch vruchten produceert zonder den grond. Zoo is ook het kapitaal, d. i. de besparing van vroegere opbrengst, de voorraad van leder, wol, zijde, die nu tot nieuwen arbeid wordt aangewend, — of het geld dat zulken voorraad als ruilwaarde vertegenwoordigt, — eveneens bestanddeel van het nieuwe produkt, in de werkelijkheid, niet slechts

als hersenschim. Hebben bijv. de laarzen alleen de handbeweging des schoenmakers en niet in de eerste plaats het leêr tot bestanddeel?

Zoo berust dan ook de waarde overal en noodzakelijk op het produkt-zelf en niet op den daaraan besteden tijd.

Zij berust in de eerste plaats op de kwaliteit der stof. De wijn van Johannisberg en van Spandau hebben denzelfden tijd van bewerking gekost, zullen ze denzelfden prijs hebben? Vervolgends berust de waarde op de kwaliteit, niet op den tijd van het werk. Een viool van Cremona en een viool van den eersten den besten instrumentmaker hebben wellicht denzelfden arbeidstijd vereischt, zullen ze daarom even duur zijn? Wanneer een beroemde arts die in moeielijke gevallen gekonsulteerd wordt een recept schrijft, heeft hij geen twintigste gedeelte van den tijd en de moeite noodig van den apothekersbediende, die door wrijven en stampen en nauwkeurig wegen het geneesmiddel klaar maakt; zal nu de beroemde geneesheer voor zijn konsult slechts $^1/_{20}$ ontvangen van wat den apothekersbediende toekomt? Zal de maarschalk Turenne hetzelfde dagloon ontvangen als iedere infanterist?

Er is geen aanschouwelijker voorstelling van de leer van Proudhon omtrend de waarde dan de bekende anekdote:

Een boer laat zich door den chirurgijn een kies trekken. De operatie gaat uitmuntend, is in een omnezien afgeloopen, en de chirurgijn vraagt de betaling volgends den gewonen tax. Doch de boer roept verontwaardigd uit: „Wat! Uw voorganger heeft mij ook eens een kies getrokken; hij trok en sjorde een uur lang en vroeg toch niet meer dan gij, terwijl gij in een oogenblik klaar waart en bijna zonder dat ik het merkte."

Deze boer was een staathuishoudkundige uit de school van Proudhon; hij beoordeelde de waarde volgends den tijd en de moeite van den arbeid.

Ik heb reeds opgemerkt dat deze leer van de gelijkheid der dagloonen de wetenschappelijke formule is der begeerte

van het proletariaat. Maar niet-alleen de proletariërs, ook de krukken in elk vak zijn geboren Proudhonianen. Iedere stumpert van een vioolmaker zal gaarne zeggen: ik heb evenveel tijd noodig als de meester te Cremona; men betale derhalve mijne instrumenten met denzelfden prijs als de zijne. Iedere stumpert van een heelmeester zal zeggen: ik heb tienmaal zoo lang werk aan een operatie als DIEFFENBACH; men betale mij dus tienmaal zooveel als hem.

Nu beweert PROUDHON: deze groote verscheidenheid van talenten is zelve slechts een ziekteverschijnsel van onzen toestand. Van nature zijn de talenten slechts in soort maar niet in graad onderscheiden; de verdeeling van den arbeid en de verwildering der groote menigte hebben deze kwantitatieve verscheidenheid veroorzaakt. Maar vooreerst kan men de verdeeling van den arbeid, zoolang er over het geheel noch arbeid is, niet ontloopen (zooals PROUDHON-zelf niet ontkent). Vervolgends vertoont zich zelfs in den eersten en eenvoudigsten tijd van het menschelijk geslacht het onderscheid van gaven, ook in graad, in even hooge mate als tegenwoordig, — de oorlog, de poëzie, ja zelfs de industrie hebben daar reeds hunne helden, — en zij is ook bij ons aanwezig zonder verdeeling van den arbeid bij geheel gelijke vorming. Honderden studenten krijgen hetzelfde heelkundig onderwijs en worden toch geen DIEFFENBACH; honderden tweede luitenants ontvangen dezelfde militaire opleiding en worden toch geen TURENNE.

De dieper liggende beteekenis dezer leer is echter, dat in den menschelijken toestand alleen het werk des menschen bestanddeel is en niet de gave der natuur, de gave Gods. Want de voortreffelijkheid van de stof, van den Johannisberger wijn, is een gave der natuur; het talent, waaruit de degelijkheid van arbeid voortkomt, het meesterstuk van een DIEFFENBACH, RAFAËL, NEWTON, TURENNE, is een gave der natuur.

De waarheid is het omgekeerde van PROUDHONS onderstelling. Alle waarde berust op het produkt-zelf, d. i. op de bruikbaarheid, het nut, de deugd die het bezit. Wij betalen den Johannisberger wijn duurder omdat hij ons beter smaakt, de cremoneezer viool duurder omdat zij een liefelijker toon voortbrengt, de vlugge operatie duurder omdat zij minder pijn veroorzaakt. Deze bruikbaarheid of deugd van het produkt (of het werk) is tot op zekere hoogte zelve weêr afhankelijk van omstandigheden, en daardoor ontstaat het onderscheid tusschen volstrekte en relatieve waarde. Zij richt zich namelijk naar de behoefte: bij het fransche leger zou gedurende den terugtocht uit Rusland limonade en ijs weinig. bontwerk veel waard zijn geweest, omgekeerd bij den veldtocht in Egypte. Zij richt zich naar de zeldzaamheid, want het is een algemeene wet der natuur, niet dat het zeldzame het beste, maar wel dat het beste zeldzaam is: de heiligen, de geniën, de edelsteenen, de kostbare wijnen zijn niet het gewone en algemeene. Zij richt zich eindelijk naar de individueele neiging, naar voorkeur of mode. Dit alles te samen, de volstrekte en relatieve waarde, openbaart zich in de navraag, en daarom moet de prijs noodzakelijk afhangen van de navraag. Het is de vernietiging van deze natuurlijke verhouding waarop PROUDHON zijn maatschappelijk ontwerp grondt.

Daarom is het onuitvoerbaar.

Ik zou wel eens een maatschappij willen zien, waarin de Johannisberger en Spandauer van denzelfden prijs waren. Den laatsten zou niemant nemen, om den eersten ontstond moord en doodslag. Ik zou wel eens een maatschappij willen zien, waarin de heelkundige operaties naar den tijd betaald werden en DIEFFENBACH het minste kreeg: wee de arme patiënten! Gelijkheid van loon vernietigt even goed iedere drijfveer tot produktie als gemeenschap van nijverheid. Wat voor prikkel blijft er over om g o e d te werken, indien er bij de prijzen slechts naar gevraagd wordt hoe l a n g men

gewerkt heeft? Wel geven bij den arbeid in eenig verstandelijk beroep de zedelijke drijfveeren een vergoeding, maar niet voldoende voor de geheele maatschappij, en zij geven er in het geheel geen voor den stoffelijken arbeid. EPAMINONDAS, die thuis moest blijven wanneer zijn kleed hersteld werd omdat hij geen ander had, is onder veldheeren een niet alledaagsch verschijnsel. Maar waar zullen de Epaminondassen van het spiegel-, tabak- en katoenfabrikaat vandaan komen?

Maar de gelijkheid van loon volgends den tijd van het werk is, geheel afgezien daarvan of men de de maatschappij op haar kan grondvesten, op zich-zelve geheel onuitvoerbaar. Want neemt men den werktijd van het individu tot maatstaf, hoeveel tijd A of B werkelijk hebben besteed, dan is het gevolg, dat waren van dezelfde soort verschillende prijzen krijgen, al naar het toevallig tijdverbruik der arbeiders, ja dat steeds het werk dat de langsame eerstbeginnende heeft vervaardigd duurder betaald zou moeten worden dan dat van den meester. En wie zal uitmaken hoeveel tijd deze of die arbeider telkens gebruikt heeft? Neemt men den algemeenen gemiddelden arbeid tot maatstaf, dan wordt daardoor reeds weder stelselmatig de ongelijkheid der dagloonen ingevoerd, daar de één meer, de ander minder dan dezen gemiddelden tijd van noode heeft. Zoo kost bijv. een bepaalde soort cigaren vier gulden, omdat zij door elkander vier dagen arbeid vereischt. Nu besteedt echter de langsame arbeider A er zes dagen aan, de bekwame B maakt ze klaar in twee dagen. Deze verdient dus op één dag zooveel als gene in drie dagen, en ziet, de werkdag wordt niet meer door den werkdag betaald: A zal een dag luieren, zich vermaken met naar den vlijtigen B te kijken, en er nochtans tweemaal zoo goed als hij van kunnen leven, — het verschil tusschen bourgeois en proletariër is aanwezig ondanks de vaststelling van de waarde.

Ja noch meer: hoe zal men den tijd van het werk uitmaken? Men moet toch niet-alleen den tijd in rekening brengen

binnen welken het produkt of het werk tot stand komt, maar ook den tijd, dien de voorbereiding, zoowel de bezorging van het materiaal als het verkrijgen van de bekwaamheid, tot het voortbrengsel vereischt. Wil men den horlogemaker of den geneesheer alleen betalen voor den tijd waarin hij het horloge maakt of het recept schrijft, even als den straatveger, en niet tevens voor den tijd waarin hij zijne kunst moest leeren? Hoe laat zich deze tijd van voorbereiding echter berekenen? Zal mijnheer PROUDHON alleen betaald worden voor den tijd dien hij besteed heeft aan het vervaardigen van zijn boek „Wat is eigendom?" en niet ook voor den tijd, dien hij gedurende zijn geheele leven aan de studie en het nadenken besteed heeft om zulk een buitengewoon boek te kunnen schrijven? En hoeveel tijd was dat? Kan mijnheer PROUDHON het ons opgeven?

Wat PROUDHON den kommunisten en socialisten te recht verwijt, dat hun maatschappelijk ontwerp een Utopië is, geldt dus evenzeer omtrend zijn eigen plan.

Was het der moeite waard zulke ongerijmdheden zoo uitvoerig te weêrleggen? Op zich-zelf zeker niet. Maar is de hervorming der maatschappij, welke ons op deze ongerijmdheden brengt, niet de leuze eener talrijke partij, eener geheele massa, en gelden zij, die deze ongerijmdheden opdischten, niet als mannen van buitengewoon talent, hunne werken niet als hoogst belangrijk? Bovendien heeft deze kritiek de diepere beteekenis, dat zich in genoemde verkeerdheden zoowel de hoofddwaling der revolutie als de waarheid die tegen haar over staat in groote en duidelijke trekken vertoont.

XIX.

Van het standpunt des rechts vertoont zich het socialistiesch stelsel als de grootste onrechtvaardigheid, als een stelsel dat het oorspronkelijk recht des menschen niet herstelt, maar

veeleer vernietigt. Het vernietigt den eigendom en de persoonlijke vrijheid, en bij gevolg ook den band des huisgezins.

De opheffing van den eigendom is het kenmerk van het socialisme, want wat het daarvan somts noch overlaat is, zooals werd aangetoond, slechts een hoogere genot-aktie, maar geen eigendom, geen onmiddelijk, uitsluitend, beschikbaar recht op een bepaalde zaak. De voornaamste leerstelling die het feitelijk predikt, is de stelselmatige veroordeeling van den partikulieren eigendom. De eigenlijke grondleggers, zooals Babeuf, Fourier, onderstellen dit dogma in zeker opzicht als geschreven op de tafel van het menschelijk hart. Eerst later heeft men getracht het te bewijzen, sommigen, zooals Considerant, in beperkten zin, Proudhon volledig en tot een uiterste.

Considerant argumenteert aldus: op den grond, dit fundament van allen eigendom, hebben, daar hij een gave der natuur is, alle menschen hetzelfde recht; hij kan niemants eigendom worden, en daarom mogen zij die thands niets hebben hun aandeel eischen van de tegenwoordige eigenaars. Maar, wat produkt is van 's menschen arbeid wordt ook zijn eigendom. De hoogere waarde van den tegenwoordig ontgonnen bodem vergeleken met zijn oorspronkelijken toestand is een produkt van den arbeid des tegenwoordigen eigenaars en zijner voorouders; hierin kunnen dus de nietshebbenden geen aandeel eischen. Zoo ontstaat het dialemma: onthouding van het aandeel van den grond, zooals de natuur dien geschapen heeft, is onrechtvaardig jegens hen die niets bezitten; overgave van dit aandeel in zijn tegenwoordigen gekultiveerden staat is onrechtvaardig jegens de eigenaars. De oplossing is deze, dat de eigenaars hunnen grond behouden, maar daar voor arbeid waarborgen aan hen die niets hebben, d. i. in plaats van aandeel in den grond-zelf hun onderhoud verschaffen tegen arbeid, zooals zij dat daar ook door arbeid, bijv. de jacht, het inzamelen van vruchten zouden gehad

hebben. Dus een halve verloochening van den eigendom, — geen eigendom van voorwerpen der natuur, maar eigendom van het produkt van den arbeid, — en, zooals al het halve een tegenstrijdigheid. Indien het waar is dat ten opzichte van het natuurlijk voorwerp niemant iets vóor mag hebben boven een ander, dan kan den tegenwoordigen eigenaars ook niet het voordeel kosteloos worden toegestaan, dat zij zoo lang een arbeidsobjekt, als het ware een voorschot uit de algemeene kredietkas der natuur, kosteloos hebben bezeten, terwijl zij die thands geen eigendom bezitten niets hadden. Met welk recht waren de aristokratische families of de boeren eeuwen lang in staat door verhooging van de waarde van den grond eigendom te verwerven, terwijl anderen daarvan waren buitengesloten? En indien het waar is dat het produkt van eigen arbeid eigendom wordt, en zelfs het natuurlijk voorwerp, den grond, in eigendom doet overgaan, dan kunnen ten minste diegenen onder de armen volstrekt geen aanspraak doen gelden, die zelven of wier voorouders hun aandeel in den grond werkelijk gehad, maar het door verkwisting, d. i. eindelijk door afstand tegen arbeidsprodukten hunner medeburgers verloren hebben. Of zullen deze ten tweeden male den koopprijs ontvangen? Eindelijk, hoe kan de waarborg van den arbeid een vergoeding zijn voor aandeel in den grond met zijn meer verzekerd, overvloedig onderhoud en zijn vrijer standpunt?

Met zich-zelve overeenstemmend is derhalve slechts de theorie die volledig allen eigendom loochent, ook dien van het produkt van den eigen arbeid, en ook daarop geen ander recht laat gelden, dan dat om het te verteren of weêr als stof te verwerken (betrekkelijk als kapitaal in de maatschappij te storten). Deze volledige ontkenning van den eigendom vertegenwoordigt PROUDHON. Dit is zijn berucht betoog: „Wat is eigendom? Eigendom is d i e f s t a l!" Dit is het beslissend punt tusschen de bestaande maatschappij en het socialisme. Is de eigendom gegrond op het recht, dan is het

socialisme ondanks zijne profetie van geluk en rijkdom een misdaad; is de eigendom niet op het recht gegrond, dan is de bestaande maatschappij een voortdurende roof door de eigenaars gepleegd aan hen die niets bezitten.

Het bewijs dat PROUDHON tegen den eigendom levert is een verbazend kunststuk. Hij onderzoekt namelijk volstrekt niet het denkbeeld-zelf van eigendom, maar alleen de verschillende titels waaronder de eigendom verworven wordt, en toont aan dat daar geen eigendom uit volgt.

Eigendom volgt niet uit occupatie, want de willekeur waarmeê iemant een zaak in bezit neemt geeft hem noch geen recht. In elk geval kan zich de occupatie niet verder uitstrekken dan bijv. in den schouwburg, waar een ieder slechts zooveel plaats mag occupeeren als hij voor zich van noode heeft.

Eigendom volgt niet uit bewerking, want bewerking onderstelt een recht op de zaak, zal zij op geoorloofde wijze plaats hebben, en zij verleent slechts een hoogere waarde aan het voorwerp, zij verleent niet het voorwerp-zelf.

Eigendom volgt niet uit de pozitieve wet, want deze kan niet vaststellen wat op zich-zelf niet beandwoordt aan rede en rechtvaardigheid.

Derhalve kan de eigendom op niet één titel gegrond worden, bij gevolg is hij onrechtmatig, verkorting van het gelijk recht van anderen, diefstal.

Even gemakkelijk had PROUDHON kunnen betoogen: het koningschap laat zich uit geen titel bewijzen; niet uit verovering, want deze is geweld en onrecht, niet uit afstamming, want wij stammen allen af en zijn toch geen koningen, niet uit volkskeuze want over zijne vrijheid mag het volk niet beschikken, bij gevolg mag het koningschap niet bestaan. Zoo ook: uit geen titel kan het huwelijk (de monogamie) bewezen worden; niet uit verdrag, want een verdrag kunnen beide partijen even goed tevens met anderen als

onderling sluiten, niet uit een natuurwet, want de dieren trouwen niet, bij gevolg mag het huwelijk niet bestaan.

Zulk een bewijsvoering heet volgends een gewoon spreekwoord: het paard optuigen bij den staart. De titels van verwerving zijn niet de grond van den eigendom, maar de eigendom is de grond der titels. Het zou voorzeker dwaasheid zijn te zeggen: omdat de mensch een zaak in bezit kan nemen, haar bewerken kan, en deze handelingen volgends haar eigen natuur een uitsluitend recht grondvesten, moet er eigendom zijn. Dit is het wat PROUDHON weêrlegt en dit bewijs kan hem niet moeielijk vallen. Maar occupatie, bewerking, feitelijk bezit, zijn gronden tot verwerving van den eigendom alleen bij de onderstelling, dat zonder dat alles en vooraf reeds de noodwendigheid en rechtvaardigheid van den eigendom vaststaan. Indien niet de grond, het wild op andere gronden volgends den natuurlijken loop tot eigendom bestemd waren, dan zou de occupatie evenmin den eigendom er van bewijzen als een zitplaats in den schouwburg of aan het strand een plaats tot uitwerping van het vischnet. De eigenlijke en alleen beslissende vraag is dus deze: of de eigendom op zich-zelf een postulaat (eisch) der menschelijke natuur en van den menschelijken toestand is, en deze vraag, waar het alleen op aankomt, laat PROUDHON onbeandwoord.

De eigendom is werkelijk een postulaat der menschelijke natuur en van den gemeenschappelijken menschelijken toestand, omdat hij de noodzakelijke grondslag en voorwaarde is tot de volle persoonlijkheid des menschen, de grondslag van geheel zijn zedelijk bestaan. De mensch behoeft eigendom ter wille zijner zelfstandigheid, der openbaring van zijne individualiteit, der vervulling van zijne persoonlijke plichten.

De zelfstandigheid des menschen vereischt dat hij de middelen van zijn bestaan als zijne eigene bezitte, die hij, zoo

al niet oorspronkelijk zelf verworven, toch heeft bewaard en over welke hij-alleen beschikt, van wier vrije beschikking hij verzekerd is ook voor de toekomst; dat hij niet even als het paard en de os dagelijks aan het werk gezet en daarvoor gevoerderd worde door een macht buiten hem, al is die ook de maatschappij.

De openbaring van de individualiteit des menschen eischt de vrije inrichting zijner leefwijze, die alleen op grond van den eigendom mogelijk is. In den aart en de mate waarin iemant eigendom verwerft openbaart zich zijn innigst wezen. Of iemant zijne werksaamheid meer richt op verdienste en winst dan op geestelijke doeleinden en kontemplatie, hoe veel hij voor zinnelijk genot, voor weelde, voor zijn smaak en voor kunst, voor het algemeen nut, gastvrijheid, weldadigheid besteedt, — dat alles te samen vormt het beeld des menschen. Daarom, wanneer men den eigendom opheft, wordt den menschelijken geest voor het grootst gedeelte de stof ontnomen waarop hij den stempel van zijn eigen wezen kan drukken, even alsof men den kunstenaar de bouwstof ontnam die hij naar zijn ontwerp wil vormen.

De vervulling van persoonlijke plichten vereischt individueele, voldoende middelen. De mensch heeft plichten die alleen de zijnen, niet tevens die van anderen zijn, plichten jegens vrienden, weldoeners, in de eerste plaats echter plichten jegens zijn gezin. Daarom moét hij ook middelen hebben die alleen de zijnen, niet gemeenschappelijk van allen zijn, opdat hij door hunne verwerving en hun gebruik deze plichten vervulle — dat is: eigendom en erfrecht.

Hierin ligt juist de zedelijke wijding van 's menschen verhouding tot de aardsche goederen, dat zij ons een zelfstandig en verzekerd bestaan verschaffen, dat zij het middel zijn tot den band en de liefde van het huisgezin. Deze wijding vernietigt het socialisme door de opheffing van den partikulieren eigendom. Dan is er geen zelfstandigheid en geen be-

wustzijn van zelfstandigheid meer: de mensch hangt met zijn dagelijksch brood van de maatschappij af; dan is er geen huishouding meer naar eigen plan en keuze; de maatschappij bepaalt alles; geen zorg meer voor vrouw en kind: de maatschappij zorgt voor hen. Daardoor heeft dan ook het verwerven van goederen geen andere beteekenis meer dan merkantiele winst, het verbruik geen andere beteekenis dan zinnelijk genot. Dit is ook de meening der socialisten. Een voorbeeld toont dit duidelijk. Wij beschouwen de spaarbanken als een inrichting van zedelijke beteekenis: de arme brengt zijn geld in met het doel als zedelijk wezen te zorgen voor zijne toekomst en noch meer ten einde te zorgen voor zijn gezin. De socialisten in Frankrijk daarentegen zijn verbitterd op de spaarbanken, omdat zij aan den arbeid (aan de werkplaatsen) kapitaal onttrekken. Het zedelijk beginsel is voor hen niet aanwezig, zij kennen slechts merkantiele berekening.

Derhalve is eigendom werkelijk de grondslag der volle persoonlijkheid, van het zedelijk bestaan des menschen; hij staat tot 's menschen godsdienst en zedelijkheid in verhouding als het lichaam tot de ziel, is het middel tot hare instandhouding en het werktuig waardoor zij werksaam zijn. Daarom moet er bizondere, uitsluitende eigendom bestaan, dien de mensch zelf grondvest, d. i. dien hij door eigen daad verwerft of ten minste in stand houdt, vermeerdert of vermindert en die daardoor ongelijk wordt. Dit behoort tot de zedelijke inrichting der maatschappij, en de opheffing van den eigendom ware niet slechs een roof gepleegd aan de tegenwoordige eigenaars, maar aan alle toekomende geslachten.

De aan den eigendom tegenovergestelde inrichting kan daarentegen niet uit de rechtvaardigheid worden afgeleid: noch het kommunistiesch-socialistiesch plan van gemeenschap van goederen en nijverheid, noch het plan van PROUD-

HON om den partikulieren eigendom alleen te laten bestaan als voorwerp van arbeid en den eigenaar zijne rente te laten trekken als werkloon. Zulk een inrichting volgt niet uit de voorgewende eischen van het recht, waaruit PROUDHON ze afleidt, namelijk: het verleenen van eigendom aan alle menschen, weerkeerigheid van verzorging, gelijkheid van voorwaarden tot den arbeid.

De eisch aan alle menschen eigendom toe-te-staan heeft voorzeker eenigen schijn van billijkheid. PROUDHON kan andwoorden: wanneer gij uit de roeping van den mensch (uit het wezen der persoonlijkheid) den eigendom afleidt, dan volgt daaruit dat ieder mensch eigendom moet hebben, en kan het tegenwoordige uitsluitende eigendomsrecht niet bestaan. „Wanneer zal op den mythologischen eigenaar de authentieke eigenaar volgen? Wanneer worden door de vernietiging van den eigendom alle menschen eigenaars?" Maar juist den exkluzieven eigendom en geen anderen hebben wij uit de roeping des menschen afgeleid, en deze repliek zegt niets anders dan dit: omdat het de roeping des menschen is dat alle menschen eigendom moeten hebben, mag niemant eigendom bezitten. En juist den eigendom die door des menschen eigen daad behouden of verloren wordt, hebben wij uit de roeping des menschen afgeleid, en daardoor is onbetwistbaar de mogelijkheid gegeven dat sommigen geen genoegsamen eigendom hebben (volstrekt zonder eigendom is ook in den tegenwoordigen toestand niemant) ten gevolge van hunne daden en van den uitslag hunner daden. Het is opmerkelijk dat PROUDHON, die zoo levendig doordrongen is van de noodzakelijkheid van partikulier bezit en partikuliere nijverheid, in tegenstelling met kommunisme en socialisme, nochtans den eigendom verwerpt. Dit ontstaat daardoor, dat hij alleen de vrijheid en de afzondering kent als motief tegen de gemeenschap van goederen en nijverheid, en het veel dieper motief over het hoofd ziet: de zekerheid en duurzaamheid van het bezit, het daarop ge-

gronde plan des levens en de zorg voor de toekomst van het gezin.

De solidariteit der verzorging is niet in strijd met het eigendomsrecht; in tegendeel, zij kan slechts op dien grond bestaan. De solidariteit der verzorging in de eene pool der maatschappij, de onschendbaarheid van den individueelen eigendom de andere. De eenheid van beide is de volmaakte volkshuishoudkunde, die echter tevens zedelijke volmaaktheid der menschen, algemeene vlijt en algemeene huiselijke tucht onderstelt. Alvorens dit alles gekomen is, en op aarde komt het nooit, kan dit doel slechts bij benadering worden bereikt, en de poging om een stelsel te ontwerpen dat deze tegenstrijdigheid geheel oplost is ijdel.

De gelijkheid van voorwaarden tot den arbeid, dat een iegelijk grond, kapitaal en gereedschap hebbe om te werken, ja ieder daarvan juist even veel hebbe, is geen eisch der rechtvaardigheid, evenmin als de gelijkheid van goederen. Diensvolgends kon ieder, die na veeljarige traagheid besluit te werken, van hen, die den grond ontgonnen, voorraad opgezameld, gereedschap vervaardigd hebben, zijn aandeel van dat alles eischen, opdat hij met hen op gelijke voorwaarden zou kunnen werken. Omgekeerd, hij die vele jaren gewerkt heeft, mag nu niet eenige jaren rusten, en den goed onderhouden akker den vorigen ledigganger tegen pacht te bewerken geven, want wanneer hij niet zelf de handen meer uitsteekt gaat de akker oogenblikkelijk op dezen over. Wanneer PROUDHON het billijk acht dat hij die vlijtig werkt hoog loon krijgt, en omgekeerd, dan moet hij reeds op dien grond de gelijkheid van voorwaarden tot den arbeid laten vallen, want de bestaande meerder of minder vlijt, de bestaande grooter of kleiner dagloonen veroorzaken noodwendig verscheidenheid van bezit, van kapitaal, vandaar de verscheidenheid van voorwaarden waarop thands het werk ondernomen wordt. Maar de ongelijkheid van de voorwaarden

tot den arbeid heeft noch een geheel anderen grond dan de ongelijkheid van den arbeid. Want de mensch heeft van rechtswege eigendom, ook zonder vermogen voortbrengenden arbeid, krachtens een hoogere zedelijke inrichting, zoo als de koning, de held, de priester, en hij heeft eigendom door geluk en prioriteit — en dit leidt in het bizonder tot het middelpunt van het vraagstuk.

Het vraagstuk van den eigendom berust namelijk even als het staatkundig vraagstuk ten slotte op godsdienstigen grondslag. De loochening van den eigendom in socialistischen zin is niets anders, dan dat men den menschelijken arbeid-alleen als rechtsgrond laat gelden, en niet ook als gave Gods waarmeê Hij elken mensch bedeelt, even als de loochening van het koningschap niets anders is, dan dat men den menschelijken wil, zijne keuze en opdracht, en niet de leiding Gods als den grond van gezach en macht erkent. Elke menschelijke toestand berust echter in de eerste plaats, en als grondslag van al het andere, op Gods leiding en bedeeling. Het is Gods bestuur dat ik de zoon mijns vaders ben en niet het mijne, derhalve ben ik hem eerbied schuldig, niet hij aan mij. Het is Gods leiding dat het huis Habsburg op den hongaarschen throon zit, niet het huis Kossuth. Het is Gods leiding dat een GÖTHE, een DIEFFENBACH doen wat geen ander vermag, en dat hun werk meer waarde heeft dan dat van honderd anderen te samen, dat het stemgeluid van een JENNY LIND een kapitaal is. Het is Gods gave, dat A en B vroeger geboren zijn dan X en Y en vóor hen vruchtbaar land bezaten. Deze gave Gods bij den wortel uit den maatschappelijken toestand te willen rukken, opdat hij geen ander bestanddeel meer zou hebben dan den mensch en diens werk, dát is de geheimste drijfveer der socialistische opvatting van het recht. Daaruit volgt de leer van CONSIDERANT dat omtrend den grond nooit recht van eigendom kan bestaan, omdat de mensch hem niet gemaakt heeft; daaruit volgt de be-

strijding van het erfrecht, dat iemant een vermogen bezorgt als gave en beschikking, niet als zijn eigen werk; daaruit volgt eindelijk de leer van PROUDHON omtrend de gelijkheid der voorwaarden tot den arbeid en der dagloonen, de leer der vernietiging van de prioriteit der occupatie en van de superioriteit van het talent. Dit is de scherpste formule voor de ontkenning van alles wat gave en leiding Gods is. Dat A en B vroeger geboren, vroeger in het bezit van het land gekomen zijn, mag hun geen voorrecht geven, maar telkens wanneer er weêr iemant geboren wordt of aan de beurt komt om te werken, dan moet de grond op nieuw verdeeld worden. Niemant mag er eenig voordeel van hebben dat hij het eerst in de gelegenheid was het land in bezit te nemen. Niemant mag een zaak als hem verleende gave, als eigendom, maar alleen als voorwerp van bewerking hebben en hare rente als arbeidsloon; de grond moet slechts werktuig zijn tot den arbeid, niet uitdeeler aller vruchten. Niemant mag eenig voordeel hebben van een talent, een gave die hij ontvangen heeft. Dat GÖTHE en KEPLER en JENNY LIND een gave van God hebben, mag hun geen voorrecht geven boven anderen. Vernietigt men dus alles wat God den mensch heeft geschonken, en laat men niets meer gelden dan wat zuiver zijn eigen werk is, dan blijft er niets meer voor hem over dan alleen de tijd van den arbeid dien ieder besteedt. Dit is dan de gelijkheid van arbeidsvoorwaarden en dagloonen. Dit beteekent derhalve: wech met Gods macht uit onzen toestand, wij-alleen willen daarvan de oorzaak zijn. Bij juiste gevolgtrekking moet dan echter niet-alleen binnen de grenzen eener natie de eigendom worden opgeheven, maar ook bij de volken tegenover elkander. De Groenlanders zouden dan het volste recht hebben om te zeggen: de prioriteit der occupatie kan het fransche volk geen voorrecht geven op den franschen grond. Waarom moeten wij een onherbergsaam klimaat en land bewonen? Wij willen even eens wonen aan

de oevers der „prachtig stroomende Loire", wij eischen ons aandeel van den franschen grond.

Daarom heeft de eigendom even goed een godsdienstige sanktie als het koningschap. De mensch moet hem voor zichzelf als Gods gave ontvangen, hem in den naaste als Gods bedeeling erkennen. De achting voor den eigendom is solidair met de achting voor de overheid, ja ten slotte met de achting voor God-zelf van wien hij afkomstig is. Daarom zonder kristendom niet-alleen geen koningschap, maar ook geen eigendom. Hoe onuitvoerbaar de pogingen en plannen van het socialisme zijn mogen, omdat niets wat met Gods orde in strijd is kan bloeien, zij bewijzen nochtans het treurig feit dat uit de massa des volks in Frankrijk de achting voor den eigendom verdwenen is, even zeer als de achting voor de overheid en voor God. Wat de groote massa in deze onzinnige plannen zoo aantrekt is niet hun eigen gehalte, maar de ontkenning: de opheffing van den eigendom. Zoo is ook het demokratiesch stelsel van ROUSSEAU een onmogelijkheid, doch meen ontleent er de ontkenning aan: de verloochening van de overheid. Het pantheïstiesch stelsel van HEGEL is een ondenkbaarheid, een ongerijmdheid, maar men neemt er de ontkenning uit: de verloochening van den persoonlijken God en van de onsterfelijkheid des menschen. Dit is de invloed der pantheïstische, demokratische, socialistische leerstellingen op de groote massa. Zij kunnen geen geloof, geen gezindheid, geen toestand grondvesten, maar zij verwoesten de ware gezindheid, den goed geordenden toestand. De achting voor den eigendom nu is een maatstaf voor de gezindheid des volks, haar verlies de laagste trap in het verlies dezer hoogere goederen. De eigendom is daarvan voorwaar niet het heiligste, maar toch het tastbaarste en daarom het laatste dat valt, en zijn val is het kenmerk eener volkomen demoralizatie. De mannen van 1789 waren niet meer vervuld met ontzach voor de heiligheid der regeering en des levenden Gods, maar

de eigendom was hun noch heilig. Zij konden daarom niet zoo diep in het slijk zinken als de hedendaagsche voorstanders van de roode republiek.

PROUDHON heeft, hoewel te vergeefs, getracht de onrechtvaardigheid van den eigendom te bewijzen. Daarentegen heeft noch geen socialist gepoogd het bewijs te leveren dat de persoonlijke vrijheid des menschen geen recht maar een onrecht, een roof aan de maatschappij is.

De persoonlijke vrijheid wordt echter door de socialistische huishouding vernietigd, daar een ieder zijn beroep en zijne dagelijksche bezigheid worden voorgeschreven.

't Is waar dat naar het plan van FOURIER het beroep, de soort van arbeid aan ieder volgends zijne neiging (passie) moet worden aangewezen. Dit berust echter op zijne naïeve onderstelling dat de neiging van het individu met de behoefte van het geheel overeen zal stemmen, dat er altijd lieden genoeg zullen gevonden worden die uit passie op schreeuwende kinderen willen passen of rioolen uitscheppen, en nooit te veel menschen die de aangenamer bezigheden, rijden, jagen, schilderen of dichten verkiezen. In waarheid vordert de socialistische nijverheid dat de menschen in de verschillende afdeelingen worden geplaatst al naar de behoefte, en niet volgends hun eigen natuurlijke geneigdheid. Evenmin kan het gebruik van den tijd worden overgelaten aan neiging, want de traagheid van den één benadeelt den ander. Het geheele privaatleven moet derhalve in de socialistische huishouding aan de vrijheid onttrokken en door de overheid bepaald worden: de keus van een beroep en het gebruik van den tijd. Maar reeds nu vindt men sommige bemoeiingen der overheid met het privaatleven zoo lastig. Wat is de policiestaat, dit schrikbeeld onzes tijds, anders dan dit? Men zal niet mogen reizen zonder pas, geen vergadering houden, geen vereeniging, geen sekte stichten zonder vergunning, bij openbare feesten de plaatsen

inrichten naar het voorschrift der policie. Dit alles, zelfs als men er de censuur noch bijneemt, zijn maar enkele en alleen negatieve bemoeiingen der overheid met de persoonlijke vrijheid. Maar hoe, wanneer ons doen en laten pozitief en wel ons geheele doen en laten door de regeering worden voorgeschreven? De naam doet niets ter zake, of men de overheid monarque of agent van policie noemt, en ook dat doet niets ter zake, of zij door den koning benoemd is dan of zij voortvloeit uit een verkiezing waarin ik voor $^1/_{2000}$ aandeel stem heb. Overheid is overheid, bevel is bevel. Hoe nu, wanneer deze agenten van policie, of anders de meerderheid, er over beslissen dat ik geneesheer of kleêrmaker, beeldhouwer, straatveger of barbier moet worden; wanneer de agent van policie mij aanwijst hoeveel uren daags en op welke plaats ik moet werken; wanneer ik verlof moet vragen om mij eenige weken voor een uitstapjen, ja zelfs om mij eenige uren door een wandeling aan de socialistische nijverheid te onttrekken? Heet dit niet den mensch alle mogelijke vrijheid ontnemen? Wat is per slot van rekening het onderscheid tusschen een vrije en een lijfeigene, daar de lijfeigene niet rechteloos was zooals de romeinsche slaaf? Geen ander dan dat aan den lijfeigene zijn beroep en somts ook het gebruik van zijn tijd werd voorgeschreven; hij had reeds een voorsmaak van het zoet waar het socialisme het menschdom in de toekomst op wil vergasten.

De socialistische huishouding is een soort van monnikenleven, alleen met dit onderscheid dat het laatste berust op onthouding (askeze), de eerste op genot. De monnik legt drie geloften af: kuischheid, armoede, gehoorzaamheid; de socialist alleen de laatste zonder de beide eerste. Daarom stemt het monnikenleven (afgezien van zijne waarde of onwaarde) ten minste met zich-zelven overeen, maar de socialistische huishouding is een tegenstrijdigheid. Wie afstand doet van de aardsche goederen en hun genot, van huwelijk

en huisgezin, is van de natuur afgestorven en kan de geloofte van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid afleggen. Maar een menschenmassa, die niet arm wil zijn, maar rijkdom en genot zoekt in de hoogste mate, die zich de geslachtsliefde niet ontzegt maar integendeel haar op de ongebondenste wijze wil voldoen, — wanneer deze gehoorzaamheid belooft aan hare vorsten dan is dit tegen de natuur: zij kan en zal de gehoorzaamheid niet volbrengen. Haar wil is niet de dooding maar de opvolging van de hartstochten, en de hartstochten zijn een macht die altijd prikkelt tot ongehoorzaamheid. Indien de socialistische huishouding werd ingevoerd dan zou zij der waereld onfeilbaar het schouwspel vertoonen van een onophoudelijken opstand van de leden der maatschappij tegen hunne oversten, van een onafgebroken burgeroorlog der minderheid tegen de meerderheid.

XX.

Het duidelijkst en zekerst blijkt de verwerpelijkheid van het socialisme, wanneer wij het ten slotte toetsen aan den hoogsten maatstaf, aan dien der zedelijkheid en der godsdienst. Het is de opheffing van beide.

Reeds dit zou het socialisme veroordeelen, dat zijne geheele levensbeschouwing onder den invloed staat van het belang der arbeidende klasse en van haren beperkten gezichtskring, zoodat de hoogere openbare zedelijkheid en beschaving, de groote geestelijke levensuitingen der natie onder het socialisme zouden kwijnen. Het beschouwt het geheele menschelijk leven enkel in dezen gezichtskring. Het oorsponkelijk beeld, de type des menschen, de mensch zooals hij uit Gods hand is voortgekomen, is voor hem de handwerksman, de waereld slechts eene groote werkplaats, en er mogen geen andere verhoudingen des levens zijn dan die de fabriekarbeider zich voorstelt als de beste voor hem. Een oud duitsch

dichter laat een postiljon zeggen: „als ik koning was, dan zou ik wel weten wat ik deê; ik ging dadelijk achter de kachel zitten en liet een stuk schapenvleesch braden." Dit is het ideaal des levens uit het standpunt des postiljons. Het levensideaal op het standpunt van den ouvrier is, geen fabriekant en geen kapitalist meer te hebben, maar zelf de winst van den fabriekant en den kapitalist te trekken en met zijne kameraden te verteren. Ten gevolge van dezen invloed der denkwijze die onder de werklieden heerscht, vernietigt het socialisme alle hoogere vrije toestanden des levens, elk hooger geestelijk streven. De held en de priester verdwijnen, er zijn slechts arbeiders. Wetenschap en kunst worden óf uitdrukkelijk verbannen, óf uitdrukkelijk dienstbaar gemaakt aan den industriëelen staat. Wat zou men ook met de theologie van LUTHER, de wijsbegeerte van PLATO, de muziek van BACH, de schilderkunst van DURER uitvoeren in de sociale republiek, ook al bestond zij zonder de gruwelen van het schrikbewind. Zij waren op zijn best geschikt voor den gezelligen avondkring in het phalanstère. Het is het wezen van wetenschap, poëzie, muziek, plastiek, dat zij de stralen uitschieten van een bovenzinnelijk rijk, den mensch boven arbeid en genot verheffen en wijzen op zijn binnenst en eeuwig aanzijn. Maar de staat van arbeiders kan ze slechts dulden, voor zoo ver ze de produktie vermeerderen of strekken tot verhooging van zinnelijk genot en gemak, dus in zoo verre zij ophouden werkelijk wetenschap en kunst te zijn.

Intusschen zijn deze bekrompen levensbeschouwing en deze levensverarming het minste en onschuldigste wat het socialisme ten laste kan worden gelegd. Zijn veroordeeling ligt in de direkte en volkomen opheffing van zedelijkheid en godsdienst, deze is zijn diepste, alles beheerschende beweegreden.

Het socialisme berust in zijn diepsten grond op het denkbeeld dat genot het hoogste doel en de maatstaf is van het menschelijk leven. Het erkent geen zedewet en

geen God boven den mensch, aan wier eischen het genot te onderwerpen, ja aan wier eischen te beandwoorden zelf het hoogste goed, het genot in de ware en eeuwige beteekenis is. Daarom verstaat het socialisme door genot alleen het vleeschelijk, aardsch genot. Dit is de geest die al de verschillende frakties even zeer bezielt.

De Babenfisten, dus de falanx der kommunistische werklieden, verklaren in een afzonderlijk artikel van hun programma: „het materialisme moet verkondigd worden omdat het de onveranderlijke wet der natuur is," en in eenigszins gematigder uitdrukkingen zet ook CABET de natuur in de plaats van God. Een meer ontwikkelden, wetenschappelijken vorm verkrijgt dit motief der genietingen bij ST. SIMON en diens school (vooral bij ENFANTIN) onder de voorspelling van het „nieuwe kristendom" (nouveau christianisme). De oude godsdiensten zijn te gronde gegaan — ook het kristendom wordt daar bij gerekend — omdat zij niet het geheele aanzijn des menschen omvatten; anders zouden zij zich staande hebben gehouden; zij laten namelijk eene zijde des menschen niet tot haar recht komen: de begeerte naar genot. Het katholicisme — en katholicisme is bij de Franschen altijd hetzelfde als kristendom — stelt een dualisme van geest en vleesch, en tracht dit eenzijdig te verzoenen door de onderwerping van het vleesch, zoodat de voleinding des menschen niet in het kristendom kan bestaan. Dit dualisme moet zijn ware verzoening vinden, en deze bestaat niet in de onderwerping, maar in de voldoening van het vleesch, in het opgeven van den strijd des geestes. Deze harmonie tusschen vleesch en geest, de voldoening van alle vleeschelijke driften, is de hoogste bestemming van het leven op aarde.

Dezelfde levensbeschouwing heeft FOURIER. Hij kent geen onderscheid tusschen goed en kwaad, geen gebod; hij bestrijdt uitdrukkelijk en telkens de moraal, dit verwerpelijk stelsel, dat de mensch een strijd tegen zich-zelven oplegt, hem ver-

plicht zijne hartstochten te weerstaan in plaats van ze op-te-volgen. De bestemming des menschen, zijne verplichting is de voldoening der driften en niet der wet, en de wetenschap is fyziologie en psychologie, waardoor men tot de volledigste vervulling der hartstochten komt; zij treedt in de plaats van godsdienst en moraal. Het ware geluk is groote rijkdom en een onbegrensde verscheidenheid van vermogen. De uitspatttingen van het genot moeten slechts vermeden worden ter wille van de gezondheid, en de juiste manier van ze te mijden is niet onthouding en matigheid, maar afwisseling. De ware zedelijke toestand is die, waarin geen wet de drift hinderpalen in den weg legt. En de volmaakte schepping is die, waarin de gantsche natuur 's menschen zinnelijk genot dient, de antileeuw, de zee van limonade. De kristelijke hemel wordt een Luilekkerland.

Bij PROUDHON treedt minder het zinnelijk genot, maar des te beslister de godverloochening op den voorgrond.

Zoo berust geheel het socialisme op de verloochening van God, de godsdienst, de moraal; zijn binnenste levenskern is, de wet te vernietigen, alle driften te ontketenen, het zinnelijk genot tot deugd en tot het hoogste goed te verheffen, in één woord: de emancipatie van het vleesch.

Uit dit gezichtspunt verbreidt zich het volle licht over de leer in het algemeen en in het bizonder. Vandaar komt de eisch dat alle menschen hetzelfde genot moeten hebben. Want wat werkelijk het hoogste goed is moeten allen gelijkelijk deelachtig worden: zooals volgends het kristendom allen de eeuwige zaligheid, zoo volgends het socialisme allen de volheid van het aardsche, zinnelijk genot. Vandaar de afschaffing van den eigendom, waardoor de verhouding tot de aardsche goederen van elke zedelijke beteekenis beroofd wordt. Vandaar de opheffing of losmaking van het huwelijk, zoo dat het niet een zedelijke band is, maar slechts een middel tot zinnelijk of sentimenteel genot. Vandaar de eisch dat

de staat moet ophouden en de maatschappij alleen bestaan, dat er geen zedelijke orde boven den mensch, maar alleen voldoening van den mensch mag zijn. Vandaar de vernietiging van alle ideaal streven, de verbanning van wetenschap en kunst, en de vervulling van geheel het menschelijk leven met genot en met arbeid ter wille van het genot.

De demokratie eischt in hare volledige ontwikkeling een openbaar, van staatswege ingevoerd godsdienststelsel, dat niet op de openbaring, d. i. op de werkelijke godsdienst gegrond mag zijn, — zij laat niet even als het liberalisme de eeredienst vrij. Maar dit openbare godsdienststelsel dat het demokratisme vordert, is toch meer van negatieven aart, ontkenning van de ware godsdienst zonder een tegengodsdienst, maar er wordt in allen gevalle noch een soort van erkenning van God toegelaten als bullebak tot bescherming van de burgerlijke wetten, zooals ROUSSEAU en ROBESPIERRE wilden. En zelfs de terzijdestelling van het geloof en de openbaring is voor het demokratisme slechts een politieke inrichting; het eischt niet dat het zal doordringen tot de harten en het privaatleven zal regelen.

Het socialisme daarentegen dringt aan op een algemeenen godsdienstigen toestand der maatschappij die het pozitieve tegendeel is der ware godsdienst; het eischt als openbare godsdienst de verkondiging van atheïsme en materialisme, de zegepraal van den menschelijken lust over Gods geboden, en deze godsdienst moet 's menschen gantsche ziel doordringen, geheel zijn leven regelen. Het demokratisme is een politiek stelsel op den grondslag der godsdienstloosheid, het socialisme is zelf een godsdienstig stelsel: het is een pozitief fanatisme der ongodsdienstigheid.

Dit blijkt uit onweerlegbare bewijzen. De fransche grondleggers van de socialistische stelsels verkondigen allen de godsdienstige revolutie te gelijk met de maatschappelijke; zij zeggen het ronduit dat de „nieuwe maatschappij" niet bestaan

kan dan op den grondslag der „nieuwe godsdienst." Even beslist en walgelijk openhartig doen het de litteraten die aan het hoofd staan van het zwitsersch kommunisme. Zoo heet het bij één hunner: „het blijft er bij, het geloof aan een levenden persoonlijken God is de hoeksteen der geheele wormstekige maatschappij, en zoo lang de mensch noch met een enkelen vezel aan den hemel hangt is er geen heil op aarde." De geheele kommunistische arbeiders-propaganda beschouwt als haar eerste en gewichtigste bezigheid de uitroeiing van het geloof aan een persoonlijk God, aan onsterfelijkheid, aan een geestelijk bestaan des menschen buiten zijn stoffelijk aanzijn en genot. Dit is gekonstateerd niet-alleen door alle partikuliere berichten van hen die deze klasse meer van nabij kennen, maar ook door alle openbare officiëele verslagen. Als één der ontelbare voorbeelden wijs ik op de meêdeelingen die de minister van binnenlandsche zaken deed aan de Eerste Kamer in de zitting van den 20. September 1849, volgends welke in de berlijnsche vereeniging van handwerkslieden onder algemeene toejuiching werd voorgedragen: „De fransche filozofen wisten heel goed dat het stoffelijk en het geestelijk bestaan des menschen met den dood ophouden; VOLTAIRE heeft duidelijk bewezen dat met den dood alles gedaan is; de kristelijke geloofsleer is onzin en leugen;" — „in het algemeen hebben alle filozofen erkend dat het stoffelijk bestaan het hoofddoel des levens is, en dat het ideale zijn slechts uit gewaarwordingen bestaat die ontspringen uit de uitwendige indrukken van het lichamelijk schoone." De geest der kommunistische massa is morren en opstand tegen God, gepaard met een zonderling gemengde gewaarwording, omdat Hij hoegenaamd niet bestaat, maar een hersenschim is, dat zij bedrogen zijn, — of omdat Hij (of de waan Zijner existentie) de oorzaak van de onrechtvaardige verdeeling der goederen, de oorzaak hunner ellende is. Deze gewaarwording werd uitgesproken in den toast of liever het

pereat dat PROUDHON uitbracht op God, of in de dikwijls geciteerde verzen uit het lied van MARR:

> Gevloekt zij de God dien we aanbaden tot heden,
> Want doof voor ons smeeken en blind voor ons leed
> Aanhoorde hij spottend verzuchting en beden,
> Hij heeft ons bedrogen moedwillig en wreed. (1)

Alles stemt samen, de godsdienstige beginselen der stichters, de eischen aangaande de inrichting der maatschappij, de leuzen en de geest der groote massa; alles geeft eenstemmig getuigenis van één en denzelfden geest van atheïsme en vijandschap tegen God. Deze vijandschap is de ziel der kommunistische partij.

Kommunisme en gemeenschap van goederen zijn daarom volstrekt niet hetzelfde. Wij hebben telkens onderscheid gemaakt tusschen de konstitutioneele monarchie en de konstitutioneele partij, de demokratische staatsregeling en de demokratische partij; eveneens moeten we gemeenschap van goederen en de kommunistische partij van elkander onderscheiden. Wel is gemeenschap van goederen in een beschaafden toestand en onder een groote volksmassa onmogelijk en verkeerd, maar zij bevat op zich-zelf niets van de diepe zedelijke verwerpelijkheid van het kommunisme; zij kan uit een geheel ander beginsel voortvloeien, op een geheel anderen grondslag steunen, en in zeer eenvoudigen, beperkten toestand kan zij zelfs doelmatig zijn. Zoo leefden de pelgrimvaders, die Nieuw-Engeland kolonizeerden en tot op dezen dag bij de gantsche bevolking van Noord-Amerika in eerbiedig aandenken zijn, in gemeenschap van goederen; doch zij waren daarom geen kommunisten, zij, de strenge

---

1) „Fluch dem Gotte, dem blinden, dem tauben,
Zu dem wir vergebens gebetet im Glauben,
Auf den wir vergeblich gehofft und geharrt,
Er hat ons gefoppt und hat uns genarrt."

puriteinen, wisten niets van de proklamatie van het zinnelijk genot, van de losmaking van het huwelijk, van de opheffing van tucht en zeden, niets van Godloochening, want van dat alles werd bij hen het tegendeel gevonden. Het wezen van het kommunisme is niet gemeenschap van goederen op zich-zelf, maar gemeenschap van goederen op grond der emancipatie van het vleesch.

Het socialisme is de laagste trap der revolutie. Zij moet noodwendig daarmeê eindigen. Zij wordt, zooals overal gebleken is, door de konzekwencie van haar eigen beginsel voortgedrongen van liberalisme tot demokratisme, van demokratisme tot socialisme. Er is geen tegenstand mogelijk, de gevolgtrekkingen gaan voort van trap tot trap en laten zich niet afwijzen. Maar het is niet-alleen de logika die dit geding met onverbiddelijke strengheid voert, het is niet minder de macht van het werkelijke leven. Dit bewees de eerste fransche revolutie, dit bewijst onze tijd. Het liberale konstitutionalisme is historiesch veroordeeld in den val van het Juli-koningschap, en het bewijst niets dat men in België noch een poos het modèl bewaart, nadat in Frankrijk de machine-zelve gesprongen is. Daarop volgde het demokratisme, de republiek gegrond op het algemeen stemrecht. „Maar, — ik neem de vrijheid aan-te-halen wat ik in het jaar 1851 zeide, — „wat is de tegenwoordige fransche republiek anders dan een wezen dat niet leven en niet sterven kan? Reeds wordt Frankrijk belegerd door de sociale republiek, en het zal onder hare voortdurende rukwinden toch eindelijk bezwijken, indien het zich niet in de armen werpt eener sterke monarchale macht." Sedert is dit wezen dan toch gestorven, sedert heeft Frankrijk zich werkelijk in de armen eener sterke monarchale macht geworpen. Maar deze monarchale macht is, even als de demokratie-zelve, gebouwd op het beginsel der volkssoeverei-

niteit en de kracht der bajonetten, en daarom zal zij m. i. even min stand houden als de eerste. Ook deze dam is dus slechts tijdelijk, en indien er niet een inwendige werkelijke omkeering van de revolutie, onderwerping aan de overheid van God volgt, komt het toch noch tot de socialistische republiek.

Is echter de socialistische republiek het einde van den historischen loop der revolutie, dan moet ook in haar duidelijk worden wat de revolutie in haar eigenlijkst wezen is. Wat ik reeds dadelijk zeide en in den gang der ontwikkeling duidelijk werd, wordt hier voor het laatst en helder bevestigd: dat de revolutie niet enkel uit een politieke bron, maar noch veel dieper uit een godsdienstige, d. i. een antigodsdienstige bron ontspringt. Vanwaar anders de zelfverheffing dat de mensch in den staat, de staatsregeling, de nijverheid, het werk der natuur en der geschiedenis vernietigt en ze enkel poogt te scheppen uit eigen geest? Vanwaar het verzet tegen overheid en autoriteit, van de schijnheiligheid van het konstitutionalisme af tot op het waanzinnig geschreeuw van het socialisme: geen regeering, geen garden, geen wachten! — „wij willen de republiek niet, wij willen volstrekt geen goevernement?" Vanwaar de steeds toenemende ontbinding tot de geheele vernietiging toe van zeden en tucht? Vanwaar eindelijk de bestrijding van de godsdienst, dat het liberalisme het kristendom van staatswege opgeeft, het demokratisme het van staatswege afschaft, het socialisme van staatswege het antikristendom als godsdienst proklameert? Wat is dit alles in den diepsten grond anders dan de emancipatie des menschen van God, de versmading van Zijne leiding, het verzet tegen Zijne verordening, de verwerping van Zijne geboden, ja ten laatste de vijandschap tegen Hem en het trotseeren van Zijn bestuur?

De sociale republiek is de voldragen vrucht uit dezen wortel. Zij sticht een rijk dat rechtstreeks in tegenspraak is

met het rijk dat gegrond is op het geloof aan God, het rijk van rechtvaardigheid en gezach, van heiliging en heerschappij des geestes over het vleesch; een rijk dat tot leuze heeft: opheffing van eigendom, huwelijk, staat, moraal en godsdienst, en heerschappij des vleesches wil. De revolutie heeft daarom niet-alleen een historische beteekenis, maar zij is een oordeel. Zij is niet een strijd van louter historische bestanddeelen, zooals tusschen keizer en paus, tusschen adel en volk; zij is een strijd der eeuwige machten die in en om het menschelijk geslacht strijd voeren, en de uitslag van dezen strijd is een eordeel niet slechts voor den tijd maar voor de eeuwigheid.

Ofschoon het socialisme op zich-zelf de gruwelijkste dwaling is waar het menschelijk geslacht toe vervallen kan, belet dit niet dat het voor ons een leerschool is van groote waarheden. Vooreerst is het juist in zijn afdwaling en haat een wettige vertegenwoordiger van den eeuwigen verklager van het menschelijk geslacht (advocatus diaboli), het is dit door woord en daad, het is dit reeds door zijn bestaan. Want de nood en de verwildering der groote massa is een gemeenschappelijke schuld van het gantsche geslacht. Vervolgends bevat zijn staathuishoudkundig stelsel, hersenschimmig als het is, nochtans, daar het ontstaan is uit de ervaring eener wezendlijk bestaande behoefte, zeer opmerkelijke wenken. Valsch in beginsel en uitkomst, is het nochtans geschikt om door zijne gronden en præmissen tot de kennis bij-te-dragen zoowel van de gebreken als van zekeren kiem tot ontwikkeling in onzen huishoudelijken toestand.

De nood der groote massa heeft voorzeker haren oorsprong hoofdzakelijk op zedelijk gebied. Op het verval des geloofs volgt het verval der zeden, op het verval der zeden volgt het verval der welvaart, — dit is de wet der natuur. Maar voor een gedeelte is hij toch ook een gevolg der instellingen, en hieromtrend kan uit het socialisme veel leerzaams geput worden.

Het eerste wat van het socialisme te leeren valt is de onhoudbaarheid van het stelsel der onbeperkte konkurrentie van het laisser aller. Wel is datgeen wat de socialisten konkurrentie noemen, namelijk partikuliere nijverheid en ruil, geen gebrek, maar de noodwendige natuur der dingen. Maar de konkurrentie zonder regel of bescherming is een fout. In deze, niet in gene, ligt de „exploitatie van den mensch door den mensch." Niemant zal beweren dat de landbouwer die zijn graan verkoopt den kooper exploiteert, of, in geval van redelijke prijzen, deze hem. Niemant zal meenen geëxploiteerd te zijn door den solieden handwerksman, wanneer deze voor zijn werk zooveel vraagt dat hij behoorlijk kan leven, en omgekeerd maakt hij, die den handwerksman niet onbillijk behandelt, zich niet schuldig aan exploitatie. Maar wanneer de spekulant de boeren uitzuigt, wanneer de groote aannemer de werklieden tot zijne huurlingen maakt, dan heeft er exploitatie plaats van den mensch door den mensch, en dit is een gevolg der onbeperkte konkurrentie: zij laat den één in den ander den doodvijand zijner verdienste zien of het middel om door hem te onderdrukken rijk te worden, en wekt den hartstocht op van zelfbehoud of winst, noopt tot exploiteeren ten einde niet geëxploiteerd te worden.

Het systeem der onbeperkte konkurrentie heeft men juist te danken aan de liberale theorie, de theorie van vooruitgang, verlichting, vrijheid, en het is noch niet lang geleden dat de mannen die er zich tegen verzetten en de regeeringen die het niet veroorloofden, voor reaktionairen, duisterlingen, vijanden van het openbaar welzijn werden uitgescholden. En reeds haakt de landelijke en stedelijke bevolking naar zijne afschaffing. Onder den naam van onbeperkte vrijheid is 't het stelsel van onbeperkte verdrukking. Wat beteekent vrijheid van eigendom? Dat niets den boer belet uitgekocht en tot daglooner gemaakt te worden. Wat beteekent vrijheid van nijverheid? Dat niets den handwerksman belet door den

knoeier voorbijgestreefd, door den kapitalist tot huurling verlaagd te worden. Het is als eertijds de vrijheid van veete, krachtens welke de zwakke niet werd verhinderd om door den sterke aangevallen, beleedigd of afhankelijk gemaakt te worden. De vrije konkurrentie is het vuistrecht der nijverheid.

Onder het stelsel van onbeperkte konkurrentie wordt de eigendom besmet met het karakter der uiterste zelfzucht, d. i. alle gemeenschappelijke zorg en weerkeerige waarborg ontbreekt. Zulk een zelfzucht van het eigendomsrecht heeft vroeger onder de germaansche volken niet bestaan. Volgends het oude stelsel mocht de heer van het goed den bewoner van den grond niet afkoopen, ja hij moest hem, bij grooter afhankelijkheid, in geval van nood zelfs onderhouden; de stedelijke korporaties zorgden solidair voor het onderhoud van elk individu; stamgoederen, minoraten enz. waarborgden der familie het voortdurend bezit. Dat was eigendom zonder de absolute zelfzuchtige afzondering. Ieder werkte voor zich-zelf met den spoorslag om te winnen voor zich en zijn gezin, maar er bestond een algemeene en weerkeerige waarborg van den grondslag der verdienste en tegen geheelen ondergang. Het eigendomsrecht daarentegen dat zich onder het stelsel der bourgeoisie heeft ontwikkeld, beschermt slechts de onbeperkte willekeur van den toevalligen eigenaar zonder de minste voorzorg voor anderen, ja voor de toekomst van den eigenaar-zelf. Het beschouwt den eigenaar alleen naar zijn ik, geheel afgezonderd van het menschdom. Het geeft een vrijen wedloop om de goederen en een palm voor den overwinnaar, met onbarmhartige onverschilligheid of iemant rijk of arm wordt. Het formeele recht absorbeert hier het inwendig doel; het onderhoud der menschen, het oogenblik verslindt alle zorg voor de toekomst; de onbelemmerde verrijking steunt op onbelemmerde verarming. En dit zelfzuchtig eigendomsrecht houden thands de bemiddelde klassen voor het hoogste, onschendbaarste aller rechten. Zij eischen, terwijl de gantsche

zedelijke denkwijze des menschdoms als een onstuimige zee is, het eigendomsrecht vast zal staan, terwijl al het andere door de partijen bestreden wordt, dat het eigendomsrecht door allen zal worden erkend; de toetssteen van een fatsoenlijk man zal zijn of hij den eigendom acht. Dezelfde lieden die niet meer gelooven aan Gods heiligheid, voor wie de heiligheid van het koningschap onzin is, ijveren voor de heiligheid van den eigendom. Dat men den levenden God loochent, dat men de jeugd en de toekomstige geslachten van de kostbaarste aller panden, van het kristelijk geloof en de kristelijke opvoeding berooft, dat men den Koning op het schavot brengt en de dynastie verjaagt — dat alles, die feiten van 1789 tot 1848 zijn roemvol, zijn het voorwerp van nationale hulde. Maar dat men aan onzen eigendom komt, dat men onze akkers, onze huizen, onze renten wil afnemen, dat men niet wil dulden dat wij onmetelijke rijkdommen opstapelen terwijl de proletariër gebrek lijdt, dat is schandelijk.

Tegen dit recht van eigendom, dat zich niet het minst bekommert om de openbare welvaart, tegen dit recht van eigendom, dat zich alleen voor goddelijk recht uitgeeft en alle andere en hoogere goddelijke rechten loochent, tegen dit zelfzuchtig en profane recht van eigendom is de oorlog van het socialisme rechtvaardig.

Het ongelukkige kind dat door den proletariër geteeld wordt, vindt de gantsche aarde met al hare goederen reeds in beslag genomen; het ontvangt weinig onderwijs, en wanneer het den ruwen arbeid waar het alleen voor geschikt is verrichten wil maar niet vindt, dan zegt de maatschappij: „help u-zelven, het is niet onze zaak dat gij aan den kost komt." Wie dit een dragelijk denkbeeld vindt, wiens hart voor deze feiten gesloten blijft, hij heeft geen recht om mede te spreken over het socialistiesch vraagstuk. Het kan er ons wel niet toe bewegen om te bewilligen in de verlangde gemeenschap van goederen en nijverheid of in den waarborg

van den arbeid, reeds om de eenvoudige reden dat dit de kwaal niet genezen maar het kwaad erger zou maken, want daardoor zou niet de arme rijk maar de rijke arm worden. Maar wel moet het de maatschappij doen beseffen dat zij verplicht is het onderling verkeer te regelen.

Het eerste en negatieve dat het socialisme ons leert is dus de verwerpelijkheid der onbeperkte konkurrentie, de noodzakelijkheid van instellingen die nijverheid en eigendom beschermen. Zij mogen in anderen vorm hersteld worden dan waarin zij vroeger bestonden, al naar de veranderde toestanden, maar het beginsel is hetzelfde.

Het tweede en pozitieve dat het socialisme ons leert, is de macht der associatie. De beteekenis der korporatie heeft reeds de oude tijd gekend en de nieuwe in tegendeel opgegeven. Zij bestaat in de gemeenschap tot bescherming van rechten en daardoor van de mogelijkheid tot broodwinning. De associatie daarentegen bestaat in de gemeenschap der broodwinning-zelve. Hare beteekenis komt tegenwoordig eerst aan het licht. De macht der associatie kan niet ontkend worden. Als vereeniging van arbeidskrachten en kapitaal verhoogt zij den invloed daarvan op het gebied der produktie tot in het oneindige. Wanneer tien werklieden zich op de rechte wijze associëeren, dan produceeren zij niet tienmaal, maar misschien honderdmaal meer dan één alleen. In de associatie ligt daarom tot op zekere hoogte een hulpmiddel voor de armen tegen de overmacht van het kapitaal. De minder bemiddelde werklieden kunnen door gemeenschappelijke aanschaffing van een machine, met den fabriekant, door een gemeenschappelijk magazijn van hun werk, met den magazijnhouder konkurreeren. Even zoo kan de associatie voor de konsumtie verbazend veel besparen en daardoor de arme bevolking oneindig veel verlichting aanbrengen. De associatie moet derhalve in de toekomst een der voornaamste hefboomen worden van de nijverheid, tot

vermeerdering van de produktie en tot leeniging van den nood. Dit beginsel van den toestand onzer nijverheid op de rechte wijze te hulp te komen, is een voorname taak der staathuishoudkunde.

Maar de associatie kan niet de alles omvattende vorm der produktie kan niet de primaire toestand zijn van elken mensch, zooals het socialisme dit wil. Associatie kan alleen voor bepaalde industriëele ondernemingen en in een bepaalden kring van menschen bestaan, niet voor de industrie in haar geheel en voor het gantsche menschdom. Ieder mensch moet als zelfstandig beoefenaar van eenig bedrijf leven in de maatschappij, zoodat de verbinding door associatie alleen een daad is zijner zelfstandige werksaamheid, maar de menschen mogen niet van zelfs, zonder hun toedoen, tot een associatie behooren. Bij de beraadslaging op het Luxembourg werd meêgedeeld dat in Hongarije en Rusland de bergontginning door middel van associatie en met gelijke dagloonen voor alle arbeiders plaats had. Over dit bericht barstte Louis Blanc in kinderlijken eenvoud uit in luide toejuiching, omdat het eenigst bewijs dat tot dusver noch aan het socialisme had ontbroken, het bewijs der ervaring, hierdoor geleverd was. Maar volgt dan, indien de bergbouw doelmatig door middel van associatie gedreven wordt, daaruit met zekerheid dat ook het kleêrmakers- en schoenmakershandwerk, de goudsmederij, het beeldhouwwerk, en ten slotte het geheel der industrie doelmatig alzoo gedreven wordt, en volgt, indien men onder de bergwerkers, aan hen die met de kruiwagens loopen en aan de schrijvers een gelijk dagloon betaalt, daaruit met zekerheid dat men ook de kleêrmakers, schoenmakers, juweliers, beeldhouwers, dezelfde dagloonen kan geven?

Even zoo kan de associatie niet de alles omvattende vorm der konsumtie zijn, maar alleen doelmatig voor bepaalde voorwerpen. Honderd huisgezinnen zullen er beter bij varen

wanneer zij hun brood uit één bakkerij, hun bier uit één brouwerij bekomen, dan wanneer een ieder zelf bakt en brouwt. Maar FOURIER beweert ten onrechte dat zij er beter bij zouden varen, indien zij hun eten uit één keuken kregen. Hier komt vooral de zedelijke zijde in aanmerking, het familiegevoel dat een eigen haard vereischt. Ook zal de familie haar bier slechter brouwen dan de brouwerij, maar haar middageten beter koken dan het logement. Maar zelfs de zuiver stoffelijke winst is twijfelachtig, ondanks de besparing aan hout en keukenmeiden, daar de aaneensluiting van de individueele behoefte en den individueelen smaak, en het verband der huiselijke bezigheden wellicht noch meer besparen. Derhalve voor mondbehoeften die gereed zijn: brood, bier, kaas, is de produktie in het groot doelmatig, voor mondbehoeften die bereid worden voor oogenblikkelijk gebruik, de produktie in elk huisgezin afzonderlijk. Insgelijks wanneer de bewaking van de stad door associatie geschiedt, d. i. door schildwachten die elkander om het uur aflossen, in plaats van door één en dezelfde wacht voor den gantschen nacht, dan is dit een winst aan veerkracht en waaksaamheid. Daarentegen indien de verpleging van kinderen door associatie geschiedt, d. i. door kindermeisjens en bonnes die elkander om het uur aflossen, dan is dit geen winst, omdat hier de gehechtheid van en aan het kind de hoofdzaak is. De associatie moet dus een belangrijk beginsel voor produktie en konsumtie worden, maar niet de algemeene toestand er van, en hier scheidt zich de ware beweegreden van de valsche toepassing van het socialisme. Een analogie zal mijne meening ophelderen en bevestigen. Ook voor de plaatselijke beweging (het transport) is in onze dagen de associatie een machtige hefboom geworden. De spoorwegen berusten — afgezien van de stoomkracht — op de macht der associatie. Deze tot in het ongeloofelijke gaande winst aan tijd en onkosten, is zonder gemeenschappelijk reizen van heele massaas, dus zonder

associatie niet mogelijk, en krachtens deze associatie verkrijgt thands de armste meer dan eertijds een koning. Wie dat voor vijftig jaren verkondigd had, zou voorzeker voor een FOURIER gegolden hebben. Hier is derhalve het nut der sociale beweging verbazend groot. Maar ware het daarom doelmatig, dat van nu af aan alle menschelijke beweging sociale beweging werd, zoodat het rijden in koetsen of te paard, ja het loopen ophield, even als de socialisten enkel sociale nijverheid willen? Of daar volgends het socialisme de menschen niet ieder volgends hun eigen besluit in een associatie gaan, maar zich van zelfs in een associatie bevinden moeten, zou het daarom doelmatig zijn dat de menschen niet meer naar het station gaan, maar in den waggon ter waereld kwamen? Er moet derhalve telkens in het bizonder worden uitgemaakt, welke produktie en welke konsumtie, door middel van associatie gedreven moeten worden, en in welke mate zij dat is de taak van een grondig, veelomvattend staathuishoudkundig onderzoek en van de volksvlijt onzes tijds.

Het heerschend staathuishoudkundig stelsel, zooals ADAM SMITH het gegrond heeft, heeft bij zijne onschatbare verdienste wegens de opheldering van de staathuishoudkundige begrippen twee groote eenzijdigheden: het leert enkel de ontwikkeling van de produktieve krachten zonder hare regeling, en enkel de verdeeling van den arbeid zonder hare maatschappelijke inrichting. In beide opzichten is het socialisme een verbetering. Diensvolgends zijn het twee polen die de volksvlijt en hare wetenschap moeten trachten te bereiken: de regeling van de konkurrentie en de leiding van de associatie. De eerste is de restauratie van een beginsel uit het verleden, de tweede is de ontwikkeling van een nieuw beginsel voor de toekomst.

Het derde wat van het socialisme te leeren valt, is de noodzakelijke verbinding van het sociale met het politieke, d. i. de verhouding tusschen bezitting en regeering.

In de middeneeuwen bestond dit verband volledig. Het bezit van leengoed was titel en voorwaarde van de macht als overheid, en omgekeerd, de regeerende macht tot beleening en het opleggen van vazallentrouw, in zeker opzicht het officiersambt, waren titel en voorwaarden van bezit. Het gilde oefende als genootschap van nijverheid regeerende macht uit over de leden, en wie niet tot de uitoefening van zulk gezach geschikt was werd ook beperkt in de uitoefening van hanteering.

Het is een hoofdtrek van het liberale stelsel en van den daardoor gevestigden nieuwen toestand, dat deze beide terreinen geheel van elkander worden afgescheiden. Het overheidsambt mag hoegenaamd geen grondslag hebben in eenige industriëele betrekking, het moet enkel worden bediend door ambtenaars, en omgekeerd mag geen industriëele betrekking met eenig gezach bekleed worden; geen macht van den gezeten grondeigenaar op het land, van het gilde over den meester, van den meester over den knecht. En bij deze scheiding moet de sociale verhouding geheel onderworpen zijn aan de regeering, moeten de ambtenaars domineeren over de grondeigenaars en de industriëelen.

Tegen deze onderwerping van het sociale aan de regeering opponeert het socialisme. Het overdrijft naar den anderen kant. Er moet volstrekt geen regeering meer bestaan maar alleen volksvlijt. Het gezach dat noch wordt uitgeoefend mag alleen uitgeoefend worden ter wille van de nijverheid, en verbonden zijn aan de een of andere indistriëele betrekking die het socialisme in stand houdt: de direkteurs van de volksvlijt, de bestanddeelen der établissementen zijn de eenige eigenaars van het gezach der overheid. Zoo herstelt het socialisme den band tusschen nijverheid en regeering dien het liberalisme vernietigde, maar in een geheel ander karakter dan in de middeneeuwen, namelijk niet door handhaving en vereeniging van beide, maar door absorbeering van het politieke in het sociale.

De socialistische opvatting heeft invloed uitgeoefend ook op hen die het stelsel niet aanhangen. Het is sedert in de litteratuur toon geworden, den maatschappelijken sfeer tegenover den politieken op den voorgrond te plaatsen, hem te verheffen tot het hoogste, de oplossing van het maatschappelijk vraagstuk, zooals men het noemt, te eischen vóor de oplossing van het staatkundig, ja op de politieke verhoudingen met een zekere minachting neêr-te-zien.

Maar de waarheid is de zelfstandigheid en waardigheid van industrie en regeering, haar noodzakelijk verband en weerkeerige invloed. Het maatschappelijk kan wel van het staatkundig gebied worden onderscheiden maar niet afgescheiden, en daarom is een oplossing van het één niet mogelijk zonder de oplossing van het ander. Ja omgekeerd, daar de regeering de zedelijke band van gezach en afhankelijkheid, het hoogere is, moet veeleer het sociale vraagstuk zijne oplossing vinden in het politieke en zedelijke, en is de zelfstandige oplossing van het sociale vraagstuk vergeefsche moeite. Zoo is het met name te vergeefs, het proletariaat te willen organizeeren als korporatie, als associatie, als een vierden stand: het proletariaat is een uitwas van ongezonde industriëele toestanden, een soort van gezwel, dat men dus als zoodanig niet moet koesteren maar verdrijven. Maakt men het tot een duurzaam zelfstandig lid der maatschappij, tot een vierden stand, geeft men het als zoodanig zelfs politieke rechten, dan grondt en bevestigt men daardoor een vijand der maatschappij. De industrie in het algemeen en het proletariaat in het bizonder kunnen alleen geholpen worden door een goede regeering. Het komt er in de eerste plaats op aan de grondslagen der nijverheid te beveiligen, maar is dit doel bereikt, dan moet op de industriëele betrekkingen overheidsgezach gegrond worden, niet uit eigen recht maar volgends opdracht en in dienst van de hooge regeering in den staat. Daartegenover staat dan de verandwoordelijkheid voor de

ondergeschikten, tot op zekere hoogte hunne verzorging. Macht van den eenen, verandwoordelijkheid en verzorging van den anderen kant stemmen overeen; de eene mag niet zonder de andere zijn, en hierin ligt de oplossing van het maatschappelijk vraagstuk. De proletariërs worden dan niet op zich-zelven georganizeerd als proletariaat, maar zij worden bij andere organismen ingelijfd, aan hooger voorzorg toevertrouwd.

Het is eene algemeene wet in de geschiedenis der waereld: vaste middelpunten waarom de anderen zich groepeeren. Overeenkomstig die wet de huishouding der maatschappij te regelen is de oplossing van het sociale vraagstuk, indien het namelijk voor oplossing vatbaar is. Maar dit is ook in de eerste plaats de oplossing van het staatkundig vraagstuk. Want de afschaffing van het mechanisme der burcaukratie, zonder te vervallen tot demokratie, dit is de kern van het staatkundig vraagstuk.

Hiermede is de beschrijving van de partijen der revolutie voltooid.

XXI.

De aanhangers der legitiemiteit hebben zich als partij gevormd tegenover de revolutie, tot verwering en reaktie. Daarom berust deze partij echter niet op iets louter negatiefs, enkel op ontkenning, maar op het meest pozitieve, namelijk op den geheelen inhoud der natuurlijke en historische orde die de revolutie tracht te vernietigen. Niet zij maar de revolutie ontspringt uit den geest die altijd ontkent, zij heft de ontkenning op. Haar programma (indien men deze uitdrukking wil gebruiken) is daarom ouder dan de revolutie. Het is zoo oud als de maatschappij, het bestond van oudsher in de instellingen en in de gezindheid, maar het behoefde en zocht vóor de revolutie geen bepaalde vertegen-

genwoordiging, geen wetenschappelijke ontwikkeling, omdat 't het algemeene en onbetwiste was zoolang de omwenteling niet het tegenovergestelde beweerde. Het berust ook niet even als de revolutie op een menschelijk ontwikkelde theorie, maar het is de voorhanden orde, de aanwezige godsdienstige, zedelijke, juridische overlevering waarop die orde berust. Het is niet een streng ontwikkeld stelsel, zijne eischen zijn niet de logische gevolgtrekkingen eener stelling, niet de middelen tot een voorgesteld doel, maar de volheid en totaliteit der zedelijke waereld met op ontelbare wijzen dooreengeweven beginselen en bedoelingen. Eerst tegenover de bepaalde theorie der revolutie hebben zich ook van dien kant logische theoriën gevormd, wier voorstanders echter niet als vertegenwoordigers van de partij, maar slechts als van frakties in haar midden beschouwd moeten worden. De verdeeling in groepen berust daarom niet op verschillende stelsels, maar op het verschillend karakter van den bestaanden toestand die tegen de revolutie moet worden beschermd. Dien ten gevolge is de legitiemistische partij van geheel verschillenden aart in Engeland, Frankrijk en Duitschland.

Onze taak is derhalve in de eerste plaats historiesch na-te-gaan hoe de legitiemiteit steeds tegenover de revolutie als bewuste gezindheid, voor een gedeelte als wetenschappelijk stelsel, te voorschijn trad, en welke grondstellingen zij daarbij ontwikkelde. Eerst dan moet de tegenwoordige partij der legitiemiteit gekarakterizeerd, moeten hare schakeeringen geteekend worden.

De grondstelling der legitiemiteit treedt het eerst in Engeland in een duidelijk sprekend karakter op, en wel op de minst ontwikkelde en ruwste manier, als koninklijk absolutisme. Daar had de eerste botsing plaats met het nieuwe beginsel dat de macht des volks hooger staat dan die des konings, en men wist er niets tegenover te plaatsen dan de onbeperktheid der koninklijke macht. Vooral omdat het nieuwe beginsel

daar steunde op de bestaande rechten van het parlement, hield men deze zelven voor een uitvloeisel er van, en zag men slechts in hunne vernietiging de redding van het koningschap. Dit was het standpunt der STUARTS, dit de theorie van FILMER die hun standpunt wetenschappelijk handhaafde. Deze theorie kwam daarop neêr, dat God van het begin der waereld tot aan het einde der dingen een patriarchale en onbeperkte macht heeft ingesteld, dat elke andere dan de monarchale staatsvorm, dat binnen dien vorm elke beperking van den koning in strijd is met Gods bevel. Het koningschap verloor bij het begin van den strijd de onbevangenheid waarmeê het vroeger beperkingen verdroeg, het reflekteerde en in de onjuistheid zijner reflexie achtte het deze niet meer met zich-zelven vereenigbaar. Het zag slechts het alternatief: óf koning óf volk. In dezen vorm werd het absolutisme echter geen partij in het land, ten minste geen talrijke. De toenmalige legitiemisten (Cavaliers, Tories) erkenden wettige beperkingen van den koning, zij hielden instinktmatig vast aan de engelsche staatsregeling tegenover de nieuwigheden der puriteinen, en daartoe behoorden even zeer de rechten van het parlement, de staatskerk, de oude zeden en gewoonten. Het nieuwe en meer bepaalde, dat vroeger onbekend was en de torypartij tegenover de Whigs kenmerkte, was vooreerst de sterker accentueering van de koninklijke macht en het verzet tegen de pogingen om de rechten des volks uit-te-breiden, maar vervolgends voornamelijk de verwerping van alle recht tot aktief verzet tegen den koning wanneer hij de perken te buiten ging. Dit is de leer der non-resistance. Zij is het schiboleth der oude torypartij en was de belijdenis der engelsche staatskerk, terwijl de leer van het absolutisme des konings en de ongeoorloofdheid van parlementaire beperkingen slechts voorgestaan werd door een kleine partij aan het hof. Het was ongetwijfeld verkeerd en onstaatkundig deze absolute non-resistance zonder de minste uitzonde-

ring als partijbanier omhoog te heffen. Het ware voldoende geweest tegenover het verkeerde beginsel der Whigs het ware beginsel te plaatsen, dat gewelddadig verzet tegen het onrecht der regeering ongeoorloofd is. Hiermede was men echter niet te vreden, maar men dreef het beginsel tot een uiterste, dat namelijk nooit een uitzondering op het beginsel mocht worden toegelaten, dat in geen mogelijk of denkbaar geval verzet geoorloofd kon zijn. Hierdoor plaatste men de geheele partij der Tories voor een kazuïstiek, waarvoor zij dan ook bezweek. Onder JACOBUS II. deed zich namelijk het geval voor dat de torypartij zelve een uitzondering op haar gehoorzaamheidsbeginsel maakte en alzoo door hare handelwijze hare vroegere leer weersprak. Daar haar beginsel geen uitzondering hoegenaamd gedoogde, moest het als beginsel door het toelaten van een uitzondering vernietigd worden.

De verklaring waaromtrend de partij toenmaals overeenkwam luidde: dat koning JAKOBUS, 1° omdat hij de staatsregeling des rijks had getracht omver-te-werpen door het verbreken van het oorspronkelijke verdrag tusschen koning en volk, 2° omdat hij (op raad der jezuïeten) de fundamenteele wetten geschonden en 3° omdat hij zich uit het rijk verwijderd had, van de regeering afstand had gedaan (abdicated the government) waardoor de throon vakant is. Dit beandwoordde, door het „abdicated" in plaats van „verbeurd" en door het op den voorgrond stellen van de vlucht des konings, aan het standpunt der Tories, maar de aanvoering van de andere gronden en vooral het feit-zelf dat de koning tegen zijn zin verwijderd werd was er meê in strijd. Haar beginsel werd daardoor wel niet geheel vernietigd maar toch verzwakt. De non-resistance in den ouden zin des woords, de volstrekte onschendbaarheid van het koninklijk recht is vandaar af aan geen schiboleth, geen partijleuze meer. Nochtans verdedigt het engelsche toryisme noch altijd de legitiemiteit,

de natuurlijke, historische (goddelijke) orde: de autoriteit van het koningschap, indien ook niet in de vroegere beteekenis; de oude historiesch ontwikkelde staatsregeling tegen te ver gaande hervormingen; de verworven rechten (bijv. tegen het ontnemen van kiesrechten uit staatkundig belang); de instandhouding en versterking van de aristokratie. Het toryisme heeft echter, sinds het zijn oorspronkelijk beginsel liet varen, meer een praktiesch dan een ideaal karakter. Het whiggisme, zooals ik het reeds vroeger beschreef, verloor sedert de verdooving van het godsdienstig vuur, sinds het geheel afweek van het puritanisme, noch meer het ideaal karakter. Beide partijen werden meer prozaïsche praktische koteriën. Een graad van ideale verheffing en van een theoretiesch stelselmatig karakter verkreeg het toryisme eerst weder toen een nieuwe vijand, de fransche revolutie, in het strijdperk verscheen en diens beginselen ook ingang vonden in Engeland. De vertegenwoordiger van dit nieuwe standpunt is Burke. In hem komt de dieper beteekenis van het engelsch toryisme, die het na het verlies van het oude partij-schiboleth noch bezit en daardoor het echte engelsche wezen, tot helder bewustzijn. Hij leert niet de oude onschendbaarheid der monarchie, geen gehoorzaamheid zonder uitzondering. Maar hij handhaaft op de indrukwekkendste en duidelijkste wijze en met de treffendste polemiek de oude grondslagen der staten tegen de hersenschim der revolutie, en in het bizonder verdedigt hij de rijk ontwikkelde engelsche staatsregeling met hare levendige motieven, het beginsel der overheid, de beteekenis van het groote grondbezit, de verworven rechten en vooral de historische kontinuïteit der echte staatsregeling tegenover de fransche grondwettenfabriek, en daardoor ook den rijkdom en de veelzijdigheid van den bouw der bestaande staatsregeling, wier verandering onvoorziene stoornis na zich slepen zou; de engelsche staatsregeling was „een gekompliceerd

mechamisme," waardoor hij echter een „organisme" verstaat.

In Frankrijk vormde zich tegenover de revolutie de partij die men bij voorkeur de legitiemisten pleegt te noemen. Haar middelpunt is het goddelijk recht (droit divin) des konings, het tegenovergestelde van de soevereiniteit des volks. Het is de autoriteit des konings die op God en niet op den wil des volks berust, hare onafgebrokenheid door geheel de fransche geschiedenis. De zuiverste formule daarvoor gaf Lodewijk XVIII bij de afkondiging van de konstituante van 1814. Aan de heiligheid der monarchie sluit zich bij de legitiemisten het gevierde standpunt des adels. Want de adel bezat dáar voornamelijk hooge geestdrift voor de monarchie, steunde op een gelijksoortig beginsel, namelijk dat van herkomst en geboorte, en was naast den koning de kern van den vroegeren toestand (ancien régime) dien de revolutie vernietigde; de bourgeoisie daarentegen was het die de revolutie verwekte. Hierbij komt noch het aanzien en de macht der roomsche kerk als staatskerk.

Het fransche legitiemisme en het oude toryisme, hoewel zij wezendlijk dezelfde grondslagen hebben, zijn echter zeer verschillend. Het eerste leerde nooit de ongeoorloofdheid van het verzet en de onbeperktheid der koninklijke macht. In Frankrijk was het te doen om het algemeenste en hoogste, het bestaan van het koningschap, namelijk van een werkelijk koningschap dat niet enkel een maaksel des volks is. In Engeland was het te doen om het koningschap tegenover de leer van den opstand, in Frankrijk om het koningschap tegenover de revolutie. Het legitiemisme verschilt noch meer van het tegenwoordig toryisme, bij hetwelk het koningschap zeer op den achtergrond getreden is, terwijl het in Frankrijk het middelpunt uitmaakt. Een ander verschil is dit, dat het toryime benevens het koningschap de geheele engelsche staatsregeling voorstaat, en het legitiemisme den adel. Frankrijk had geen konstitutie zoo

als Engeland, en Engeland had niet zulk een met de kroon verbonden en gedeeltelijk van het volk afgescheiden adel als Frankrijk; de adel met zijn zeden, overlevering en invloed op den koning, is het eenige of voornaamste bestanddeel in de staatsregeling van het oude Frankrijk. In één woord, de zinspreuk van het toryisme is: de oude engelsche konstitutie, orde en vastheid aller richtingen, die der fransche legitiemiteit: koningschap, adel, kerk. Beide, toryisme en legitiemisme, vertegenwoordigen dus den historischen toestand huns lands zooals de revolutie dien vond, en daarmede overeenkomstig heeft het fransche legitiemisme idealen en beginselen, is het engelsche toryisme prozaïesch en praktiesch.

Het eerste wordt schitterend verdedigd door den comte DE MAISTRE (Soirée de St. Pétersbourg en Sur les Constitutions), van een geheel ander karakter dan BURKE. Gene legt den nadruk op de onmiddelijke goddelijke verordening en sanktie, deze op de historische, natuurlijke ontwikkeling; gene verklaart de erfelijke monarchie voor de eenige goddelijke staatsregeling, deze houdt elke staatsregeling voor goed die organiesch geworden is; gene houdt den adel door geboorte voor een uitverkoren geslacht, deze wil dat de staat zal steunen op de grondaristokratie. Bij den Franschman is het te doen om godsdienstig zedelijke verheffing, bij den Engelschman om rechten, staatsregeling, verworven aanspraken.

In Duitschland heeft de eerste fransche revolutie de koninklijke macht niet ondermijnd, die des duitschen keizers was reeds vroeger gezonken. In tegendeel, de vorsten zijn door haar machtiger geworden. Hier ging het revolutioneeren veeleer van boven uit, van de regeeringen, van de bureaukratie; en deze revolutioneering bestond niet in de opheffing van de gehoorzaamheid der onderdanen, maar in de oplossing van het inwendig organisme des volks en de verzwakking van den godsdienstigen grondslag des staats. In Duitschland was der-

halve in dat tijdperk geen aanleiding tot een legitiemistische partij die overwegend het royalistiesch element zou hebben moeten verdedigen, want dit werd volstrekt niet bestreden, in tegendeel tot een uiterste gedreven; maar hier vormde zich gedeeltelijk een partij tot afwering van de inwendige desorganisatie. Zoo trad in Pruisen tegenover de wetgeving van HARDENBERG, in Beieren tegenover die van MONTEGLAS, in Oostenrijk reeds vroeger tegenover die van JOZEF II. een reaktionaire partij op. Eerst later, toen de beweging in Duitschland zich tegen den throon begon te richten, verdedigde de legitiemistische partij ook het koninklijk gezach, en bij voorkeur de staatsregeling met stenden tegenover de konstitutioneele theorie. Sedert 1848 vormde zich een werkelijke partij der legitiemiteit in den volsten zin des woords, tot handhaving van het koningschap en alle bestanddeelen der maatschappij, met zeer verschillende wetenschappelijke grondstellingen en praktische bedoelingen.

Op de duitsche partij der legitiemiteit heeft een belangrijken invloed uitgeoefend de leer van HALLER, zijne „Restauration der Staatswissenschaften." Zij vormde een politieke school. Het sterkst was deze invloed na de Juli-omwenteling; het politische Wochenblatt (Staatkundig weekblad), toenmaals het eenige kontrarevolutionaire blad, steunde er voornamelijk op. Zij is noch thands één van de elementen der konservatieven, maar neemt zeer af. Deze leer vordert derhalve een nadere beschouwing. Het zijn twee hoofddenkbeelden die HALLER vervullen en waarin hij het tegengift tegen de dwalingen der revolutie meent te hebben gevonden. Het eerste is dat de staat en alle wettige inrichtingen niet op den wil en de rede des menschen, maar op de wet der natuur berusten (hetgeen hier niet wil zeggen natuurlijke ontwikkeling, maar natuurwet, namelijk wet van den sterkste): overwicht aan den eenen, hulpbehoevendheid aan den anderen kant, zijn de oorzaak van elken band onder de

menschen. Hierop berust de verhouding tusschen vader en kind, onderwijzer en leerling, geneesheer en zieke, hierop ook de verhouding tusschen koning en onderdaan. Zoo ontstaan de staat en de staatsmacht niet kunstig door 's menschen wil of door verdrag, maar natuurlijk door sterkte en overmacht. De sterke verwerft de heerschappij door onderwerping, verovering of bescherming. Even zoo ontstonden de kleiner kringen in den staat, bijv. de grondeigendom; terwijl de groote grondeigenaar anderen op zijn grond liet overkomen, vormde zich de grondheerlijkheid en hare rechtspleging. Het andere denkbeeld van HALLER is: de staatsmacht en vandaar de macht van den vorst heeft geen openbaar karakter (bestaat niet ter wille van het volk, tot zijn welzijn en nut), maar is zuiver privaatrechtelijk, patrimoniaal. De macht van den vorst is door hem-zelven verworven, oorspronkelijk door overmacht, door uitbreiding; later door de gewone privaattitels: erfenis, koop, schenking, uitzet; zij bestaat slechts voor hem, tot zijne voldoening en hij kan haar naar welgevallen gebruiken even als elke andere bezitting. Alle hedendaagsche zoogenaamde staatsaangelegenheden gelden daarom enkel den vorst: het territorium is zijn land, hij mag het verdeelen, wechgeven, verkoopen, per testament er over beschikken. De ambtenaren zijn zijne dienaars, van geen anderen aart dan de hovelingen, en slechts aan zijne dienstinstruktie, niet aan de wetten des lands gebonden; de prezident eener rechtbank en een kamerheer zijn door hem slechts met een verschillend doel in dienst genomen, zooals bijv. een bankier een boekhouder in zijne zaak en een goeverneur voor zijne kinderen in dienst neemt. De belastingen die hij werkelijk te vorderen heeft zijn zijne inkomsten, zijn vermogen; de oorlog is zijne veete; de gantsche regeering des lands is zijn recht, niet tevens zijn plicht. Hij is niet verplicht zijne macht te gebruiken tot openbaar nut, ja hij behoeft haar,

indien hij wil, in het geheel niet te gebruiken; hij kan het bijv., indien hij wil, nalaten aan zijne onderdanen rechtspleging te bezorgen. Slechts zedelijk is hij daartoe verplicht, niet juridiesch. Daarom, omdat de vorstelijke macht een privaatrecht is, voor hem-zelven en niet voor het volk, mag het volk hem die ook niet ontnemen, mag het hem niet afzetten. Dit ware een misdaad zooals diefstal. HALLER leidt hieruit nu niet de onbeperktheid af der koninklijke macht, maar in tegendeel, juist omdat zij een privaatrecht is van den vorst, mogen ook de privaatrechten der onderdanen in het geheel niet door haar belemmerd worden. Zij zijn wel aan zijne regeermacht onderworpen, maar zij zijn niet verplicht hem belastingen te betalen indien zij niet willen, omdat belastingen slechts zijn vermogen zijn; zij zijn niet verplicht hem als soldaat te dienen, omdat de oorlog slechts zijne veete is. De konscriptie is het schreeuwendst onrecht. En deze rechten der onderdanen zijn volstrekt niet van een anderen aart of rang dan die van den vorst, daar beide enkel privaatrechten zijn; de onderdanen mogen zich derhalve gewapend tegen den vorst verzetten wanneer hij hen beleedigt, en zij mogen even goed als hunne vorsten onder elkander oorlog, d. i. veete en duel hebben. Daarentegen is het volgends HALLER ongeoorloofd dat de onderdanen deel nemen aan de vorstelijke macht-zelve. Zoo staan een absoluut privaatrecht van den vorst en een absoluut privaatrecht der onderdanen zonder de minste bemiddeling tegenover elkander.

HALLER heeft door het eerste hoofddenkbeeld, dat de staat en alle wettelijke inrichtingen op de wet der natuur berusten, een zijde van den maatschappelijken toestand toegelicht die de theorie vóor hem dikwijls over het hoofd zag; hij heeft den grond gelegd tot een natuurleer van den staat, aangetoond dat men de staatsregeling niet enkel op ethische beginselen, maar tevens op de natuurlijke behoeften, natuurlijke ervaringen moet doen rusten. Maar hij vat dit denkbeeld

eenzijdig op, want de staat berust niet op de uatuurwet en vooral niet op het recht van den sterke alleen, maar tevens op zedelijke motieven. Zelfs verovering en gewapende bescherming zouden geen koningschap gronden, indien niet het zedelijk denkbeeld van overheid en de zedelijke noodzakelijkheid van gemeenschap tot het menschelijk bewustzijn behoorden. Daarom moge men de natuurwet, de natuurlijke behoeften in acht nemen, maar de natuurwet-alleen kan geen maatstaf zijn voor de staatkundige instellingen.

Daarentegen is het andere denkbeeld van HALLER aangaande het privaatrechtelijk karakter der vorstelijke macht geheel valsch. Het is een misvorming en versnippering van den openbaren toestand, een ontwijding van de vorstelijke macht-zelve, en een vernedering van de onderdanen, die op deze wijze verlaagd worden tot eenvoudige middelen van den vorst. Tot deze grove dwaling is HALLER in de eerste plaats verleid door een valsch begrip van openbaarheid, dat hij juist van de revolutie overgenomen heeft. Hij kan zich namelijk onder o p e n b a r e macht niets anders denken dan een macht die voor het volk bestaat en wier gebruik zich derhalve naar de verkiezing des volks moet richten; zulk een macht verwerpt hij voorzeker met recht. Maar in waarheid is „openbaar" datgene wat verheven boven alle menschen, boven vorst en volk een noodwendige orde, een zedelijke roeping dient. Bijv. dat de zedelijke gedaante des huwelijks moet gehandhaafd worden is geen recht van den echtgenoot, geen recht des konings of des volks, maar het is de zedelijke noodwendigheid boven allen en daarom openbaar. Dat de moordenaar gestraft, gedood, daardoor de wet der rechtvaardigheid vervuld, de wanklank in de zedelijke waereld opgelost wordt, dit is geen recht des vermoorden, des volks, des konings, maar het is een bevel dat aan de maatschappij gegeven is en daarom openbaar. In dien zin is de staatsmacht, monarchie of republiek, openbaar; zij strekt niet tot voldoening

van den vorst of van de onderdanen, maar tot vervulling van een hoogeren taak die aan beiden is opgelegd. De revolutie maakt de openbare, de goddelijke orde tot een privaateigendom des volks, HALLER maakt haar tot een privaateigendom van den vorst. Het eene is even onwaar als het andere.

In de tweede plaats wordt HALLER tot zijne leer van het privaatrechtelijk karakter der vorstelijke macht geleid door de beschouwing van de middeneeuwen, en in het bizonder van den toestand der duitsche gewesten. Daar heerschte in der daad zulk een patrimoniaal karakter bij de instellingen. Dit aansluiten bij deze oude, werkelijk historische toestanden in Duitschland heeft hem daar zoo veel aanhangers bezorgd. Maar vooreerst waren de duitsche gewesten in dien tijd geen staten maar provinciën, ja aanvankelijk slechts heerlijkheden. Vervolgends bestond zelfs in de duitsche landen het patrimoniaal karakter niet in zulke scherpe trekken als waarin HALLER dit teekent; zoo hing bijv. het toestaan van rechtspleging niet van de willekeur der vorsten af, maar het was hun rechtsplicht, en het is sedert de middeneeuwen het streven en de loop der geschiedenis om dit patrimoniaal karakter te overwinnen. De overwinning daarvan is de ware zijde der revolutie, en deze bestrijdt HALLER.

XXII.

Wij hebben bij de partijen der revolutie steeds onderzocht wie hare natuurlijke vertegenwoordigers zijn, d. i. welke klassen der maatschappij, afgezien van zedelijke en politieke overtuiging, door haar natuurlijk belang tot haar getrokken worden. Zoo leerden wij de bourgeoisie kennen als de natuurlijke vertegenwoordigster van het liberalisme, de volksmassa als de natuurlijke vertegenwoordigster van het socialisme. Wij mogen dit onderzoek niet nalaten omtrend de

partijen der legitiemiteit. De natuurlijke vertegenwoordigers van de partij der legitiemiteit zijn in de eerste plaats, zooals van zelfs spreekt, de vorsten. Vervolgends de adel. Daarna het leger. Eindelijk de orthodoxe geestelijkheid, ook de gereformeerde sedert de polieke beweging rationalistiesch geworden is, want de kerk, volgends haar uitwendig bestaan, staat met de legitiemiteit en valt met de revolutie. Deze klassen vertegenwoordigen bij voorkeur de legitiemiteit, want zij is de voorwaarde van haar bestaan. Maar op grooter schaal vertegenwoordigt de geheele maatschappij de legitiemiteit, want alle menschen zijn van nature aan hare grondstellingen gebonden zoolang de leer der revolutie hen er niet kunstmatig van heeft losgemaakt, en alle klassen hebben haar natuurlijk voordeel bij de legitiemiteit, want de revolutie richt ze te gronde.

De grondstellingen en eischen van de partij der legitiemiteit zijn in het algemeen de volgende:

Zij belijdt de overheid van Gods wege, dat deze hare autoriteit en macht niet onleent aan den wil en de opdracht des volks, maar aan Gods verordening en sanktie, en haar niet hoeft te gebruiken naar den wil des volks, maar volgends Gods bevel en haar eigen geweten, binnen de rechtmatige grenzen.

In de eerste plaats volgt hieruit, dat de overheid niet door den wil des volks afgezet, geen andere in hare plaats, boven haar gesteld, noch tegen haren wil en het bestaande recht de staatsregeling veranderd kan worden. Vandaar de onrechtmatigheid en zondigheid der handelingen van 1789, 1792, 1848. Dit is het juridiesch meest in het oog vallend verschil tnsschen de legitiemiteit en de revolutie. Dit was ook het konflikt bij de verkiezing van een keizer, te Frankfort in 1848. Naar de grondstelling der revolutie en der volks- (nationale-) soevereiniteit, was de vertegenwoordiging van het duitsche volk bevoegd de konstitutie alleen en

voor goed vast-te-stellen, en een keizer te benoemen boven de bestaande wettige vorsten. Volgends het beginsel der legitiemiteit was dit zonder den wil der vorsten ongeoorloofd. Deze onwrikbare vastheid der hoogste overheid is dan ook de hoogste waarborg aller rechtsorde op aarde, zooals omgekeerd de onderwerping van de overheid aan den wil der onderdanen de vernietiging van de rechtsorde is en de regeeringloosheid tot noodzakelijk gevolg heeft. Ja zelfs onrechtmatige verovering of uzurpatie is niet zoo verderfelijk als zulk een daad der volkssoevereiniteit. Want de eerste is slechts een oogenblikkelijk, voorbijgaand onrecht; het verjaart en er blijft toch altijd overheid bestaan. Maar de laatste is een permanente omkeering van de verhouding: de onderdanen staan stelselmatig en daarom voor altijd boven de overheid als bron van haar gezach, en als degenen die de macht bezitten haar aan-te-stellen en af-te-zetten. Zoo zou bijv. de duitsche nationale vergadering te Frankfort, indien zij de vorsten tegen hunnen wil tot onderdanen eens keizers kon maken, op grond dat zij zulks als een nationale behoefte beschouwde, ook later de vorsten tot onderdanen eener duitsche republiek kunnen maken, op denzelfden grond en met hetzelfde recht.

Hierdoor worden geen staatsvormen uitgesloten volgends welke de overheid gekozen wordt, zooals republiek en keurmonarchie, of dat zelfs in de erfelijke monarchie de dynastie oorspronkelijk door verkiezing tot den throon wordt geroepen.

Maar in de eerste plaats oefent de overheid ook daar waar zij gekozen wordt het gezach niet uit krachtens de volmacht der kiezers, maar uit kracht eener hoogere autoriteit boven hen, oven als de man door de toestemming der vrouw haar gemaal wordt, doch de daaraan verbonden rechten niet uitoefent uit kracht van hare toestemming, maar van Gods bevel aangaande het huwelijk. In dien zin zeide de goeverneur van Boston, WINTHROPP, na

een onbetamelijke oppozitie van hare zijde tot de wetgevende vergadering: „gij zijt het die ons tot ons ambt geroepen hebt, maar aldus geroepen, hebben wij onze autoriteit van God; dit ambt is de verordening Gods en vertoont zijn beeld. De verachting daarvan wordt door God gewroken met schrikkelijke teekenen zijns toorns". Daarom bezit ook de verkoren overheid het zelfstandig gebruik van hare macht, en kan deze haar niet worden ontnomen. De onderdanen hebben tegenover een gekozen overheid niet meer recht dan tegenover een andere. De keurvorsten konden den keizer wel naar hunnen wil verkiezen, maar niet naar hunnen wil afzetten. De volksvergadering in Zurich kon de regeering kiezen, maar haar niet vóor den door de wet bepaalden tijd verdrijven. Er zijn derhalve staatsregelingen mogelijk en geoorloofd, volgends welke de onderdanen de overheid kiezen, maar staatsregelingen waarbij zij de overheid naar welgevallen weêr ontslaan zijn volgends de natuurwet onmogelijk en volgends Gods wet ongeoorloofd.

In de tweede plaats is niet, zooals de partijen der revolutie beweren, de gekozen overheid, omdat zij op den wil en het vertrouwen des volks steunt, de wenschelijkste en heiligste; in tegendeel, hoe minder de overheid door menschelijk toedoen ontstaat, hoe meer zij een werk van hooger leiding is, iets dat voorhanden is en welks oorsprong boven de onderdanen ligt, des te vaster, eenvoudiger, heiliger is zij, des te aangenamer is het haar te gehoorzamen. Dit heeft het meest plaats in de erfelijke monarchie, waar de oorsprong der dynastie uit het bewustzijn verdwenen is en de tegenwoordige koning zuiver verschijnt als de door Gods voorzienigheid over ons gestelde. Deze voorkeur der gegeven overheid boven de gekozene steunt reeds op natuurlijke wetten, waar de overheid gekozen wordt daar gebeurt zooals het bij Göthe heet: „er gefällt mir nicht, der neue Bürgermeister, seitdem er's ist, wird er nur täglich dreister". Maar

zij berust dieper op een zedelijk beginsel. De revolutie schat de macht hooger, heiliger, naar mate zij meer, de legitiemiteit naar mate zij minder den stempel draagt door menschen gemaakt te zijn. De mensch die zich heeft los gemaakt van God, wil steeds zijn eigen werk, de mensch die zich aan Hem onderwerpt het liefst een hooger bestuur.

Dit is het goddelijk recht der overheid, de koning bij de gratie Gods tegenover den koning door den wil des volks; en deze godsdienstige sanktie, de heerschappij van boven af en niet die van onderen op, de overgave aan een hooger leiding, aan dat wat Gods bestuur en niet een menschelijk maaksel is, is het wezendlijk kenmerk der legitiemiteitspartij. Wanneer men echter tegenover de overheid door den wil des volks slechts de fyziek-mechanische noodwendigheid plaatst van een vast en krachtig bestuur, dan is dit niet een legitieme maar slechts een goevernementeele gezindheid waarmeê men zelfs op den bodem der revolutie kan staan. Want op dit standpunt kan men de overheid in haren oorsprong afleiden uit den wil des volks, ja kan men opstand, omverwerping van de historische orde, van de wettige overheid goedkeuren of zelfs bewerken, en nochtans deze vastheid eischen voor de overheid die uit oproer ontstaan is. Deze goevernementeele gezindheid, die doorgaands zelfs een diepen afkeer heeft van het legitiemistische standpunt, ontbeert elk zedelijk motief en daardoor ook het vermogen om aan hare overheid de verlangde vastheid te bezorgen; er ontbreekt haar derhalve niets minder dan het eenige middel tot het doel: de grondslag voor haar gebouw.

Van deze ware beteekenis van het goddelijk recht der overheid of van het beginsel der legitiemiteit, die de hoofdbelijdenis is der geheele konservatieve partij, moet men echter verwijderd houden wat enkel op misverstand berust of tot sommige frakties dier partij behoort.

Het is een misverstand dat in het beginsel der legitiemiteit

noodzakelijk de onbeperkte koninklijke macht ligt. De leer van BURKE, van HALLER is legitiemistiesch maar niet absolutistiesch. Dat het recht des konings van God is beteekent noch niet dat het recht des konings zich uitstrekt over alles. Ook het recht des vaders is op soortgelijke wijze van God en niet van de kinderen, maar is het recht des vaders daarom onbeperkt: mag hij zijne kinderen mishandelen of verkoopen? De verhevenheid der koninklijke macht boven den oorsprong uit den volkswil sluit niet buiten, dat het gebied van het koninklijk gezach begrensd is, begrensd door rechten der individuen en door rechten van het volk, begrensd van nature, door zeden en gebruiken, door een wettige staatsregeling.

Het strijdt niet tegen het goddelijk recht des konings, dat hij den onderdanen niet de keuze van hun beroep of van hunne echtgenoten kan voorschrijven, of dat hij volgends eenige bepaalde staatsregeling het volk geen belastingen opleggen of nieuwe wetten geven kan zonder zijne toestemming. In tegendeel, juist de erkentenis van een sanktie en zending van God behelst dat de koninklijke macht gebonden is aan een zedelijk juridische orde. Van het profaan goevernementeele standpunt uit kan men konzekwent tot absolutisme komen, maar nooit van het standpunt van het goed begrepen, goddelijk recht. De leer van FILMER, dat de koning van Engeland niet door het parlement beperkt kan worden, is een dwaling op zich-zelve en geen gevolgtrekking uit het goddelijk recht der overheid, en terwijl LOCKE, de theoretische voorstander der Whigs, tegen FILMER de overheid uit kracht van den wil des volks en van een verdrag verdedigt, bestrijdt hij niet diens dwaling, maar de waarheid van zijn eigen stelsel.

Het is een misverstand dat het beginsel der legitiemiteit slaafsche, onbegrensde gehoorzaamheid bevat. Voorzeker is er mede in strijd dat de onderdanen geweld gebruiken tegen hunne overheid, aktief verzet, opstand.

Want is de overheid door God over de onderdanen gesteld, dan heeft zij aanspraak op gehoorzaamheid, op eerbied, en kunnen de onderdanen zich niet opwerpen tot hare heeren en rechters. Dit leert de duidelijke uitspraak der kristelijke openbaring: „zijt der overheid onderdanig, want alle overheid is van God," en dit wordt door de ervaring bevestigd: waar de onderdanen zich-zelven recht verschaffen volgt altijd en noodzakelijk anarchie. Want wie is op nieuw rechter, om te beoordeelen of de onderdanen en welke partijen der onderdanen gelijk hebben? Maar er bestaan verschillende zienswijzen binnen de partij der legitiemiteit omtrend de vragen, of er geen uitzonderingen zijn op het verbod van opstand, waar de onderdrukking der regeering geheel het zedelijk bestaan des volks dreigt te vernietigen, zooals de turksche heerschappij over de Grieken, waar de geheele staatsregeling en waar de reeds door de wetten des lands gewaarborgde godsdienst vernietigd wordt, zooals onder JAKOBUS II., of waar de overheid (soevereiniteit) zelve verdeeld is en het verzet tegen de verdrukking door werkelijke overheden geleid wordt, zooals door de protestantsche vorsten tegen KAREL V. Zooals ik reeds heb aangevoerd leerde de oude engelsche kerk de volstrekte non-resistance; de Tory BURKE daarentegen laat uitzonderingen toe, waarover het geweten dergenen die in zulk een buitengewonen toestand komen, heeft te beslissen. Of het verzet der duitsche vorsten tegen KAREL V. geoorloofd was, daarover waren zelfs hunne theologen het niet eens. Deze op kazuïstiek uitloopende kwestie zal op aarde nimmer voor goed worden opgelòst. Daarentegen is dit boven allen twijfel verheven, ook volgends het beginsel der legitiemiteit, en de gantsche kristelijke kerk is het daaromtrend eens, dat wanneer de overheid de grenzen der goddelijke en menschelijke orde overschrijdt, de passieve tegenstand geoorloofd, ja geboden is, d. i. het weigeren van gehoorzaamheid zonder geweld tegen de overheid te gebruiken. Dezelfde apostel, die

de kristenen onderwerping aan NERO inprent, laat zich door geen menschelijk gezach verbieden het euangelie te verkondigen. „Gij zult God meer gehoorzamen dan de menschen." Het is geoorloofd en plicht te getuigen tegen onrecht, zich door wettige middelen te verzetten tegen een onrechtvaardig bestuur, door middel van de vertegenwoordiging, van de rechtbank, van de drukpers; uitgesloten is alleen het verzet door middel van fyziek geweld.

Het is een misverstand dat het beginsel der legitiemiteit als stugge, logische leer in het belang der volstrekte onvervreemdbaarheid van de rechten der dynastie, de geschiedenis ignoreert, zich tegen de noodzakelijke gevolgen der gebeurtenissen verzet, bij gevolg wijzer wil zijn dan de geschiedenis der waereld. Het legitieme recht der dynastie ontstaat in den tijd en kan ook in den tijd verdwijnen; het verjaart, pozitief en negatief, en dezelfde goddelijke leiding die een koningschap grondt, heeft ook macht en recht het te vernietigen. Indien er heden een echte STUART opstond, dan zouden de strengste aanhangers der legitiemiteit in Engeland niet verplicht zijn, ja geen recht hebben tot hem over-te-gaan. Een bewijs voor de juridische en zedelijke verjaring van het dynastieke recht is het feitelijk en natuurlijk verdwijnen der aanhankelijkheid. Toen in 1715 de zoon van JAKOBUS II., die persoonlijk niet de minste aantrekkelijkheid of militaire talenten bezat, den opstand verwekte tegen het huis van Hanover, verklaarde zich in Schotland en Engeland een aanzienlijk deel der bevolking vóor hem, en zijne onderneming leed alleen schipbreuk op zijne eigene onbekwaamheid en die zijner officieren. Toen in 1745 de kleinzoon van JAKOBUS, de „pretendent," wiens ridderlijke manieren en wechslepende persoonlijkheid thands noch in aandenken zijn, een poging tot opstand deed, vond hij weinig aanhang in Schotland, en in Engeland verroerde zich niemant voor hem. Op deze aarde is niets eeuwig. Op welk tijdstip het recht

eener ontthroonde dynastie vervalt, daarvoor is geene bepaalde regel. Het is stellig niet vervallen door de instelling van een andere regeering de facto, maar men kan het als vervallen beschouwen, wanneer een nieuwe dynastie reeds geruimen tijd geregeerd, herhaalde successie beleefd heeft. Het is opmerkelijk dat zij, die zich onwettig op den throon van LODEWIJK XVI. hebben geplaatst, hem niet tot het einde huns levens hebben bekleed: BUONAPARTE en LOUIS PHILIPPE. De bewering dat God de BOURBONS verworpen heeft, is derhalve voorbarig. Niemant kan dit weten. Hier heeft een gericht Gods plaats, en hoe zou de mensch kunnen bepalen wanneer dit een fait accompli zal zijn. Het denkbeeld der legitiemiteit is, dat de mensch (het volk) de leiding der geschiedenis als een hoogere wet boven zich erkenne, dus zeker niet dat hij deze leiding-zelve zal binden aan een wet.

Er is dus verschil tusschen legitiemiteit en legitiemiteit.

Er is een fraktie van legitiemisten, die bezield wordt door een theokratische opvatting, dat God op onmiddelijke wijze de dingen dezer aarde bestuurt, op de wijze der openbaring, de koningen kroont en hen als zijne plaatsbekleeders aanwijst. De gevolgtrekkingen uit dit beginsel zijn in de eerste plaats de onschendbaarheid van het recht der dynastie, vervolgends de ongeoorloofdheid eener konstitutioneele beperking van de koninklijke macht, eindelijk zelfs de ongeoorloofdheid van het passief verzet tegen koninklijke bevelen, ten minste wanneer de geestelijke autoriteit daartoe niet oproept. Er is echter ook een stelsel der legitiemiteit, dat vrij is van deze theokratische opvatting, dat het koningschap grondt op de wet der goddelijke orde en op Gods historische leiding, niet op een onmiddelijke persoonlijke daad Gods, dat alleen een volmacht en sanktie door God, niet een onmiddelijke, bovennatuurlijke, goddelijke verkiezing erkent, dat zorg draagt de œkonomie van het aardsche niet te vermengen met de eeuwige œkonomie. Deze legitiemiteit leidt niet tot genoemde gevolgtrekkingen.

XXIII.

De partij der legitiemiteit verdedigt het historiesch recht; zij plaatst het recht tegenover de revolutie, het recht is steeds hare leus. Wat beteekent echter volgends haar het „recht"? Zij verstaat door recht niet het zoogenaamde recht der natuur of der rede, want dit is niet het ware recht maar zijn slechts menschelijke meeningen aangaande het recht, die een ieder anders opvat of overeenkomstig zijne bedoelingen uitdenkt, zoodat van de honderd menschen geen twee hetzelfde natuurrecht erkennen. Dit natuurrecht is veeleer de leus van de partij der revolutie, daar zij onvervreemdbare rechten van den mensch verkondigt.

De partij der legitiemiteit verstaat onder recht ook niet het pozitieve recht of de wet als zoodanig, d. i. alles wat de staatsmacht heeft ingesteld en dus formeele geldigheid heeft. Zoo bijv. is de konstitutie van 1791, zijn de wetten van 1848 en 1849 pozitief recht, maar zij zijn stellig niet de banier van de partij der legitiemiteit. Zulke wetten erkent zij als verbindend, maar zij strijdt niet voor hare instandhouding, in tegendeel, zij poogt ze door nieuwe wetten te vervangen. Overeenstemming alleen met de pozitieve wet of de werktuigelijke orde is niet voldoende. Ook dit pozitieve recht is veeleer een leuze der omwentelingspartij. Deze acht niet het vóor haar bestaande recht, maar het door haar gemaakte moet geacht worden als een behoedmiddel tegen regeeringloosheid, als het middel der ware orde, d. i. wat het soevereine volk willekeurig als recht heeft ingesteld zal recht zijn en als zoodanig geëerbiedigd worden. Maar wat de partij der legitiemiteit door recht verstaat is het overgeleverde recht, het natuurlijk-historiesch geworden recht, dat oorspronkelijk op herkomst en gewoonte, dat op enkele wetten uit verschillende tijden berust, welks

grondslag en beginsel derhalve niet is het menschelijk verstand, maar de werking van natuur en geschiedenis. Het is dit recht dat zij plaatst tegenover de revolutie, en dat berust op onderwerping aan het gegevene, gewordene, overgeleverde, in tegenstelling met den waan dat de rechtsorde door ons wordt gemaakt. Haar leuze is dus niet een menschelijke opinie aangaande het recht (natuurrecht), niet het recht van menschelijk maaksel (de pozitieve wet), maar dat wat door het Godsbestuur tot recht geworden is. Dit stemt overeen met hare verhouding tot overheid en koningschap: hier is voor haar de gegeven autoriteit, dáar de gegeven rechtsorde die niet door menschen gemaakt is, heilig, legitiem. Het recht moet even als de overheid b o v e n en daarom niet u i t d e n m e n s c h, maar uit z i c h - z e l v e n zijn. Legitiem beteekent het door een hoogere heilige macht ingestelde. Dit geldt evenzeer van de rechtsorde als van de overheid. Daarom drukt de partij der legitiemiteit steeds op het r e c h t, de partij der revolutie alleen op de w e t. Want wet is de menschelijke daad van invoering, recht de verbindende vorm boven den mensch. Zij erkent de formeel bindende kracht der wet, maar zij schrijft aan het recht, ook wanneer het niet op de wet maar op overlevering berust, hetzelfde gezach en een hoogere waarde toe; e e r b i e d koestert zij niet voor dezen vorm, voor de invoering, voor het inwendig gehalte van het recht. Het recht is haar des te heiliger, hoe meer het zich heeft l o s g e m a a k t van de wet en zich-zelven geeft als iets voorhandens bij hetwelk niemant meer denkt aan den oorsprong. Zoo is het gesteld met de engelsche staatsregeling; zoo berust bij ons de monarchale regeeringsvorm, de onafhankelijkheid der rechtspleging, de onschendbaarheid van den eigendom op het recht en niet op de wet. Deze grondslagen van den openbaren toestand bestonden alvorens er wetten over gegeven werden, en nadat zij in de wet (paragrafen der konstitutie) zijn gebracht,

ontleenen zij hunne heiligheid niet aan de wet maar aan zich zelven. De geschiedenis beslist er over, of de inhoud eener wet in dien zin recht is.

Diensvolgends is de leuze van de partij der legitiemiteit ook de kontinuïteit van het recht, de gestadigheid der rechtsontwikkeling, d. i. de voorhanden rechtsorde moet voortdurend verbeterd maar niet opgeheven worden, zij moet niet worden vernietigd om plaats te maken voor een nieuwe. Zij moet als het lichaam der natie wassen en zich ontwikkelen, maar niet als een kleedingstuk verwisseld of als een machine uit elkaâr genomen en op nieuw gekonstrueerd worden. De openbare toestand moet niet opgeheven, de staat niet op nieuw gegrond worden, zooals in 1789; de bestaande staatsregeling moet niet vernietigd worden en een splinternieuwe grondwet van één dag in hare plaats treden. Vandaar de historische staatsregeling, niet de geoktroyeerde of gekonstitueerde. Ook de bizondere instellingen moeten niet een sprong zijn van het eene uiterste tot het andere, geen vernietiging van het bestaande, verruiling voor iets geheel anders; uit gilden niet eensklaps onbegrensde vrijheid van nijverheid, uit historische provincies geen departementen. Het modelland van de kontinuïteit des rechts is Engeland; de engelsche staatsregeling heeft zich gaandeweg ontwikkeld, zij dateert niet van één dag maar van eeuwen; er is geen tijdstip waarop zij werd verbroken en op nieuw gemaakt. Wij zeggen: de grondwet van 1848; de Engelschen kunnen niet zeggen: onze konstitutie van dien of dien datum. Het zou eene grove dwaling zijn te zeggen dat de engelsche konstitutie dateert van de magna charta. Deze bevat slechts twee wezendlijke bepalingen, die het parlement enz. reeds onderstellen, zoodat de staatsregeling van Engeland veel ouder is dan de magna charta. In Engeland wordt nooit een instelling geheel over boord geworpen; waar een verbetering plaats heeft sluit zij zich aan bij het bestaande, zooals bijv.

de reformbill; de ontwikkeling heeft enkel plaats in bizonderheden, er volgt nooit een kodifikatie.

Een andere leuze van de partij der legitiemiteit is de onschendbaarheid van het verworven recht, d. i. van de aanspraken der individuen en klassen, die zij naar vroeger recht en wet eens verworven hebben. Daaruit blijkt het duidelijkst dat het recht, ook al stamt het van wetten af, toch een zelfstandig bestaan in zich-zelf heeft. Deze rechten zijn heilig, niet enkel de wet waarop zij steunen; de laatste mag men wijzigen, maar niet de rechten-zelven opheffen. Dieu et mon droit — mijn recht is met onverbrekelijke ketenen aan den hemel verbonden — is de zinspreuk der legitiemiteit. Het recht daarentegen zooals de revolutie het erkent, het recht dat de menschen maken en telkens weêr op nieuw maken, gedoogt geen eerbied, geen bewustzijn van ware gebondenheid aan de rechtsorde, en maakt de rechten gedurig kwestiëus. Waar heeft men sinds 1789 ooit eerbied gehad voor het charter? En hoe sterk is de zekerheid van het recht en daardoor het vertrouwen geschokt door het aantasten van de verworven rechten! Zijn het de menschen die het recht maken, dan zijn zij het die de rechten verleenen en ze naar welgevallen terugnemen. Volgends hunne rede en hunnen wil deelen zij heden bevoegdheden uit om ze morgen weêr te ontnemen. Is het een hoogere leiding en gerechtigheid die het recht maakt, dan stammen van haar ook de verworven rechten af en staan zij onder hare sanktie; dan is de menschelijke autoriteit, overheid en volk, onbevoegd ze te ontnemen.

De partij der legitiemiteit wil de natuurlijke organizatie des volks, organizatie volgends de natuurlijke grondslagen, behoeften en doeleinden der maatschappij, volgends de krachten die de maatschappij bepalen, derhalve volgends bezitting, tak van bedrijf, levensberoep, in tegenstelling met het aggregatisme der revolutie. Zij wil standen,

beroepsklassen met bizondere rechten en een bizonder aandeel in de vertegenwoordiging des lands; grondeigendom als bazis der belangrijkste politieke rechten; onderscheid tusschen de inrichtingen voor stad en land. Zij wil korporaties: genootschappelijk verband der standen, gemeenten, distrikten, provincies, en autonomie (zelfregeering) dezer korporaties. Zij wil derhalve decentralizatie. De provincies moeten hare provinciale belangen verzorgen, de steden hare stedelijke, de genootschappen van nijverheid en grondbezit hunne belangen van nering, eigendom en standseer. De centrale regeering moet derhalve niet geheel het bestuur aan zich trekken en op zich nemen wat de gemeenten, de distrikten-zelven beter kunnen verzorgen, en de algemeene vertegenwoordiging moet niet over alle wetten beraadslagen, maar de provinciale wetten moeten worden overgelaten aan de provinciale stenden. Zij wil derhalve de thands zoo hoog geroemde zelfregeering, doch niet de zelfregeering van het gantsche volk over de algemeene toestanden, in tegenstelling met de regeering des konings, maar de zelf-regeering der verschillende kringen over hunne bizondere belangen in tegenstelling met de onbeteugelde centralizatie. Zij wil daardoor de instandhouding en ontwikkeling van de eigenaardigheid in al deze kringen, dat elke provincie, elke stad hare bizondere overgeleverde inrichtingen en rechten (natuurlijk op den grondslag der algemeene wetgeving) behoude. Zij is daardoor in strijd met de bureaukratie, wil hare beperking, en met de eenerleiheid (uniformiteit), met het prokrustusbed der algemeene administratie. Zij wil zelfs het staatsbestuur in kleine kringen laten uitoefenen door de bestanddeelen der standen, door ingezetenen dezer kringen; zij wil in deze stenden en korporaties-zelven wederom natuurlijke vertegenwoordiging. Zij moeten door hen geregeerd en vertegenwoordigd worden die hun belang en roeping in zich-zelven hebben, wier persoonlijk

standpunt eenzelvig is met de zaak. Dit zijn bijv. in de landgemeenten de zelfstandige grondeigenaars, minder de daghuurder, volstrekt niet de plattelands-geneesheer of de ambtenaars aan den spoorweg die er wonen; in de steden zijn zij het die een stedelijk bedrijf uitoefenen en de kooplieden, niet de ambtenaars van den staat. Dit is dan aristokratie, de ware aristokratie die een eeuwige wet is. Zij is niet beperkt tot graven en baronnen, zij gaat door geheel de maatschappij: de boer vóor den daglooner, de meester vóor den knecht, de burger vóor den inwoner, de geestelijke vóor den leek. De grond en het wezen van zulk een echte aristokratie is, dat de menschen niet enkel gelden als individuen, bij gevolg niet allen gelijk zijn, maar als vertegenwoordigers van een zaak, van een bezitting, van een beroep, en al naar den graad waarin zij dit zijn, rechten en bevoegdheid hebben. Dit is de organizatie der maatschappij, het tegenovergestelde is gelijkmakerij (nivelleering).

Ook de liberale partij erkent meer en meer de noodzakelijkheid der decentralizatie en wil autonomie der kleine kringen, maar zij maakt uit die allen — gemeenten, distrikten, provincies, kerken — enkel weer menschenmassaas. Allen die in de landgemeenten, de stad of het distrikt wonen, die een handwerk uitoefenen, allen die gedoopt zijn, moeten hetzelfde stemrecht, hetzelfde aandeel in de beslissing hebben. Beide patijen willen thands zelfregeering der gemeenten, der korporaties, der kerk, maar het is de vraag wat de gemeenten-zelven zijn. Dáar beschouwt men als het wezen der gemeenten de meerderheid der menschen, hier hare inwendige roeping; voor de landgemeenten landbouw, voor voor de steden volksvlijt en handel, voor de kerk het geloof, en men kiest hen die deze roeping voornamelijk vertegenwoordigen. Dáar beslist derhalve het zielental, in elk geval de census, hier de standenmatige kwaliteit. Dáar moet de wil der meerderheid, hier de behoefte

der zaak gelden; dáar als grondslag de majoriteit, hier de inwendige wet der instelling.

Zoo vormt de konservatieve partij een tegenstelling naar beide zijden: met de bureaukratie (het opgaan dezer kringen in het centrum) en met de demokratie (de heerschappij van het getal); zij wil een aristokratiesch standenmatige zelfregeering. Waar deze vernietigd is valt slechts te kiezen tusschen de bureaukratie en het mechanisme van de heerschappij der massa of van het geld.

In dien geest bestrijdt de legitiemiteit den absoluten staat. De absolute staat is de staat die door de beheersching van geheel het menschelijk leven, van geheel de maatschappij, door centralizatie alles bezorgt en ordent: de gemeenten, de standen, de kerk; die macht heeft over alle rechten, tegenover wien geen onafhankelijkheid en vrijheid bestaat. Daar tegenover kent de legitieme partij aan elke gemeenschap: gemeente, stand, korporatie, kerk, haren onschendbaren sfeer van vrijheid, hare onveranderlijke rechten toe.

Aan dit alles ligt het denkbeeld ten grondslag van een hoogere orde die den toestand der maatschappij naar een plan organizeert, wier werk de mensch moet achten en ontwikkelen, die niet mag worden genivelleerd door menschenmassaas, en niet onderworpen is aan de staatsmacht, maar zelfstandig in stand gehouden moet worden.

De partij der legitiemiteit wil den kristelijken staat, met andere woorden het kristendom als staatsgodsdienst, den staat die zijne inrichtingen en zijn openbaar leven door het kristelijk geloof en de kristelijke zeden laat bepalen en doordringen, die het kristendom tot hoogsten maatstaf en laatste doel zijner werksaamheid heeft. Hij openbaart zich in een kristelijke wetgeving omtrend het huwelijk, kristelijke openbare volksopvoeding, kristelijke openbare zeden en eerbaarheid, bescherming en ondersteuning van de kristelijke eeredienst, instandhouding van de kristelijke kerk, al naar de

konfessie als openbare nationale kerk, in den regel ook de kristelijke belijdenis als vereischte voor het bekleeden van de hooge ambten. De kristelijke staat wordt bezield door de liefde tot den mensch; hij streeft naar zachtheid van zeden, naar humaniteit, de erkenning en ontwikkeling der volle persoonlijkheid, vrijheid, zelfstandigheid; maar hij wordt ook bezield door de waarheid der openbaring, door de heiligheid Gods en Zijner geboden; hij streeft daarom naar de vervulling van de goddelijke geboden en naar strenge, reine zeden.

In den kristelijken staat worden kristelijke instellingen en een kristelijke houding der overheid gevorderd. Het is een dwaling dat niets anders in aanmerking komt dan dat de individuen kristelijk zijn; er ligt een groote beteekenis in de kristelijkheid der natie als eenheid, en in de kristelijke houding der overheid, want dit zijn de kristelijke instellingen die het werk der natie en der regeering zijn, en werkt merkbaar terug op de gezindheid der individuen. De grond is dat de staat aan de godsdienst zijne zedelijke motieven en den waarborg voor de gezindheid der burgers (gehoorzaamheid aan de regeering, aan de maatschappij, heiligheid der eeden), den hoogsten zedelijken maatstaf zijner inrichtingen ontleent. De hoogste verplichting van den staat is de door God geopenbaarde geboden op-te-volgen en hunne opvolging van de onderdanen te eischen.

Een wezendlijke, onontbeerlijke karaktertrek van de partij der legitiemiteit is dus de eisch van een kristelijken staat, ja die eisch staat vooraan en al de andere zijn daarop gegrond, worden er door gerechtvaardigd. De goddelijke volmacht der overheid, de heiligheid van het historiesch, d. i. door middel van Gods leiding geworden recht, de erkenning van een in Gods waereldplan liggende organizatie der maatschappij, dat alles heeft geen grondslag meer, indien de openbare geldigheid betwist wordt der godsdienst waaruit het

voortvloeit. Daarom, wanneer de partijen der legitiemiteit de overige eischen stellen, maar zonder dezen, dan is dit het teeken eener dorre uitwendige opvatting van den politieken toestand, van een standpunt dat vooral op eigenbelang steunt, op het gebrek aan een dieper beginsel. Dan is het konservatieve standpunt geesteloos en machteloos tegenover de partijen der revolutie.

De kristelijke staat is niet een begrip dat in alle opzichten voltooid is, evenmin als de „kristelijke mensch"; de invloed van het kristendom op de staatinstellingen heeft onderscheidene trappen. De kristelijke staat van KONSTANTIJN sluit de heidenen niet uit van de openbare ambten, verleent aan het kristendom noch geen invloed op de wetgeving op het huwelijk. De kristelijke staat van KALVIJN en de Independenten maakt de persoonlijke heiliging tot voorwaarde der staatkundige volksrechten, en zich-zelven dienstbaar aan de kerkelijke tucht. De pruisische grondwet verleent aan alle staatsburgers zonder onderscheid alle politieke rechten, maar legt het kristendom tot grondslag van alle inrichtingen die in verband staan met de uitoefening van godsdienst. De konservatieve partij in Europa wil den kristelijken staat, zooals hij zich historiesch en naar de mate des geloofs ontwikkeld heeft: uitsluitend openbaar gezach en openbare bescherming der kristelijke kerk, kristelijke volks-opvoeding en bestuur der kerk over de kristelijke school, de kristelijke geloofsbelijdenis als voorwaarde tot openbare ambten en deelneming aan de volksvertegenwoordiging.

Het standpunt der tegenstanders van den kristelijken staat is: de algemeene redelijke zedelijkheid en de algemeene redelijke godsdienst moeten voor den staat maatstaf der instellingen zijn. Deze algemeene rationalistische zedelijkheid en godsdienst zijn echter zóo weinig eensgezind en vast, dat zij geen maatstaf kunnen zijn. Zij vertoonen zich ontegenzeggelijk ner-

gends zoo duidelijk en gekoncentreerd als in de litteratuur eens volks, in de fraaie letteren en de filozofie. Men neme nu echter de verschillende zedestelsels van een JEAN PAUL, SCHILLER, GÖTHE, WIELAND, TIECK, HEINE, e. a.; men neme die der filozofen: van een SPINOZA, die leert dat berouw over gepleegd onrecht een verkeerdheid is; van een KANT, die leert dat het zedelijk handelen gelegen is, niet in liefde tot den persoon of tot het vaderland, maar in onderwerping aan den algemeenen logischen, voor konzekwente toepassing vatbaren regel. En wat de algemeene godsdienstige wijze van zien betreft, overal vertoont zich deïsme, pantheïsme, atheïsme, materialisme. Wat voor zedelijk godsdienstigen maatstaf verkrijgt dus de staat, wanneer hij dien ontleent aan de algemeene zedelijkheid en godsdienst? Noch minder zijn de algemeene zedelijkheid en godsdienst een spoorslag en waarborg voor de gezindheid. De menschelijke uatuur kan slechts door één beginsel beteugeld worden, door eerbied voor en gehoorzaamheid aan den Schepper en almachtigen Heer der waereld. Het inzicht alleen van de redelijkheid der zedelijke en logische geboden kan wel hier en daar een individu, maar niet geheele volken bewegen tot gehoorzaamheid. De beweegreden om den staat niet op de bepaalde pozitieve geopenbaarde godsdienst, maar op de algemeene redelijke moraal te grondvesten, heeft haren diepsten grond in de verloochening van, ten minste in twijfel aan de openbaring. Een natie die levendig doordrongen is van het geloof in de openbaring kan onmogelijk anders, dan dit geloof invloed laten uitoefenen op haar openbaar leven. Maar het is de heerschende denkwijze der achttiende eeuw en ook noch in onzen tijd, dat er geen waarlijk door God meêgedeelde, geen ontwijfelbaar ware godsdienst is, maar dat er slechts meeningen zijn aangaande de godsdienst die de menschen MUHAMED, KRISTUS, MOZES gesticht hebben. De staat heeft daarom geen recht zich te grondvesten

op het hooger gezach en de instellingen van de éene met voorbijgaan van de andere. Het is de moraal der fabel van de drie godsdiensten in LESSINGS Nathan de Wijze: het is niet uit-te-maken welke der drie godsdiensten de echte, welke de nagemaakte is, en het waarschijnlijkst is dat de ware verloren en alle drie nagemaakt zijn. Indien dit echter zoo ware, indien in de godsdienst geen objektieve waarheid maar alleen verschillende subjektieve opvattingen zijn, dan moet dit ook gelden omtrend alle zedelijke en juridische waarheden, daar ook deze niet tastbaar of mathematiesch bewijsbaar zijn. Heeft de staat geen recht zich te gronden op het kristelijk geloof, omdat niemant beslissen kan of de kristen, jood, muhamedaan, atheïst gelijk heeft, wie geeft dan den staat het recht zich te gronden op de beginselen van legaliteit, orde, gehoorzaamheid, en de beginselen van oproer en revolutie te verwerpen? Wie zal uitmaken, of de aanhangers dier beginselen gelijk hebben en niet veeleer DANTON, ROBESPIERRE, LEDRU ROLLIN? Ja wie geeft den staat het recht zich te gronden op onze gewone leer omtrend den eigendom, en de leer der kommunisten, de leer van PROUDHON dat eigendom diefstal is, te verwerpen? Een man dien wij, naar onze wijze van zien aangaande den eigendom, dief noemen omdat hij des naasten geld en goed ontvreemdt, zou ons wel met PROUDHON kunnen andwoorden, dat niet hij de dief is maar dat wij dieven zijn omdat wij aan de armen hun wettig aandeel onthouden. En wie is rechter om te beslissen, of wij den zoogenaamden dief moeten bestraffen of hij ons? Een LESSING van onzen tijd moest noodzakelijk en konzekwent zijn Nathan de Wijze de fabel van de drie godsdiensten laten toepassen op de politieke en sociale grondstellingen. Hebben de konservatieven, de liberalen, de demokraten, de kommunisten de ware godsdienst, en zal een ieder het zijne gelooven? Waartoe zou de maatschappij met zulk een Nathanswijsheid komen?

Maar ook in den boezem des kristelijken geloofs, waar vroeger, ten minste in Europa, het verband tusschen godsdienst en staat nooit betwist werd, laat zich thands van verschillende zijden tegenspraak hooren.

In de roomsche kerk is een partijafdeeling, die daar waar de overheid niet roomsch is of niet de roomsche kerk uitsluitend en onvoorwaardelijk dient, naar de scheiding streeft van staat en kerk, geen godsdienstige beginselen van den staat meer verlangt. Daarentegen mag de staat geen toezicht meer uitoefenen over de kerk; zij wil volstrekte emancipatie der kerk en der school van den staat. Zij wordt bezield door de hoop dat de kerk door haar sterk hierarchiesch organisme, door de korporatieve macht van hare orden het volk onder zich vergaderen zal zonder hulp van den staat, en dat zelfs de revolutie haar dienstbaar zal zijn wanneer zij het staatsorganisme verwoest, want dan blijft het kerkelijk organisme als het eenig vaste organisme over, waar het volk zich om heen kan scharen. Langs den weg der scheiding van kerk en staat, van absolute emancipatie der kerk van den staat, wordt dan indirekt het doel bereikt waar de paus in de middeneeuwen direkt naar streefde: de alleenheerschappij der kerk. Tot dusver ontbreken officiëele verklaringen dezer partij, maar zij is duidelijk kenbaar.

Vervolgends is er een partij onder de gereformeerden, die de scheiding van staat en kerk verlangt, niet als middel tot het doel, maar als grondbeginsel, uit theorie. De oorsprong dezer richting is bij de baptisten in Amerika, voor wie het een geloofsartikel is dat geen godsdienstige gemeenschap door den staat ondersteund mag worden, maar zij werd ontwikkeld in Zwitserland door Vinet. Zij berust bij hem gedeeltelijk op een profane beschouwing van den staat die hij geput heeft uit liberale schrijvers, niet wetende dat deze in den diepsten grond een ander standpunt innemen dan de kristenen, gedeeltelijk op een geheel sporadi-

sche opvatting van de kerk. Hij beschouwt de kerk als iets dat ieder oogenblik ontstaat en vergaat, als sommige menschen gelooven en zich dien ten gevolge vereenigen ter wille van het geloof; hij ziet niet in de kerk den grooten samenhang en de duurzaamheid der instelling en daardoor den band met de andere instelling, den staat, en begrijpt niet dat de taak der kerk is de opvoeding van het volk. De theorie van VINET heeft wezendlijk bijgedragen tot de afscheiding eener vrije kerk te Lausanne.

Eindelijk is noch tegen den kristelijken staat een geheel nieuwe richting der luthersche theologie. Zij staat geheel alleen. Zij grondt zich niet op politieke doeleinden of een filozofiesch leerstelsel, maar op een uitlegging van de profecyen. Daaruit zou blijken dat alle staten profaan zijn, en alleen het persoonlijk rijk van Kristus dat hen moet opvolgen kristelijk zal wezen. Op deze leer moet eenvoudig geandwoord worden, dat wij met onze daden gebonden zijn aan Gods geboden en niet aan Zijne voorzeggingen. Voorspellingen zijn altijd moeilijk te verklaren en onzeker, zelfs voor den vernuftigste, zoodat zij geen richtsnoer voor onze handelingen kunnen zijn; hare vervulling, dat de geschiedenis aan haar beandwoordt, is louter Gods zaak, daartoe heeft Hij ons niet noodig; wij moeten slechts trachten naar de onderhouding van Zijne geboden, voor Zijne voorspellingen zorgt Hij zelf. Op dezelfde manier gebruiken de slavenhouders in Noord-Amerika de voorspelling of den vloek over CHAM en zijne nakomelingen dat zij knechten zouden zijn van SEM en JAFET. Dit is daar de voornaamste apologie van de slavernij uit den bijbel, dat de negers door God tot slaven bestemd zijn en men ze niet bevrijden mag, ten einde God niet tot een leugenaar te maken. Zij moesten sich liever houden aan het gebod: voor God geldt noch vrije noch slaaf, en: gij zult uwen naaste lief hebben als u-zelven, zonder onderscheid tusschen Jood of Samaritaan, van CHAM of JAFET.

Eveneens is het gelegen met het betoog uit de profecy dat de staat niet kristelijk mag zijn. De overheid in den staat zou groot onrecht plegen, wanneer zij zich aan deze verklaring van de voorzegging wilde houden; zij moet zich veeleer houden aan de geboden en zorg dragen dat die in het land worden opgevolgd. De kristelijke staat is in zijne ware beteekenis niets anders, dan dat de overheid zich richt naar de kristelijke geboden.

XXIV.

Dit zijn de gemeenschappelijke karaktertrekken. Frakties, nuances zijn er natuurlijk ook in de partij der legitiemiteit, zoo het verschil ook al niet zoo groot is als de partijen der revolutie. Vestigt men in het bizonder het oog op Duitschland en met name op Pruisen, dan zijn het de drie volgende: de voorstanders van de absolute monarchie, van de monarchie met de oude stenden, van de konstitutioneele monachie met stenden, of: van het absolutistiesch, feodalistiesch en konstitutioneel stelsel.

1. De aanhangers der absolute monarchie. Deze willen geenszins een heerschappij des konings naar willekeur en luim, een sultans-regeering, geenszins de vernietiging van alle bestanddeelen behalven het koningschap. Wilden zij dit, dan zouden zij niet meer behooren tot de konservatieve partij, tot de partij der legitiemiteit. Doch zij willen dat de koning niet de jure beperkt worde, maar alleen door de zeden en de overgeleverde wijze van regeering. De koning moet niet regeeren naar zijn persoonlijk belang, maar volgends staatsgronden (raisons d'état), zooals de koningen van Pruisen bij geheele onbeperktheid reeds langen tijd gedaan hebben. Er mogen stenden voor de distrikten, de provincies, ja volgends sommigen voor het rijk, en een staatsraad zijn, er mogen zekere vormen in acht genomen worden, dat bijv. de koning

geen wet uitvaardigt zonder behandeling in den staatsraad, geen wijziging van de provinciale instellingen zonder de provinciale vertegenwoordigers te raadplegen, maar stenden en staatsraad moeten slechts een beraadslagende stem hebben. De wil des konings moet ten slotte alleen en onbeperkt den uitslag geven. Het is in het wezen der zaak de toestand van het pruisiesch koningschap vóor 1840, het oudpruisiesch koningschap.

De gronden die voor dit standpunt worden aangevoerd zijn verschillend en kenmerken weder verschillende schakeeringen of politieke scholen.

Een gedeelte, — eerder geïzoleerde stemmen dan een partij, — dat zich eerst in den jongsten tijd heeft gevormd, bouwt op een algemeen, deels politiek, deels godsdienstig beginsel. Uitgaande van het laatste wordt er beweerd: het behoort tot het goddelijk recht des konings dat hij niet juridiesch kan worden beperkt; het is in strijd met Gods orde, dat de onderdanen een rechtmatig verzet (van verwerping, weigering, afstemming) zouden mogen uitoefenen tegenover hunne overheid. Daarentegen is de niet door het recht beperkte monarchie, onder welke de menigvuldigste bestanddeelen der staatsregeling gevormd worden en zich kunnen openbaren tot uitoefening van geestelijken invloed, alleen de ware kristelijke staatsvorm. — Dit is overeenkomstig het standpunt van Filmer, dat ik geenszins als waar kan erkennen. Het is een heel andere vraag of de onderdanen, wanneer de koning de grenzen der wetten te buiten gaat, zich-zelven tegen hem mogen helpen, — deze vraag moet ontkennend worden beandwoord, — dan of de koning wettig beperkt mag worden, en dit wordt nergends door letter en geest der openbaring verboden. Indien er geen bevel van God is dat een bepaalde staatsregeling voorschrijft als de eenig geoorloofde, en indien men niet bewijzen kan dat de republiek op zich-zelve en waar zij langs wettigen weg

ontstaan is een goddeloze staatsregeling is, dan kan men ook niet volhouden dat getemperde monarchiën ongoddelijke staatsregelingen zijn. De staatsregeling des heiligen roomschen rijks was beperkend. De leer der ongeoorloofdheid van alle wettige beperking voor den vorst, die men als bewijs bezigt tegen de nieuwe instelling der vertegenwoordiging, zou even goed een bewijs zijn tegen de onafhankelijkheid der rechtspleging. De koning mocht ook slechts door zeden en gewoonte en niet door de wet verhinderd worden in plaats van den rechter te vonnissen, in zijn kabinet te beschikken over gevangenneming, verbeurdverklaring, terechtstelling. Men moet in tegendeel die staatsregeling voor de beste houden, waarin de bestanddeelen der maatschappelijke standen, de ware vormen des openbaren levens een onschendbaren wettigen waarborg bezitten, waarin vertegenwoordiging en koning te gelijk de waarborgen zijn eener goed ingerichte rechtsorde. Dat de kamermajoriteiten boven den koning staan, zooals de konstitutioneelen willen, is uit den booze, maar dat een historiesch ontwikkelde, door eeuwen beproefde en in alle onderdeelen goed gevormde staatsregeling boven den koning staat, dat de openbare orde geen verbreking en geen sprong door daden van koninklijke willekeur ondergaat, dit is een volkomenheid, is niet tegen maar overeenkomstig de verordeningen Gods. Het is in Engeland niet natuurlijk of ten minste niet normaal, dat tegenwoordig het parlement feitelijk het overwicht over den koning heeft, maar dat het hem wettig beperkt is een grond der duurzaamheid, veiligheid, onschendbaarheid van den openbaren toestand aldaar, waarom het de voorkeur verdient boven het vasteland. De absolute koningen op het vasteland hebben de natuurlijk ontwikkelde orde en de gestadige ontwikkeling het eerst verwoest, die in Engeland in stand gebleven is door de beperking van het koningschap. Nadat dit eens gebeurd en een autochthone oorspronkelijke staats-

regeling niet meer te verkrijgen is, is voorzeker de waarde der beperking van den koning twijfelachtig, want de vertegenwoordigingen, die vroeger de opheffing van den normalen toestand beletten, bemoeielijken thands zijn herstel. Maar dit is slechts een kwestie van doelmatigheid, te midden van een bepaalden, abnormalen toestand niet van beginsel.

Behalven dezen godsdienstigen heeft men ook een politieken grond, namelijk dat de wettige beperking van den koning een dualisme der macht te voorschijn roept. Dit is een onmogelijkheid en voert gedurig tot een botsing tusschen de twee bestanddeelen, koning en vertegenwoordiging, die strijd voeren om de alleenheerschappij, en daartoe dat de koning door korruptie de kamers onder zich tracht te brengen. Hiertegen moet worden opgemerkt: een dualisme ware slechts dan voorhanden, indien men werkelijk streefde naar het evenwicht der beide bestanddeelen, maar niet wanneer de koning volgends het monarchaal beginsel het middel- en zwaartepunt der macht vormt en de vertegenwoordiging alleen binnen bepaalde grenzen met duidelijk omschreven rechten optreedt. Van den anderen kant bedriegt men zich, indien men meent dat het dualisme door middel van enkel raadgevende stenden vermeden wordt. Dit raadgeven is een zedelijke macht, die dikwijls even veel doet als de juridische, en waar opwinding der gemoederen in eenig land plaats heeft, zal ook hier botsing en korruptie ontstaan. Er is ook volstrekt geen grens. De niet periodieke stenden vorderen periodiciteit, periodieke beraadslaging. En wil men geen dualisme der macht, dan moeten er hoegenaamd geen stenden naast den koning zijn, dan moet men ook geen drukpers hebben enz.

Een ander gedeelte beschouwt het onbegrensde koningschap niet als een goddelijke of politiek alleen mogelijke instelling, maar als het doelmatigst, vooral voor Pruisen.

Deze meening heerscht niet alleen onder de hoogste standen, maar het meest op het platte land, en vormt daar een talrijke partij die al de veranderingen na 1840 als een misgreep beschouwt, en den ouden toestand onveranderd terug wenscht. — Ik acht dit een dwaling. De zwarigheden waarmede wij te worstelen hebben liggen niet in den invloed der kamers, want zij bestonden reeds onder de absolute monarchie, en door terugkeer tot deze zouden ze niet worden opgeheven; maar zij liggen in den toestand der drukpers, in de godsdienstige bewegingen, in de maatschappelijke gebreken, in het proletariaat. De wijsheid om den toestand der maatschappij te verbeteren kan even goed gevonden worden in de ministeriën en de kamers, als zij in beiden kan ontbreken. Verder is het niet wenschelijk in een tijd van zulk een opgewekte en ontwikkelde openbare meening, het wettig orgaan dier meening op-te-heffen en daarvoor ontelbare organen in de plaats te krijgen door middel van de drukpers. Het is geen staatswijsheid de voorwaarden die eens gegeven zijn te veranderen, maar daarop komt het aan: de vraagstukken onder de gegeven voorwaarden op-te-lossen. Hic Rhodus, hic salta. Eindelijk zou ook het bureaukratiesch element weder te veel macht krijgen, want de konstitutioneele kamers zijn op zich-zelven wel geen behoedmiddel tegen dit element, (in tegendeel, zooals de ondervinding in Baden en Hessen geleerd heeft, zij bevorderen het,) maar waar het element der stenden noch sterk is, waar een intelligente en konservatieve geest bestaat, daar wordt hij door de kamers, door openbare manifestatie en partijvorming een macht die zonder dat niet mogelijk is en weerstand kan bieden aan verkeerde bureaukratische maatregelen. Bij gevolg: de absolute monarchie, zooals zij vóor 1840 bestond, is een goede, heilzame en voor ontwikkeling vatbare staatsregeling, maar een zoodanige, waarin bovendien de elementen des volks ontwikkeld en gewaarborgd zijn, is veel beter.

2. De tweede fraktie in de partij der legitiemiteit vormen de feodalistische legitiemisten, aanhangers van de oude monarchie met stenden. Deze gaat verder terug dan voor de stormen van 1848, 1830; zij gaat terug tot vóor de eerste revolutie, ja tot vóor het ontstaan der groote absolute monarchiën in Europa. Zij wil niet onbeperktheid des konings, in tegendeel: niet slechts grenzen voor zijne macht, maar zelfs voor de regeering, onder hem een autonomie die door zijne macht volstrekt niet kan worden bereikt. Haar ideaal is een doorloopende organizatie der maatschappij in louter op elkander volgende, onafhankelijke, persoonlijke heerschappijen; bijv.: geheel onafhankelijk grondbezit op het land, autokratische magistraten in de steden. Elk gezach steunt op zuiver persoonlijke autoriteit, niet op de wettigheid eener inrichting, en is dus binnen de grenzen van zijn recht arbitrair: de heer des lands heerscht niet als overheid van wege den staat, maar persoonlijk over persoonlijk hem onderworpenen, persoonlijk hem getrouwen; even zoo de grondeigenaar. En elke heerschappij is een gesloten geheel op zich-zelve, aan de hoogere ondergeschikt, maar met haar gelijksoortig; de grondeigenaars, de magistraten zijn koningen op hun gebied. Van veel gewicht is dus de patrimoniale overheid in de oude beteekenis. De eigenaar van eenig goed oefent diensvolgends geen overheidsrechten uit, hij bekleedt geen staatsfunkties, maar hij is zelf overheid in den volsten zin des woords, even als de koning, maar slechts een trap lager. Daarmede vervalt het denkbeeld van staatsburgerschap, zoo als zich dat later heeft gevormd; er is geen ware gelijkheid, want de eenen zijn de heerschers, de anderen de onderdanen, en de groote massa der bevolking behoort niet onmiddelijk tot het geheel van den staat, maar slechts middelijk door haren naasten gebieder. Ja het denkbeeld van staat-zelf wordt bestreden, want hij beteekent de alles doordringende eenheid, het juridiesch geheel, tegenover het

enkel persoonlijk, onafhankelijk gezach. Ten opzichte van den regeeringsvorm bevatte de oude monarchie met standen [stenden, staten] wettige beperkingen van den koning, maar zij moesten alleen strekken tot bescherming van het zelfstandig gezach onder hem. Volgends dit stelsel bestaat de vertegenwoordiging des lands uit in kuriën verdeelde standen; elke stand handhaaft zijne rechten tegenover den vorst; zij heeft dus dan-alleen het recht van goed- of afkeuring, als iets in de privilegiën der standen veranderd of een nieuwe belasting verlangd wordt. Maar ten opzichte van de wetgeving en regeering des lands als zoodanig heeft zij geen rechten, zij werkt niet mede aan de staatshuishouding in haar geheel. De vertegenwoordiging wordt gevormd uit de hoofden der kleine heerschappijen, uit de grondeigenaars als patrimoniëele, uit de burgemeesters als stedelijke overheid. Derhalve geen vertegenwoordiging der natie als eenheid, geen samenwerking voor den staat als hoogere inrichting, maar de lagere overheid (of hare gevolmachtigden) handhaaft haar recht tegenover de hooge overheid, den koning.

Het eerste programma dezer politieke partij was het Pro-memoria van Genz (1819) op het kongres van Karlsbad, en hare theorie steunt op de beginselen van Haller. Zij werd verder ontwikkeld door Jarcke in het Staatkundig Weekblad van Berlijn.

Dit stelsel is, in zijne volledige ontwikkeling, onuitvoerbaar; die ontwikkeling heeft een geheel andere dan de gewenschte uitkomst. De feodale organizatie der zelfstandige overheden is alleen mogelijk naar beneden, niet naar boven; men kan de macht der grondeigenaars, der magistraten in stand houden en versterken over de landelijke en stedelijke bevolking, maar men kan haar niet zelfstandig en sterk in stand houden tegenover den koning, want de alles doordringende macht der soevereiniteit laat zich niet meer op zij zetten. De uitkomst zou derhalve slechts een grooter onderwerping zijn van de lagere klassen, niet een grooter

gezach tegenover de macht van den staat. Even zoo is de teekening van de monarchie met standen, zooals GENZ en JARCKE haar geven, meer een theoretische vertooning dan een waarlijk politiek doel. Zulk een beeld, ontleend aan de vormen der vijftiende en zestiende eeuw, kan men wel verdedigen in een staatkundig blad, maar niet toepassen op het leven, kan men wel als polemiek tegen het moderne konstitutionalisme gebruiken, maar niet als zelfstandig systeem ontwikkelen. Indien de standen niets anders hebben uit-te-richten dan de verdediging van hun eigen recht, dan hebben zij niets te doen. Want dat eigen recht der standen, dat eertijds bijna den geheelen openbaren toestand beheerschte, is nagenoeg verdwenen en verdwijnt meer en meer; de openbare instellingen vormen thands de staatsregeling en niet meer de verworven rechten (jura quæsita) der standen. En zij-zelven, bij wie hoofdzakelijk van eigen rechten sprake is, de ridderschap en de prelaten, waren eertijds het geheele land, daar de landbevolking, als hunne onderhoorigen, door hen werd vertegenwoordigd; thands zijn zij een klein gedeelte des lands. Daarom, indien men den vroegeren werkkring der standen in onzen tijd wil behouden, dan ontbreekt het aan een voorwerp voor die werksaamheid.

Het is ook in der daad geen verlies maar een schrede vooruit dat het feodalistiesch stelsel en de oude monarchie met standen niet meer bestaan en niet meer mogelijk zijn. De verbinding der natie tot eenheid, de ware gelijkheid van het staatsburgerschap, de plaatsing van het openbaar boven het persoonlijk belang, het denkbeeld eener hoogere roeping, dit alles zijn wezendlijke verbeteringen, kenmerken van een hoogeren type, onmisbare bewijzen van ontwikkeling. Terugkeer tot den vorigen toestand ware dus niet heilzaam, zoo hij ook al mogelijk ware. Zoo zouden bijv. de standen van den brandenburgschen keurvorst een zonderlinge vertooning

maken, wanneer men er de macht des konings van Pruisen mede zou willen schragen.

Het praktiesch rezultaat dezer feodalistische opvatting is dus geen ander dan dat waar de partij der onbeperkte monarchie toe komt; want dat zij den gantschen toestel van het verleden overneemt, waarvan toch hoegenaamd geen gebruik meer wordt gemaakt, is niet iets dat haar de voorkeur geeft. Maar dit is hare waarde: 1° dat zij krachtigen tegenstand biedt aan de liberaalbureaukratische desorganizatie der maatschappij; 2° dat de inrichting die zij voorstaat, wel niet de hedendaagsche orde-zelve meer kan zijn, maar toch haar grondslag moet wezen. Hare eischen moeten daarom niet rechtstreeks worden verworpen maar gelouterd, zij moeten worden opgenomen in een stelsel, dat aan den tegenwoordigen toestand beandwoordt.

3. De derde richting in de partij der legitiemiteit beschrijf ik als de institutioneele legitiemisten, de aanhangers der konstitutioneele monarchie met standen. Dit is mijn eigen standpunt. Het gaat uit van de grondslagen der legitiemiteit: de overheid van God, het historiesch recht, het natuurlijk organisme der maatschappij; maar het leert dat de enkel persoonlijke macht zich moet ontwikkelen tot inrichtingen en instellingen van innerlijke wettigheid, dat de overheden regeeren als leden dezer instellingen, bepaald door hare wettigheid, dat langs dien weg de zelfstandige historische machten moeten worden één ongedeeld en organiesch rijk. Zij hecht daarom vooral aan het denkbeeld van staat, dat door de feodalistische partij als revolutionair of als doode abstraktie verworpen wordt. Zij verstaat daardoor de wettige orde, de inwendige noodzakelijkheid, de vervulling van de hoogere roeping des staats, die even goed in de monarchie al in de republiek de grenzen en de plicht

zijn der overheid. Zij verstaat daardoor dat de heerschappij van den vorst niet een zuiver persoonlijke, maar een institutioneele is. Dit institutioneel karakter vordert zij ook voor de ondergeschikte besturen. Zij verzet er zich niet tegen dat er overheidsrechten verbonden worden aan het grondbezit, uit kracht van vrije opdracht door de regeering van den staat, zooals in Engeland door de vrederechters, maar zij verlangt dat dit recht zijn vroeger patrimoniëel ter wille van het openbaar karakter verlieze, dat het de uitoefening zij van de eene algemeene staatsregeering, niet een zelfstandig subjekt.

Zij erkent de idee van het staatsburgerschap, d. i. de wezendlijke gemeenschap en gelijkheid van alle leden van den staat, en verwerpt bij gevolg patrimonialiteit, ondervazallen, maar verlangt dat een iegelijk lid zij der natie en met haar in gemeenschap sta. Zij verwerpt dus de stenden in dien zin, als zouden zij geheel afgesloten lichamen zijn die alles uitmaken en vervolgends vereenigd worden tot één volk of staat; de gemeenschap der natie moet het eerste zijn dat al het andere draagt, in hetwelk alles zijn wortel en samenhang heeft. Eerst op dien grondslag en slechts ter wille van sommige verhoudingen moeten de menschen zich afzonderen en groepeeren in klassen en standen.

Ten opzichte van den regeeringsvorm is zij voor de konstitutioneele monarchie met standen. De oude monarchie met stenden moet wel de bazis, de terminus a quo zijn, maar worden ontwikkeld tot een anderen, hoogeren type, namelijk het privatief-rechtelijk moet een openbaar-rechtelijk politiek karakter en de stenden moeten de vertegenwoordigers van de nationale eenheid worden. Zij onderscheidt zich dus van de feodalistische partij door eenheid des staats, eenheid der natie, ontwikkeling van het openbare leven. Daardoor heeft zij zekere overeenkomst met de konstitutioneele partij, met wie zij in verscheidene rezultaten overeenstemt.

Maar zij onderscheidt zich van haar door datgeen, wat in het algemeen legitiemiteit en revolutie onderscheidt, door de overheid bij de gratie Gods, het historiesch recht, den kristelijken staat enz. Vervolgends ten opzichte van den vorm der staatsregeling door twee kenmerken: 1° de standenmatig aristokratische grondslagen der vertegenwoordiging, in tegenstelling met de vertegenwoording die op cijfers en census berust; 2° het monarchaal beginsel in tegenstelling met de parlementaire regeering, d. i. dat de koning niet enkel het werktuig zij der parlementaire meerderheid, niet ministers moet aannemen van zeker regeeringstelsel dat zij hem voorschrijft, maar dat hij binnen de grenzen der wet zelfstandig volgends eigen geweten en oordeel regeere, ja het zwaartepunt der macht zij. Men zou dezen regeeringsvorm de institutioneele monarchie kunnen noemen, namelijk: een ware monarchie in den oorspronkelijken zin des woords, zelfstandig, met een sterke koninklijke macht, maar het koningschap omringd door instituties (instellingen) die het beperken en hare eigene wettigheid en hoogere noodzakelijkheid als regel doen gelden.

Met deze opvatting stond ik vóor 1848 tamelijk alleen, daar toen de tegenstanders van het liberale stelsel bijna uitsluitend op het feodalistiesch of absolutistiesch standpunt stonden. Sedert hebben echter de gebeurtenissen en de heerschende toestand een groot aantal tot deze zienswijze gebracht; zij is thands in de hoofdzaak het programma der parlementaire rechterzijde in Pruisen.

De nadere uiteenzetting heb ik in den loop der vroegere beschouwingen gegeven, daar ik steeds tegenover de konstitutioneele theorie het wezen der konstitutioneele monarchie ontwikkeld heb. Verder moet ik verwijzen naar den derden druk mijner Staatsleer.

Ten slotte mogen ook de gebreken van de partijen der

legitiemiteit niet verzwegen worden. Voor een gedeelte hebben zij hunnen grond in de persoonlijke gezindheid dergenen die er in betrokken zijn. De koningen en vorsten, de ministers, hebben een in het oogvallende overeenkomst — met den mensch. Er zijn goede en slechte, en zelfs de beste zijn niet zonder gebrek. Dit zal zoo blijven zoolang de waereld duurt, zoolang de menschelijke persoon niet volkomen overeenstemt met het goddelijk ambt. Wanneer er geschreven staat: „het hart des menschen is arglistig, ja doodelijk", waarom dan ook niet het hart dergenen die de macht in handen hebben? Sedert den strijd met de revolutie is het daarom een verschijnsel dat dikwijls voorkomt, dat de regeeringen aan de beweging toegeven waar zij tegen de goddelijke orde, en haar weerstaan wanneer zij tegen haar eigen belang is, zelfs al waren de eischen rechtmatig. Menige regeering van een kleinen duitschen staat zou er gemakkelijker toe besluiten om de grondrechten van Frankfort in-te-voeren, dus de eeuwige verordeningen Gods te weerspreken en het land te ruïneeren, dan een vezel van hare soevereiniteit te laten vallen ter wille der nationale eenheid en kracht van Duitschland. Vele regeeringen klagen bitter over de beperkingen door de konstitutie, terwijl zij hare onbeperkte macht enkel daartoe bezigen om staat, kerk en school te ontkerstenen, de maatschappelijke toestanden te nivelleeren, geloof en zeden te ontwortelen, en over-te-laten aan lichtzinnigheid en geesteloosheid. Mag zulk een regeering klagen over de ongehoorzaamheid der onderdanen, wanneer zij-zelve niet gehoorzaam is aan den Koning der koningen? Noch menigvuldiger is het dat bij de regeeringen het koketteeren met de revolutie hand aan hand gaat met feitelijk despotisme, terwijl toch een konsciëntieuze regeering ware gerechtigheid en vrijheid moet beschermen en tevens het valsche liberalisme den voet op den nek behoort te zetten. Niemant moet dit beslister erkennen, en waar het zijn ambt is door daden toonen, dan de aanhanger van

de legitiemiteit en het koningschap, want dit doet de gehoorzaamheid en getrouwheid niet wankelen. Zijn de republiekeinsche magistraten beter dan de vorsten en hunne ministers? Of is somts de soevereine volksmassa, zoodra zij de macht in handen heeft, van een anderen aart? Het onderscheid is alleen dit: de zonden der vorsten zijn in den regel van een menschelijke, daarentegen de zonden der heerschende volksmassa doorgaands van een duivelsche natuur. Wie alleen de volmaakte regeering gehoorzamen wil kan er op aarde niet één gehoorzamen, en is bij gevolg anarchist. Dit is juist het goddelijk gebod dat ons gegeven is tegen onze natuurlijke neiging: in de onheiligheid van het menschelijk orgaan toch de heiligheid van het goddelijk ambt te zien. Eveneens komt het in de hoogere standen der geboorte- en grondaristokratie zoo dikwijls voor, dat het voorrecht van rijkdom en welvaart dat God verleende minder aangewend wordt om een hooger roeping te vervullen dan eigen genot na-te-jagen. Het voortbestaan eener aristokratie hangt van een dubbele voorwaarde af: vervulling van hare roeping tegenover den koning en het volk. De plicht der aristokratie tegenover den koning is, dat zij het ware, edele en blijvende van het oude feodalisme, persoonlijke overgave en getrouwheid aan den soeverein, beware. Daartoe is niet enkel voldoende dat zij de militaire loopbaan kiest, maar dezelfde trouw en opoffering is noodig in civiele betrekkingen, waar thands het gevaar voor de kroon veel grooter is dan in den oorlog. Hierin moet de aristokratie het volk een goed voorbeeld geven. Haar plicht tegenover het volk is, dat zij met hare groote bezittingen een steun zij voor hen die weinig of niets hebben. Zij moet door het gebruik dat zij van haar aanzien en hare goederen maakt het middelpunt zijn waarbij zich het volk met vertrouwen en liefde aansluit, ten opzichte van alle politieke en maatschappelijke vraagstukken. De aristokratie is geen kwaad, maar wel het jonkerdom. Dit onder-

scheidt echter aristokratie en jonkerdom: dáar bewerkt het bewustzijn van een hoogen rang een verhoogd gevoel van waardigheid en plichtbesef tevens, hier slechts de liefde tot gemak en verheffing boven anderen en boven eigen tucht. De mensch moet voor het recht dat hij verkregen heeft zelf eerbied hebben, hetij dit het ambt is van grooten grondeigenaar, van rechter, van predikant. Deze eerbied verleent een waardigheid die voor een ander niet beleedigend is. Dat deze digniteit zoo zeer afneemt is geen teeken van oodmoed, maar van lichtzinnigheid en impiëteit. Zij die niet doordrongen zijn van de waardigheid zijn ook minder doordrongen van den plicht huns ambts, en waar het minderen geldt laten zij het toch niet ontbreken aan zelfverheffing.

Het zedelijk verderf der revolutie kan slechts daardoor te keer gegaan worden, dat de voorstanders der zedelijke waarheid haar vertegenwoordigen door daden, dat de rechtmatige orde der legitiemiteit niet slechts een leerstelsel, maar een levendig beeld der werkelijkheid zij. Verba docent, exempla trahunt.

Dit zijn de gebreken die in de personen liggen. De gebreken in de richting en leer van het legitiemiteitsbeginsel laten zich tot één herleiden: afdwaling op den weg der reaktie. Er is een gezonde en noodzakelijke reaktie. Geen ziekte kan anders genezen worden dan daardoor dat het lichaam tegen haar reageert. Zoo kan ook de revolutie niet geheeld worden zonder reaktie. De ware grondstellingen eener goede inrichting, die de revolutie vernietigd heeft, moeten hersteld, de valsche leer moet opgeheven worden. Dit is gezonde en noodzakelijke reaktie. Ja het is zelfs overeenkomstig de natuur en noodzakelijk dat sommige instellingen noch steviger bevestigd worden dan zij waren vóor de laatste uitbarsting der revolutie. Zoo moeten de monarchale gezindheid, de discipline der ambtenaars, het kristelijk karakter der volksschool veel sterker gehandhaafd worden dan

zij sedert vele jaren vóor 1848 bestonden. Zulke deelen van het staatswezen waren reeds langer ongesteld, zij waren reeds onder den invloed der ontkiemende revolutie, en thands na de krizis moeten zij terugkeeren tot hunnen oorspronkelijken gezondheidstoestand. Zoo wordt ook na de genezing menig orgaan veel gezonder en sterker dan voor de ziekte. Dit alles is gezonde, is noodzakelijke reaktie. Doch er is ook een valsche. Zij bestaat daarin, de roeping onzes tijds, die de revolutie slechts verkeerd heeft begrepen, te miskennen. Ik heb er mij in den loop dezer beschouwingen steeds op toegelegd, de waarheid van ieder stelsel in het licht te stellen. De rechtmatige eischen: bescherming van de individueele vrijheid, waarborg van de staatsburgerlijke rechten, politieke en sociale rechten der burgers, onschendbaarheid van staatsregeling en rechtspleging, — zich tegen deze eischen verzetten, omdat de wijze waarop het liberalisme ze stelt en najaagt tot ontbinding leidt, en daar tegenover een willekeurig goevernement, het uitsluitend recht der aristokratie verdedigen, dit is valsche reaktie. En zij heeft in den hoogsten graad plaats, wanneer men zelfs de bestanddeelen van den maatschappelijken toestand verwerpt en minacht die dienstbaar waren aan de revolutie, bijv. vertegenwoordiging, drukpers, wetenschap, openbare meening. De wetenschap moet niet worden vernietigd maar gelouterd.

De revolutie enkel te onderdrukken is reeds geen gezonde reaktie, maar geheel verkeerd is het, het goede door haar te treffen. De valsche reaktie reageert niet-alleen tegen de ziektestof maar ook tegen de ontwikkelingskiemen; zij wil niet slechts de ziekte, maar ook de organen-zelven die door haar zijn aangetast vernietigen of krachteloos maken. De revolutie heeft behalven het kwaad dat zij-zelve is, ook noch het andere kwaad dier belemmerende en destruktieve reaktie in haar gevolg. Verre zij een transigeeren met de revolutie dat slechts in geringer mate harc eischen overneemt, dat

van de volle vraag slechts wat afdingt, bijv. verkiezingen volgends het zielental, maar gewijzigd door cencus of indirekte verkiezing, de soevereiniteit des volks en des gepeupels, maar getemperd door het veto des konings, de ontkerstening van de school, maar getemperd door de vrijheid van bizonder onderwijs. Zulk een halfheid is niet aan-te-bevelen. Maar iets geheel anders is het aan de eischen te voldoen die de revolutie niet uitspreekt, maar wier bestaan door haar geopenbaard wordt. Dit was het standpunt waarop wij de kritiek van de partijen der revolutie uitoefenden. Geen vertegenwoordiging volgends zielental, ook niet met cencus, maar vereeniging van de standen tot één nationale vertegenwoordiging, dus geen vasthouden van de oude rijksstenden. Geen verdeeling van de macht, (geen beperking van den koning enkel tot het uitvoerend bewind,) geen onderwerping van den koning aan de parlementaire meerderheid, maar wel samenwerking met de vertegenwoordiging des lands tot regeling van den openbaren toestand. Geen nivelleering van de maatschappij, geen égalité, maar wel erkenning van het algemeen staatsburgerrecht en diensvolgends afschaffing van de eigenlijke privilegiën en voorrechten, zonder de bizondere rechten, de bizondere plaats van elk beroep prijs-te-geven. Niet de nationaliteit hooger stellen dan het bestaande verband van recht en staten, maar erkenning van de nationaliteit als een krachtig motief en waren maatstaf voor de nieuwe bepalingen van het volkenrecht. Geen nieuwe stichting van den staat door een konstitutioneele oorkonde, maar erkenning van een meer stelselmatige bepaling van het staatsrecht na een grooten schok en ingrijpende verandering. Dit is geen verzoening met de revolutie, maar een verzoening met den tijd, een erkenning van de wezendlijke taak onzes tijds. Dit alles hangt echter niet enkel af van den goeden wil en de gezindheid; het is voor het verstand een moeielijke taak te ontdekken, welke eischen steeds de

ware en welke middelen de geschikte zijn om ze te vervullen. Het vereischt het onbevooroordeeldste en grondigste nadenken, en ook daaraan gelukt het niet altijd. Zeer gemakkelijk daarentegen is de voortdurende herhaling van phrases, zooals bij de andere partij.

Eindelijk is noch een gebrek bij de legitiemiteitspartij de onproduktieviteit. Zij heeft, werpt men haar tegen, wezendlijk goede inrichtingen tegen de revolutie beschermd, ja hersteld, maar nieuwe inrichtingen van het volksleven heeft zij niet in het aanzijn geroepen; zij was konservatief, restauratief, en dit is een groote verdienste, maar zij was niet produktief, niet scheppend. Dit gebrek moet men voor het grootst gedeelte erkennen, maar het vindt ook zijne verontschuldiging. Geen staatsman, geen staatsleeraar kan absoluut scheppen, zonder stof; het hoogste dat de menschelijke kracht vermag is het vervormen van de stof; er moet een nationale, en wel een gezonde nationale aandrift tot ontwikkeling voorhanden zijn, dan kan een verlicht staatsman haar vormen. Dit alleen was ten allen tijde in het staatswezen het produktief talent. Nu is echter in onzen tijd in de overheerschende nationale beweging veel minder een aandrift om te vormen dan om te vernietigen. De rationalistiesch liberale gezindheid is het element dat de natie vervult; uit dit element kan niets gevormd worden, omdat het vernietiging en oplossing is. Ware onze eeuw in tegendeel vervuld met kristelijk geloof en al datgene wat een uitvloeisel van het kristelijk geloof is: eerbied, gehoorzaamheid, getrouwheid in het beroep, nauwgezetheid van geweten en zelfverloochening, in één woord, verlangde men naar een vorming des levens die aan de kristelijke geboden beandwoordt, dan kon men van de legitiemiteitspartij verlangen te scheppen, dit verlangen te hulp te komen, deze vorming te bewerken. Zonder dit is het onmogelijk. Enkel volgends beginselen en leerstellingen, al zijn zij onfeilbaar, kan men niet een nieuw

leven te voorschijn roepen. Sedert twee eeuwen hebben we daarom doorgaands de treurige ondervinding dat de konservatieve geesten onproduktief zijn, en dat de mannen van vooruitgang verwoesten, dat er slechts een onproduktieve konservatie en een vernuftige destruktie is. Dit is derhave niet een gebrek der legitiemiteitspartij, maar een gebrek des tijds. De konservatieve partij moet overwegend konservatief zijn, tot er weder een betere geest in de volken ontwaakt die de stof eener nieuwe vorming verleent.

XXV.

Even als de staatkundige partijen bij dieper beschouwing zich vertoonen als één groote alles omvattende tegenstelling, legitiemiteit en revolutie, niet minder de kerkelijke. De fundamenteele tegenstelling der kerkelijke partijen is het geloof aan en de verwerping van de openbaring. Volgends die onderscheiding staan aan den eenen kant de kristenen aller belijdenissen: katholieken, lutherschen, gereformeerden, methodisten, enz. en de rechtzinnige joden; aan den anderen kant de filozofische deïsten, pantheïsten, atheïsten, en de nieuwere sekten: duitsch-katholieken, lichtvrienden, reformjoden, St. Simonisten. Daar nu het oude jodendom geen partij is in den openbaren godsdienstigen toestand van Europa, en het bovendien in het Oude Verbond een gemeenschappelijken grondslag met het kristendom heeft, wordt de tegenstelling eenvoudig herleid tot kristelijk geloof en ontkenning van het kristelijk geloof. Deze tegenstelling is de hoogste en algemeenste voor het kerkelijk gebied, en tevens voor de denkwijze en beweging onzes tijds; ten slotte zijn hierop ook de staatkundige partijen gegrond, Het zou een oppervlakkige opvatting van de kerkelijke partijen zijn, indien men ze enkel wilde karakterizeeren, volgends hare meening aangaande de kerk, namelijk aangaande de

inrichting, onderlinge verhouding der leden, verhouding tot den staat; haar eigenlijkst wezen is niet de beschouwing van de kerk, maar de beschouwing van het geloof, de godsdienstige opvatting.

Het kan niet ons doel zijn hier de geheele kristelijke geloofsleer te beschouwen. Maar overeenkomstig het opgegeven plan, het wezen en de leer der hedendaagsche partijen in staat en kerk te schetsen, mag de toelichting van de hoogste tegenstelling der kerkelijke partijen niet ontbreken. Tot dien einde moeten noodzakelijk die karaktertrekken des kristendoms worden geteekend, welke thands door zijne bestrijders voornamelijk ontkend worden, en om welke zich daarom de strijd des tijds op godsdienstig gebied beweegt. Dit zijn de beide karaktertrekken: het geloof aan de openbaring en het geloof aan de verlossing. Deze beide karaktertrekken en hunne tegenstelling moeten scherp en helder geschetst en de gronden vóor en tegen getoetst worden.

Door openbaring versta ik in ruimeren zin het geheel van al datgeen wat boven de natuur en boven de rede, wat onmiddelijk goddelijke werking is. Openbaring beteekent dat de mensch de godsdienst niet uit eigen nadenken gevonden, maar door goddelijke meêdeeling ontvangen heeft. Zulk een meêdeeling vereischt overschrijding van de natuur — wonderen, opdat het den mensch blijke dat het de Heer der natuur is Die hem de meêdeeling doet. Het wonder is derhalve het noodwendig middel tot openbaring, er is geen openbaring zonder wonder. Openbaring beteekent verder, dat de godsdienst ook naar haren inhoud boven de menschelijke rede is, niet in de rede opgaat, dat zij-zelve, nadat zij onthuld is, nochtans niet ophoudt iets onnaspeurbaars, ondoorgrondelijks, een mysterie te zijn. Openbaring en wonder zijn het doorloopend karakter des kristendoms. Het kristendom grondt zijn oorsprong op wonderen, op bovennatuurlijke bekendmaking Gods in stemmen en ge-

zichten, in teekenen en ingevingen, door de zending van patriarchen en profeeten tot op de zichtbare verschijning van den Zoon van God op aarde. En het ontleent zijn geloofwaardigheid aan wonderen, aan de leiding van het joodsche volk, aan de voorspellingen des Ouden Verbonds en hare vervulling in het Nieuwe, aan de teekenen die Kristus gedaan heeft: dat Hij kranken gezond, blinden ziende, melaatschen rein maakte, tot op Zijn eigen opstanding uit de dooden. Het beroept zich niet op sluitredenen en bewijzen der rede, maar eischt geloof krachtens autoriteit Gods, Die door zulke teekenen bewezen heeft, dat Hij het zelf was Die het verkondigde. Het kristendom heeft tot inhoud een wonder, d. i. iets wat boven natuur en rede is; het middelpunt zijner leer — de drieëenheid en de menschwording Gods — blijft een eeuwig mysterie. Het kristendom belooft voor geheel de toekomst en voortdurend wonderen; het belooft voortdurend bovennatuurlijke werkingen der genade, d. i. krachten tot bekeering en heiligmaking die niet in de natuur des menschen liggen, maar daar rechtstreeks tegenover staan, met name in de sakramenten; het belooft voortdurende bovennatuurlijke gebedsverhooring, dat niet enkel de mensch zichzelf versterkt door het gebed volgends een psychologische wet. maar dat God den mensch op zijn gebed bijstaat, en niet-alleen in zijn geestelijken maar zelfs in zijn uitwendigen nood. Ja de gantsche aardsche natuur zal eens haar einde bereiken door een wonder, door een nieuwe eeuwige schepping.

Het kristendom heeft dus tot voorwaarde: geloof aan openbaring, mysteries, wonderen. Dit is zijn eerste kenteeken en tevens de eerste steen des aanstoots en der ergernis die weersproken wordt. Want onze tijd is in zijn binnenste van het tegendeel des geloofs doordrongen. Het is voor hem stellige zekerheid dat de mensch de godsdienst door de rede moet kunnen ontdekken en dat hij haar in rede moet oplossen, d. i. volledig kan begrijpen, ontleden, narekenen, dat

derhalve de godsdienst niet op openbaring berusten, niet uit mysteriën bestaan kan. En het geldt hem als stellige zekerheid dat de wetten der natuur volstrekt onveranderlijk zijn, dat zij geen overschrijding door wonderen toelaten.

Het geloof aan de openbaring is evenwel slechts het inwendig kenmerk des kristendoms, de soort zijner middelen en werkingen. Zijn kern is het geloof aan de verlossing, d. i. dat door de ongehoorzaamheid van den eersten mensch het menschdom vervallen is tot zonde en eeuwig verderf, maar dat de menschgeworden Zoon van God door Zijne gehoorzaamheid en opoffering aan het kruis de schuld uitgedelgd, God verzoend en het menschelijk geslacht van zonde en verdoemenis verlost heeft. Dit geloof bevat een waereldbeschouwing die zich in alles doet gelden. Volgends haar hebben de verschijning van Kristus op aarde, de gebeurtenissen vóor 1800 jaren te Jeruzalem, niet-alleen de beteekenis dat zij invloed moesten uitoefenen op de menschen, dat hun een leer en voorbeeld gegeven werd, maar in de eerste en voornaamste plaats op God: dat Zijne heiligheid en rechtvaardigheid verzoend werden, dat Hij Zijn genade en bijstand weêr kon verleenen aan het menschdom waar Hij door de zonde van gescheiden was. In de tweede plaats is volgends haar de toestand van het menschelijk geslacht op aarde een toestand van verdorvenheid, overal en altijd; is de wil des menschen zelfzuchtig, onbekwaam ten goede; is de godsdienstig-zedelijke ernst des menschen verduisterd, onbekwaam om Gods wegen en geboden in waarheid te kennen. Daarom moet de mensch noodzakelijk zondigen en dwalen. Alleen in de kristelijke kerk, als de gemeenschap met den Verlosser, is een stroom des goddelijken geestes en der goddelijke genade; er is geen waarachtig goed dan wat van dien stroom uitgaat. De mensch bezit daarom van nature en uit eigen kracht geen deugd, maar heeft bekeering noodig, d. i. de volkomen verloochening van zijne natuur

door de kracht der genade, en behoeft ook na de bekeering voortdurend den bijstand der goddelijke genade ten einde niet te dwalen of te vallen. Eindelijk kan de mensch in het eeuwig gericht, volgends de kristelijke leer der verlossing, niet bestaan ter wille zijner eigen gerechtigheid, maar alleen uit genade ter wille der verdienste van Kristus. De voorwaarden zijner zaligheid zijn daarom boete, d. i. het doordrongen zijn van het bewustzijn en de smart van zonde en schuld, van eigen onwaardigheid en onbekwaamheid tot redding; geloof, d. i. het verlangen naar verzoening met God, naar heiliging, en het vertrouwen die in Kristus te bezitten als vrucht der verlossing die in Hem is. Dit geloof aan de verlossing is het tweede meer inwendig kenmerk des kristendoms, en is de tweede aanstoot dien men er in vindt. Want ook hier is de inwendigste zedelijke richting des tijds geheel het tegenovergestelde: het zelfbewustzijn dat de mensch van nature tot het goede en edele geneigd en er uit eigen kracht toe in staat is, en, voor zoo ver noch het bestaan van een God en een eeuwig gericht worden aangenomen, dat de mensch wegens zijn eigen deugd voor het gericht kan bestaan, dat hij wegens hetgeen hij bij zijn doorgaands edel streven te kort komt op Gods toegevendheid mag rekenen zonder middelaar en verzoening, ja dat hij deze met recht kan vorderen omdat God hem niet volmaakt geschapen heeft.

Dit is de tegenstelling tusschen ongeloof en kristelijk geloof wat de zaak betreft. Grooter tegenstelling is niet mogelijk. Het is een eigenaardig en geenszins verblijdend verschijnsel, dat tegenwoordig de strijd tegen het kristendom, vooral in Duitschland en Nederland, niet wordt gevoerd door openbare verloochening, maar onder den schijn van het kristendom-zelf; dat namelijk de bestrijders van het kristendom zich uitgeven voor ijverige belijders, terwijl zij aan het kristendom een inhoud onderschuiven tegenovergesteld aan dien het heeft. Daardoor worden vooral die voorstellingen verspreid,

volgends welke de tegenstelling des kristelijken geloofs en des ongeloofs geheel verdwijnt en opgeheven wordt. Deze voorstellingen op-te-helderen en daardoor dien schijn te verdrijven is niet-alleen in het belang des kristelijken geloofs, maar in het algemeen in het belang van waarheid en goede trouw.

Het is een gewone voorstelling dat alle godsdienst en dus ook het kristendom zijn wezen heeft *in het gevoel*. Zoo maakt men zich behendig van het kristendom af: het godsdienstig gevoel wil men eeren en kweeken, maar het gebied der kennis en de openbare instellingen moeten er vrij van zijn. Diensvolgends kent men aan een filozofie die tegenover het geloof des kristendoms, aan een wetgeving die tegenover zijne zedelijke geboden staat, hetzelfde recht toe als aan het kristendom; zij moeten vreedzaam naast elkander bestaan. De dag des objektieven openbaren levens behoort aan het aardsche inzicht, de nacht der individueele gewaarwording aan het kristendom! Maar voor louter godsdienstige gevoelens was het waarlijk niet der moeite waard jodendom en heidendom te doen eindigen en het kristendom in de plaats te stellen. Het kristendom behoort echter, evenmin als alle godsdienst, tot den sfeer des gevoels. Het gevoel is voor het kristendom iets ondergeschikts, het overheerschen des gevoels — de sentimentaliteit — iets rechtstreeks verwerpelijks; het wendt zich veeleer tot de kennis en den wil. Het eischt niet godsdienstige gewaarwordingen, maar den ernst van een godsdienstig-zedelijk besluit, zelfverloochening, heiliging, standvastigheid, geduld; het eischt betrekking van den wil tot God, overgave aan Hem zelfs dan, als er geen gewaarwording van troost, bijstand en godsdienstig gevoel is, als de mensch zich door God verlaten waant. Het geloof-zelf is niet een lijdelijk gevoel, het is het meest aktieve, vrije besluit. Het kristendom leert geen onbepaald voorgevoel of vermoeden, maar feiten en werkelijkheden, een bepaald weten aangaande God en onze ver-

houding tot Hem. Deze leerstellingen en geboden nu kunnen valsch zijn of waar. Zijn ze valsch dan is het kristendom verwerpelijk, zijn ze waar dan is elke filozofie en wetgeving die er mede in strijd is verwerpelijk. Beide kunnen niet te gelijk waar zijn en aanspraak maken op hetzelfde recht.

Een andere algemeen verbreide bewering luidt, dat het kristendom slechts is deugd en liefde, niet geloof en dogma. Ieder braaf mensch is dus kristen, en omgekeerd. Daarom is de strijd over het geloof ijdel, want over datgeen waar het op aankomt, de plicht, is men het eens. Diensvolgends zou godsdienst volmaakt hetzelfde zijn als moraal; er zou eigenlijk in het geheel geen godsdienst zijn. Maar in waarheid is godsdienst niet hetzelfde als moraal; zij is niet de verhouding tot andere menschen en tot de waereld, maar in de eerste plaats de verhouding tot God, en als vrucht daarvan tot den naaste en de waereld. Dit is het eeuwig begrip der godsdienst en het kristendom is godsdienst. Men kan dus wel aan het kristendom een leer omtrend deugd en rechtschapenheid, een zedeleer zonder dogma ontleenen, maar dit is dan ook een eigen uitvinding, niet het werkelijk kristendom. Want in de eerste plaats laat het ware kristendom zich niet afschepen met deugd en liefde, maar het eischt vóor alles en het meest van al geloof aan datgeen wat men dogma noemt, geloof aan de gantsche bedeeling der verlossing: de godheid van Kristus, de verzoening van onze schuld door zijn offer en verdienste; — en het eischt belijdenis van dit geloof, ja het maakt dit geloof en zijne belijdenis, tot voorwaarde der zaligheid, niet enkel een goeden wandel. Ten andere leert het werkelijk kristendom dat zonder rechtschapenheid en liefde geen kristendom bestaat, maar het is niet waar dat deze op zich-zelven reeds kristendom zijn. Het blijft altijd de vraag, of er buiten het geloof aan genoemde dogmen ware rechtschapenheid en liefde

gevonden worden, ten minste wanneer men niet slechts een menschelijken maar een goddelijken maatstaaf gebruikt. Ten derde namelijk zijn rechtschapenheid en liefde iets geheel onbepaalds. Wat is rechtschapenheid, waarin bestaat de ware liefde? In de zorg alleen voor het lichamelijk welzijn des naasten, of ook in de zorg voor zijne bekeering? Hier loopen de meeningen uiteen, en het is dus een dwaling dat men het eens is omtrend de deugd. Wat rechtschapen handelingen zijn, wat liefde is, dit richt zich zelf eerst naar het dogma, en wordt verschillend beandwoord door kristenen, joden, muhamedanen, rationalisten, ja gedeeltelijk zelfs door katholieken en protestanten. Ten vierde is het wezen aller godsdienst en in den hoogsten graad des kristendoms, dat de zedelijke voorschriften er slechts één zijde van zijn; de andere en voornaamste zijde is de kracht, om door de hulp van den persoonlijken God deze voorschriften op-te-volgen, de troost der vergiffenis van zonde door verzoening met God, het offer, de voldoening, en de belofte der toekomst.

De derde dwaling is dat tot het kristendom alleen het geloof aan zijne leerstellingen maar niet aan zijne wonderen behoort; dat de laatste slechts een bijzaak zijn, het geloof er aan een onopgelost vraagstuk is. Nu zijn echter reeds de leerstellingen-zelven van het kristendom, en juist die leerstellingen waarop de klemtoon ligt, tevens wonderen. Zoo de menschwording Gods. Maar ook de wonderen die geen leerstellingen zijn, de wonderen in het algemeen, behooren onafscheidelijk tot het kristendom. Dit ligt in den aart der zaak. Want indien men ze op zij stelt ontbreekt de goddelijke bekrachtiging, en wat voor grond bestaat er dan om het kristendom als godsdienst, Kristus als godsdienststichter te belijden? Goede leeringen met den stempel der waarheid, derhalve der goddelijkheid, vindt men ook bij Sokrates en Plato, en men vindt ze bij hen zonder bijmengsel van datgeen wat dan toch maar sprookjens zijn; er kunnen dagelijks

nieuwe waarheden worden bijgevoegd door KANT, HEGEL of ST. SIMON. Men diende derhalve al de wijsgeeren te samen, niet Kristus-alleen te belijden. Het ligt echter noch bepaalder in de prediking van het kristendom-zelf dat het met het geloof aan wonderen staat en valt. Het kristendom grondt zijne wonderen steeds op deze goddelijke bekrachtiging. . Zoo zegt PAULUS, de bezonnenste en beschaafdste vertegenwoordiger van het kristendom: „Indien Kristus niet is opgestaan dan is uw geloof ijdel, dan zijt gij noch dood in uwe zonden. Wat baat het ons indien de dooden niet opstaan? Laat ons eten en drinken want morgen sterven wij."

Het is echter het wondergeloof dat de meeste tegenspraak ondervindt, dat men het ijverigst poogt te verdringen. Want alle leerstellingen, zooals die van de verlossing, kan men verdraaien, maar de wonderen als feiten kan men slechts aannemen of ontkennen. Dit is doorgaands de eigenlijke verborgen drijfveer van den tegenstand. Zoo richtte zich bijv. bij de hevige kerkelijke beweging in 1845 het protest altijd tegen de formulieren uit den tijd der hervorming. Inderdaad echter ijverde men niet tegen de formulieren uit het tijdperk der reformatie, maar tegen de feiten uit het apostoliesch tijdperk. Doch juist om die reden ligt ook het veiligst en eenvoudigst kriterium in deze feiten. Het is de eenvoudige kwestie zooals PAULUS-zelf haar stelt: is het waar, is Kristus werkelijk gestorven en is hij werkelijk opgestaan? Hare bevestiging of ontkenning beslist over de aanneming of verwerping van het kristendom. Men moge openbaring en wonderen loochenen, — een iegelijk handele daaromtrend volgends zijn gevoelen, — maar wanneer men ze loochent mag men niet zeggen dat men kristen is en dat men, als predikant, het kristendom leert. Dit is tegen de eerlijkheid. Openbaring en wonderen zijn niet iets louter bijkomstigs, zij zijn het wezen des kristendoms.

Het toppunt van behendigheid eindelijk om het kristendom, de tegenstelling van geloof en ongeloof op-te-heffen, is bereikt door de moderne spekulatieve filozofie en de op haar gegronde theologie. Terwijl zij niet slechts alle feiten der kristelijke openbaring, maar zelfs het bestaan van den persoonlijken God en de onsterfelijkheid des menschen ontkent, eigent zij zich de geheele kristelijke geloofsleer toe, en geeft in een doorloopende verdraaiing van taal en begrippen een volstrekt tegenovergestelden zin aan alle kristelijke leerstellingen. Zij leert de openbaring, maar verstaat door openbaring dat God aan den mensch zonder goddelijke mededeeling alleen door de rede, d. i. de filozofie, volkomen openbaar wordt. Zij leert God den vader en schepper, maar verstaat daardoor dat er geen persoonlijke God is, dat de waereld niet is geschapen, maar dat de logische wet de waereld van eeuwigheid af in zich bevat. Zij leert de opstanding, maar verstaat daardoor dat Kristus niet is opgestaan noch ooit iemant zal opstaan, dat de mensch zijn ik, zijn persoonlijkheid moet opgeven en dat hij voortleeft in de algemeene onpersoonlijke zelfstandigheid. Zij leert de godheid van Kristus en de verlossing, doch verstaat daardoor niet dat God mensch is geworden, maar dat de menschen van nature een godengeslacht zijn, dat zich eerst door Kristus en vervolgends volledig door de filozofie als zoodanig bewust geworden is. Zij onderscheidt in één woord de taal der voorstelling van de taal des begrips, gene als de algemeene, deze als de taal der filozofie. Wat een woord in de taal der voorstelling beteekent, daarvan beteekent het gewoonlijk in de taal des begrips het direkte tegendeel. Dit heet niet slechts de tegenstelling tusschen geloof en ongeloof uitwisschen, maar het kristelijk geloof wechgoochelen.

Al deze ver verbreide opvattingen omtrend godsdienst en kristendom berusten óf op begripsverwarring óf, wat meermalen het geval is, op oneerlijkheid. Hoe men overigens

ook gezind moge zijn, zulk een opzettelijke begripsverwarring moet ieder eerlijk man verafschuwen. De tegenstelling van kristelijk geloof en ongeloof kan niet met eerlijkheid ter zijde worden gesteld, daaromtrend bestaat geen vergelijk of toenadering, geen juste-milieu en geen centrum, — er is slechts een ja of neen, men moet een keus doen tusschen het één of het ander.

Hebben wij alle partijen en hare geloofsbelijdenis getoetst, dan moeten wij dit ook de beide partijen doen waartoe zich wellicht alle laten herleiden, de partij des geloofs en des ongeloofs. Een bewijsvoering voor het kristelijk geloof, positief, aggressief en absoluut, zoodat het verstand tot zijne aanneming gedwongen wordt, is onmogelijk. Want het is geloof: een onmiddelijke inwendige zekerheid moet vergoeden wat aan uitwendige evidentie ontbreekt. Maar wel is een negatief en defensief bewijs mogelijk, om aan-te-toonen dat alle zoogenaamde weerleggingen van het kristendom ongegrond zijn, dat het geheel van de waereldbeschouwing des geloofs wetenschappelijk beter overeenstemt, zedelijk verhevener is en minder leemten bezit dan die des ongeloofs, dat het niet gebrek is of traagheid der intellektueele krachten, maar veeleer een verhoogd leven der zedelijke kracht wat tot het geloof voert. Dit is de zin der bewijsvoering die ik hier volbreng, en even als wij in den loop dezer beschouwingen al naar gelang van het onderwerp het gebied betreden moesten van de wijsbegeerte des rechts, van de politiek en van de staathuishoudkunde, zoo moeten we thands overgaan op het gebied van de wijsbegeerte der godsdienst. Voorzeker vergt het geloof aan openbaring en wonderen oogenschijnlijk en bij den eersten opslag iets ongehoords, en het is weldra een honderdjarige gewoonte dit geloof voor verouderd, voor blind en onkritiesch te houden. Maar het is juist deze verzekerdheid der ontkenning uit gewoonte, die op gebrek aan kritiek, op blin-

delings aangenomen onderstellingen en vooroordeel berust.

Vooral is het een oppervlakkige opvatting dat de ontwikkelde natuurkunde het geloof weêrlegt, en dat dit alleen bestaanbaar was zoolang men geen wetenschap der natuur kende. Wel kunnen zekere vergissingen op gebrek aan natuurkennis steunen, bijv. toen de inwoners van West-Indië COLUMBUS voor een toovenaar hielden omdat hij een maansverduistering voorspelde. Maar een geheel ander geval is het met de wonderen des Nieuwen Verbonds, het genezen van kranken, de opstanding van dooden. De natuur- en geneeskunde mogen sedert HERODES en PILATUS verbazend vooruit zijn gegaan, maar men wist ook destijds zeer goed, dat hij die door de Romeinen gekruist is en doorstoken dood is en niet weêr levend wordt; een middel zoo iemant weêr levend te maken bezit men ook tegenwoordig niet. Hierin kan ik dus geen onderscheid zien tusschen een tijd van uitgebreide natuurkennis en den tijd waarin zij noch ontbrak. De wetenschap der natuur beslist niets vóór of tegen het vraagstuk der openbaring en wonderen, want zij beweegt zich geheel binnen de grenzen der natuur; of er iets is dat haar te boven gaat, dat buiten die grenzen ligt, kan zij niet beslissen. Evenmin als men uit het pozitieve recht — de wetenschap van het romeinsche en hollandsche recht — beslissen kan of eigendom of kommunisme, echtscheiding of onverbrekelijkheid van het huwelijk, monarchie of demokratie het beste zijn, — evenmin kan men uit de wetenschap der natuur beslissen hoe de natuur is geworden, van zelfs of door God, of God vóór 1800 jaren de grenzen der natuur door wonderen heeft overschreden, of Hij noch heden in het diepst der ziel door den heiligen Geest wonderen werkt. Ja hoe machteloos en geheel onzeker is de wetenschap der natuur wanneer zij slechts één schrede verder gaat dan de onmiddelijke zinnelijke waarneming, bijv. in de geognozie, in de hoogere geneeskunde. Hoe veel te meer indien men

haar wil raadplegen omtrend het bovenzinnelijke! Een andere even ondoordachte meening is deze, dat het geloof aan openbaring en wonderen in strijd is met de rede, d. i. met de wetten der logika. Uit de logische wetten laat zich omtrend het werkelijk bestaan van dingen en gebeurtenissen niets hoegenaamd beslissen: of er antediluviaansche diersoorten zijn geweest, of er meerminnen zijn, of Kristus zieken genezen heeft dan of ze tegenwoordig homoiopathiesch of sympathetiesch genezen worden. Omtrend dit alles volgt volstrekt niets uit de wetten der logika. Daaruit weten wij alleen dat er geen vierhoekige cirkel kan wezen, meer niet. Het is dus niet de rede die met het geloof aan de openbaring in strijd is, maar de ervaring dat wij zulke afwijkingen van de wetten der natuur nooit hebben waargenomen. Derhalve, wanneer men nauwkeuriger onderzoekt wat ons van het geloof aan openbaring en wonderen afhoudt, is het niets anders dan de overweldigende macht van het zinnelijk heden. Toen door de straten van Berlijn de toonen weêrklonken van den hoorn des burgerweers, angstig om hulp roepend, meenden velen dat de orde nooit weer kon worden hersteld. Thands, nu de soldaten de stad doorkruisen, gelooven velen, voor een gedeelte dezelfde lieden, dat er nooit weêr een revolutie kan uitbreken. Op dezelfde wijze meenen de menschen, omdat ons de natuur in haar tegenwoordige gedaante omgeeft en beheerscht, dat er geen andere boven haar bestaan of ooit in hare plaats treden kan. Het heden bindt ons als ware het eeuwig. Dit is het echter wat het geloof van ons vordert, dat wij, ondanks deze macht der zinnelijkheid van het heden der natuur, op zedelijke gronden verzekerd zullen zijn van een hoogere bovennatuurlijke macht. Daarom is het geloof niets minder dan lijdelijkheid en traagheid, want volgends passieviteit en traagheid zal de mensch alleen de natuur voor eeuwig houden, maar het is

in tegendeel de hoogste inspanning van de krachten der ziel zich los-te-scheuren van deze zichtbare macht der omgeving, en zich aan een hoogere zedelijke macht te onderwerpen.

XXVI.

Het geloof aan openbaring en wonderen is van geen anderen aart dan het geloof aan de schepping, d. i. het geloof dat God de waereld, die eerst niet was, tot bestaan geroepen heeft. Het wonder is een nieuwe schepping, de schepping is het oorspronkelijk wonder. Dat in de lente de boomen nieuwe knoppen dragen, dat het menschdom zich op animale wijze voortplant is geen wonder, want het is geen schepping maar ontwikkeling uit voorhanden stoffen of kiemen. Maar de schepping van de aarde alvorens er een aarde was, de schepping van den eersten mensch alvorens er een mensch was, dit is een wonder. Dit gebeurde niet volgends een bestaande wet of uit voorhanden stof: het is niet minder onbegrijpelijk dan de opwekking van een doode. Bestaat er een macht die den eersten mensch schiep, dan bestaat er ook een macht die de dooden opwekt.

De denkwijze die tusschen beide termen wil doorgaan en het meest algemeen is, die namelijk wel de schepping der waereld door God aanneemt maar openbaring en wonderen voor onmogelijk verklaart, is inkonzekwent en gedachteloos. Wanneer God in den beginne de waereld schiep, derhalve wonderen deed, op welken grond zal men Hem later voor altijd laten rusten? Het besliste ongeloof daarentegen dat zich-zelven begrijpt, loochent daarom evenzeer de schepping als de wonderen; naar zijne opvatting is de waereld volstrekt niet geschapen, maar zonder begin en einde van eeuwigheid tot eeuwigheid. Dit is logiesch en er schuilt ten minste

energie van gedachte in, maar dat het door de werkelijkheid bevestigd wordt kan men niet staande houden. Daar wijst in tegendeel alles op een b e g i n. Het treffendst voorbeeld is de mensch-zelf. Het menschdom kan niet zonder begin van eeuwigheid zijn. Ik stam van mijnen vader af, deze weêr van den zijnen — dit moge men voortzetten zoo ver men wil, ten laatste moet men toch voor de vraag blijven staan: vanwaar kwam de eerste mensch? Is hij, volgends Oken, uit het zeeslijm te voorschijn gekomen? — Wanneer dus de natuuronderzoekers en filozofen een ongunstig oordeel vellen over het geloof, de schepping en de wonderen, dan dienen de natuuronderzoekers in de eerste plaats den oorsprong te verklaren van den eersten mensch of een analogie aan-te-wijzen van zulk een oorspronkelijk voortbrengsel der natuur; en de filozofen moeten in de eerste plaats begrijpelijk maken, hoe een opvolging van generaties die uit louter eindige begonnen wezens bestaat nochtans zelve oneindig en onbegonnen kan zijn. Kunnen zij dit niet en oordeelen zij evenwel over het geloof, dan koester ik eenig ongeloof omtrend hun meesterschap in het denken.

Men wordt noodzakelijk gewezen op den laatsten grond van alle zijn. Naar de voorstelling des ongeloofs is die grond de waereld: het onpersoonlijke, de wet, de regelmatige ontwikkeling, het inwonende (immanente) wezen der dingen. Naar de voorstelling des geloofs is de grond der waereld persoonlijkheid, de levende zelfbewuste God. Dáar is dus alles volgends onveranderlijke noodzakelijkheid, hier is alles door vrijheid en daad. Dit is de eigenlijke kern der kwestie. Alles wat voor onmogelijk en ondenkbaar uitgegeven wordt: schepping, wonder, openbaring, genade, is niets anders dan daad, vrije daad Gods. Want wat beteekent schepping? God heeft de waereld gemaakt door een vrije daad; zij is niet van eeuwigheid en niet krachtens de inwendige wetten der ontwikkeling. Wat beteekent wonder? God heeft natuurverschijnselen gewekt

door Zijne daad, die niet ontsprongen uit de wetten der natuur. Wat beteekent openbaring en genade? God heeft ons door Zijne daad kennis en kracht ter heiliging verleend, die niet ligt in de regelmatige ontwikkeling van de krachten onzer kennis en rede. Hij heeft derhalve als persoon boven en vóór de waereld de waereld geschapen; Hij heeft als p e r s o o n b u i t e n o n s door Zijne handelingen de kennis meêgedeeld, we vinden haar niet in ons binnenste. Toen God tot Mozes sprak uit het brandend braambosch, toen Kristus tot Nathanael zeide wat hij in de stille eenzaamheid gedacht had, moesten zij erkennen dat zij deze kennis niet putten uit hun eigen binnenste, maar dat de levende persoonlijke God buiten hen tot hen sprak, en daarom ontzetten zij zich. De kwestie is derhalve geen andere dan deze: is de waereld een werk en rijk van louter wet en regel, of is zij een werk en rijk der vrijheid? Is er slechts ontwikkeling, — of zijn er scheppende daden eens persoonlijken Gods?

In den Faust van GÖTHE heet het: daar zie ik eensklaps raad: „in den beginne," schrijf ik rustig, „was de d a a d." Was echter in den beginne de daad, dan is ook in alle eeuwigheid de daad. De waereld is een voortgezette daad Gods. Het wonder is niet een verhoogd of versneld natuurproces, maar de natuur is een tot stilstand gekomen wonder. De tegenwoordige regelmatige wetten zijn niets anders dan de regelmatige wil van God omtrend de natuur; en wanneer Hij in bepaalde oogenblikken van die regelmatigheid afwijkt volgends een hooger plan, om te openbaren dat Hij niet-alleen in maar ook boven de natuur is, wie zal 't Hem betwisten? Is echter alles wat is in zijn eersten oorsprong door een daad, dan is het door een wonder. Het wonder is derhalve niet iets tegennatuurlijks, maar het is juist de natuurlijke wijze van Gods handelen; het is veeleer tegennatuurlijk dat God Zijne persoonlijkheid en daad uit de waereld zou hebben teruggetrokken. In

den beginne werd de schepping, „God riep de dingen die niet zijn alsof ze waren," — waarom zal er ook voor het vervolg geen schepping zijn? Waarom zal God voortaan niet in de natuur en in den mensch nieuwe krachten te voorschijn roepen die er niet waren? Deze stilstand der schepping, dit eenerlei sedert duizenden van jaren, deze afwisseling van geboorte en graf, ontstaan en vergaan, deze onvolmaaktheid en gedruktheid der natuur en des menschen, dit eeuwige vergeefsche worstelen naar volmaking — is niet natuurlijk maar tegennatuurlijk. Het kristendom beschouwt het als tegennatuurlijk. Het is volgends de kristelijke leer het gevolg daarvan, dat de mensch gevallen is en de natuur in zijnen val heeft meêgesleept. Dit is volgends den apostel de dienstbaarheid van het schepsel aan de vergankelijkheid zonder zijnen wil, en zijn zuchten als in barensnood naar de openbaring der kinderen Gods.

Daarvan heeft zelfs de socialist Fourier een juist voorgevoel, daar hij beweert dat door de volmaaktheid des menschen noodwendig ook de natuur volmaakt moet worden. Voorzeker is het niet de volmaaktheid des menschen dat hij in het phalanstère kazerneert, niet de volmaaktheid der natuur dat de zee limonade is. Dit is een zeer lage vlucht der fantazie. De materialistische gezindheid der socialisten kan de vleugelen tot geen hooger vlucht der fantazie uitslaan. Maar indien de mensch zonder zonde in God ware, dan zou de oneindige bron der scheppende krachten Gods in hem en in de natuur voortstroomen; hij zou als een centrum der schepping de natuur beheerschen in plaats dat hij thands haar slaaf, zij heer over zijn leven is.

Deze stilstand der schepping, deze wonderloosheid, deze verborgenheid Gods is evenwel volgends het kristelijk geloof geen eeuwige toestand. Wij worden in dien toestand geboren en sterven er in, — daarom verwekt hij op ons den indruk der eeuwigheid. Maar hij is slechts een tusschenrijk

vóor hem ligt de eerste schepping en achter hem ligt de laatste eeuwige schepping en voleinding; hij is slechts een moment, en wanneer hij ook al duizende jaren geduurd heeft en noch zou moeten duren, dan zijn duizende jaren voor de eeuwigheid slechts als een oogenblik. Het minst van alles echter is het onbegrijpelijk dat in dit vergankelijk rijk van louter wet en regel het eeuwig rijk der vrijheid reikt. Want de bevrijding daarvan kan niet anders geschieden dan door een daad Gods. Daarom gaat de huishouding der verlossing met hare openbaring en wonderen als een goddelijk drama midden door de geschiedenis der waereld; daarom gaat de bedeeling der genade met hare zegeningen midden door de bedeeling der natuur, waarneembaar alleen voor het geloof en voor het onuitsprekelijk verlangen naar verlossing, verborgen voor de verharding en de onverschilligheid.

Hierdoor vervalt ook de tegenwerping dat het in strijd is met Gods volmaaktheid wanneer de eerste schepping moet worden verbeterd door wonderen. De schepping is oorspronkelijk tot voortgaande volmaking bestemd en enkel door de vrijheid des menschen stil blijven staan; maar het is een openbaring van de almacht Gods dat de onveranderlijke regelmatigheid der geschapen natuur en de invloed Zijner persoonlijke daden zich verbinden tot één kunstig waereldplan.

De kern van het openbaringsgeloof is dus het geloof aan p e r s o o n l i j k h e i d e n d a a d. Daarom verkondigt het kristendom niet, zooals de wijsgeerige godsdienstleer, enkel eigenschappen en geboden maar daden Gods. Het is een euangelie, een blijde boodschap van de dingen die te Jeruzalem geschied zijn, van de groote daden die God tot 's menschen verlossing volbracht heeft, en de belofte van Zijne toekomstige groote daden. Voor deze laatste gronden bestaat geen absoluut bewijs. Maar de waereldbeschouwing des ge-

loofs heeft ten minste dit voor: volgends haar is alles persoonlijkheid, vrijheid, daad, geschiedenis, leven, — volgends de tegenovergestelde is alles slechts een onbewegelijk doode, zich altijd gelijk blijvende wet.

Niet minder dan het geloof aan de openbaring wordt het geloof aan de verlossing ontkend. Dit geloof wordt thands gewoonlijk gebrandmerkt met de benaming van piëtisme. Want ofschoon piëtisme volgends zijn juist historiesch begrip een bepaalde richting des kristendoms beteekent die hoogst achtenswaardig maar niet vrij van eenzijdigheid en bekrompenheid is, is deze richting aan de meesten niet eens bekend en men verstaat, bij de algemeene vijandschap tegen het kristendom, door piëtisme niets anders dan het kristelijk geloof aan zonde en verlossing. Tegenover het kristelijk geloof aan de verlossing (vulgo piëtisme) laat men de zedewet gelden, zooals tegenover het geloof aan de openbaring de natuurwet. Het is vernederend en een verlamming van de zedelijke kracht, als de mensch belijdt dat hij zondaar is, als hij afstand doet van deugd uit eigen kracht, van rechtvaardiging uit eigen verdienste, en alles bouwt op de genade. Het is ongerijmd en in strijd met het begrip der zedelijkheid dat wij door de erfzonde, dus door de schuld van een ander, zondig en verdoemelijk, door de verdienste van een ander rechtvaardig en gezaligd zouden worden. Het is niet minder ongerijmd en onrechtvaardig dat de zaligheid niet verbonden wordt aan plichtvervulling maar aan geloof, dus aan de toevallige omstandigheid dat iemant de kristelijke verhalen voor waar houdt. Vóor het kristelijk geloof aan de verlossing pleit echter in de eerste plaats het feit, dat men door geen bewijzen en meeningen (redeneeringen) kan wechnemen, — het feit dat de mensch werkelijk tot de zonde vervallen, zonder kracht is om zich daaruit te redden. Men taste in eigen boezem, of hij bezield is met liefde tot

God en den naaste, vervuld met oodmoed, geduld en vrede, of met zelfzucht, begeerlijkheid en zorg. Of mocht men soms over zich-zelven uit bescheidenheid te hard oordeelen en te scherp letten op den splinter, dan beschouwe men anderen, beoordeele de gevierde grootheden der geschiedenis, vooral wanneer men omtrend hen bizondere berichten heeft. Men zal op zijn hoogst den strijd voor een groot denkbeeld, den een of anderen karaktertrek die aanspoort tot plicht of eer, opoffering uit oogenblikkelijke geestdrift ontdekken; doch waar vindt men onbevlektheid van een geheel leven, getrouwheid in het kleine zoowel als in het groote? Waar vindt men volkomen zelfverloochening, waar reinheid van hart? Waar de liefde die den geheelen mensch ontvlamt, zoodat zijne ziel niets anders is dan het flikkeren van het goddelijk vuur zooals de Heilige haar heeft geschapen? Wat baat het, te zeggen dat de mensch uit eigen kracht, uit gevoel van eigenwaarde een spiegel der deugd moet zijn, wanneer hij gedurende de duizende jaren dat de waereld staat het nooit geweest is?

De kristelijke belijdenis van de zonde en van eigen onmacht berust derhalve daarop, dat men de eischen der zedelijkheid in al hunne verhevenheid en volheid erkenne, en zij is geen afzien van hunne vervulling, geen toegeven aan de zondige natuur, maar veeleer een verlangen naar de kracht die onze onmacht te hulp komt, een vertrouwen op hunne vervulling, i. é. w. de hoogste inspanning der ziel. Daarentegen is het filozofiesch roemen op eigen deugd en plichtsvervulling slechts een gevolg en bewijs daarvan, dat men een kleinen maatstaf voor de deugd gebruikt en de zwaarte van den plicht niet gevoelt. Maar wordt een teeringlijder daardoor gezond, als hij het ideaal der gezondheid zóo zeer verkleint dat het aan zijn toestand beandwoordt. Wordt de mensch zedelijk en zal hij voor God bestaan, wanneer hij het ideaal der zedelijkheid zóo ontciert dat hij er mêe over-een-stemt?

Maar al bewees de ervaring even stellig de zedelijke volmaaktheid des menschen als zij het tegendeel aantoont, dan zou nochtans de godsdienst het afstand doen van eigen gerechtigheid en het steunen op genade vorderen. Want de verhouding des menschen als schepsel tot God eischt de erkentenis eener volkomen afhankelijkheid, niets van zich-zelf te zijn of te hebben. Dit-alleen is vroomheid. Het gevoel van onafhankelijkheid tegenover God, de hoogmoed op eigen kracht en deugd te staan, is het tegenovergestelde van vroomheid, is impiëteit.

Men komt hier op de hoogste zedelijke betrekking, zooals dáar op de hoogste kauzale verhouding terug. De leer der verlossing onderstelt de volmaakte heiligheid en rechtvaardigheid Gods, waarvoor niets onreins kan bestaan en geen schuld onvoldaan kan blijven. Want dien ten gevolge kan de mensch, die in elk geval niet zonder zonde is, het gericht niet ontgaan indien er niet een middelaar en een verlossing is. De oplossing ligt hier in twee hoofdgedachten der zedelijke waereld: straf en voldoening. Het denkbeeld van straf is duidelijk en zeker voor een ieder. Wij eischen de straf reeds voor het uitwendige, voor recht en staat; het is tegen de gerechtigheid dat op de misdaad niet onvermijdelijk straf is gesteld; hoe veel te meer moeten wij ze verdedigen voor het inwendige, voor de zedelijke waereldorde. Zou in haar, die zooveel verhevener en reiner is dan de justitie, een wanklank geduld worden dien deze zelfs niet duldt? Zou niet veeleer hier, waar alles absoluut, oneindig, eeuwig is, de overtreding een oneindige wanklank zijn die alleen door de oneindige, de eeuwige straf kan worden opgelost? Dit alles is ten minste de verheven opvatting der zedelijke waereld, en wij vinden hare bevestiging in ons binnenste. De diepste gedachte der zedelijke waereldorde, haar binnenst centrum, is de voldoening. Zij is geen algemeen, helder, den mensch van den aanvang af gegeven bewustzijn; zij was

slechts een voorgevoel, tot dat de kristelijke openbaring haar eindelijk onthuld heeft. Het denkbeeld der voldoening is, dat de onschuldige de straf vrijwillig draagt die de schuldige verdient, en dat daardoor de straf, die volgends de gerechtigheid oneindig zou zijn, geëindigd, de zedelijke macht boven den mensch met den mensch verzoend is. Onze verhevenste poëzie is de uitdrukking van deze idee der voldoening. De onschuldige ANTIGONE voldoet door haren dood de schuld van Oedipus' huis. ROMEO en JULIA voldoen de schuldige vijandschap der beide geslachten MONTAGUE en CAPULET waaraan zij-zelven geen deel hebben, en dit zijn de twee treurspelen die SCHLEGEL voor de volmaaktste modellen verklaart.

De Nemesis die door de geschiedenis gaat laat nu en dan dit denkbeeld der voldoening doorblinken als een lichtstraal in den nacht. Wij ontvangen den indruk als of de welwillende LODEWIJK XVI. en de laatste KONSTANTIJN door hunnen ondergang de gruwelijke zonden hunner voorgangers geboet hebben, even als CATO de jonge de zonden der romeinsche aristokratie. Geheel de offerdienst der oudheid is een schaduw van het denkbeeld der voldoening, van de joodsche instelling af dat alleen een dier zonder gebrek mocht worden geofferd, tot op de afgrijselijke afdwaling der volken die menschen en zoo veel mogelijk de edelsten als offers deed slachten. Wat zich in de poëzie ontsluit als hoogste bloesem, wat zich als een schemerend voorgevoel in de geschiedenis vertoont, wat als onbegrepen overlevering de geheele offerdienst der oudheid vervult, vertoont de kristelijke leer der verlossing in volle klaarheid en eeuwige volmaaktheid. De Zoon van God die Zelf zonder schuld is, draagt vrijwillig de schuld van het zondig menschdom. Daardoor is de eeuwige straf, door de gerechtigheid gevorderd, voldaan, de wanklank der zedelijke waereld opgelost, de heilige God met den gevallen mensch verzoend. Dit is de voldoening en de verlossing.

Zij blijft eeuwig een mysterie van ondoorgrondelijke diepte, maar het is een dwaling dat zij in strijd is met rechtvaardigheid en toerekening. Niemant wordt veroordeeld zonder eigen schuld, niemant wordt gerechtvaardigd zonder eigen bekeering. Maar wel berust hierop een solidariteit en een substantiëele eenheid van het menschelijk geslacht, die aan de oppervlakkige beschouwing ontgaat. Moet niet een ieder, zonder nadeel zijner zelfstandige persoonlijkheid, nochtans deelen in eer en smaad, schuld en verdienste zijner familie en zijner natie? Kan of mag hij zich daarvan afscheiden? Zoo gaat ook, afgezien van de zelfstandige toerekening van elken mensch, nochtans één schuld en één voldoening door het gantsche geslacht. Krachtens de solidariteit en substantiëele eenheid der familie voldeed ANTIGONE voor het huis van Oedipus. Krachtens de solidariteit en substantiëele eenheid des menschdoms voldeed de Zoon Gods, die zelf de type en oorspronkelijke zelfstandigheid des menschen is, voor de schuld aller menschen.

Daarmede blijven de hoogste betrekkingen der zedelijke waereld ongeschonden, ja zij worden er door opgeluisterd: de ongenaakbare heiligheid Gods, die al het onreine vernietigt als een verteerend vuur, en Zijne eeuwige liefde, die 's menschen lijden als het Zijne draagt, — 's menschen vrijheid door welke hij, aan verzoeking en zonde overgelaten, onder het oordeel Gods vervalt, en nochtans diens redding en eeuwig herstel.

We hebben de zekerheid in ons binnenste, en daaromtrend stemmen allen overeen, dat die waereldbeschouwing de ware moet zijn welke uit een zedelijk oogpunt de verhevenste is. Dit is de kristelijke leer der verlossing in elk opzicht. Zij heeft het verhevenste zedelijk ideaal, en daardoor alleen is de mensch, die er zoo diep beneden staat, onmachtig het te vervullen; zij heeft het verhevenste godsdienstig ideaal, d. i. onvoorwaardelijke overgave aan God; zij heeft het verhe-

venst ideaal van God-zelf en van het goddelijk waereldplan: God wordt Zelf mensch en neemt in Zijne eeuwige liefde het lijden op zich, ten einde voor den mensch eeuwige gerechtigheid en heiligheid te verwerven. Hoe gebrekkig is daarentegen de waereldbeschouwing des ongeloofs: God vergeeft de schuld des menschen, die men toch nooit geheel ontkennen kan, zonder voldoening enkel uit toegevendheid, en de waereld zal altijddurend voortbestaan even als tegenwoordig in zonde en jammer. Daardoor maakt men uit den Heer der zedelijke waereld een gemoedelijken huisvader, uit de bewonderenswaardige harmonie van het zedelijk waereldplan een eindeloze reeks van louter wanklanken zonder oplossing, want men tracht die oplossing te verkrijgen door middel eener verzwakking van het oorspronkelijk zuiver gehoor.

XXVII.

De grootste tegenstelling is die tusschen geloof en ongeloof. Haar invloed op de geheele denkwijze, met name in de politiek, is in den loop onzer beschouwingen duidelijk geworden. De tweede groote tegenstelling is die tusschen katholicisme en protestantisme, zooals zij sedert drie eeuwen onder ons bestaat. Zij is binnen de grenzen des kristendoms het diepst verschil op godsdienstig kerkelijk gebied, en bepaalt, zooals altijd de godsdienst, de geheele denkwijze, oefent haren invloed uit ook op het gebied der staatkunde. Met de hervorming is een nieuw beginsel in het leven getreden, ten einde het kristendom toe-te-passen op het gantsche leven. Sedert de reformatie is de loop der geschiedenis den toestand der waereld te vormen naar het kristendom. Maar de ontwikkeling van dit beginsel ging al spoedig over tot ontaarding: de hervorming sloeg om in rationalisme en zijn uitkomst de revolutie. Het is dus onze taak dit beginsel in zijn oorspronkelijke beteekenis te herstellen, zijne ware ont-

wikkeling die het niet verkregen heeft te beseffen, uit zijnen oorsprong die kiemen te verwijderen welke zijne ontaarding mooglijk maakten. Wellicht kan dan de band worden ontdekt om de beide hoofdkonfessies zoo al niet te vereenigen, ten minste nader tot elkander te brengen. Beschouwen we thands de godsdienstig kerkelijke tegenstelling tusschen katholicisme en protestantisme, die ik in haren geheelen omvang niet als bekend kan onderstellen.

Het hoogste godsdienstig beginsel der reformatie is, zooals ieder goed onderwezene weet, de rechtvaardigmaking alleen uit het geloof, in tegenstelling met de werken. Dit wordt reeds bevestigd door het historiesch ontstaan der hervorming. Beschouwen wij LUTHERS leven en werken, zijne voorbereiding en toerusting in de stilte des kloosters, zijne openbare loopbaan van het eerste verzet tegen TETZELS aflaathandel tot op zijn getuigenis voor den rijksdag te Worms: „hier sta ik, ik kan niet anders", en zijne hervorming van de kerk, wat is dan de drijveer van dit leven en werken? Wat zijn de hoofdgedachte en het doel die zijne ziel vervullen en bewegen? Waarlijk niet, zooals men tegenwoordig dikwijls aanneemt, vrijheid; geen verzet tegen de macht der hiërarchie, tegen een traditioneele leer; niet het ideaal eener kerkelijke inrichting en kerkelijke gelijkstelling van alle leden. Voor dit alles had hij geen sympathie. Indien men hem het éene leerstuk waaraan zijn gantsche leven behoorde toegegeven had, dan zou hij niet de geheel regeling der kerk hebben veranderd. Wat hem drijft is het diep bewustzijn van menschelijke schuld, de angst der ziel voor het eeuwig verderf, de behoefte aan vergiffenis van zonde en aan verlossing, het innig verlangen naar herstel van de verbroken gemeenschap met God, in één woord, om met den psalmist te spreken: het was een verbroken en een verslagen geest. Dit drijft hem in het klooster, dit drijft hem tot allerlei zelfkastijdingen en pœnitenties. Maar hij vindt geen hulp

en geen troost in het klooster en in de kastijding, in alle toenmaals gebruikelijke middelen en wegen der kerk; hij vervalt in een zware ziekte, hij is aan den oever der wanhoop. Daar gaan eindelijk licht en vrede voor hem op in de kennis van de éene waarheid: de rechtvaardigmaking alleen uit het geloof. De voldoening des Zoons Gods heeft volkomen genoeg gedaan voor alle zonden, de mensch kan en behoeft niets zelf te doen tot verzoening met God, hij behoeft slechts deze volbrachte verzoening zich-toe-te-eigenen in het geloof. Geloof is in den kristelijken, voor-al in den evangelischen zin des woords niet enkel een voor waar houden [1]). Maar het onderstelt altijd de boete, het berouwvolle bewustzijn van schuld, het dorsten der ziel naar verzoening met God. Het is verloochening van zich-zelven, van eigen verdienste en eigen kracht door vertrouwen op God-alleen. Het is dus een zedelijke wil, een wil die afstand doet van de zonde, maar een zedelijke wil die niets hoopt van zich-zelven, niets aan zich-zelven toeschrijft, maar alles van God verwacht. Dat dit geloof het middelpunt is der ware gemeenschap des menschen met God en daardoor de voorwaarde tot zaligheid, valt in het oog. Dit is de kennis die LUTHERS ziel, die zijn gansche leven vervult; waarin hij eerst vrede vindt voor zich-zelven, vervolgends de hervorming der kerk. Van haar uitgaande verhief hij zich in de eerste plaats tegen TETZEL, die vergeving van zonde in plaats op het geloof op het koopen van aflaatbrieven bouwde, en wegens dit verzet bemoeielijkt ging hij telkens een stap verder, verwierp alle bestaande instellingen die met de ontdekte hoofdwaarheid in strijd waren: de mis, het kloos-

---

[1]) Ik beandwoord hier tevens de vroeger gemaakte tegenwerping tegen het kristelijk geloof in de verlossing: hoe het denkbaar is dat de zaligheid verbonden kan zijn aan de toevallige, onverschillige omstandigheid dat men iets voor waar houdt.

terleven, het cœlibaat e. a. Zoo ontstond het protestantisme.

LUTHER was in den volsten en edelsten zin des woords vertegenwoordiger van zijn tijd. De diepste drijfveer zijns tijds was gewetensangst en verlangen naar troost, naar redding van het eeuwig gericht, even als die van onzen tijd staatkundige vrijheid. En de leer van de rechtvaardigmaking uit het geloof zonder de verdienste der werken werd toen de leuze des volks, zooals thands de leus der konstitutie het algemeen stemrecht.

Daarom, indien men het verschil tusschen katholicisme en protestantisme juist wil waardeeren, dan moet men al de gewone voorstellingen achterwege laten als zou het bestaan in de tegenstelling van gezach en vrijheid, objektieviteit en subjektieviteit, want dit alles is slechts half waar, en voor zoo ver het waar is is het ondergeschikt en afgeleid. Daarop kom ik later terug. De tegenstelling der beide konfessies berust op een godsdienstig beginsel, Op het geloof aan de zonde en de verlossing (aan de rechtvaardigmaking door de voldoening van Kristus) staan natuurlijk beide konfessies, want het zijn kristelijke konfessies. Maar het protestantisme schrijft de geheele verlossing alleen toe aan God, Kristus, het katholicisme óok aan den mensch. De rechtvaardigmaking — d. i. de vergeving der zonden, bevrijding van het gericht en de instorting van den heiligen Geest — berust volgends het protestantisme enkel en alleen op het offer en de verdienste van Kristus, volgends het katholicisme tevens op 's menschen eigen verdienste door goede werken. De heiligmaking berust volgends het protestantisme alleen op de werking der goddelijke genade, volgends het katholicisme tevens op de vrije medewerking van den menschelijken wil. Niet alsof het protestantisme den mensch en diens wil daarbij geheel zou ignoreeren als ware hij een dood voorwerp. Maar het protestantisme kent tegenover God slechts een passieve, ontvangende verhouding des menschen,

d. i. het geloof dat de verlossing aanneemt en de goddelijke genade in de ziel laat werken. Het katholicisme daarentegen beschouwt den mensch even zeer als God als een zelfstandige aktieve oorzaak zijner rechtvaardigmaking en heiligmaking. Het katholicisme wil een dualisme in het eeuwig Godsrijk, God en den mensch, — het protestantisme wil het monisme, God alles in allen. De godsdienstige drijfveer van het katholicisme is de zelfstandigheid en eigen werksaamheid des menschen niet op-te-offeren, de godsdienstige drijfveer van het protestantisme is de oodmoed, niets van zich-zelven te hebben opdat Gode-alleen de eer zij, en de troost dat de zaligheid niet afhange van het onzekere, van onze volmaking en verdienstelijkheid, maar alleen van het zekere, van de voldoenende daad Gods, dat de mensch niet angstig behoeft te zien op eigen gebrekkig werk, maar met vertrouwen des harten op het werk Gods.

Dit is het wezendlijkst en innigst verschil tusschen katholicisme en protestantisme. Het openbaart zijn invloed op het geheele stelsel der geloofsleer, de dogmatiek, even zeer als op de geheele richting des levens. De dogmatiek is een logiesch stelselmatige ontwikkeling van het geloof. Daarom ligt aan den eenen kant niet in haar-zelve de kracht en de beteekenis der tegenstelling, men moet op het dieper, eenvoudige, godsdienstige motief, op de gesteldheid van het hart zien waar de dogmatiek uit ontstaat, — van den anderen kant is de dogmatiek de autoriteit van dit godsdienstig motief, het moet door haar als zijne ontwikkekeling worden begrepen. Omtrend het dogmatiesch stelsel zijn de termen gewoonlijk de volgende: volgends de roomsche leer is ook na den val het beeld Gods in den mensch slechts verflauwd, ontcierd, maar niet vernietigd, verloren, en na de bekeering kan hij Gods gebod geheel vervullen, ja hij kan noch meer doen dan God in het algemeen van een

iegelijk vordert: de opera supererogationis. Deze overvloeiende verdiensten der heiligen zijn zoo groot, dat zij den minder heiligen te stade komen, de verdiende straf der zondaars uitdelgen. Uit dezen schat deelt de kerk de aflaten uit. De mensch volbrengt dit alles wel-is-waar slechts met de hulp der goddelijke genade, maar door eigen vrijen wil. De eigen heiligmaking en de goede werken zijn daarom verdienstelijk bij God en zijn, de voldoening van Kristus ondersteld, in het wezen der zaak de grond der rechtvaardigmaking in het eeuwig gericht. Volgends de protestantsche leer daarentegen is het beeld Gods in den mensch na den val niet slechts bezoedeld maar vernietigd. Ook de bekeerde wordt nooit heilig, rein van zonde, want de zondige grond zijner aardsche natuur blijft. In plaats van opera supererogationis te verrichten vervult hij niet eens de algemeene goddelijke geboden, want deze algemeene geboden eischen niets minder dan gelijkheid aan God. Wat hij evenwel goeds wil en volbrengt is enkel en alleen Gods werk in hem. Gods genade is niet-alleen dat wat hem bijstaat, de mensch heeft daarbij geen persoonlijke daad, vrije zelfstandige medewerking, maar alleen de negatieve daad, — het laten begaan der genade, — hij heeft derhalve tegenover God volstrekt geen verdienste. En al werd hij een volmaakt heilige, en al werd hij dit door eigen daad, uit eigen verdienste, dan lag toch in de latere heiligheid en verdienste geen verzoening van de vroegere schuld. Wordt in den staat een moordenaar bevrijd van straf indien hij later vrij is van overtreding, en wordt in het rijk van God de zondige mensch vrij van straf indien hij later zonder zonde leeft? Daarom kan de mensch niet voor God bestaan door de hem ingestorte rechtvaardigheid, d. i. het gelouterd leven dat hij als kristen leidt, maar alleen door de toegerekende gerechtigheid van Kristus. De goede werken zijn dus alleen de noodzakelijke vruchten en een kenmerk des geloofs; waar de werken niet goed zijn

wordt onmogelijk het ware geloof gevonden. Het geloof toch is een breken met de zonde, een wil die zich heeft overgegeven aan God, — hoe zou het dan denkbaar zijn zonder de vrucht der goede werken! Maar de goede werken zijn geen grond der rechtvaardiging, de verzoening en voldoening ligt volstrekt niet in hen, maar uitsluitend in de verdienste van Kristus die den mensch door het geloof wordt toegerekend. Daardoor worden natuur en genade ook anders in de beide geloofsbelijdenissen beoordeeld. Volgends het katholicisme bevat de menschelijke natuur-zelve reeds reine, goede krachten, die met de genade overeenstemmen, ongemerkt in haar overgaan; volgends het protestantisme bestaat er een scherpe afscheiding tusschen natuur en genade, is de menschelijke natuur volstrekt boos en al het goede enkel uit genade.

De bewijsvoering der beide partijen, of de mensch heilig kan worden al dan niet, steunt hoofdzakelijk op de verschillende opvatting van de begeerlijkheid (concupiscentia), d. i. de wellustige, eergierige gedachten die in den mensch oprijzen. Het katholicisme houdt deze begeerlijkheid enkel voor een verzoeking die den mensch niet bevlekt, maar wier bestrijding de zegepraal der heiligheid verhoogt; het protestantisme houdt haar voor zonde en bevlekking omdat zij ontspringt uit den wil, slechts in den kwaden wil kan opkomen.

Men moet zich hier wachten voor begripsverwarring. De tegenstelling bestaat niet daarin, dat het protestantisme den nadruk legt op de gezindheid, het katholicisme op de uitwendige daad, want zoo uiterlijk is het katholicisme niet. Het zijn niet enkel de werken als zoodanig, het is de heiliging des menschen die zich daarin openbaart, welke het als grond der rechtvaardigmaking wil laten gelden. De tegenstelling van geloof en werken is niet die van gezindheid en daad. Zij wordt juister opgevat, zooals de beroemdste nieuwere theoloog der roomsche kerk, Möhler, dit doet, als de tegenstelling

der godsdienstige en zedelijke zijde. Volgends het katholicisme namelijk zal de eigene inwendige zielsgesteldheid des menschen, zijne volmaking, het rechtvaardigend beginsel zijn, volgends het protestantisme daarentegen enkel zijne betrekking tot God, de verloochening van zich-zelven ten einde alles te verkrijgen van God. Doch het protestantisme geeft daardoor niet, zooals MÖHLER meent, het zedelijk beginsel op of acht het gering, maar het ziet er geen verzoenende kracht in.

Uit de grondvesting der zaligheid tevens op 's menschen eigen verdienste en heiliging ontspringt de roomsche leer van het vagevuur: al naar den graad der heiligmaking komt men in den hemel of moet men meer of minder trappen van loutering in het vagevuur doorloopen. Volgends het protestantisme daarentegen is er alleen geloof en zaligheid, aanneming van Kristus verdienste, en deze is de voor een iegelijk volmaakte heiliging.

In deze dogmatische ontwikkeling moge het verschil der beide konfessies een verschil schijnen te wezen van twee filozofische stelsels, wier spitsvondigheden men veilig aan de school over kan laten. Maar in der daad is het een verschil in het inwendigst godsdienstig bewustzijn dat zich daarin openbaart: de zelfwerksaamheid en eigen verdienstelijkheid des menschen, en de volkomen overgave aan de verdienste en het werk Gods; daarom openbaart zich ook, zooals reeds opgemerkt is, zijn invloed even sterk in de richting des levens als in de dogmatiek. In de roomsche kerk heerscht de asketische richting die streeft naar ongewone verloochening, ongewone boetedoeningen, ongewone leefwijze, die zich uitstrekt tot den afstand van natuurlijke betrekkingen des levens, het huwelijk, den eigendom, gezelligheid. Cœlibaat, kloosterleven, kluizenarij gelden als opera supererogationis, als een overtreffen van het algemeene goddelijke gebod, gelden als verdienste bij God, als middelen

om voor eigen zonden en zelfs voor die van anderen te voldoen.

Het protestantisme daarentegen verwerpt alle askeze van dien aart. De mensch moet niet door kastijding en verloochening van eigen vinding genoegdoening zoeken, niet in zelf uitgedachte leefwijze de heiligmaking najagen, maar in de geordende verhoudingen des levens, huwelijk, eigendom, beroep, eenvoudig zijn plicht betrachten. Wat hij daarin toch altijd te kort komt, daarover moet hij zich inwendig vernederen in oodmoed voor God en geloovig berusten in de voldoening van Kristus.

Uit deze omschrijving van de godsdienstige tegenstelling tusschen katholicisme en protestantisme blijkt, hoe verkeerd het heerschend vooroordeel is dat het protestantisme slechts de eerste schrede geweest is tot de hedendaagsche ongeloovige waereldbeschouwing, en dat deze daarom meer verwant aan het protestantisme, dat het katholicisme daarvan geheel het tegenovergestelde is. Dit is alleen waar ten opzichte van de kerkelijke inrichtingen. Ook daarin, dat de hedendaagsche waereldbeschouwing even als het protestantisme de roomsche askeze verwerpt. Maar dit vloeit niet voort uit hetzelfde beginsel. Want het protestantisme verwerpt deze askeze uit oodmoed, omdat het niet door middel van willekeurige kastijdingen en boeten voor de zonde wil voldoen, — de hedendaagsche waereldbeschouwing omdat zij geen verzoening harer zonden van noode heeft; het protestantisme omdat het binnen de grenzen der door God gestelde orde aan den eisch zijner wet vasthoudt, — de hedendaagsche waereldbeschouwing omdat zij van geen goddelijke wet wil weten. Maar met betrekking tot het eigenlijk wezen van katholicisme en protestantisme is het juist omgekeerd. Het katholicisme is met zijne godsdienstige opvatting veel nader bij de tegenwoordige verlichting dan het protestantisme. Want het schrijft den mensch toe vrijheid van wil, de kracht tot volmaaktheid, eigen verdienste, zij het ook slechts bij wijze van afleiding

uit het geloof aan de verlossing. Dit is de wijze van voorstelling bij den natuurlijken mensch; hij gevoelt zich als een wezen dat van God gescheiden is en zijn eigen wil volgt. Er is een volledige verheffing noodig boven de natuurlijke gewaarwording, opdat de mensch zich leere kennen als een door en door kreatuurlijk wezen, even als bij de eerste scheppingsdaad zoo ook bij iedere openbaring van den wil, waarin alles wat een van God afgezonderde zelfstandigheid heeft, alles wat van Zijne eigene natuur is, uit den booze en alleen dat goed is wat God-zelf is. Hier schuilt ook de wortel der vereering van de heiligen, ja zelfs de Mariadienst behoort hiertoe, want daarin idealizeert en vergoodt de mensch zich-zelven.

Terwijl de rechtvaardiging alleen uit het geloof het middelpunt is van het protestantisme, kan men niet omgekeerd zeggen dat de tegenovergestelde leer, de rechtvaardiging door de verdienste der werken het middelpunt is van het katholicisme. Zijn middelpunt is in tegendeel een leer die daarvan verschilt, de leer van de kerk. Wel is de leer der rechtvaardigmaking niet zonder invloed op de leer van de kerk, maar nochtans heeft de laatste haar eigen wortel en hare van dit dogma onafhankelijke gronden, en tot haar recht begrip moet men uitgaan van het katholicisme, even als tot het recht begrip der rechtvaardigmaking van het protestantisme. Hare hoofdtrekken zijn: God (of Kristus) heeft een bepaalde inrichting en form der kerk Zelf voorgeschreven en ingesteld, bestaande uit de rangordening (hiërarchie): priester, bisschop, paus; een andere in hare plaats te stellen is tegen Gods gebod. De leden dezer hiërarchie leiden hunne volmacht af van de oplegging der handen in onafgebroken volgorde sedert Kristus en de Apostelen, die zal voortduren tot het einde der waereld. Zij verkrijgen daardoor een bizondere geschiktheid voor de handelingen en het bestuur der kerk, die geen ander

bezit en alleen tot hen onafscheidelijk behoort — character indelebilis. Zij hebben het gezach over de kerk, alle kristenen zijn tot gehoorzaamheid aan hen verplicht. Zij hebben de inspiratie (d. i. wonderbare goddelijke ingeving) voor de beslissing omtrend de leer en daardoor onfeilbaarheid, zoo dat geen hunner uitspraken over de leer kan dwalen, en er derhalve ook geen kan worden herroepen. Deze instelling, de middelen der genade en wonderen, het sakrament des avondmaals bestaat slechts door hare priesters; zonder haar is het slechts een gewoon, nutteloos gebruik van brood en wijn. Zij is eindelijk de middelares des heils. Zij volbrengt in de mis het dagelijksch offer tot vergeving der zonden, en tot haar te behooren, haar te gehoorzamen is de voorwaarde ter zaligheid. Buiten deze hiërarchie is er geen gemeenschap met Kristus. Derhalve een groote, alles omvattende gemeenschap, die alle volken vereenigt, en onafgebroken door alle tijden heengaat; een zichtbare instelling van welke de middelen der genade uitgaan, door welke lichamelijk tastbaar de verzoening wordt meêgedeeld; die niet enkel Gods bevel ten uitvoer brengt, maar zelve in zijne plaats is, een afschijnsel, een aardsche voorsmaak van het eeuwig Godsrijk, — dit is het levend motief van het katholicisme.

Deze groote objektieviteit vervult geheel het katholiek bewustzijn; het individu moet daarin verdwijnen, haar geloof onvoorwaardelijk aannemen, zijn leven onvoorwaardelijk onderwerpen aan hare leiding ter heiligmaking, aan de verordeningen des bisschaps, aan de leiding des priesters en biechtvaders. Terwijl het katholicisme 's menschen vrijheid van wil leert tegenover God, geeft zij haar geheel op tegenover de kerk; de sakramenten werken zonder toedoen des menschen, ex opere operato; enkel en alleen op de intentie des priesters dat hij een sakrament wil bedienen komt het aan, volstrekt niet op het geloof van hem die het ontvangt.

XXVIII.

Het middelpunt van het katholicisme is niet het leerstuk van de rechtvaardigmaking, maar dat van de kerk; het geloof dat zij in een bepaalden vorm en in bepaalde personen door God is ingesteld, gevolmachtigd en geïnspireerd, en dat zij de middelares is van het heil der ziel, d. i. zelve een verlossende zonde delgende kracht is. Hiertegen verzet zich het protestantisme; het ontkent de goddelijke instelling der hiërarchie, het ontkent haar middelaarskarakter. Dit verschil in het dogma van de kerk is het tastbaarst en daarom het meest doorgedrongen in het openbare bewustzijn.

In de eerste plaats ontkent het protestantisme de goddelijke instelling der hiërarchie, d. i. het loochent dat de goddelijke beloften en volmacht der kerk aan deze bepaalde instelling, aan deze personen (priesters en bisschoppen) gebonden zijn, maar dat overal kerk is en de volmacht en de beloften der kerk zijn, waar geloof is en gemeenschap des geloofs, waar twee of drie vergaderd zijn in den naam van Kristus. Diensvolgends heeft de hiërarchie geen goddelijk recht op de gehoorzaamheid der kristenheid en de werksame bediening van de sakramenten, met name van het avondmaal, en is het juiste oordeel over de leer niet aan de hiërarchie gebonden.

Deze beteekenis hebben de protestantsche leerstellingen van de onzichtbare kerk en van het algemeene priesterschap. Onzichtbaarheid der kerk beteekent namelijk dat de kerk niet is de hiërarchie (al de bisschoppen onder den paus), maar de gemeenschap der geloovigen, dergenen die door den heiligen Geest verbonden zijn; wie echter de geloovigen zijn weet God-alleen, is voor den mensch onzichtbaar. Algemeen priesterschap beteekent: wat men als het wezen der priesters beschouwt, wat de roomsche geestelijkheid uitsluitend zich-zelve toeschrijft, namelijk de sa-

krammenten te bedienen, over de leer te oordeelen, komt elken kristen toe, zij zijn derhalve allen priesters. Het protestantisme doet daardoor geen afstand van de zichtbare kerk, van een regeling en van bizondere dienaars der kerk; het laat de sakramenten in den regel alleen door de predikanten bedienen, en heeft besturen die de kerk regeeren. Maar dit alles heeft in het protestantisme alleen plaats ter wille van orde en regel, niet wegens een goddelijk voorschrift, niet uit kracht van het goddelijk recht eener bizondere kerkinrichting of van bepaalde personen. Waar geloovigen zijn daar moet door den inwendigen drang des geloofs en volgends goddelijk bevel een uitwendige inrichting ontstaan ter wille van prediking, sakrament en kerkelijke tucht. Welken vorm die inrichting heeft, hetzij de zweedsche bisschoppelijke, hetzij de hollandsche presbyteriale, daarvoor bestaat geen goddelijk bevel, en zoo al enkele afdeelingen der euangelische kerk de goddelijke instelling van sommige punten aannemen, bijv. van de deelneming der gemeente of van bisschoppen, is het protestantisme het toch daarover eens dat op zijn hoogst de bepaalde ambten, maar nooit de bepaalde personen als zoodanig goddelijke volmacht hebben. Volgends het katholicisme zijn bepaalde personen in het bezit daarvan; het is Pio Nono en het zijn al de tegenwoordige roomsche bisschoppen met name te noemen, die van God de volmacht hebben de kerk te regeeren, en wie aan deze personen ongehoorzaam is, is gescheiden van God. Zulk een onderwerping aan bepaalde personen kent het protestantisme niet. Daarom bestaat de kerk, van het protestantsch standpunt, behalven in den onzichtbaren band des geloofs, wat hare zichtbare zijde betreft in de prediking, de sakramenten en de kerkelijke tucht, niet in het organisme der ambten en vooral niet in de personen die het ambt bedienen. Vervolgends hecht het er niet aan of de predikanten en besturen hun ambt door handoplegging afleiden van de apostelen;

waar een geloovige gemeente is kan zij-zelve op nieuw de geestelijke ambten in haar midden oprichten. Het schrijft aan de dienaren en besturen der kerk niet een bijzondere goddelijke bekwaamheid (character indelebilis), niet een stand toe, maar enkel een ambt, een bepaalde verrichting, die zij dus, even als elk ander beroep, ook weer kunnen laten varen; daarom maakt het ook de eigenlijke geestelijke macht der kerk en de kracht der sakramenten niet daarvan afhankelijk. Volgends het katholicisme kan het avondmaal niet geldig bediend worden dan door den priester; twee leeken op een schip dat vergaat of in muhammedaansche gevangenschap kunnen het niet aan elkander uitreiken. Volgends het protestantisme moeten, alleen ter wille van de orde, in den regel de predikanten het bedienen, maar geldig is het altijd, wie het ook bedient, en in geval van nood kan ieder het uitdeelen.

Het protestantisme ontkent eindelijk de onfeilbaarheid der hiërarchie. De belofte van Kristus: „Ik zal u den Geest zenden die u in alle waarheid zal leiden", welke het katholicisme op de kerk, d. i. op de hiërarchie toepast en volgends welke deze onfeilbaar moet zijn, past het protestantisme toe op de geheele kristenheid, op de levende gemeenschap der geloovigen, en wel naar de mate van haar geloof en heiligmaking; ten gevolge van het algemeene priesterschap kent het een iegelijk de bekwaamheid toe over de leer te oordeelen, en daardoor de verandwoordelijkheid zijns geloofs. Derhalve, terwijl het katholicisme geloof vordert op gezach der kerk, verlangt het protestantisme eigen onderzoek aangaande de leer.

Het tweede verschil tusschen het protestantisme en het roomsche dogma van de kerk is de ontkenning van het bemiddelend karakter der kerk. Het protestantisme erkent de kerk wel als een noodzakelijk middel om de menschen tot geloof, d. i. tot Kristus te brengen. Maar in de eerste plaats

verstaat het protestantisme dit slechts van de kerk in de beteekenis welke het aan het begrip kerk hecht, d. i. van geheel de levende werksaamheid der kerk, dus prediking, sakrament en gemeenschap der heiligen, in welke de heilige Geest werkt, niet van de organen der hiërarchie, niet van bisschop en priester. In de tweede plaats schrijft het protestantisme aan de kerk geen verzoenende, zondendelgende kracht toe; het beschouwt haar slechts als middel en werktuig om de verlossing tot de menschen te brengen, maar niet zelve als een macht der verlossing. Volgends het katholicisme ligt buiten het offer van Kristus en het geloof noch een zelfstandige macht der verzoening in het misoffer der kerk en de andere sakramenten ex opere operato, in hare zegeningen en wijdingen, en ligt er buiten de gehoorzaamheid aan God noch een zelfstandige macht ter zaligheid in de gehoorzaamheid aan de kerk als zoodanig. Deze zelfstandige, niet enkel instrumenteele kracht der kerk loochent het protestantisme. Het beschouwt de kerk als een elektrieken leider door welken de goddelijke vonk tot den mensch komt, maar het katholicisme beschouwt de kerk als een gloeiend ijzer dat zelf brandende kracht heeft. Hier vertoont zich het grondbeginsel van het protestantisme, de rechtvaardigmaking alleen uit het geloof, noch in een andere, niet minder werksame toepassing, namelijk niet slechts in tegenstelling met de rechtvaardigmaking uit 's menschen eigen verdienste, maar ook in tegenstelling met de rechtvaardiging wegens de verzoenende kracht der kerk. Ja de laatste is in het katholicisme een noch veel sterker motief dan de verdienste des menschen; het zou eerder afstand doen van de verdienste des menschen dan van de verzoenende kracht der kerk. Ook tegenover deze verzoenende kracht der kerk plaatst het protestantisme zijn geloof aan de rechtvaardigmaking alleen wegens de verdienste van Kristus. Daardoor komt het dat het katholicisme zich alleen verbonden weet met

Kristus door middel van de kerk, zijn geloof aan Kristus het altijd weêr terug voert tot de verrichtingen der kerk, het protestantisme daarentegen zich altijd in onmiddelijke persoonlijke gemeenschap met Kristus bevindt, ja de kerk-zelve het geloof altijd van zich-zelve af- en tot Kristus opleidt. Dit is het middelpunt van het verschil tusschen het katholiek en protestantsch bewustzijn.

Het gantsche verschil in het dogma van de kerk kan men in één begrip samenvatten: het katholicisme leert, het protestantisme ontkent het theokratiesch karakter der kerk. Dit karakter behoort tot de eeredïensten der oudheid, vooral tot het jodendom, en beteekent dat de kerk in hare bepaalde ambten en bepaalde personen door God is ingesteld en geïnspireerd, dat zij in zich-zelve een verzoenende kracht bezit, dat zij niet-alleen Gods bevelen ten uitvoer brengt, maar zelve Zijne plaats op aarde bekleedt.

Een uitvloeisel van het dogma is de belangrijke kwestie omtrend Schrift en traditie. De heilige Schrift wordt door beide partijen als de onfeilbare bron der openbaring erkend, dit is geen eigenaardigheid der euangelische kerk. De roomsche kerk voegt er echter noch iets bij. Zij schrijft zich-zelve, d. i. aan de hiërarchie, de authentieke, onfeilbare verklaring van de Schrift toe, zij beweert verder in het bezit te zijn van geopenbaarde waarheden die niet in de Schrift staan, zooals bijv. de leer van het vagevuur, door middel eener mondelinge overlevering (traditie) sedert de apostelen, van welke overlevering de hiërarchie wederom de onfeilbare bewaarster is; ja zij beschouwt in zeker opzicht de hiërarchie als een voortdurende bron van nieuwe openbaringen voor zoo ver zij noodig zijn tot opheldering en ontwikkeling van de reeds gegevene. Dit alles berust op de onfeilbaarheid der kerk en haar theokratiesch, d. i. God vertegenwoordigd karakter. Het protestantisme kan aan de hiërarchie niet de onfeilbare uitlegging van de Schrift, niet de onfeilbare be-

waring van de traditie toekennen. Het kent elken geloovige dezelfde kennis toe. Het verwerpt alle traditie, beweert dat de heilige Schrift de geopenbaarde waarheid volledig bevat, en verklaart alles wat niet in haar begrepen is voor leering en inzetting van menschen. De geheele tegenstelling komt hier op neer: de autoriteit over de leer is volgends het protestantisme alleen de heilige Schrift, volgends het katholicisme de autoriteit der kerk. Indien men zou willen zeggen: volgends het protestantisme is het de individueele uitlegging van de Schrift, dan ware dit onjuist, want deze wordt niet door het protestantisme erkend; het leert het ondubbelzinnig, duidelijk, doorzichtig karakter der Schrift, bij gevolg een objektieve, reeds gegeven uitlegging die niet meer behoeft te worden gezocht, d. i. de Schrift legt zich-zelve uit.

Hieruit volgt een eigenaardige verandering der verhouding. Volgends het katholicisme wordt de leer getoetst aan de kerk, volgends het protestantisme wordt de kerk getoetst aan de leer. D. i. het katholicisme zegt: er is geen kenmerk of de leer waar of valsch is, dan alleen dit, of zij van de wettige kerkelijke macht, d. i. van de van Kristus en de apostelen afstammende hiërarchie uitgaat of niet; Paus en bisschoppen, — het wettig koncilie, — geven de ware leer; het protestantisme, dat hunne uitspraken verwerpt, heeft derhalve noodwendig een valsche leer. Het protestantisme zegt omgekeerd: er is geen kriterium voor de ware zichtbare kerk dan dit, of zij de ware, van Kristus en de apostelen afkomstige, dus de schriftuurlijke leer bewaart; paus en bisschoppen weerspreken deze leer, bij gevolg zijn zij niet de ware kerk (en mogen zij niet langer gehoorzaamd worden). Dáar ligt al het gewicht op de apostolische opvolging van personen, hier op de apostolische leer.

Volgends het katholicisme is daarom de kerk gelijksoortig met den staat. Het eerste en beslissende is de legitiemiteit der autoriteiten die de macht uitoefenen; daarnaar richt zich

alles. Volgends het protestantisme daarentegen is de kerk geheel ongelijksoortig met den staat; het eerste en beslissende is hier in de eerste plaats het levendig geloof, vervolgends de zuiverheid, schriftmatigheid der leer, daarvan hangt de legitiemiteit der autoriteiten af die men niet moet gehoorzamen wanneer zij de valsche leer vasthouden.

Men maakt de tegenwerking: wanneer het protestantisme de kerk toetst aan de leer, waaraan toetst het dan weder welke leer de ware, d. i. de ware uitlegging van de heilige Schrift is? Op deze tegenwerping moet het protestantisme erkennen dat het daarvoor geen uitwendig kenmerk heeft, maar dit alleen uit den geest geestelijk kan beoordeelen, dat het dus een iegelijk op de Schrift en zijn geweten moet wijzen. Voorzeker heeft het katholicisme een uitwendig en daarom zeker kenmerk, of de bisschoppen, de pausen, de kerkvergaderingen wettig zijn. Daarnaar wordt alles uitgemaakt; toetsing van de besluiten der konciliën aan de Schrift en het geweten is niet noodig en niet geoorloofd. Maar of zulk een uitwendig kriterium der geloofsleer, volgends hetwelk ook de ongeloovige, indien hij slechts het kerkelijk recht verstaat, over hare waarheid kan oordeelen, een bewijs vóor of tegen het roomsche dogma van de kerk is, dat is de kwestie.

Het verschil met het katholicisme is derhalve duidelijk, maar de eigen pozitieve ontwikkeling der protestantsche opvatting van het wezen der kerk is niet duidelijk en bepaald. Het blijft de vraag, welk verband er bestaat tusschen de onzichtbare en de zichtbare kerk: of er voor den uitwendigen vorm der inrichting hoe genaamd geen voorschrift van God bestaat, of hij geheel willekeurig is, dan in hoe ver dit wel bestaat en wat dit vordert; of de kontinuïteit der kerk, de overlevering van het ambt en de instellingen sedert de apostelen volstrekt geen beteekenis en belofte heeft; of men naar welgevallen en ieder oogenblik de kerk, wat hare

uitwendige zijde betreft, op nieuw mag beginnen. Slechts eenige afdeelingen der protestantsche kerk hebben op de eerste vraag een andwoord. De gereformeerden namelijk, de presbyterianen leeren de goddelijke instelling van de presbyteriale regeling der kerk. Dit wordt echter tegengesproken, niet-alleen door de engelsche episkopalen, maar ook door de Lutherschen, die in het algemeen elk bepaald goddelijk voorschrift loochenen, en in het bizonder de presbyteriale inrichting (stellig met recht) niet als apostoliesch erkennen. Hier is dus noch gebrek aan helderheid en ontwikkeling.

Dit is de onderlinge verhouding der konfessies.

Hieruit blijkt: het godsdienstig bewustzijn der katholieken en protestanten heeft zijn grondslag niet op hetzelfde punt: het protestantisme heeft dien in de leer van de rechtvaardigmaking, het katholicisme in de leer van de kerk. Een vroom katholiek zou zich misschien niet stooten aan de protestantsche leer der rechtvaardiging, dat men vergeving van zonde en zaligheid louter uit genade zonder eigen verdienste ontvangt, maar hij kan geen afstand doen van de heilige katholieke kerk, die hij door het protestantisme, die hij wellicht door deze leer der rechtvaardiging bedreigd ziet. Een onbevangen protestant zou misschien tegen den geheelen katholieken kerkvorm niets hebben in-te-brengen. Melanchton verklaarde noch in de artikelen van Smalkalden dat hij de oppermacht des pausen gaarne wilde erkennen, maar dat hij geen afstand kon doen van de rechtvaardigmaking alleen uit de verdienste van Kristus, zonder verdienste der werken en zonder verdienste der kerk. Daardoor ligt ook de kracht der beide konfessies elders. De protestantsche leer der rechtvaardiging is een leer uit één stuk, uit één geloofsvuur, zooals er van de zijde van het katholicisme geen valt aan-te-wijzen; de roomsche leer der rechtvaardiging is veeleer slechts een verwerping en beperking van de protestantsche leer: zij

berust op het berekenend overleg om het best van alle zijden in veiligheid te zijn, om de partijen, de koteriën te voldoen. Gene is het werk van een held der godsdienst en van een geloofsverheffing der volken; deze is het werk van diplomatieke konferenties. Omgekeerd is de katholieke leer van de kerk een leer uit één stuk en uit één geloofsvuur; de protestantsche leer van de kerk daarentegen is van den eenen kant slechts iets negatiefs, een protest tegen de roomsche hiërarchie, van den anderen kant, pozitief, slechts het aanslaan van een grondtoon, zonder ontwikkeling en zonder overeenstemming in de protestantsche geloofsbelijdenissen-zelven. Men zou bijna kunnen zeggen: tegenover het protestantsche artikel van de rechtvaardigmaking staat in het katholicisme een vacat, en tegenover de katholieke leer van de kerk staat in het protestantisme een niet zeer leesbaar artikel.

De inwendigste levenskrachten der beide konfessies zijn diensvolgends geen rechtstreeksche tegenstellingen, daar zij zich op een geheel verschillend gebied bewegen. Zij staan in hare tegenwoordige ontwikkeling indirekt tegenover elkander, in hare werkingen en konzekwencies, doch niet op zulk een wijze als men doorgaands aanneemt. Voorzeker, de protestantsche leer van de rechtvaardigmaking sluit zekere trekken van het roomsche dogma, namelijk de verzoenende kracht der kerk, volstrekt buiten. Daarentegen is de algemeen door de protestanten gekoesterde meening onjuist, volgends welke de roomsche leer aangaande de kerk enkel een gevolg is van de roomsche leer aangaande 's menschen aanleg tot heiligheid. Want zelfs de leer van de onfeilbaarheid grondt het katholicisme niet op de geschiktheid tot volmaakte heiligheid bij den mensch, maar op een bijzonder goddelijk wonder; zij bestaat juist daarin dat paus en bisschoppen ondanks persoonlijke goddeloosheid, nochtans, voor zoo ver zij in hun ambt zijn, door God bezield worden. Ja de onfeilbaarheid der kerk wordt gegrond op de zondig-

heid des menschen, ten gevolge waarvan de zuivere leer niet bewaard kan blijven zonder tusschenkomst van het goddelijk wonder der inspiratie. Bovendien bevat de roomsche leer van de kerk dieper motieven, die als zoodanig en afgezien van hunne tegenwoordige ontwikkeling, niet in strijd zijn met de hoofdleer van het protestantisme, zooals de katholiciteit en de kontinuïteit der kerk, en zelfs hare autoriteit over de leden. De motieven van het katholieke dogma der kerk hebben hun zelfstandigen grondslag, geheel onafhankelijk van de beginselen omtrend rechtvaardiging en genade.

De konfessies kunnen in hare tegenwoordige gesteldheid niet met elkander vereenigd worden, en menschelijke pogingen van dien aart zijn dwaasheid. Maar de erkenning dat elke belijdenis haar eigen wezendlijk motief heeft, dat zij niet rechtstreeks tegenover elkander staan, geeft ten minste hoop op een toekomstige toenadering en vereeniging en voorloopig reeds grond tot vrede en verzoening.

Na de beschouwing van de tegenstelling tusschen katholicisme en protestantisme op godsdienstig kerkelijk gebied, moeten we een blik werpen op haren invloed op de denkwijze omtrend den openbaren staatkundigen toestand. De bijna algemeen heerschende voorstelling is die, dat de tegenstelling van katholicisme en protestantisme volgends hare algemeene beginselen het verschil vertegenwoordigt van objektieviteit en subjektieviteit, autoriteit en vrijheid. Het katholicisme bezit in zijne kerk een groote objektieviteit, waaraan het individu zich overgeeft; het bezit in de hiërarchie een autoriteit die op zich-zelve steunt, waaraan de mensch zich onvoorwaardelijk onderwerpt. Het protestantisme daarentegen plaats het individu en de subjektieviteit boven de kerk, de vrijheid zijner overtuiging, zijner schriftverklaring boven hare autoriteit; ja, zooals het reeds genoemd is, het innigst beginsel van het protestantisme

is de soevereiniteit der menschelijke rede. Dien overeenkomstig wordt dan ook aangenomen dat de reformatie het begin is dat noodwendig op de revolutie uitloopt, dat het protestantisme beginselen op godsdienstig kerkelijk gebied heeft doen gelden, wier toepassing op het gebied der staatkunde de revolutie is. Aan de opzegging van de gehoorzaamheid aan de wettige kerkelijke macht, paus en bisschoppen, beandwoordt de opzegging van de gehoorzaamheid aan de wettige macht in den staat, koning en vorsten; aan de verwerping van de apostolische successie de verwerping der legitiemiteit van het vorstelijk erfrecht. Wat de soevereiniteit der individueele rede is op het gebied des geestes, is op het gebied der openbare orde de soevereiniteit van den individueelen wil, bij gevolg de volkssoevereiniteit. Even als de reformatie het gantsche verleden der kerk heeft verworpen, ten einde haar op nieuw op-te-richten, zoo heeft de revolutie den staat omver geworpen, ten einde hem a priori te beginnen. Het protestantisme als de eerste schrede der kerkelijke revolutie, daar het de autoriteit der kerk opheft, voert dan ook met dezelfde onweerstaanbare logika tot de volgende trappen, tot rationalisme, atheïsme en pantheïsme, even als de eerste schrede der revolutie het liberalisme onophoudelijk verder dringt tot demokratie en kommunisme. Een protestant moet derhalve, wanneer hij konzekwent wil zijn, ook staatkundig vrijzinnig, d. i. de revolutie toegedaan zijn, hetzij als liberaal of als demokraat, en omgekeerd, wie op politiek gebied autoriteit en geschiedenis vertegenwoordigt, wie zich hier reeds verzet tegen de eerste schrede op de baan der revolutie, het liberalisme, moet konzekwent katholiek worden.

Op deze gewone voorstelling wensch ik te andwoorden.

XXIX.

Er is geen analogie die meer indruk maakt dan die tus-

schen reformatie en revolutie, tusschen het protestantisme op kerkelijk en het liberalisme op staatkundig gebied, en ik geloof dat deze analogie niet scherper kan worden omschreven dan onlangs door mij is gedaan: opzegging van de gehoorzaamheid aan de hiërarchie = opzegging van de gehoorzaamheid aan de monarchie; verwerping van de apostolische successie = verwerping van de vorstelijke legitiemiteit; soevereiniteit van de individueele rede = soevereiniteit van den individueelen wil (volkssoevereiniteit); de logiesch noodwendige volgreeks van liberalisme, demokratisme, kommunisme = die van protestantisme, rationalisme, atheïsme [1]). Deze analogie wordt dan ook door twee tegenovergestelde partijen tegen de konservatieve protestanten aangevoerd: door de katholieken, ten einde hen door hun konservatisme tot het katholicisme te brengen, door de liberale protestanten, ten einde hen door hun protestantisme tot het liberalisme te bewegen. Nochtans

---

[1]) In zijn beknopt maar zakelijk geschrift: *Het protestantisme als staatkundig beginsel* omschrijft STAHL deze analogie met de volgende woorden: „Het wordt als een bewering die bijna geen tegenspraak meer lijdt volgehouden, dat de reformatie op godsdienstig gebied heeft begonnen, wat de revolutie op staatkundig gebied voltooit: de reformatie is verzet tegen het kerkelijk, de revolutie verzet tegen het waereldlijk gezach; de reformatie vernietigt de monarchie in de kerk, de revolutie vernietigt de monarchie in den staat; de reformatie predikt het algemeene priesterschap en het gezach der gemeente, de revolutie de égalité en de soevereiniteit des volks; de protestantsche koningsmoord aan KAREL I. was de voorlooper van den revolutionairen koningsmoord aan LODEWIJK XVI. Het protestantisme verlangt van een ieder zelfstandig onderzoek van de Schrift en grondt daardoor het beginsel der subjektieviteit, d. i. der afscheiding des menschen van de gegeven, overgeleverde waarheid en orde, en niemant ontkent dat dit het beginsel is van het rationalisme en de revolutie. Daarom is de reformatie de bron van den godsdienstigen en politieken afval, ja deze afval-zelf, en is er alleen in het katholicisme autoriteit, objektieviteit, konservatie". Al deze welsprekende beweringen tracht de geniale schrijver in het aangehaalde boek te weerleggen.

bestaat deze analogie niet in waarheid. Het gevoel van zekerheid en onweerlegbaarheid waarmeê zij wordt aangevoerd berust in tegendeel op twee valsche onderstellingen. Zij berust in de eerste plaats op de onderstelling dat het wezen en middelpunt van het protestantisme gelegen is in zijn beginsel van kerkregeling, terwijl het in der daad ligt in zijn geloofsbeginsel, de rechtvaardiging uit genade, welk beginsel volstrekt geen punt van aanraking voor deze analogie aanbiedt. Vervolgends berust zij op de onderstelling dat kerk en staat gelijksoortig zijn, dat beiden steunen op denzelfden grondslag van uitwendig gezach en rechtsgeleerde legitiemiteit der macht, dat derhalve voor staat en kerk alles parallel loopt. Deze gelijksoortigheid echter van staat en kerk wordt door ons betwist. Ten einde de dingen onbevooroordeeld te kunnen beschouwen moet men de eerste onware en de laatste onbewezen onderstelling ten minste niet als uitgemaakte waarheden verkondigen.

Het is waar, het protestantisme is een geestelijk beginsel, een beginsel van verhoogde persoonlijkheid, dus van subjektieviteit; het steunt op inkeer des menschen in zich-zelven, op zijne diepste zelfsbewustheid en hoogste zelfwerksaamheid. Zoo verwerpt het de roomsche genademiddelen ex opere operato zonder eigen wils- en geloofsdaad des menschen. Het schat uitwendigheden en werken niet zeer hoog en ziet enkel op 's menschen binnenste, zijn gemeenschap met God, zijn geloof. De hoofdleer der rechtvaardiging onderstelt dezen inkeer des menschen in zich-zelven, want daardoor wordt hem de afgrond zijner zonden openbaar. Wanneer men een geestelijk lied van Bernhard van Clairveaux met protestantsche kerkliederen vergelijkt, dan schijnt wel het eerste meer objektief, een hymne door welke de mensch wechsmelt in bewondering van de heerlijkheid Gods, zonder meer te denken aan zich-zelven, terwijl de laatsten meer een beschouwing behelzen van den mensch en diens verlos-

sing, maar deze subjektieviteit is niet in strijd met objektieviteit. In tegendeel, zulk een inkeer des menschen in zich-zelven sluit niet uit maar is noodig, zal hij van zich-zelven opklimmen tot dat hoogere dat boven hem is, tot God. Daarom is de protestantsche leer der rechtvaardigmaking, die op inwendige volstrekte subjektieviteit berust, tevens de hoogste volstrekte objektieviteit. Want zij bestaat daarin, dat de mensch niets meer in zich-zelven en van zich-zelven heeft en zoekt, maar alles alleen in God en in Gods verlossende werksaamheid. Het katholicisme daarentegen ontbeert de volle objektieviteit; het verwerpt de volledige overgave des menschen aan God, behoudt noch iets voor 's menschen eigen kracht en verdienste, ziet op eigen werken en heiligmaking tot verkrijging van de zaligheid, in plaats van even als het protestantisme op God te zien. Volgends hetzelfde beginsel van subjektieviteit eischt het protestantisme zelfstandig onderzoek van de heilige Schrift, het laat den mensch-zelf zijn geloof voor God verandwoorden, noopt hem zich van zijn geloof door eigen werksaamheid te verzekeren, zich te verdiepen in de bron der goddelijke openbaring, terwijl de katholiek zijn geloof van de kerk moet ontvangen zonder het aan de Schrift te toetsen, ja zonder dat hij de hoofdbron, den bijbel, behoeft te kennen. Maar ook hierin heft de protestantsche eisch van de hoogste subjektieve zelfwerksaamheid de objektieve waarheid en de autoriteit geenszins op; het erkent in de heilige Schrift, als het woord van God, een autoriteit waaraan het de menschelijke rede onvoorwaardelijk onderwerpt, en erkent in de hoofdleer welke de reformatie belijdt den boven allen twijfel verheven inhoud der heilige Schrift, derhalve de objektieve waarheid. Het protestantsch beginsel van individueel onderzoek van de heilige Schrift is geen volmacht om het gezach der Schrift-zelve twijfelachtig te maken en haar naar welgevallen te verklaren, maar is enkel de weg langs welken het individu tot het objektieve ware geloof

komt. Het protestantisme vordert even onvoorwaardelijk en ontwijfelbaar het geloof aan de euangelische leerstellingen als het katholicisme het geloof aan de kerk, doch men moet het niet van buiten af maar inwendig, niet door menschelijk maar door goddelijk gezach ontvangen. Het protestantisme zegt niet: een iegelijk onderzoeke de Schrift en wat hij er in vindt moet hij gelooven, dan wordt hij zalig, maar het zegt: deze bepaalde leer van de verlossing door den Zoon van God, zooals wij u die verkondigen, is de eeuwige waarheid der Schrift, en wie haar verwerpt is verdoemd; doch gij moet haar niet aannemen op ons gezach, maar zelf toetsen aan de Schrift en aan uw hart. Het is derhalve niet een opgeven van de objektieve waarheid, maar de eisch van hare innerlijke, zelfbewuste, subjektieve toeëigening. De bewering dat het wezen van het protestantisme de soevereiniteit is der individueele rede berust op onkunde. Het protestantisme ruimt aan de individueele rede, in het algemeen aan de menschelijke rede niets in. In geringschatting van de rede, dat zij niet in staat is de goddelijke dingen te kennen ja zelfs tot hare kennis bij-te-dragen, gaan LUTHER en de hervorming veel verder dan het katholicisme. Maar ook aan het individueel onderzoek van de Schrift kent het protestantisme geen soevereiniteit toe, niet-alleen geen soevereiniteit boven de kerk, maar ook geen soevereine beslissing voor het individu-zelf en diens zaligheid; het geldt slechts als het middel om tot het ware geloof der kerk te komen. De leuze van het protestantisme is: men moet gelooven door, niet: men moet gelooven volgends het eigen onderzoek van de Schrift.

De geheele protestantsche kerk handhaaft dan ook deze strenge gebondenheid aan het woord Gods en de ontwijfelbare zekerheid, dat zij in de belijdenis der reformatie haren waren inhoud bezit. Dit is de geest die zich in het protestantsche leven, in al zijne voortbrengselen en oorkonden vertoont.

Dit eindigt eerst met het tijdperk waarin het ongeloof in het kristendom, in het katholicisme zoowel als in het protestantisme, doordrong.

Er ligt geen inkonzekwencie in, zooals men van den kant der roomschen als een hoofdbewijs wil laten gelden, dat de hervormers hunne schriftverklaring als objektieve waarheid beschouwen en aan een latere tegenovergestelde niet hetzelfde recht toekennen. Het is in tegendeel konzekwent, daar zij aan de heilige Schrift de helderheid, doorzichtigheid, macht om zich-zelve uit-te-leggen, toeschrijven, hetgeen elke mogelijkheid van verschillende uitlegging buitensluit. Men mag niet, zooals het katholicisme hier onderstelt, naar een verder kriterium vragen, en hoe dan de hervormers zeker zijn van h u n n e uitlegging (wat toch latere rationalisten even goed van de hunne konden zijn). Want één waarheid moet noodzakelijk de eerste, hoogste zijn, achter welke niet weder een andere als bewijs staat. Voor het katholicisme is deze eerste hoogste waarheid de formeele, het gezach der kerk, voor het protestantisme de materiëele, de leer van de verlossing in den bepaalden vorm waarin zij door de reformatie verkondigd is en, eens verkondigd, voor alle eeuwigheid vaststaat. — Even min als het katholicisme noch een verderen grond en formeelen regel heeft, waarom het aan het gezach der kerk gelooft, even min heeft het protestantisme een grond en formeelen regel waarom het gelooft aan deze leer der verlossing; zij is het onmiddelijk zekere. En wanneer het katholicisme het wonder verkondigt van de onfeilbaarheid der kerk, waarom zou het protestantisme niet mogen gelooven aan het wonder van de macht der waarheid in de heilige Schrift, zoodat zij door niemant redelijkerwijze verkeerd kan worden begrepen? Ja dit wonder is veel eenvoudiger en natuurlijker. En beide konfessies hebben zich in dit haar postulaat van een wonder niet bedrogen. De onfeilbaarheid der katholicke kerk is daaruit gebleken, dat zij ondanks menigvuldige bezoedeling

en een menigte bijwerk toch de wezendlijkste heilwaarheden der kristelijke leer voortdurend bewaart en bevestigt; de protestantsche genoegsaamheid der heilige Schrift is daaruit gebleken, dat het persoonlijk onderzoek van de Schrift, met uitzondering van sommige waanzinnige sekten, in het protestantisme nooit tot afval heeft gevoerd van het wezen des kristelijken geloofs. Want de afval die werkelijk begon door het rationalisme is geen gevolg der individueele uitlegging van de Schrift, maar van de verwerping van het geloof aan de Schrift, van hare opzettelijke verdraaiing, van bewuste leugen.

Het beginsel van het protestantisme zijn dus subjektieviteit en vrijheid, maar de ware, die den mensch brengen tot gemeenschap met God en daardoor verheffen boven werken, kerkelijke ceremoniën en menschelijk gezach. Het is een ware vooruitgang, geen tegenstelling met objektieviteit en autoriteit. Dit is de ware subjektieviteit en vrijheid, als de mensch zich met helder bewustzijn, door eigen daad overgeeft aan de hoogere zedelijke macht boven hem, zich de objektieve waarheid toeëigent; en dit is de valsche vrijheid en subjektieviteit, als de mensch zich losmaakt van de hoogere zedelijke macht en de objektieve waarheid en enkel steunt op eigen wil en eigen rede. De echte vrijheid is het beginsel der reformatie, de valsche vrijheid het beginsel der revolutie, en daarom zijn al de gemaakte vergelijkingen onjuist.

Er is geen overeenkomst tusschen de reformatie op kerkelijk en de revolutie op staatkundig gebied. Want de revolutie, ook op haren eersten trap, het liberalisme, beschouwt den staat als een voortbrengsel van den individueelen of algemeenen menschelijken wil, dat door dien wil bekrachtigd wordt. De hervorming daarentegen beschouwt de godsdienstige waarheid en de kerk niet als een voortbrengsel der menschelijke rede of van den (individueelen of algemeenen) menschelijken wil, maar als het werk en het gebod Gods.

Het is geen overeenkomst tusschen de beide reeksen als

zou het protestantisme even zoo leiden tot rationalisme en atheïsme, als het liberalisme tot demokratisme en kommunisme. Want het liberalisme is werkelijk het begin der revolutie; het protestantisme echter is niet het begin des ongeloofs, maar een levendig geloof. Het liberalisme heeft al dadelijk de overheid door Gods genade opgegeven, de heerschappij van den volkswil opgericht, en heeft dus één en hetzelfde beginsel als de demokratie en het kommunisme, zoodat het logiesch tot het laatste voortjaagt; het beginsel van den volkswil kan niet blijven staan bij den wil der bourgeoisie, maar moet voortgaan tot den wil des proletariërs. Het protestantisme daarentegen heeft niet hetzelfde beginsel als het rationalisme en atheïsme, maar het tegenovergestelde. Het is geloof aan de openbaring, onderwerping van de rede; de laatsten zijn ontkenning van de openbaring, soevereiniteit der rede. Men leze de werken der gematigdste liberalen, en men zal er het demokratiesch stelsel reeds volledig in vinden, slechts met minder scherpe accentuatie. Er is ook geen bepaalde grens tusschen liberalisme en demokratisme, om te bepalen of iemant noch tot het één of tot het andere behoort. Nu neme men de schriften der ware protestanten, de geleerde theologische van een GERHARD, de stichtelijke van een ARNDT; of anders den schat der protestantsche kerkliederen. Is daar een zweem of kiem van rationalisme en ongeloof, of ook slechts een punt van overgang in te vinden? De verhouding tusschen liberalisme en demokratie is slechts een kwantitatief verschil; de verhouding tusschen protestantisme en rationalisme is een direkte tegenstelling, is een onoverkomelijke klove. Daarom is de voortgang van liberalisme tot demokratisme en kommunisme slechts de logische ontwikkeling van het beginsel; de voortgang daarentegen van protestantisme tot rationalisme is een afval van het beginsel. Wel vertegenwoordigt het protestantisme even als rationalisme en revolutie de vrijheid, maar de ware vrijheid. Bovendien zou men, zooals

reeds gebeurt, de revolutie en het kommunisme de konzekwencie en analogie van het kristendom-zelf kunnen noemen, want ook het kristendom leert vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Daarom, wil men een parallel trekken tusschen kerkelijk en staatkundig gebied, dan beandwoordt het protestantisme op staatkundig gebied niet aan een trap van valsche vrijheid, niet aan de rebellie, maar aan de ware politieke vrijheid; en wanneer men het protestantisme op kerkelijk gebied als de eerste schrede tot het rationalisme beschouwt, dan zou men ook op politiek terrein de ware vrijheid (bijv. wanneer ergends de absolute monarchie getemperd wordt) als de eerste schrede tot de revolutie moeten beschouwen. Alleen dit is juist, dat ware vrijheid op menschelijk gebied steeds verzeld wordt door de verzoeking tot valsche vrijheid. In dien zin is voorzeker het protestantisme de aanleiding tot rationalisme, maar dit is niet zijne schuld.

Het eenige wat van de anologie noch overblijft is dus de emancipatie van het persoonlijk gezach. Het protestantisme vereenigt den mensch in den grond zijns harten met God als de hoogste objektieviteit, onderwerpt zijn denken aan de Schrift als de hoogste autoriteit. Maar dit alles is geen menschelijke en daarom geen uitwendig zichtbare autoriteit, is geen in het openbare leven opgerichte objektieviteit. De menschelijk persoonlijke, zichtbare autoriteit heeft de reformatie evenzoo vernietigt als de revolutie; derhalve blijft altijd de analogie onweêrlegd tusschen opzegging van de gehoorzaamheid aan de hiërarchie en van die aan de monarchie. Hier moet echter de tegenwerping gemaakt worden, of er dan werkelijk zulk een menschelijke autoriteit voor het geloof bestaat en door God is ingesteld. Mag men daaruit, dat voor de uitwendige orde op aarde zulk een menschelijke autoriteit door God is ingesteld, besluiten dat zulk een gezach ook ingesteld is

voor het geloof? Wanneer de koning een onrechtvaardigen oorlog voert, wanneer hij onrechtvaardige wetten geeft, dan moet ik hem als onderdaan, soldaat of rechter, gehoorzamen, en de verandwoording komt neêr op den koning. Volgt daar echter uit, dat ik ook den paus moet gehoorzamen, wanneer hij mij de heiligen- en mariadienst, wanneer hij mij het geloof aan de verdienstelijkheid mijner werken en den aflaat uit den schat der heiligen voorschrijft, en dat, indien ik hem gehoorzaam, dit op zijne verandwoording geschiedt? De parallel tusschen de reformatie die den paus en de revolutie die den koning de gehoorzaamheid opzegt, steunt derhalve op een petitio principii, d. i. op de voorstelling dat voor het geloof even goed een menschelijk gezach door God is ingesteld als voor de maatschappij.

Zelfs bij die onderstelling gaat de vergelijking niet op. Want de revolutie heeft de autoriteit van het koningschap opgeheven ten einde zich-zelve, de autoriteit van den volkswil, in de plaats te stellen. De reformatie daarentegen heeft de autoriteit der hiërarchie opgeheven, zonder zich-zelve in hare plaats te stellen, omdat zij op dit gebied geen menschelijk gezach erkent. Men kan uit het roomsche standpunt zeggen dat de reformatie hierin gedwaald en misdaan heeft, maar niet dat zij het voorbeeld en de wegbereidster der revolutie is.

Het protestantisme is niet het beginsel der revolutie, maar wel het beginsel van den nieuwen tijd. Het denkbeeld der inwendigheid en persoonlijkheid (subjektieviteit), de overgang van het menschelijk tot het goddelijk gezach, zij zijn het waarop al datgeen berust, wat waarlijk vooruitgang is en een roeping voor de openbare instellingen des tijds. De verandering van den feodalen staat in den rechtsstaat, de gebondenheid aller overheden aan wet en staatsregeling, het algemeene wezendlijk gelijke staatsburgerschap, de verandering van de kastenmatige standen, vooral van den

adel met zijn character indelebilis, in beroepsklassen, der standsprivilegiën in beroepsrechten, de deelneming der onderdanen aan de openbare aangelegenheden des lands, — dit alles is een uitvloeisel van het protestantsch beginsel; het berust op het denkbeeld van persoonlijk recht, vrije gehoorzaamheid en zakelijke noodwendigheid waaraan het menschelijk gezach gebonden is. Tot dit protestantsch beginsel behoort ook de tegenwoordige zelfstandigheid der politieke macht, waardoor de openbare toestand haar theokratiesch karakter verliest en de kerk zich bepaalt tot het gebied der zedelijkheid.

Daarentegen behoort niet tot het beginsel van het protestantisme, maar van het rationalisme en de revolutie de valsche vervulling dier ware behoeften: de heerschappij van volk of parlement over den koning, het nivelleeren der maatschappij, de vernietiging van alle standen, de scheiding van staat en kerk. Dit alles berust op de valsche vrijheid die den mensch plaatst boven de zaak, in plaats van de ware vrijheid waardoor hij zich vrijwillig met de zaak vereenigt.

Terwijl wij dus de waarheid en de roeping van het protestantisme verdedigen tegen een onware beschuldiging, erkennen wij van den anderen kant onbevooroordeeld zijne gebreken. Kan het namelijk niet afgekeurd en in elk geval niet als een beginsel der revolutie beschouwd worden, dat het protestantisme de onvoorwaardelijkheid der menschelijke autoriteit in de kerk verwierp, zoo is toch de ondermijning van de persoonlijk menschelijk autoriteit in het algemeen een verlies voor de kerk. Tusschen de roomsche onvoorwaardelijke onderwerping aan de leer des bisschops en de leiding des biechtvaders, en den protestantschen toestand waarin elk individu geheel op zich-zelven staat, ligt veel in het midden. Het meest te beklagen is het verlies eener persoonlijke kerkelijke autoriteit die de gantsche kristenheid omvat door alle tijden henen, een werkelijk algemeene, ka-

tholieke regeering der kerk, natuurlijk een zoodanige, die niet onfeilbaar en boven in plaats van onder Gods woord en op den grondslag staat van het ware geloof. Zulk een gezach zou niet in strijd zijn met het beginsel van het protestantisme. Want zijne beteekenis is niet een oneindige vooruitgang, een eeuwige veranderlijkheid der leer, maar de kerk na de plaats gehad hebbende verbastering weêr op den waren geloofsgrond te plaatsen. Ten einde haar daarop te handhaven had het protestantisme een algemeene kerkelijke autoriteit noodig, in welken vorm dan ook. Door de ontbering van zulk een kerkelijk gezach bezit Europa tegenwoordig enkel een uitwendige juridische autoriteit in den staat, maar geen zedelijke, die den afval der openbare meening van het kristendom tegenhoudt. De geheele ontwikkeling onzes tijds, de beschaving en de litteratuur zijn zonder eenigen tucht, ondanks de uitwendige tucht van den staat. En hoe weinig deze tucht op dit gebied beteekent blijkt uit de volstrekte machteloosheid aller staten tegenover den verderfelijken invloed der drukpers.

Dit is geen verwijt tegen de reformatie, want het verzet van den anderen kant, de kerkelijke scheuring maakt het onvermijdelijk. Het is ook geen voorslag tot herstel van een algemeenen band, maar de erkentenis van het gebrek als een kwaad, een erkentenis die in de protestantsche kerk weêr moet worden opgewekt. Want er moet naar hulp worden uitgezien alvorens zij opdaagt.

De tegenstelling tusschen katholicisme en protestantisme heeft echter ook noch een andere zijde. Het protestantisme vertegenwoordigt het eeuwige tegenover het historische, het goddelijke tegenover het kerkelijke. Terwijl het katholicisme het dagelijksch gebrachte misoffer tot middelpunt maakt, zoo het protestantisme het eens volbrachte, eeuwige offer van Kristus. Terwijl het katholicisme de overlevering die door de geschiedenis gaat, zooals de geschiedenis haar ontwikkelt,

tot middelpunt maakt, zoo het protestantisme het eens voor altijd gegeven eeuwige woord Gods.

Zoo ook met de sakramenten. GÖTHE roemt het als een diepe poëzie der roomsche kerk dat zij den mensch met hare sakramenten van de wieg tot het graf door het leven vergezelt. Zij ontvangt hem bij de geboorte door den doop, vergezelt hem in de jeugd door het vormsel, op rijper leeftijd in het huwelijk of den priesterstand, en leidt hem in de eeuwigheid door het laatste oliesel. Het is echter een noch dieper waarheid en daarom ook dieper poëzie, dat de protestantsche kerk met hare sakramenten den mensch alleen beschouwt in zijne betrekking tot de eeuwigheid: de opneming in het eeuwig verbond der verlossing en de verzegeling daarvan in doop en avondmaal. Alles daarentegen wat tijdelijk en vergankelijk, alleen voor dit leven bestemd is, het huwelijk, de geestelijke stand en het sterven, staat ver beneden het eeuwige [1]).

Van daar vertegenwoordigt het katholicisme de historische kontinuïteit der kerk, van de uitstorting des heiligen Geestes tot op heden; het is de éene onafgebroken, d. i. de door bepaalde personen zich voortplantende kerk. Volgends het protestantisme ontstaat de kerk als het ware telkens op nieuw, onmiddelijk uit het woord van God, en is het zelfs de gewone voorstelling het woord Gods en de kerk te vereenzelvigen. Het katholicisme ontbeert den hoogeren maatstaf der kontinuïteit; het beoordeelt de historiesch ontwikkelde kerk niet naar het woord Gods; het eene tijdvak is zoo rein en volmaakt als het andere. Het protestantisme oefent deze kritiek, bezit deze reinigende kracht, maar daardoor wordt de kerk opgelost in een menigte afdeelingen.

---

[1]) Het is mij niet wel mogelijk in deze bewering van STAHL tegenover het katholicisme, even als in sommige voorafgaande argumenten, iets meer te zien dan een uitvlucht. Dr. A. VAN DER LINDE.

Noch een andere tegenstelling tusschen katholicisme en protestantisme is deze, dat het eerste een streven bezit naar het ideale, het laatste alleen naar geruststelling van het geweten door vergiffenis van zonde.

Eindelijk, dat het protestantisme een overwegende en eenzijdige spiritualistische en reflekteerende, het katholicisme een overwegend realistische en onmiddelijke, naïeve richting heeft.

Uit dit alles blijkt overtuigend dat de beide hoofdkonfessies elkander wederkeerig aanvullen.

Duitschlands eenheid en macht zijn verbroken alleen door de kerkelijke scheuring. Oostenrijk vertegenwoordigt het katholicisme, Pruisen het protestantisme, en daardoor is staatkundige eenheid onmogelijk. Gervinus gevoelde dit, en meende het geneesmiddel gevonden te hebben in het duitschkatholicisme; hij wil derhalve de godsdienstige tweespalt heelen door middel der vernietiging van alle godsdienst. Met noch meer nadruk wijst Radowitz op den neutralen bodem der nationaliteit, doch er is geen neutrale grond; ook de nationaliteit is er geen, want zij-zelve heeft een noch dieper grondslag. Daarom moet men zich vergenoegen met een dragelijken toestand zoolang de kerkelijke scheuring bestaat, want er is geen ware redding mogelijk gedurende de verdeeldheid der konfessies.

DRUKFOUTEN.

Blad.	36	reg.	3	v. bov.	staat	LOCHE	in pl. v. LOCKE
"	43	"	10	v. bov.	"	zeden	in pl. v. beschouwde zeden
"	43	"	16	v. bov.	"	enstaat	in pl. v. en staat
"	55	"	5	v. bov.	"	meenige	in pl. v. menige
"	56	"	2	v. ond.	"	konings	in pl v. des konings
"	60	"	7	v. ond.	"	der	in pl. v. de
"	62	"	18	v. bov.	"	gehouden	in pl. v. gebonden
"	99	"	5	v. bov.	"	verleënd;	in pl. v. verleend
"	99	"	6	v. bov.	"	kerk	in pl. v. kerk;
"	99	"	18	v. bov.	"	als enkel	in pl. v. enkel als
"	105	"	1	v. ond.	"	steeds streeft	in pl. v. streeft steeds
"	108	"	18	v. bov.	"	der	in pl. v. des
"	110	"	7	v. bov.	"	kunnen	in pl. v. kunne
"	116	"	9	v. ond.	"	aan de	in pl. v. de
"	117	"	1	v. ond.	"	verbrijzel	in pl. v. verbrijzeld
"	118	"	11	v. ond.	"	ieder	in pl. v. ieders
"	125	"	9	v. bov.	"	die op	in pl. v. die tot op
"	126	"	3	v. ond.	"	hen	in pl. v. hem
"	160	"	5	v. ond.	"	konings	in pl. v. koning
"	161	"	7	v. ond.	"	Uit	in pl. v. De
"	171	"	5	v. ond.	"	was	in pl. v. ware
"	173	"	16	v. ond.	"	haren	in pl. v. hare
"	184	"	17	v. ond.	"	gewaarborg	in pl. v. gewaarborgd
"	196	"	16	v. bov.	"	en als	in pl. v. als
"	204	"	9	v. ond.	"	levend,	in pl v: levend
"	213	"	4	v. bov.	"	den	in pl. v. de
"	217	"	4	v. bov.	"	lichtzinnigheid,	in pl. v. lichtzinnigheid
"	221	"	10	v. ond.	"	bevreemding	in pl. v. vervreemding
"	222	"	14	v. ond.	"	dan	in pl. v. kan
"	233	"	14	v. bov.	"	verdubbeld, Frankrijk worden	in pl. v. verdubbeld worden, Frankrijk
"	234	"	13	v. ond.	"	verricht en	in pl. v. verrichten
"	235	"	18	v. ond.	"	scheppin gen	in pl. v. scheppingen
"	244	"	13	v. ond.	"	rente van	in pl. v. rente aan
"	248	"	8	v. bov.	"	ontvangen:	in pl. v. ontvangen
"	272	"	5	v. bov.	"	gevoerderd	in pl. v. gevoederd
"	273	"	3	v. bov.	"	keuze;	in pl. v. keuze:
"	283	"	7	v. bov.	"	Babenfisten	in pl. v. Babeufisten
"	290	"	11	v. bov.	"	eordeel	in pl. v. oordeel
"	305	"	1	v. bov.	"	mechamisme	in pl. v. mechanisme
"	306	"	15	v. bov.	"	Soirée	in pl. v. Soirées
"	325	"	5	v. ond.	"	voor voor	in pl. v. voor
"	331	"	9	v. bov.	"	verlaugt	in pl. v. verlangt
"	333	"	11	v. bov.	"	als de	in pl. v. als bij de
"	336	"	6	v. bov.	"	toestand	in pl. v. toestand,
"	348	"	1 & 11	v. bov.	"	cencus	in pl. v. census
"	350	"	5	v. bov.	"	derhave	in pl. v. derhalve
"	352	"	13	v. ond.	"	wet.	in pl. v. wet,

Geschriften van Dr. A. VAN DER LINDE.

SPINOZA. Seine Lehre und deren erste Nachwirkungen in Holland. Eine historisch-philosophische Monographie. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht. 1862. Gr. 8vo..... *f* 3,—

SCHELLINGS Wijsbegeerte der Openbaring. I: Het Systeem. Amsterdam: P. M. van der Made. 1862. Roy. 8vo..... *f* 7,75

Dr. A. SCHWEGLER. Geschiedenis der wijsbegeerte. Een akademiesch handboek, naar de vierde duitsche uitgave bewerkt. Utrecht: J. J. H. Kemmer. 1863. 8vo..... *f* 2,90

Deze vertaling is vermeerderd met twee §§ over de stelsels van BAADER en SCHOPENHAUER.

Dr. B. HUYDECOPER. Aanteekeningen op het „Ontwerp der spelling voor het aanstaande Nederlandsch Woordenboek". Nymegen: C. Klereq. 1863. Gr. 8vo..... *f* 0,60

Gedachten over de eerste voordracht van Ds. HOOYKAAS HERDERSCHEE. Nymegen: C. Klereq. 1863. Gr. 8vo..... *f* 0,25.

ISAAC MASSA. Een historische studie. Amsterdam: Frederik Muller: 1864. Gr. 8vo..... *f* 1,—

De nederlandsche Geloofsbelijdenis. Uitgegeven naar de oorspronkelijke nederlandsche uitgave van 1562. Nymegen: Adolf Blomhert. 1864. 12mo..... *f* 1,—

Ter perse.

De politieke en kerkelijke partijen in Nederland. 8vo.

Verspreide opstellen. Gr. 8vo.

Die Stove van Jan van den Dale. Vlaamsche reproduktie uit de zestiende eeuw. Met fac-simile. 4to.

Bibliografie van Haarlem. Roy. 8vo.

Histoire des Guerres de la Moscovie (1601—1610) par *Isaac Massa* de Hârlem. Publié pour la première fois, d'après le Ms. Hollandais original de 1610, avec d'autres opusculus sur la Russie, et des Anno

201484_011

stah002poli01

De politieke en kerkelijke partijen in Europa